“Økonomisk kriminalitet, organisert kriminalitet og korrupsjon” – “Economic Crime, Organised Crime and Corruption”

“Vold” – “Violence”

NSfK:s 49th Research Seminar
Djurönäset, Sweden 2007

Scandinavian Research Council for Criminology

Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi

This seminar report consists of the papers presented at NSfK:s research seminar at Djurönäset, Sweden in June 2007.

The report is published (online pdf-version only) by the Scandinavian Research Council for Criminology (NSfK) and edited by Ingvild Nordang (ingvild.nordang@jus.uio.no).

ISBN: 82-7688-015-0

Innhold:

Program..... s. 3

Sammendrag..... s. 7

Fulltekst..... s. 18

Från kelgrisar till styvbarn – Fusket med välfärdssystemen av
Korsell, Lars & Hagstedt, Johanna.....s. 18

Business corruption: International challenges, Norwegian perspectives
av Søreide, Tina.....s. 26

Skattesvindel med særligt henblik på sort arbejde av Toftegaard Nielsen,
Gorm……...s. 31

List og vold - Nyt voldtægtsbegreb i den islandske straffelov av
Bragadóttir, Ragnheiður.....s. 37

The Grey Area: Ethical Dilemmas in the Icelandic Business Community
av Árnason, Snorri & Gunnlaugsson, Helgi…….....s. 44

Narkotikagrossisterna av Vesterhav, Daniel.....s. 50

Den svenska narkotikamarknadens ekonomihantering – en fråga om säkerhet?
av Skinnari, Johanna……..……...s. 61

Hashmarkedets systemiske vold av Møller, Kim…….……...s. 71

Narkotikaøkonomien og den innformelle økonomien av Larsson, Paul.....s. 77

Organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och –distribution
i Sverige av Weding, Linda.....s. 84

Konturer av det illegale alkoholmarkedets økonomi – et arbeidsutkast av
Johansen, Per Ole……..…….....s. 94

Politiets kartlegging av organisert kriminalitet i Norge av
Ellen Kittelsbye.....s.104

Tullredovisningsbrott - Straffbestämmelsens betydelse särskilt vid förebyggandet
av ekonomisk brottslighet vid återexport av Jussi Lappälä.....s.110

Political corruption and campaign contribution av Evertsson, Nubia……....s. 121

Victimization in Iceland and Consumer Fraud av Þórisdóttir, Rannveig &
Gunnlaugsson, Helgi……..s. 133

Ulovlig prissamarbeid ved skipstransport av kjemikalier – en saksstudie av Christophersen, Jan Georg…….....s. 143

Violence in intimate relationships: Gender symmetry, asymmetry and other myths av Leander, Karen……..s. 149

Väktare och våld. En studie av finska och svenska väktares berättelser om våld och hot om våld av Mallén, Agneta.....s. 158

The Connection Between Alcohol Use and Violence. Comparing Finnish-speaking and Swedish-speaking Adolescents in Finland av Obstbaum, Yaira & Aaltonen, Mikko……..s. 166

Mænds vold i hjemmet av Poppel, Mariekathrine…….s. 181

Korruption og embedsetik blandt danske embedsmænd i 1800-tallet av Jensen, Mette Frisk……..….s. 191

Skandalen och publiken av Wästerfors, David…….....……s. 200

Korrupsjon i skipsfarten – en security trussel av Christophersen, Jan Georg…….....s. 210

Mutans etikett av Thelander, Joakim.....s. 216

Brottsskadeersättning ur brottsofferperspektiv - En jämförelse av ansökningar i Sverige och Danmark av Rytterbro, Lise-Lotte & Rönneling, Anita.....s. 228

Education and educational motives of Icelandic prisoners av Gunnlaugsson, Helgi & Ragnarsson, Bogi.....s. 238

Trends in Danish Violence and Workplace Violence av Sorensen, David WM……....s.246

Applying Knowledge from the Ringsted Experiment in Järvenpää City, Finland av Ryynänen, Hannakaisa , Järvinen, Saija, Järg-Tärno, Regina……s. 257
.
Effects of punishment: An examination of recidivism of young male offenders receiving their first sentences av Sæmundsdóttir, Margrét…….....s. 258

Self- reported juvenile delinquency and violence in Finland 1992–2006 av Salmi, Venla ……..…...s. 269

Three-Strikes and You're out – European Style av Lindström, Peter…….....s. 279

Om EMØK strategien av Blymke, Øystein…….……s. 297

Deltakerliste …….s. 302

NSfK forskerseminar 2007
1.-3. juni, Djurönäset

Program

Dag I: Fredag 1. juni

11.30-13.00	**Lunch**
13.00	Öppningsanförande i **Lilla kongressen** v/ Per Ole Johansen och Peter Lindström

Plenum i Lilla kongressen 13.15-16.00 - Ordförande: Helgi Gunnlaugsson

13.15–14.00	Johanna Hagstedt (SE) och Lars Korsell (SE): Fiffel och fusk i slott och koja
14.00–14.45	Tina Søreide (NO): Forretningskorrupsjon – norsk praksis, internasjonale utfordringer
14.45–15.15	**Kaffepaus**
15.15–16.00	Gorm Toftegaard Nielsen (DK): Skattesvindel med særligt henblik på sort arbejde
16.00–16.15	**Paus**

Plenum i Lilla kongressen 16.15-ca. 17.30 - Ordförande: Peter Lindström

16.15–16.45	Jukka-Pekka Takala (FI): Att mäta och bedöma våld i Norden
16.45–17.15	Ragnheiður Bragadóttir (IS): List og vold - Nyt voldtægtsbegreb i den islandske straffelov
17.15-	Frågor och diskussion
18.30-	**Middag**

Dag II: Lördag 2. juni

7.00-9.00 **Frokost**

Plenum i Lilla kongressen 9.00-ca. 10.00 - Ordförande: Jukka-Pekka Takale (FI)

9.00–9.20 Snorri Örn Árnason (IS): Ethical dilemmas in the Icelandic business community

9.20–9.40 Daniel Vesterhav (SE): Narkotikagrossisterna

9.40- Frågor och diskussion

Paralellsesjoner kl. 10.00-12.00

Max 20 min. per presentation, frågor och diskussion deretter

Grupp A: Informella ekonomier och ekonomisk brottslighet, kl. 10.00-12.00
Ordförande: Paul Larsson (NO)
Rum: Lilla kongressen

Johanna Skinnari (SE): Narkotikabrottslighetens ekonomihantering

Kim Møller (DK): Hashmarkedets systemiske vold

Paul Larsson (NO): Narkotikaøkonomien og den informelle økonomien

Linda Weding (SE): Den storskaliga alkoholsmugglingens och - distributionens organisationsmönster

Per Ole Johansen (NO): Det illegale alkoholmarkedet i Norge, utviklingslinjer og økonomisk tilpasning

Grupp B: Ekonomisk och organiserad brottslighet, kl. 10.00-12.00
Ordförande: Jan Georg Christophersen (NO)
Rum: Hus 6, E-sal

Ellen S Kittelsbye (NO): Politiets kartlegging av organisert kriminalitet i Norge

Jussi Leppälä (FI): Context of the potential new criminalization of offences on customs clearance in Finland

Nubia Evertsson (SE): Political corruption and campaign contributions

Rannveig Þórisdóttir (IS): Business fraud and corruption in Iceland: Key findings from the ICVS

Jan Georg Christophersen (NO): Ulovlig prissamarbeid ved skipstransport av kjemikalier – en studie

Grupp C: Våld i Norden, kl. 10.00-12.00
Ordförande: Regina Järg-Tärno (FI)
Rum: Hus 7, E-sal

Karen Leander (SE):	Våld i nära relationer: Könssymmetrin, assymetrin och andra myter
Agneta Mallén (SE):	Väktare och våld. En studie om våld och hot om våld mot väktare i Sverige och Finland
Yaira Obstbaum & Mikko Altonen (FI):	Alkoholbrukskulturens betydelse för ungdomars våldsdåd i Finland – Finlandssvenska och finskspråkiga ungdomar under lupp
Mariekathrine Poppel (GRØ):	Mænds vold i hjemmet
Regina Järg-Tärno (FI):	Det nordiska samarbetsprojektet om våld i nordiska länder

12.00–13.00 **Lunch - alla grupper**

Paralellsesjoner kl. 13.00-15.15

Max 20 min. per presentation, frågor och diskussion deretter

Grupp D: Korruption, kl 13.00-15.15
Ordförande: Joakim Thelander (SE)
Rum: Lilla kongressen

Mette Frisk Jensen (DK):	Korruption og embedsetik blandt danske embedsmænd i 1800-tallet
David Wästerfors(SE):	Skandalresponser. Om retoriska stilar i folkliga svar på korruptionsskandaler
Jan Georg Christophersen (NO):	Korrupsjon i skipsfarten – en security trussel
Joakim Thelander (SE):	Mutans etikett
Per Ole Johansen (NO):	Om mulig kommunal korrupsjon i Norge og planene for en nordisk arbeidsgruppe om korrupsjon

Grupp E: Brottsoffer och gärningsmän, kl 13.00-15.15
Ordförande: Helgi Gunnlaugsson (IS)
Rum: Hus 7, E-sal

Rönneling Anita (DK) & Lise-Lotte Rytterbro (SE):	Kan utsatthet för brott mätas i pengar? - Brottsskadeersättning i Sverige och Danmark
Jesper Stecher (DK):	I nettets vold? Bør vi frygte informationsteknologien?
Helgi Gunnlaugsson (IS):	Uddannelse, uddannelsesönske og islandske fanger
Kati Mustola (FI):	The Criminal History of Finnish Homosexuality 1889-1999

Grupp F: Violence and effects of punishment, kl 13.00-15.15
Ordförande: David W.M.Sorensen (DK)
Rum: Hus 6 F-sal

David W.M.Sorensen (DK):	Trends in Danish Workplace Violence: A Review of National Longitudinal Data
Hannakaisa Ryynänen (FI):	National Programme for Reducing Violence / Järvenpää Pilot Project/ Applying knowledge from the Ringsted Forsöget
Margrét Sæmundsdóttir (IS):	Effects of punishment: An examination of recidivism of young male offenders receiving their first sentence
Venla Salmi (FI):	Self- reported juvenile delinquency and violence in Finland 1992-2006
Peter Lindström (SE):	Three-Strikes and Your're Out – European Style

15.15-15.45 **Kaffepaus - alla grupper**

Plenum i Lilla kongressen 15.45-17.00 - Ordförande: Ragnhild Hennum (NO)

15.45–16.15 Øystein Blymke (NO): Om EMØK strategien

16.15–16.45 Mika Junninen (FI): Prevention of Organised Crime

16.45–17.00 Frågor och diskussion

19.00 **Festmiddag**

Dag III: Söndag 3. juni

7.00–9.00 **Frokost**

Plenum i Lilla kongressen 9.30-10.15 - Ordförande: Lars Holmberg (DK)

9.30–10.15 Jerzy Sarnecki (SE): Är rättvisan rättvis?

10.15–10.45 **Kaffepaus**

Plenum i Lilla kongressen 10.45-12.00 - Ordförande: Ragnheiður Bragadóttir (IS)

10.45–11.30 Dag Ellingsen (NO): Om å bygge en milliardformue – mytene og realitetene. En case-study

11.30 – 12.00 Per Ole Johansen (NO): Veien videre for forskning om organisert og økonomisk kriminalitet

12.00 – 13.00 **Lunch**

Avresa från Djurö

Sammendrag

Från kelgrisar till styvbarn – Fusket med välfärdssystemen

Korsell, Lars och Hagstedt, Johanna

En viktig del i välfärdspolitiken är de stöd och bidrag som utgår till medborgarna. I Sverige finns ett sextiotal sådana bidrag. Först på 1990-talet och framför allt med början år 2005 har fusket med välfärdssystemen blivit en stor kriminalpolitisk fråga. Nu duggar åtgärdspaketen för att minska fusket och stora ekonomiska besparingar förväntas kunna göras. Detta är en stor skillnad mot vad som tidigare var fallet då kontrollen var bristfällig. Från socialdemokratiskt håll handlar kampen mot fusket i grunden om att slå vakt om välfärdsstaten och den egna ideologin. Från borgerligt håll innebär insatserna mot fusket att systemen kan ses över i grunden.

Business corruption: International challenges, Norwegian perspectives

Søreide, Tina

When the World Bank launched its comprehensive anti-corruption campaign in 1996, we were many who believed this would be no more than a passing trend in the development community. More than ten years later, corruption is still on top of the World Bank's development agenda. A main reason for continued focus is the recognition of corruption as an underestimated obstacle to economic development. Composite corruption indices, such as Transparency international are Corruption Perceptions Index, created debate and attention. However, they also created a too simplistic notion of corruption, i.e. a prevalent misunderstanding that we can speak of general corruption levels within geographical borders. There is now a growing awareness of corruption as a far more complex phenomenon, and a problem with different forms and with different consequences. This insight has been particularly important in how we consider business corruption and its potential implications on competition in a market.

Skattesvindel med særligt henblik på sort arbejde

Toftegaard Nielsen, Gorm

I artiklen redegøres for omfanget af sort arbejde i Danmark, herunder hvem der udfører sort arbejde. Selv om det sorte arbejde antages alene at udgøre 1% af de samlede skatte- og afgiftsindtægter, udgør det sorte arbejde et moralsk og dermed politisk problem. Problemet forstærkes ved, at også samfundets bedst stillede køber sort arbejde og derved er med til at snyde det offentlige for indtægter. Teoretisk kan disse købere efter loven straffes for medvirken til skatteunddragelserne, men i virkeligheden er deres skyld umulig at bevise. Det foreslås, at lovgivningsmagten gør det til en pligt for køber, der betaler f.eks. 10.000 kr. eller mere for en arbejdsydelse, at forlange kvittering, og at gemme denne en kort årrække. Håndhævelsen af denne regel er heller ikke enkel, men det bliver klart for køberne, at de også overtræder loven ved at købe sort arbejde.

List og vold - Nyt voldtægtsbegreb i den islandske straffelov

Bragadóttir, Ragnheiður

Fra den første straffelov blev indført i Island i 1869 og indtil marts 2007 lagdes der stor vægt på de midler den skyldige brugte, da han begik seksualforbrydelser. Blev der anvendt vold eller trussel derom var der tale om voldtægt, der faldt under §194, med strafferammen fængsel fra 1 og indtil 16 år.

Men hvis overtrædelsen bestod i at misbruge sin stilling overfor andre mennesker, der ikke havde de samme muligheder som voksne mennesker alment til at værge sig for seksuelle overgreb, blev overtrædelsen anset for at være kønslig udnyttelse, der faldt under §196, med strafferammen fængsel fra 30 dage indtil 6 år. Det er tvivlsomt om det er rigtigt at gøre denne store forskel på forbrydelserne efter midlerne der blev anvendt, eftersom der i så fald er fare for, at det som er tyngdepunktet i forbrydelsen, d.v.s. forbrydelsen mod personers kønsfrihed, falder i skyggen. Det viser sig også, at dette synspunkt har domstolene taget hensyn til i de seneste år, og det fremkommer i strengere strafudmåling for seksualforbrydelser mod mentalt retarderede og kvinder der sover. De hårdere straffe har forårsaget at forskellen på straffe for de forbrydelser og voldtægt er blevet mindre og er næsten ikke synlig mere.

I overensstemmelse med det førnævnte synspunkt blev straffelovens kapitel om seksualforbrydelser ændret i foråret 2007 (lov nr. 61/2007), hvor der bl.a. blev lovfæstet en ny og udvidet definition af voldtægtsbegrebet. Her gøres der rede for, hvilke begrundelser der lå til baggrund for at gøre straffelovens §194 om voldtægt mere rummelig og lade den også omfatte udnyttelse, men ikke kun vold og trussel om vold. Grundlaget for definitionen af det nye voldtægtsbegreb er folks selvbestemmelsesret, handlefrihed og kønsfrihed, men ikke den metode, der bruges ved dem.

The Grey Area: Ethical Dilemmas in the Icelandic Business Community

Árnason, Snorri
Gunnlaugsson, Helgi

Illegal and unethical behavior by large corporations in Iceland has caused increasing concern and debate during the past few years. This study seeks explanations for this kind of conduct. The main object of the study was to examine which external and internal factors contribute to increased risk of corporate crime.

The research is based on interviews with ten managers and middle managers of large corporations who were selected by snowball sampling and whose identities are hidden. The data was collected and analysed by using qualitative research methods. Because of the small sample size the results must be interpreted cautiously and the conclusions cannot be generalized.

The findings indicate that following the ratification of the *European Economic Union* the laws relating to business changed and thereupon the moral values with regard to commerce were rapidly revolutionized. Icelandic society subsequently passed through a period of conflicts of standards which has resulted in uncertainty about implementing them and this "anomic" condition increased the risk of illegal methods being used to reach corporate goals. New opportunities and greater emphasis on financial gain put increasing pressure on managers to meet these goals, meanwhile the boards of directors neglected their regulatory duties and thus possibly a counterbalance was lacking. Top management set the ethical tone and if they select illegal means to obtain their goals it may produce an unethical organizational culture which favours and rationalizes that kind of behaviour. Clear government regulation in cooperation with the business community is the key to compliance and for ethical business standards to become widely accepted.

Narkotikagrossisterna

Vesterhav, Daniel

Detta paper fokuserar vilka egenskaper som kännetecknar de personer som är aktiva som narkotikagrossister. Inledningsvis förs en metodologisk diskussion om problem och möjligheter vid studier av narkotikamarknaden. En analytisk uppdelning av distributionskedjan görs i hög-, mellan och lågnivådistributörer.

Studiens resultat ger en bild av att mellan- och högnivådistributörerna ofta har mer utpräglade entreprenörsegenskaper än lågnivådistributörerna. De förstnämnda lägger dessutom ner mycket tid på säkerhetsmässiga bedömningar, som avvägningar mellan risk och vinst. Trots välplanerade och genomtänkta upplägg är det dock relativt vanligt att distributörerna emellanåt uppträder oprofessionellt och irrationellt. En av anledningarna till detta är att distributörerna agerar under stark psykisk stress. Denna stress härrör från faktorer och aktörer som oro för att bli upptäckt av de brottsbekämpande myndigheterna, oro för stöld, konflikt eller angiveri från andra kriminella, oro för ekonomisk förlust och obetalda skulder samt att upprätthålla verksamhetens logistik och ha ett kontinuerligt flöde av narkotika och pengar.

Det är även möjligt att tala om olika distributörstyper i fråga om distributörernas inställning till narkotikahandeln. Den ena typen anser sig vara mer affärsman än kriminell medan distributörerna i den andra gruppen betraktar sig som yrkeskriminella. Det finns också en skillnad mellan de olika generationerna på narkotikamarknaden när det gäller inställningen till hur de kriminella affärerna ska skötas.

Den svenska narkotikamarknadens ekonomihantering – en fråga om säkerhet?

Skinnari, Johanna

När den svenska narkotikamarknadens ekonomihantering undersöktes konstaterades att narkotikaentreprenörer har många utgifter. Förhållandevis många av utgiftsposterna speglar att narkotikahandel är en illegal verksamhet. Narkotikamarknadens aktörer har inte tillgång till det legala samhällets rättsväsende för att lösa tvister, tvärtom försöker myndigheterna bekämpa deras verksamhet. Det finns ingen Kronofogdemyndighet som driver in skulder när kunder inte reglerar sina krediter, det finns inget försäkringssystem som träder in vid stölder eller förluster av narkotika eller pengar. Dessutom kan narkotikaförsäljare inte göra reklam för sina varor på ett öppet sätt för att hitta nya kunder. Verksamheten måste bedrivas i det dolda. Därför vidtar narkotikamarknadens aktörer olika säkerhetsåtgärder som att endast göra affärer med personer de litar på, dölja narkotikan vid smugglingsresor, dela upp den inför förvaring, eller att be någon annan stå som ägare till smugglingsfordon. Olika personer kan anlitas för allt ifrån narkotikatransporter till växlingsuppdrag och penningförvaring. Dessa personer blir ett filter mellan narkotikan och dess distributörer, och uppfattas minska upptäcktsrisken för de ansvariga aktörerna. Vissa av personerna utför mindre, men centrala uppdrag, inom ramen för väntjänster och avlönas inte. Andra personer är helt utomstående från den aktuella kriminella verksamheten och avlönas ofta med kontanta medel eller narkotika. Investeringar och konsumtion kan ske i utlandet för att minska risken att myndigheterna uppmärksammar diskrepansen mellan legala inkomster och utgifter. För att sammanfatta: Säkerhetshänsyn har stor inverkan på ekonomihanteringens utformning.

Hashmarkedets systemiske vold
Kim Møller

Som i det fleste andre vestlige lande oplevede Danmark en stigning i brugen af cannabis op igennem halvfemserne. Dette resulterede i at det åbne marked på Christiania i København ekspanderede og fremstod som en alt større provokation for offentligheden og politikere. I Retsudvalgets betænkning fra 2001 opsummeres problemstillingen som ”Christianias holden samfundet for nar”.

Siden 2001 er der gennemført to omfattende politiaktioner mod det synlige detail-salg af hash: lukning af en lang række hashklubber og rydningen af Pusher Street.
Den øgede retshåndhævelse har bevirket en omstrukturering af hashmarkedet i København, hvilket blandt andet har indebåret en række episoder med grov vold udspringende af kampe om adgang til markedet. Udviklingen analyseres i artiklen ud fra teorier om sorte markeders dynamik konfronteret med øget retshåndhævelse.

Narkotikaøkonomien og den innformelle økonomien
Paul Larsson

Organisert kriminalitet presenteres ofte som vinningsstyrt aktivitet på linje med andre former økonomisk aktivitet. Mye av reguleringen og lovgivningen rettet mot narkotikasmugling og omsetning bygger på at dette er alvorlige og skadelige handlinger, begått av kyniske aktører ute etter økonomisk fortjeneste.

En rekke studier har vist at store deler av narkotikamarkedet er strukturert etter andre prinsipper enn de økonomisk rasjonelle. Her understrekes betydningen av narkotikamarkedet som en form for innformell økonomisk aktivitet. At sosiale og relasjonelle aspekter, sammen med livsstil og knytning til stoffbruk er viktige momenter som kan forklare deltakelse i import og omsetning av ulike stoffer. Dette betyr også at reguleringen av narkotikaomsetning et stykke på vei bygger på feilaktige oppfatninger av drivkreftene og motivasjonen hos en rekke av aktørene. Dette kan, minst like godt som et fokus på økonomisk vinst, forklare hvorfor det smugles og omsettes narkotika i Norge tross et meget høyt straffenivå og stor risiko forbundet med dette.

Organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution i Sverige.
Weding, Linda

Detta paper baseras på en magisteruppsats i kriminologi, vars syfte var att ge en analytiskt deskriptiv bild av organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution. Studien fokuserade på hur de illegala alkoholverksamheterna bedrevs med avseende på inköp utomlands, smugglingsoperationen, logistik inom landet, skydd av kriminell verksamhet, kopplingar mellan illegala och legala verksamheter samt kontakten mellan de olika gärningspersonerna. Resultaten visade att brotten skett mer eller mindre integrerat i legala strukturer. Gränsen mellan den kriminella och legala ekonomin framstod som mycket oklar. Inköpen utomlands hade skett på bryggerier eller spritfabriker som av allt att döma var legala verksamheter och som inte hade kännedom om det illegala förfarandet. Under själva smugglingsoperationen förekom fingerade dokument i samtliga fall. Få resurser användes för att fysiskt skydda godset under transport, vilket kan indikera att gärningspersonerna uppfattade upptäcktsrisken som låg.

Smugglingsverksamheterna har gömt sig bakom legala organisationsstrukturer och likaså utnyttjat lagliga företag utan deras vetskap. Egna legala åkerier har använts som skydd, alternativt har alkoholen transporterats mellan företag med samma ägare, där endast något av företagen haft

alkoholtillstånd. Det framkom att chaufförerna som kört smuggelgodset ofta spelat en central roll i verksamheten. Dessa aktörer var också generellt grossister. Det fanns sällan information om vem som distribuerat alkoholen och vem som varit slutkund, även om smugglingen till synes utförts på beställning. Indikationer fanns dock på att alkoholen kan ha nått restauranger. Sammantaget förmedlade materialet en bild av informella nätverk, där kopplingar till näringslivet förekom på olika sätt.

Konturer av det illegale alkoholmarkedets økonomi – et arbeidsutkast

Johansen, Per Ole

Studiet av organisert kriminalitet og illegale markeder er et ungt felt innen nordisk kriminologi, og en av flere grunner til at det råder en viss usikkerhet om begrep og innfallsvinkler. Forslaget til dr. Paul Larsson ved Politihøyskolen i Oslo om å drøfte organisert kriminalitet i lys av til litteraturen om informelle økonomier er derfor en ganske interessant utfordring.

Dette utkastet er uferdig. Det starter med en omtale av det illegale alkoholmarkedet i Norge, og en oppmykning av begrepene ”informell” og ”formell”. Deretter følger en gjennomgang av det illegale alkoholmarkedets ulike økonomiske nisjer, og en sammenligning med andre informelle, illegale økonomier og formell, legal økonomi, med referanse til noen utvalgte studier. Den korte tiden vi har til disposisjon gjør at dette utvalget nødvendigvis må bli ganske begrenset. Arbeidsutkastet avsluttes med noen ideer for videre studier av organisert kriminalitet og illegale markeder.

Political corruption and campaign contribution

Evertsson, Nubia

This paper examines the problem of political corruption and financial funding during elections. Although there is nothing illegal in the idea of giving campaign contributions, these seem to be problematic or suspicious because of their dysfunctional nature. Based on a cross-country analysis in 84 countries it was found that campaign contributions have a pervasive impact on political corruption. It was also revealed that the existence of electoral laws and regulations on campaign funding have no effect on reducing this problem. These results differ from the conventional arguments by scholars regarding the nature of campaign contributions and the influence of electoral regulations in curbing corruption.

Victimization in Iceland and Consumer Fraud

Þórisdóttir, Rannveig
Gunnlaugsson, Helgi

Research has repeatedly shown that the amount of crime in society far exceeds crimes reported to the police. In this paper we examine overall victimization in Iceland with particular focus on consumer fraud victimizations and police reporting based on data from the 2005 Icelandic ICVS survey (International Crime Victims Survey). Data was collected in January and February of 2005, with a random sampling of 3000 individuals 16 years of age and older from the National Census. The net response rate was about 67 per cent. The findings show, among other things, that slightly more than 20 percent of Icelanders were victims of one or more of the types of crimes asked of in the survey in 2004. As for consumer fraud, about 13% of respondents admitted they had experienced some type of consumer fraud in 2004. This level of victimization was found to be one of the most common types of criminal victimization in Iceland, but only a small minority reported the incident to the police.

Ulovlig prissamarbeid ved skipstransport av kjemikalier – en saksstudie
Christophersen, Jan Georg

Skipseierne Jacob Stolt-Nielsen og Bernt Daniel Odfjell var ”partners in crime”. Så ble de avslørt for omfattende prissamarbeid av amerikanske kartellmyndigheter. Deretter gikk Stolt-Nielsen til det amerikanske konkurransetilsynet og fortale om konspirasjonen som de var en del av og fikk amnesti. Dette førte til at selskapet Odfjell og to av dets toppledere ble dømt i en påfølgende straffesak. Likeså ble selskapet Jo Tankers som også eies av Odfjell ilagt bøter, og toppsjefen måtte tilbringen tre måneder i fengsel, nå er de to konspiratørene ikke lenger på talefot. Deretter trekker amerikanske kartellmyndigheter Stolt-Nielsens amnesti og spørsmålet om dette er i overensstemmelse med avtalen, verserer nå i retten i Philadelphia. Stolt-Nielsen saken er blitt mye debattert i næringslivet internasjonalt. Noen kommentatorer i og utenfor USA mener det er ”galskap” av Antitrust Division å trekke amnestiet, mot at andre mene det er både rett og rimelig, og ikke vil påvirke det amerikanske amnestiprogrammet.

Violence in intimate relationships: Gender symmetry, asymmetry and other myths
Karen Leander

Since the 1980s when I began studying “violence against women”, the assumption was clear that this concept was used as a synonym for “domestic violence”. This meant that all violence that affected women outside of the home or family sphere needed to be called something else, as did that violence against men and others in the family context. It seems that all discussions need to start with a clarification of terminology. Further, despite the expansive research conducted and attention given to this general subject area, terminology has not kept pace. As a parallel to this lapse can be mentioned the debate about whether there is gender symmetry – and men and women are subjected to violence by their partners to the same degree – or gender asymmetry. The aim of this paper is to raise some issues from the debate ongoing in the literature as to the profile of partner violence.

Väktare och våld. En studie av finska och svenska väktares berättelser om våld och hot om våld.
Mallén, Agneta

Syftet med detta paper är att studera sex väktares berättelser om erfarenheter av våld och hot om våld. I samtalsintervjuerna diskuterar jag väktarnas upplevelser av våld och hot om våld samt *hur* väktarna berättar om detta. Min avsikt i intervjuerna är att väktarna själva avgör vad de räknar som våld eller hot om våld. Ett sätt att få reda på vad väktarna definierar som våld är att undersöka vilka våldshandlingar som väktarna anmäler till polisen. Våld mot tjänsteman skall alltid polisanmälas men väktaren bedömer själv huruvida det våld han eller hon utsätts för räknas som våld eller inte. Intervjumaterialet visar att en fysisk våldshandling som riktas mot väktaren så gott som alltid polisanmäls. Våld som upplevs personligen riktat mot väktaren eller särskilt kränkande anmäls också till polisen. Däremot uppfattas inte verbala hot om våld som ett reellt hot. Väktarna säger också att våldet hör till yrket vilket gör att våldet inte alltid anmäls. Då man studerar hur väktarna talar om våldet, blir det tydligt att väktarna ibland beskriver våldet genom att avdramatisera eller ”tona ner” en våldsam händelse. När väktarna berättar om det våld de själva utför använder de sig även av en slags rapportsvenska – formuleringar som kan återfinnas i de rapporter som skrivs när väktaren utsatts för våld. Väktarna normaliserar också våldet i sina berättelser – våldet är något mänskligt som alla kan utöva. Våldet beskrivs även i termer av berättigat och oberättigat våld. Våldet är berättigat då väktaren följer nödvärnslagen eller då våldet utövas kontrollerat av väktaren. Det berättigade våldet ses också som skydd för både väktare och förövare.

Mænds vold i hjemmet
Poppel, Mariekathrine

Artiklen bygger på foreløbige resultater fra Ph.d. projektet *Vold i familien – mænds vold mod kvinder – en undersøgelse af aspekter af måden, hvorpå mænds vold mod kvinder beskrives og forklares*. Projektet tager udgangspunkt i et udvalgt materiale fra den prækoloniale (før 1721), den koloniale (1721-1953) og den postkoloniale (efter 1953) periode i Grønland samt at analysere mulige sammenhænge mellem disse perioder.

I denne artikel fokuseres på aktuelt materiale fra Politiets rapporter fra 2001 vedrørende mænd, der er anmeldt og dømt for vold mod ægtefælle/samlever. vedrører vold i familien – mænds vold mod kvinder. Undersøgelsen er for ét år, nemlig 2001.

Korruption og embedsetik blandt danske embedsmænd i 1800-tallet
Mette Frisk Jensen

Den danske offentlige forvaltning er i nutiden relativt ukorrupt, hvilket er et forhold, der ikke gjorde sig gældende længere tilbage i Danmarkshistorien. I artiklen dokumenteres således en lang række sager, hvor embedsmænd blev dømt for bedrageri i 1700- og 1800-tallet. Særligt begyndelsen af det 19. århundrede så mange tilfælde af korrupte embedsmænd, men også et markant fald i antallet af sager fra omkring år 1830 til 1850. Artiklen diskuterer baggrunden for denne udvikling og peger på den generelle dårlige økonomiske situation for landet, som afgørende for stigningen i antallet af sager, og en gradvis øget kontrol med og stramning af praksis for embedsmændenes forvaltning som væsentlig for det efterfølgende fald.

Skandalen och publiken
Wästerfors, David

Intresset för publiker har på senare tid vuxit i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. I detta paper skall jag undersöka publikens betydelse för ett fenomen som inte vanligtvis räknas som en kulturprodukt: skandalen. Utgångspunkten är ett projekt om korruptionsskandalers dramaturgi där just folkliga svar på skandaler kom att bli det huvudsakliga materialet. Under 2003 och 2004 samlade jag in omkring 2000 inlägg på debattkedjor på Internet, främst knutna till svenska Aftonbladets hemsida. De skandaler som diskuteras skiljer sig åt till sina detaljer men rör samtliga korruption i vid bemärkelse: mutor i Systembolaget, Skandias bonusavtal, politikers tvivelaktiga förmåner eller ageranden.

Utifrån detta material argumenterar jag för att människors svar på skandaler (och den folkliga diskursen om skandaler) inte låter sig förstås med endimensionella etiketter, såsom ”moralisk panik”. Det finns inte *en* reaktion på skandaler utan flera och de är knutna till varandra i ett slags samhällelig dialog. Man kan tala om olika retoriska stilar: indignation, skepticism, ironi och sarkasm. Jag argumenterar också för att människors svar på skandaler inte kan skiljas från skandalerna som fenomen, och vice versa. När någon ropar ”skandal!” måste någon annan besvara detta utrop, annars blir det ingen skandal.

Korrupsjon i skipsfarten – en security trussel
Christophersen, Jan Georg

Korrupsjon i skipsfartsnæringen er et omfattende problem og har vært det lenge. I internasjonal skipsfart har det dessuten vist seg at korrupsjon kan være en betydelig security-trussel. I Norge fikk vi i 2004 ny lovgivning som gjør det straffbart å bestikke personer i utlandet. Det foreliggende datagrunnlaget viser imidlertid ikke endringer i holdninger blant skipsfartsnæringens utøvere, med hensyn til deres forståelse av bruken av smøring/bestikkesler. En grunn som ofte oppgis til at bestikkesler og smøring fortsatt foregår er, at skipsfart som internasjonal virksomhet er av en slik karakter, at det ikke er mulig å gjøre forretning uten former for bestikkesler/smøring. Det kan dreie seg om enkle former som ”brune” konvolutter som inneholder kontanter, eller mer sofistikerte former for ”kick back”.

Mutans etikett
Thelander, Joakim

Artikeln är baserad på empiriskt material från avhandlingen Mutor i det godas tjänst? (2006). Ett antal svenska och danska biståndsarbetare berättar i avhandlingen om sina erfarenheter av vardaglig korruption. De beskriver ett antal situationer där frågor om korruption och mutor aktualiseras i samband med deras praktiska biståndsarbete; det kan röra sig om begäranden av mutor vid gränskontrollerna, polismän som kräver kontanta ”böter” eller mutor till andra myndighetspersoner som hälsovårdsinspektörer och flygplatstjänstemän. Den praktiska hanteringen av mutor beskrivs som något man kan vara naiv, förbluffad eller upprörd inför men är samtidigt något som uppenbarligen kan läras in. Mutor är ett socialt område med sina egna etikettskrav, och dessa präglas framför allt av regeln om diskretion. Huvudregeln är att korrupta transaktioner bör ske diskret, eller ”i skymundan”, som en av biståndsarbetarna uttrycker det. I artikeln formuleras tre varianter av etikett i samband med mutor, som samtliga åstadkommer ett upprätthållande av diskretionsregeln. Den första varianten innebär att om överlämnandet av mutan sker öppet så bör återgäldandet vara diskret. Även det omvända förhållandet bör i de flesta fall vara giltigt. Den andra varianten betyder alltså att om återgäldandet av mutan sker öppet så bör överlämnandet vara diskret. Det finns också en tredje variant, som innebär att om överlämnandet och återgäldandet av mutan sker öppet och i nära anslutning till varandra så bör diskretionen upprätthållas genom anspelningar och tvetydigheter.

Brottsskadeersättning ur brottsofferperspektiv. En jämförelse av ansökningar i Sverige och Danmark
Lise-Lotte Rytterbro & Anita Rönneling

In a number of Western countries crime victim compensation schemes have been set up. Research has shown that such compensation has fulfilled different functions and also that it has not necessarily improved the situation for the victim of crime. In order to further study the victim compensation a project has started comparing victims of violence in Sweden and Denmark that apply to the victim compensation authorities. The comparative approach has been chosen in order to also analyse the impact of the national crime victim discourse on the expectations of the victims of crime. The analysis of the applications confirms that the compensation do reach groups of victims that do not correspond to the idea of “the ideal victim”, including marginalized people with drug problems and people being threatened and beaten within their families. The victim population seems, however, to be less representative in Denmark than in Sweden where broader segments of society are applying. The clearest difference between the two countries concerns the number of applications asking for

compensation for violation of integrity where almost all the Swedes but only a tiny proportion of the Danes make such claims. Since the difference cannot be directly deduced from the law it might reflect differences in the discourse in the two countries.

Education and educational motives of Icelandic prisoners

Gunnlaugsson, Helgi
Ragnarsson, Bogi

The project which this presentation is based on is part of a joint Nordic research project on education, educational facilities and educational motives among prisoners in the five Nordic countries. This is the first study on education in Icelandic prisons using quantitative data. In Iceland, the project was administered by the Prison and Probation Administration, the Ministry of Education and the Ministry of Justice in association with the Faculty of Social Sciences at the University of Iceland. This paper presents a few key findings of the Icelandic results. A questionnaire was handed out to all prisoners in Iceland from October 10 to November 7, 2006. The findings show that at least one-third of the prisoners who participated in the survey claimed to be engaged in a formal educational program in prison. Much higher portion of inmates reported to be interested in participating in such programs while serving their sentence. A variety of reasons were specified for not engaging in educational programs while in prison. Lack of information about educational possibilities, along with difficult conditions for school and studying in the prison, were most often mentioned as reasons for not participating in educational programs.

Trends in Danish Violence and Workplace Violence

Sorensen, David WM

This paper examines trends (1995-2005) in overall violence and workplace violence using official police statistics, emergency room admissions, and victim surveys. Police statistics indicate a slow but steady rise in the frequency of overall violence during the past decade coupled with a phenomenally steep rise in violence against public servants (Penal Code §119). Yet the other two sources of data fail to mirror these patterns. Emergency room admissions indicate stability or even decline in injurious violence and no change in its seriousness, but a rising tendency to file official reports with police. Victim survey data show 100% stability in the prevalence of both overall violence and threats during the past decade and no change in seriousness. However, as with emergency room admissions, victim surveys indicate an increasing tendency for victims to file official police reports. This increase in the tendency to file police reports explains the discrepancy between stable emergency room/victim survey trends and increasing police statistics. Contrary to the overall trend for violence in general, victim surveys suggest that both the prevalence and incidence of violence at work is increasing. But so is the tendency to file official police reports in regard to these incidents. In fact, the tendency to file official reports is rising fastest in regard to non-injurious (i.e., the least serious, most frequent) violence, and particularly to non-injurious violence occurring at work. In sum, the data examined suggest that while the prevalence of violence overall has been stable during the past decade, the prevalence and incidence of workplace violence is rising. But the tendency to report these incidents is also rising. This increasing tendency to report workplace violence means that police statistics on violence against public servants (Penal Code §119) probably exaggerate an otherwise real rise in this category of victimization.

Applying Knowledge from the Ringsted Experiment in Järvenpää City, Finland

Hannakaisa Ryynänen, Saija Järvinen, Regina Järg-Tärno

Järvenpää is the pilot city for implementing a National Programme for Reducing Violence in Finland. A large survey called "Safe Everyday Life" was conducted in all of the primary and secondary schools as well as the high school of Järvenpää City in May 2006. Children and young people from the age of 11 to 20 took part to the study (n=2670).

The survey partly followed the lines of the Ringsted research and the intention was to test out similar interventions to those carried out in the Ringsted Experiment in the schools of Järvenpää City. Instead of tackling young people's smoking the aim of the interventions was to concentrate on alcohol use. Also, instead of creating an experimental setting like in the Ringsted Experiment, the intention was to produce a teaching material, similar to that created by the Danish Crime Prevention Council, applicable in schools.

The presentation discusses some of the main findings of the research focusing on the prevalence of schoolchildren's alcohol use and their perceptions of their peers' alcohol use in Järvenpää City. The presentation also describes the implementation of the lessons learned from the Ringsted Experiment into a Finnish context and finally discusses some of the challenges faced.

Effects of punishment: An examination of recidivism of young male offenders receiving their first sentences

Sæmundsdóttir, Margrét

This paper presents results regarding young males, recidivism and the cost of crime and punishment. The aim of the study is to understand how successful the penal system is, if any, in preventing young males continuing their criminal career after they have received their first conditional sentence without intervention or completed their first unconditional sentence (enforced with a prison term or community service). A number of background variables are taken into account, e.g. age, criminal history, social status, type of prison and length of sentence.

Self- reported juvenile delinquency and violence in Finland 1992–2006

Salmi, Venla

This paper draws on two data sets of juvenile delinquency in Finland: The five sweeps of nationally representative Finnish Self-Report Delinquency Study (1995-2004) and International Self-Report Delinquency Study (1992 and 2006) conducted in Helsinki.According FSRD results there were three major and interrelated trends in self-reported delinquency during the ten year period 1995–2004. First**,** conformity became more prevalent as those adolescents who refrained from all crime types grew in number. Second, participation in property related crimes has decreased significantly. Third, the number of property crimes has decreased, that is the decreasing participation of young persons in crime was associated with a corresponding decrease in criminal incidents. Participation in violence was comparatively stable during this time period.Results are similar in ISRD Helsinki samples if we look at prevalence of thefts and vandalism in 1992 and 2006. However the results concerning violent

offences are no as explicit as in property offences. According ISRD data all types of violence have decreased significantly. Especially in more serious violence (assault and robbery) the difference is substantial. Differences in these two data sets may be due to differential trends in Helsinki than in whole country or differences in the span of observed years. There are several possible factors related to the general decrease in property crime among Finnish juveniles. Some of these factors may also relate to possible decrease in violence e.g. increasing control, more efficient police strategy, general change of attitude and changes in routine activities of youth. It seems possible that property offences are more affected by changes in youth cultures and routine activities of adolescent than violence.

Från kelgrisar till styvbarn – Fusket med välfärdssystemen

Korsell, Lars och Hagstedt, Johanna

Sammanfattning

En viktig del i välfärdspolitiken är de stöd och bidrag som utgår till medborgarna. I Sverige finns ett sextiotal sådana bidrag. Först på 1990-talet och framför allt med början år 2005 har fusket med välfärdssystemen blivit en stor kriminalpolitisk fråga. Nu duggar åtgärdspaketen för att minska fusket och stora ekonomiska besparingar förväntas kunna göras. Detta är en stor skillnad mot vad som tidigare var fallet då kontrollen var bristfällig. Från socialdemokratiskt håll handlar kampen mot fusket i grunden om att slå vakt om välfärdsstaten och den egna ideologin. Från borgerligt håll innebär insatserna mot fusket att systemen kan ses över i grunden.

På den ekonomiska brottslighetens område har bidragsfusket aldrig riktigt hört hemma. Kanske beror det på att bidragsfuskare inte förknippas med de personer som antas begå klassiska ekobrott som skatteundandragande och bokföringsbrott.

Idag råder nolltolerans mot fusk med välfärdssystemen, men så har det inte alltid varit. Bidragstagarna, som tidigare var välfärdssamhällets kelgrisar, har på kort tid förvandlats till styvbarn. I denna artikel undersöker vi denna förvandling och jämför också fuskfrågorna med hur den ekonomiska brottsligheten har hanterats.

Fusk på den kriminalpolitiska agendan

Sedan år 2005 finns delegation mot felaktiga utbetalningar med den egna hemsidan www.rattochriktigt.se. En ny särskild bidragsbrottslag har införts som kriminaliserar grov oaktsamhet (prop. 2006/07:80). Samtidigt försämras bidragen. Det stora antalet bloggar som rör bidragsfusket är också ett tecken på att bidrag och bidragsfusk är ett hett ämne i dagens Sverige.

Om kampen mot fusk med välfärdssystemen bedrivs med stor intensitet har det kriminalpolitiska intresset på ett för bidragsfusk närliggande område minskat desto mer, det gäller den ekonomiska brottsligheten. Det politiska engagemanget för att bekämpa den ekonomiska brottsligheten tenderar att gå upp och ned på samma sätt som konjunkturer eller bredden på manschettbrottslingarnas slipsar (Lindgren, 2000). Ekobrottsmyndigheten, själva slagskeppet för den tidigare regeringens insatser mot ekobrottsligheten, föreslås till och med att läggas ned av en statlig utredning, även om de politiska signalerna för tillfället är att myndigheten ska få fortsätta (SOU 2007:8). Vilken inriktning har ekobrottsbekämpningen haft och hur har den förändrats? Finns det någon koppling mellan synen på bidragsfusk och ekobrott?

Vad är fusk?

Det finns inte några gemensamma definitioner för de begrepp som används kring överutnyttjande, fusk, fiffel – eller vad man nu väljer att kalla det – och relationen till det juridiska begreppet bedrägeri (RRV 1995:32; FUT-delegationen, 2005; Korsell och Nilsson, 2003). Problemet ligger främst i att olika definitioner används för samma begrepp av olika myndigheter. Komplikationer och missförstånd uppstår därför.

I denna artikel används begreppet *fusk* som en beteckning på att något medvetet missbrukar trygghetssystemen, även om frågan om uppsåt inte är klarlagt. *Felaktiga utbetalningar* är ett vidare begrepp som innefattar fusk, men även de tillfällen då blanketter fyllts i felaktigt eller då misstag begåtts av myndighetspersoner i handläggningen av ärenden (FUT-delegationen, 2005).

Är fusk något annat än ekobrott?

Bidragsfusk brukar sällan förknippas med ekonomisk brottslighet, och skälet är nog att detta fusk anses begås av ”vanligt folk”. Ensamstående mammor som fyller i blanketterna fel lever inte riktigt upp till bilden av ekobrottslingen. Följaktligen brukar inte heller bidragsfusk ingå i de åtgärdspaket som från en tid till en annan mobiliseras på ekobrottsområdet. Kampen mot bidragsfusket har följt en annan logik, trots att det egentligen finns starka kopplingar mellan bidragsfusk och ekobrott, om vi med det senare menar brott som sker inom ramen för en näringsverksamhet. Bidragsfusk kan exempelvis kombineras med någon form av arbete, och det är företag som organiserar en stor del av arbetet, vare sig det är vitt eller svart. Bidragen ger både en legitim inkomst vid sidan av de svarta oredovisade inkomsterna samtidigt som man ”blåser” systemet två gånger, något som brukar kallas för det ”dubbla” fusket (SOU 1997:111). Det finns därför skäl att diskutera bidragsfusk inom ramen för problemet med ekonomisk brottslighet.

Bidragsfusk har också kopplingar till den organiserade brottsligheten (Brå 2007:4). På liknande sätt som för dem som arbetar svart visar bidrag att man lever på legala inkomster, och inte på kriminell verksamhet. Samtidigt överbryggar bidrag oregelbundna inkomster från exempelvis narkotikaförsäljning. Många på den kriminella marknaden är mångsysslare, med inkomster lite här och där. En undersökning visar också att personer med åtskilliga punkter i kriminalregistret ägnar sig åt bidragsfusk (Brå 2005:10). Bidrag och bidragsfusk förtjänar därför att diskuteras i ett större sammanhang kring kriminalitet.

Fusket har inte ingått bland ekobrotten

Under 1970-talet hamnade begreppet ekonomisk brottslighet i den svenska kriminalpolitikens centrum. Trots kreugerkraschen och efterföljande ”affärer” artikulerades begreppet ekonomisk brottslighet först på 1970-talet (Lindgren, 2000). Holger Romander, som var rikspolischef under denna tid, skriver att "det dröjde förvånansvärt länge innan debatten om manschettbrottslighet eller den ekonomiska brottsligheten ... gjorde synliga avtryck i praktisk kriminalpolitik” (2000:30). Först i början av 1970-talet kom frågan upp och fokus låg på brott

mot samhället, främst skattebrott, och problem förknippade med multinationella företag samt brott mot den yttre miljön och arbetsmiljöbrott. Det handlade om långt ifrån vanligt folks vardagsfiffel. Bidragsfusk ingick inte alls i denna retorik.

Det var ett vänsterperspektiv på brottsligheten, som senare skulle bli särskilt tydligt i början av 1980-talet då den ekonomiska brottsligheten blev socialdemokraternas stora kriminalpolitiska fråga (Lindgren, 2000). "Den verkliga braständaren" för 1970-talets generationer stod AMOB-rapporten för, som publicerades år 1977 (Svensson, 1982 s.25). Arbetsgruppen mot organiserad brottslighet (AMOB) beräknade skatteundandragandet till inte mindre än 5-20 miljarder kronor om året i den tidens penningvärde. Det var hissnade siffror och väsentligt större än kostnaderna för den traditionella brottsligheten, som emellertid samhället och inte minst rättsväsendet var fokuserad på.

På sjuttiotalet riktades således sökarljuset mot den ekonomiska brottsligheten på högre nivåer i samhället (Lindgren, 2000). Det var en brottslighet som inte förknippades med bidragsfusk. I stället skulle välfärdsstaten med sina bidrag skyddas mot ekobrottslingarnas angrepp och skattebrott var därför en särskilt viktig brottslighet att bekämpa.

Den ekonomiska brottsligheten med dess omoral som utmanade högskattesamhället och välfärdspolitiken blev socialdemokratins stora fråga i början av 1980-talet. År 1982 tillsattes Kommissionen mot ekonomisk brottslighet som en följd av de kriminalpolitiska krav som socialdemokratin hade drivit under några år i opposition (Lindgren, 2000). Inriktningen var ekonomisk brottslighet, och det handlade mycket om skatter, särskilt om det gällde stora värden. Närmare preciserat skulle insatser riktas mot belopp i storleksordningen en halv miljon kronor i den tidens penningvärde (SOU 1984:15). Fortfarande var inga bidragsfuskare i sikte.

Efter det att Eko-kommissionens förslag hade passerat genom departement och riksdag var den allmänna uppfattningen att det inte blev mycket kvar av alla reformer. Svensson (1987) karaktäriserade ekobrottsbekämpningen som ”80-talets största kriminalpolitiska överdrift”. Luften gick ur debatten. Men det skulle inte dröja många år till dess att ekobrottsfrågorna på nytt började göra sig gällande. Samtidigt skulle det börja hända en del på bidragsfuskets område.

Bidragsfusk hade inte varit en fråga under 1970- och 1980-talens insatser mot den ekonomiska brottsligheten. Inte heller hade bidragsfusk varit en fråga vid sidan av ekobrotten. I själva verket hade intresset för kontroll av bidragssystemen monterats ned under flera årtionden, egentligen under hela efterkrigstiden.

Ny Demokrati och den ekonomiska krisen

I början av 1990-talet slog krisen klorna i det svenska folket. Missnöjespartiet Ny Demokrati med partiledarna Ian Wachtmeister och Bert Karlsson kom in i riksdagen. De var kritiska till invandring och bidragsfusk och pekade ut invandrare och flyktingar som fuskare. Framför sig såg de en ny grundlag inriktad på ”större marknadsfrihet och minde välfärdsstat”. Samtidigt ville de sänka skatten. (SOU 2006:52). I en debattbok menade Wachtmeister (1990 s.9) att medborgarna, som han litterärt kallar för ankorna, hade låtit tiden gå åt till att ”svartjobba och snatta, planera sjukfrånvaron och avundsjukt bevaka de andra ankorna”. I kapitlet ”Program för Sverige” menade han att svaga skulle få ökad hjälp, men inte dem som ”cyniskt

missbrukar välfärden. De stjäl ju andras tillgångar" (Wachtmeister, 1990 s.222). På bidragsfronten kan Ny Demokrati anses ligga före sin tid. Man föreslog bland annat att alla former av bidragsfusk skulle utredas (Motion 1993/94:A32) och att ett allmänt bidragsregister skulle upprättas i syfte att komma åt bidragsfusket.

Enligt revisionsdirektören Staffan Ivarsson, som senare skulle medverka i Riksrevisionsverkets arbete med att avslöja bidragsfusket, var Ny Demokrati upphovet till att denna fråga kom upp på den politiska agendan. Partiet skulle ha tidigarelagt det politiska intresset för att motverka bidragsfusk med omkring fem år, enligt Ivarsson.[1] Det är inte något nytt att delar av dagens politik har ett nu avsomnat missnöjesparti som ursprunglig avsändare.

Den ekonomiska krisen under 1990-talets första hälft bidrog till att man ville se över kostnaderna för bidragssystemen. En ökad belastning på välfärdssystemen till följd av en åldrande befolkning gjorde att det efter det "glada 80-talet" blev nödvändigt med besparingar. Riksrevisionsverket fick i uppdrag att undersöka förekomsten av fel, fusk och överutnyttjande inom de statliga välfärdssystemen (RRV 1995:32). Undersökningarna var främst inriktade mot socialförsäkringsområdet, men även arbetsmarknadspolitiska stöd berördes. Studien gällde förtidspension, a-kassa, kontant arbetslöshetsstöd (KAS), bidragsförskott med underhållsbidrag, bostadsbidrag, sjukpenning och tillfällig föräldrapenning. Riksrevisionsverket kom fram till att det inte var särskilt vanligt med fel, fusk och överutnyttjande, men att läckaget ändå uppskattades till 5-7 miljarder kronor om året. De höga beloppen måste ses mot bakgrund av de stora volymer bidrag som varje dag betalas ut.

Genom att undersöka fusk med bidragssystemen pekades utsatta människor ut, eftersom det är dem som uppfattas få bidrag och som följaktligen också förekommer bland fuskarna. Detta var mycket känsligt att göra. Fram till 1990-talet hade det varit inkorrekt att ifrågasätta välfärdssystemet. Man var rädd för att bilden av välfärdssamhället och den solidaritet som den bygger på skulle hotas om man upptäckte för mycket oegentligheter i bidragssystemen (Korsell, 2005).

2000-talets kamp mot fuskarna

Det är först på 2000-talet som fuskfrågorna blev allmän egendom och en stor politisk fråga. Låt oss därför följa de senaste årens politiska debatt som lett fram till omsvängningen i synen på bidragsfusket.

Dåvarande partiledaren för Kristdemokraterna, Alf Svensson, säger år 2002 att det fuskas med välfärdssystemen (Sveriges radio, 2002-05-04). Han möter dock hårt motstånd. Tiden var inte riktigt mogen att peka ut bidragstagarna som fuskare. Visserligen hade olika engagemang under 1990-talet inneburit en stor satsning mot fel och fusk, men dessa projekt ägde rum utan att bidragstagarna uttryckligen pekades ut. Snarare var det en mängd projekt som drevs internt inom myndigheterna utan att nämnvärt påverka den allmänna debatten. Alf Svenssons kritiker ansåg att det var oförskämt att anklaga vanligt folk och ifrågasätta den hederliga svenskens solidaritet mot det gamla folkhemmet (Ljusnan, 2005-11-23; Göteborgs-Posten, 2006-09-24).

Fuskdebatten hade väckts och från borgerligt håll fördes fram att det fanns ett missbruk av välfärdssystemen. Dåvarande statsminister Göran Persson invände att problemet snarare var

[1] Intervju med Staffan Ivarsson

att arbetsplatserna inte var tillräckligt bra och att det ledde till hälsoproblem (Ljusnan, 2005-11-23). Men så småningom började han medge att det visserligen inte fuskades, men att det pågick ett visst överutnyttjande av bidragssystemen. Det överutnyttjande som förekom skulle dock ha skett i god tro (Hälsingborgs Dagblad, 2005-08-22).

Under år 2005 skedde en tydlig svängning. Förre finansministern Per Nuder menade att skattefusket visserligen var ett mycket större problem, men att en utredning borde tillsättas för att undersöka bidragsfusket (Upsala Nya Tidning, 2005-03-08).

Från överutnyttjande till stöld

Klimatet kring fuskfrågorna hårdnade. Förra socialministern Berit Andnor fullföljde uppgraderingen av bidragsfusket och menade att fusk är ”stöld av våra gemensamma pengar” (Ljusnan 2005-11-23). På kort tid hade förra regeringspartiet gått från ”överutnyttjande i god tro” till ”stöld och bedrägeri”. Plötsligt hade det blivit politiskt gångbart med hårdare tag mot bidragsfusket och socialdemokraterna neutraliserade den borgerliga kritiken mot att för lite gjordes mot fusket.

”Regeringen går på fuskjakt” (Västerbottens-Kuriren, 2005-09-28) och välfärdsstaten började ta skepnad av ett kontrollsamhälle. Det blev rumsrent med kontroll, register samkördes, bidragsmyndigheter tillsatte fuskhandläggare och allt fler brottsmisstankar polisanmäldes till följd av detta. Bidragstagarna var visserligen fortfarande kelgrisar med oförändrade bidrag, men hade också fått rollen av styvbarn genom att deras behov och uppgifter ifrågasattes och kontrollen hårdnade. År 2005 hade kampen mot bidragsfusket hamnat i ett slags jämviktsläge, både mellan förmåner och kontroll, men också i den politiska retoriken, där Moderaterna menade att det egentligen inte var så stor skillnad mellan vänster- och högerpolitikens syn på bidragsfusk (Västerbottens-Kuriren, 2005-09-28). Snart skulle det emellertid bli annorlunda.

Utredningar och projekt som initierades under år 2005 gav resultat. Under våren 2006 föreslog en utredning att lagstiftningen mot bidragsfusk skulle skärpas och inte enbart uppsåtliga brott utan även grov oaktsamhet borde bli straffbart (SOU 2006:48). I Arbetarbladet beskrevs lagen dramatiskt med att den infördes för att ”råda bot på svenskarnas tjuvaktiga ådra” (Arbetarbladet 2007-02-20). Det skrivs om småbarnsföräldrar som fuskar med vård av sjukt barn, par som skenseparerar och förtidspensionärer som driver företag. Alf Svensson bekräftas ha fått rätt, nästan fyra år senare. Bidragsfusk är bedrägeri och måste stoppas liksom annan brottslighet då den med tiden kommer att urholka trovärdigheten till de svenska trygghetssystemen, vilket på sikt hotar ”den för de flesta svenskar självklara generella välfärden” (Ljusnan, 2006-07-22).

Försäkringskassans generaldirektör Curt Malmborg utropade: det är ”stöld”. Förskjutningen blir ännu tydligare, från överutnyttjande, till fusk och bedrägeri till stöld. Försäkringskassan hävdar att föräldrars fusk uppgår till en miljard kronor varje år och därmed har man gått från att tala om miljonbelopp till miljardbelopp. Curt Malmborg säger också att han vill ha tvåhundra personer till som arbetar med fuskfrågor, utöver de trehundra som redan tillsatts (Dagens Nyheter, 2006-07-26).

Alliansen vann valet hösten 2006 och man talade om att myndigheter rutinmässigt ska samköra sina register för att komma åt bidragsfusket. En ny dimension inträder med den nya

regeringen. Det är inte enbart sänkta bidragsnivåer och ännu hårdare tag mot fuskarna utan det handlar också konkret om att spara pengar. Finanserna är kanske viktigare än välfärdssystemen och mindre fusk ger utrymme för prioriterade uppgifter, som att sänka skatter. Redan för år 2007 beräknar man spara in 100 miljoner bara på noggrannare kontroller av vård av sjukt barn (Sveriges Radio, 2006-09-26). Man räknar med att spara totalt 4,5 miljarder kronor på minskat bidragsfusk över en tvåårsperiod (Sydsvenska Dagbladet, 2006-10-26), låt vara att bidragsfuskets omfattning är osäker. Oppositionen, genom förre finansministern Per Nuder utropade: ”det är en tillyxad siffra som inte har någon grund”.

Från kelgrisar till styvbarn

Även om samhället idag har tagit strypgrepp på bidragsfuskarna är samtidens retorik att tala mindre om fusk och mer om att det ska vara rätt; att rätt bidragsbelopp ska nå rätt person. I den mogna välfärdsstaten har vi förvandlats från medborgare till kunder. I egenskap av kunder har vi rätt att ställa krav på välfärdsstaten. Till var och en efter behov, vilka definieras i lagstiftningen, från var och en efter skatteförmåga.

Denna marknadsutveckling av välfärdssystemen, där medborgare har blivit kunder, har sannolikt ökat till följd av fuskdebatten. Om den allmänna uppfattningen är att välfärdssystemen läcker som ett såll och att fusket är utbrett, minskar legitimiteten inte enbart för systemen utan också mot systemets ideologiska grundvalar. Finns det för många morsgrisar som missbrukar systemen kommer få att vara villiga att medverka till dess finansiering. Fungerar inte välfärdssystemen kanske samhällets skydd mot sjukdom och annat som berättigar till stöd, måste organiseras på ett nytt sätt.

De politiska grupper som slår vakt om välfärdssystemen bekämpar fusket med näbbar och klor för att inte enbart värna om välfärden utan också den egna ideologin om ett solidariskt samhälle. Motsatta grupper som inte är lika starka anhängare till välfärdssystemen har också ett intresse av att ta i med hårdhandskarna mot fusket eftersom det inte enbart leder till besparingar utan också skapar en plattform att diskutera andra politiska lösningar än det välfärdssystem vi har idag. En sådan lösning kan vara ett större försäkringsinslag i välfärdssystemen. I framtiden är det möjligt att principen, till var och en efter förmåga, kommer att få ett större genomslag. Det ”nya” pensionssystemet bygger exempelvis på livsinkomstprincipen och ett rimligt antagande är att även andra trygghetssystem kommer att få ett större inslag av försäkringsmässighet.

Som en logisk följd av utvecklingen har fusket uppgraderats från att socialdemokraterna motvilligt erkänner att det förekommer ett visst överutnyttjande till att Försäkringskassan kallar bedrägerier med bidragssystem för stöld. Denna omsvängning har skett på kort tid. Varför har fusket beskrivits med alltmer kraftfulla begrepp? Debatten har blivit en politisk arena och bidragsfusket har använts politiskt för att driva sin linje. För anhängarna av den svenska välfärdsmodellen har det varit angeläget att visa att man inte skyr några medel för att stödja systemen och de lojala. För dem som inte har samma starka intresse av att förvalta välfärdssystemen som de ser ut idag har det varit ett sätt att visa på brister i den dåvarande regeringens hantering av bidrag och bidragsfusk. Dessutom handlar det om att spara pengar. Ser vi till bidragstagarna, som här genomlever en förändring, kan de häpet konstatera att de har förvandlats till styvbarn och slagpåsar i en ideologisk strid som i grunden knappast handlar om själva välfärdssystemen.

Betraktar vi den ekonomiska brottsligheten har visserligen fuskfrågorna hanterats vid sidan av ekobrotten i retorisk mening. Under 1970-talet och särskilt under 1980-talet var inriktningen också mot de större brotten. Till detta kommer fusket med välfärdssystemen som ”upptäcktes” först under 1990-talet. Räknar vi även in fusket i ekobrotten kan vi konstatera att brotten inte längre enbart sker i slott utan även i koja.

Frågan är om inte bidragsfusket i grund och botten är ett större politiskt ärende än den samlade ekobrottsligheten. I alla stater finns vad vi skulle kunna kalla för klassiskt ekonomisk brottslighet, och även om nivåer och strukturer skiljer sig, betraktas nog denna brottslighet som mer eller mindre given. Något som däremot är mindre givet är bidragsfusket eftersom det förutsätter bidragssystem. Det välfärdssystem som vuxit fram under lång är en produkt av tydliga politiska val. Uppfattas systemet inte fungera till följd av fusk innebär det samtidigt att strategierna kan sättas i fråga. Frågan om fusk blir därför en större politisk angelägenhet. Detta kan också vara en delförklaring till att bidragsfusket i den politiska debatten inte riktigt har hört hemma bland ekobrotten. I grund och botten handlar fusket om politik.

Referenslista:

Brå 2005:10. *När olyckan inte är framme – bedrägerier mot allmän och privat försäkring*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brå 2007:4. *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

FUT-delegationen (2005) *Från risk till mål och resultat*. Rapport 1.

Korsell, L. och Nilsson, M. (2003). *Att förebygga fel och fusk. Metoder för reglering och kontroll*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Korsell, L. (2005) Fiffel och fusk i slott och koja. I: *Fiffel Sverige – sociologiska perspektiv på skandaler och fusk*. Glenn Sjöstrand (red.). Lund: Liber.

Lindgren, S-Å (2000). *Ekonomisk brottslighet. Ett samhällsproblem med förhinder*. Lund: Studentlitteratur.

Motion 1993/94:A32. *Med anledning av prop. 1993/94:80 En allmän och obligatorisk arbetslöshetsförsäkring*.

Prop. 2006/07:80. *Bidragsbrottslagen*. Publicerad den 26 mars 2007.

RRV 1995:32. *Fusk - systembrister och fusk i välfärdssystemen*. Stockholm: Riksrevisionsverket.

Romander, H. (2000). *Lagstiftningsöversynen och dess bakgrund*. I: Korsell, L., Perspektiv på ekobrottsligheten. Antologi. BRÅ-rapport 2000:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

SOU 1984:15. *Ekonomisk brottslighet i Sverige*. Stockholm: Liber.

SOU 1997:111. *Branschsanering – och andra metoder mot ekobrott*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2006:48, *Bidragsbrott*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2006:52 *Diskrimineringens retorik – En studie av svenska valrörelser 1988-2002*. Stockholm: Fritzes.

SOU 2007:8. *Nya förutsättningar för ekobrottsbekämpning*. Stockholm: Fritzes.

Svensson, B. (1982). *De ekonomiska brotten*. Apropå 3:25.

Svensson, B. (1987). *Ekonomisk brottslighet – post festum. 80-talets största kriminalpolitiska överdrift*. Apropå 3.

Wachtmeister, I. (1990). *Elefanterna*. Stockholm: Sellin.

Artiklar

Arbetarbladet (2007) *Sätt dit dem?* Från den 20 februari 2007. Hämtat den 24 maj 2007.

Dagens Nyheter (2006). *Försäkringskassan granskar sjukpenningsfusk*. Från den 26 september 2006. Hämtat den 24 maj 2007.

Göteborgs-Posten (2006). *Fusk och slarv ska beivras.* Från den 24 september 2006. Hämtat den 24 maj 2007.

Hälsingborgs Dagblad (2005). *2005 – fuskets år.* Från den 22 augusti 2005. Hämtat den 24 maj 2007.

Ljusnan (2005). *Äntligen rumsrent att bekämpa bidragsfusk*. Från den 23 november 2005. Hämtat den 24 maj 2007.

Ljusnan (2006). *Fusket hotar välfärden*. Från den 22 juli 2006. Hämtat den 24 maj 2007.

Sveriges radio (2002). *Nytt utspel om sjukfrånvaron.* Publicerat den 4 Maj 2002. Hämtat den 29 maj 2007.

Sveriges radio (2006). *Bättre om arbetsgivaren anmäler*. Från den 26 september 2007. Hämtat den 24 maj 2007.

Sydsvenska Dagbladet (2006). *Per Nuder: det är en luftbesparing*. Från den 26 oktober 2006. Hämtat den 24 maj 2007.

Upsala Nya Tidning (2005). *Nuder och välfärden*. Från den 8 mars 2005. Hämtat den 24 maj 2007.

Västerbottens-Kuriren (2005). *Hårdare tag att vänta*. Från den 28 september 2005. Hämtat den 24 maj 2007.

Business corruption: International challenges, Norwegian perspectives

Søreide, Tina

When the World Bank launched its comprehensive anti-corruption campaign in 1996, we were many who believed this would be no more than a passing trend in the development community. More than ten years later, corruption is still on top of the World Bank's development agenda. A main reason for continued focus is the recognition of corruption as an underestimated obstacle to economic development. Composite corruption indices, such as Transparency international are Corruption Perceptions Index, created debate and attention. However, they also created a too simplistic notion of corruption, i.e. a prevalent misunderstanding that we can speak of general corruption levels within geographical borders. There is now a growing awareness of corruption as a far more complex phenomenon, and a problem with different forms and with different consequences. This insight has been particularly important in how we consider business corruption and its potential implications on competition in a market.

On the basis of a number of empirical studies of corruption, we have the perception of a relatively clear connection between GDP-levels and corruption - that corruption is more widespread in poor countries. This perception is challenged when it comes to business corruption, in terms of firms' inclination to offer bribes to get competitive advantage. Such practice does not seem to correlate well with GDP levels, and not by far as well as the levels of facilitation payments do. There appears to be a strong connection between petty corruption and the quality of institutions (which again correlates strongly with GDP-levels). There is also a significant correlation between political corruption and GDP-levels. When it comes to tender-related corruption, however, it is difficult to establish a similar relationship, which suggests that countries with rather good institutions and high levels of GDP can experience high levels of tender corruption as well. Or, it might imply that poor countries are less exposed to these forms of crime, compared to middle-income countries with a more vibrant business community.[2] Although our exact knowledge about the problem is very limited, the risk of business corruption appears dependent on such factors as sector, contractual, technical and financial complexity, size of contracts, tender procedures, haste in the processes, trust in the business practices of competitors etc., factors that tend to vary significantly within rich as well as poor countries.

Figure 1 informs about some of the ways in which firms might try to influence their competitive advantages. Many of the business practices can be legitimate under some circumstances, while being seen as corruption in others; they are grey-zone practices and difficult to categorize as corruption, although they can be strongly connected to such crime.

[2] Empirical studies by master student Mona Frøystad, Dep. of Economics, University of Oslo. In addition, Knack (2006) explains why composite corruption indices capture primarily facilitation payments. Kenny (2006) finds data on corruption in infrastructure sectors to diverge from general perceived country levels. Benitez and Estache (2005) find potential risk of concentration problems to be higher in telecoms in Europe, compared to developing countries with weaker regulation. These results suggest very careful interpretation of the variation of corruption risk across countries.

Figure 1. Practices that can be linked to corruption, yet they can also be legitimate and part of honest business conduct.

The complexity of corruption, combined with the difficulty of providing proof of crime, plead for innovative ways of approaching the problem. When it comes to business corruption, we have to improve our ability to base the design of efficient counter-measures on information about the ways in which firms gain competitive advantage.

Corruption and competition

A first response to the understanding of business corruption as a separate category of corruption has been to improve procurement rules and tender procedures. A main argument in this brief, however, is that tender rules can not replace anti-corruption efforts, and the relationship between competition and corruption requires a much broader approach. Firms' influence to get contracts will often commence long before the tender procedures start, and the benefits that firms might obtain will often be tied to promises of additional services, favorable ways of interpreting the contracts once the work has started, or renegotiation of contractual terms. Hence, what happens long before and after a tender is also critically important to understand these forms of corruption. In addition, there are a number of other mechanisms, which are less related to the award of contracts, which are essentially important to understand firms' competitive position.

Figure 2 offers a rough overview of many of the most relevant mechanisms of which firms might have an opportunity to gain competitive advantage. The achievement of a more profitable position can be due to corruption in all of these categories.

Direct market power

Direct market power can be created through trade barriers, connivery to collusion on prices, acceptance of welfare-reducing mergers or acquisitions, or favorable agreements on sole-source supply to governmental institutions, for instance. While firms involved obtain higher profits, the result is usually higher prices for consumers or reduced quality or supply of goods and services. Market power may also have adverse effects on industrial development, as incentives to operate competitively are reduced. The ways in which firms can gain direct market power are those that usually are regulated by competition law. The role of competition authorities, which are quite clear in most European countries, is a very relevant concern when it comes to business corruption in developing countries.

Market power – directly	Transaction costs	Political pressure
Cartel /market sharing	Bureaucratic rigidity/inefficiency	Tender criteria – concessions or contracts
Mergers	Infrastructure and vertical cooperation	Populistic ad hoc involvement in cases of competition law
Absolute barriers to entry or trade	Finance/ access to credit	Diplomatic pressure – international trade
Single source supplier-agreements	Legal system, credibility	Political influence -accepted in democracies

Figure 2: Mechanisms through which firms gain market power.

Production and transaction costs

Market advantages on the cost side of production are obviously important for firms' profits, and this is also an aspect that sometimes comes under the scrutiny of competition authorities. The relationship between corruption, productions costs, and competitive advantage is yet a neglected concern, although the literature on corruption is broad when it comes to several of the most relevant circumstances where this form of advantage can be reached. For instance, we have much empirical information about facilitation payments and how they are related to business climate data. Whether the ways in which a firm handles bureaucratic corruption can provide it with significant advantage vis-à-vis other firms in the market, is yet an under-investigated question. Similarly, the role of banks and the relationship between access to finance, transactions costs, corruption, and firms' market power, is another area which requires more knowledge. A third example relates to the firms' ways of handling the legal system in a country; their influence on legal institutions as well as their ability to actually get paid for their services.

Political influence

The third category in Figure 2 refers to political influence. Political corruption will be far more rewarding for those involved if it implies that a firm gains market power. The rent, from which bribes are extracted, will be higher because prices on products and services can be higher. And firms' incentives to offer bribes will increase in the likelihood of obtaining higher profits. Either the political influence is exerted on decisions taken at local, national, or international levels; it will seldom be seen as corruption, however.[3] Politicians are expected to make influence in a democracy. Influence on bureaucratic decisions that are supposed to take place independently of political levels is therefore widely accepted. When this authority is misused for corporate or personal gain it is often very difficult to identify proof, since there will usually be some political argument available to support the decision (district politics, protection of domestic industry, the importance of foreign investments, environmental concerns, employment issues, etc). It is therefore critically important, in an anti-corruption perspective, to be able to separate between welfare-improving political decisions, and those that are made to the benefit of individual firms and at the cost of welfare for the population at large.

Legal versus illegal influence

Research on the different ways in which firms can influence their market position, and how this in turn affects outcomes and welfare, is still in its infancy. There is reason, however, to separate between legal practices and illegal corruption. Figure 3 illustrates some important differences between corruption and lobbyism: Bribery will usually imply a *bend* in the rules, while lobbying entails more permanent *changes* to the rules.[4] In contrast to legal rent-seeking, where demands about beneficial treatment can be irritating for the public official, corruption represents some form of collusion, an illegal mutual

[3] See Søreide (2006) for discussion about political influence and corruption in international tenders.
[4] See Harstad and Svensson (2006) for a broad discussion.

agreement where both parties involved will benefit. A bribe is usually a payment, as part of a trade, while investments in lobbyism will often be wasted.

Corruption	Lobbyism
Illegal	Part of democracy
Benefits those involved –*violation* of rules	Benefits a group –change of the rules
Both parties benefit from the deal (collusion)	Often annoying for the decision-maker
A bribe is a compensation/payment	Lobbyism is often wasted

Figure 3: Illegal versus legal business practice.

Although there are important reasons to separate between firms' legal and illegal ways of obtaining market advantages, it may be difficult to categorize in practice. Better understanding of the relationship between unfair competition, firms' business practices and corruption, is therefore important to establish alternative approaches and counter-forces to the problem.

Policy implications

Despite the intuitive connections between business corruption and reduced competition, the problem has received scarce attention in the literature. Most of recent years' many anti-corruption initiatives - targeted at political levels, facilitation payments in public service delivery, or specific institutions or bureaucratic levels, fail to consider industrial competition. As a result, the problem of corruption is seldom treated as a competition-political challenge. A condition for progress on this area, is the recognition of business corruption as a separate form of corruption, which involves far more activities and aspects than those connected to the award of contracts and the manipulation of tender procedures. Reform of procurement rules will therefore be insufficient to control the many forms of business corruption.

Having said that, procurement, and public procurement in particular, represents an important category of situations where business corruption is a significant risk, in developed as well as developing countries. The reform of procurement procedures, and continued effort to make them even more robust against corruption, is therefore important. This ambition should be based on a solid understanding of how the competition depends on a specter of variables, and how many of them can be exposed to corruption (ref. Figure 2).

Approaching corruption from alternative angles means (in this context) to identify unfair competition and explore whether this can be related to corruption, for instance because there are political decisions that are inconsistent with welfare and development. Inconsistency is also a challenge in international diplomatic relations, however, because governments encourage procurement reform and fair competition, while at the same time exerting influence on foreign governments to ensure contracts to their 'own' firms. This inconsistency should be raised in debates about international business corruption, because the consequences of diplomatic pressure on large contracts can be similar to those of clear-cut corruption.

Note

The presentation also informed about the results of a business survey of Norwegian exporters, see Søreide (2006) for more information or contact: ***tina.soreide@cmi.no***

References

Acemoglu, D. and T. Verdier. 2000. The choice between market failures and corruption. *The American Economic Review,* 90 (1): 194-211.

Ades, A. and R. Di Tella. 1999. Rents, competition and corruption. *The American Economic Review*, 89 (4): 982-993.

Aidt, T. S. (2003) Economic Analysis of corruption: A survey. *The Economic Journal*, 113:632-52..

Bardhan, P. (1997) Corruption and development: a review of issues. *Journal of Economic Literature*. 35: 1320-46.

Batra, G., D. Kaufmann, A.H.W. Stone (2003) *Investment climate around the world: Voices of the firms from the World Business Environment Survey*. The International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank, Washington, D.C.

Clarke, G.R.G. and L.C. Xu (2004) Privatization, competition, and corruption: how charactersitics of bribe takers and payers affect bribes to utilities. *Journal of Public Economics*, 88:2067-2097.

Della Porta, D. and A. Vanucci (1999) *Corrupt Exchange: Actors, resources, and mechanisms of political corruption*. Walter de Gruyter.

Harstad, B. and Svensson, J. (2006) Bribes, Lobbying and Development. CEPR Discussion Paper no. 5759. Centre for Economic Policy Research.

Hellman, J.S, G. Jones, D. Kaufmann and M. Schankerman (2000) Measuring governance, corruption, and state capture: How firms and bureaucrats shape the business environment in transition economies. Policy Research Working Paper No. 2312: The World Bank, Washington D.C.

Kenny, C. 2006. Measuring and reducing the impact of corruption in infrastructure. World Bank Policy Research Working Paper 4099, Washington D.C: The World Bank.

Lambsdorff, J.G. (2006) Consequences and causes of corruption: What do we know from a cross-section of countries? In Susan Rose-Ackerman (Ed), *The International Handbook on the Economics of Corruption*, Edward Elgar Publishing.

Mo, P.H. (2001) Corruption and economic growth. *Journal of Comparative Economics*, 29(1): 66-79.

Moody-Stuart, G (1997) *How business bribes damage developing countries.* World View Publishing.

Olken, B.A. (2005) Monitoring Corruption: Evidence from a Field Experiment in Indonesia. NBER Working Paper No. 11753. National Bureau of Economic Research.

Rose-Ackerman, S. (1999), *Corruption and government. Causes, consequences and reform*. Cambridge University Press.

Rose-Ackerman, S. (2004) The challenge of poor governance and corruption. *Copenhagen Consensus Challenge Paper*, Copenhagen Consensus 2004.

Shleifer, A. and R. Vishny (1998) *The grabbing hand. Governement pathologies and their cures.* Harvard University Press.

Søreide, T. (2006) Corruption in international business transactions: the perspective of Norwegian firms. In S. Rose-Ackerman: *Handbook of Economic Corruption* Edward Elgar Publishing.

Stainsbury, N. (2005). Exposing the foundations of corruption in construction. Global Corruption Report 2005. Berlin: Transparency International.

Svensson, J. and R. Reinikka (2006) Using Micro-Surveys to Measure and Explain Corruption. *World Development* 34(2): 359-370.

Skattesvindel med særligt henblik på sort arbejde

Toftegaard Nielsen, Gorm

Juridisk institut, Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Aarhus Universitet

I artiklen redegøres for omfanget af sort arbejde i Danmark, herunder hvem der udfører sort arbejde. Selv om det sorte arbejde antages alene at udgøre 1% af de samlede skatte- og afgiftsindtægter, udgør det sorte arbejde et moralsk og dermed politisk problem. Problemet forstærkes ved, at også samfundets bedst stillede køber sort arbejde og derved er med til at snyde det offentlige for indtægter. Teoretisk kan disse købere efter loven straffes for medvirken til skatteunddragelserne, men i virkeligheden er deres skyld umulig at bevise. Det foreslås, at lovgivningsmagten gør det til en pligt for køber, der betaler f.eks. 10.000 kr. eller mere for en arbejdsydelse, at forlange kvittering, og at gemme denne en kort årrække. Håndhævelsen af denne regel er heller ikke enkel, men det bliver klart for køberne, at de også overtræder loven ved at købe sort arbejde.

1 Skatteindtægterne i Danmark

Bruttonationalproduktet i Danmark er I 2007 beregnet til 1704 mia. kr. Heraf opkræver det offentlige i skat 809 mia. kr. eller 47,5%.

Groft set udgøres de 809 mia. kr. af

personskatter m.v.	415 mia. kr.
moms og afgifter	275 mia. kr.
selskabs- og ejendomsskatter	119 mia. kr.

Indbyggertallet var i 2005 4,6 mio.

Personer med indkomster over 312.000 kr. betaler en marginalskat (skatten af den sidst tjente krone) 68%, mens den for indtægter under 259.500 kr. er 47%. Momsen er 25% af salgsprisen.

Hvis en person K for udført arbejde får 1000 kr., skal han altså incl. moms betale 1250 kr. Den, der udfører arbejdet, S, får 1000 kr. og skal typisk (ved årsindtægt under 259.000 kr.) betale 470 kr. i skat. Han får altså netto 530 kr. ud af de betalte 1250 kr. Hvis begge aftaler, at arbejdet skal udføres uden underretning til skatte- og momsvæsnet, har de altså 1250 kr. ÷ 530 kr. = 720 kr. til fælles fordeling. Hvis S udfører arbejdet sort for 890 kr., har han altså tjent 360 kr. og K har samtidig sparet 360 kr. Så både K og S har et klart incitament til at aftale, at arbejdet udføres sort. Og så er der ikke taget hensyn til de tilfælde, hvor arbejdet udføres, uden at S har opholds- og arbejdstilladelse i Danmark og derfor slet kan udføre arbejdet lovligt, eller hvor S er på arbejdsløshedsunderstøttelse eller socialhjælp og derfor skulle have fratrukket et beløb i sin støtte. Endelig slipper de også for at betale nødvendige forsikringer vedr. arbejdsskader, medens S til gengæld ikke er forsikret i tilfælde af en arbejdsulykke.

2 Omfanget af sort arbejde

Oplysningerne om sort arbejde i Danmark stammer stort set fra Rockwool Fondens Forskningsenhed. Denne har i adskillige år haft forskere, som udelukkende eller primært beskæftiger sig med dette emne. De definerer sort arbejde som produktive – i sig selv lovlige – økonomiske aktiviteter, der burde beskattes, men som ikke bliver det, fordi køber og sælger er enige om ikke at fortælle skattevæsnet om dem. Det tilfælde, hvor den, der laver arbejdet, undlader at oplyse det offentlige om indtægten, er således ikke en del af det sorte arbejde, med mindre dette er aftalt med køberen af arbejdet. Unddragelsen af afgifter og eventuelt bedrageri over for socialvæsnet er heller ikke en del af det sorte arbejde.

Ud fra denne definition skønner forskningsenhedens medarbejdere, at det sorte arbejde årligt udgør 46 mia. kr. svarende til 8 mia. kr. i skatteunddragelse. Beløbet kan ses som 2% af de samlede indkomstskatter eller som 1% af de samlede skatter. Det sidste er næppe helt korrekt, da momsunddragelserne må antages at udgøre en betydelig del af det beløb, det offentlige unddrages. Dog er det således, at den pensionist, der udfører havearbejde for 15.000 kr., slet ikke er momspligtig. Uanset disse usikkerheder synes det sorte arbejde at udgøre en meget lille del af det offentliges samlede skattekrav.

Med en vis ret kan det sorte arbejde hævdes ikke at være et væsentligt økonomisk problem for staten. Imidlertid er der næppe tvivl om, at det er et moralsk problem. I et samfund med så høje skatteprocenter som her i Norden, er det nok væsentligt for befolkningens betalingsvilje, at systemet er retfærdigt. Der er næppe tvivl om, at befolkningens holdning er særlig negativ over for arbejdsløses og bistandsmodtageres sorte arbejde, idet der nok er en forestilling om, at det er værre at snyde sig til offentlige ydelser end at unddrage sig betaling til disse ydelser.

3 Hvem arbejder sort?

Hyppigheden af sort arbejde er klart faldende med alderen, og det antages, at

1/2 af de 18-19-årige arbejder sort,
1/3 af de 20-29-årige arbejder sort,
1/4 af de 30-39-årige arbejder sort,
1/5 af de 40-49-årige arbejder sort, og
1/6 af de 50-59-årige arbejder sort.

Det er mest studerende og faglærte, der udfører sort arbejde, og arbejdsløse arbejder – modsat manges tro – mindre sort end dem, der er i arbejde. Disse forhold har sandsynligvis nær sammenhæng med, at 42% af det sorte arbejde sker inden for bygge- og anlægsbranchen, og at det sorte arbejde typisk vedrører mindre byggearbejder. Antagelsen er altså, at den håndværker, der er ude at lave et større arbejde for K, aftaler med denne at lave nogle andre mindre forbedringer sort. Kvinder arbejder mindre sort end mænd, men mænds sorte arbejde er faldende, mens kvinders er stigende. Dette kan meget vel skyldes, at mænds andel som nævnt vedører bygge- og anlægsbranchen, som der i de senere år har været meget tryk på, således at der er begrænset kapacitet ledig, mens kvindernes område er rengøring og anden service i hjemmet. Netop vedr. hjemmeservice var der tidligere en delvis skattefinansieret ordning, således at den, der fik rengjort hjemmet og ordnet haven hvidt, fik et tilskud fra det offentlige. Denne ordning, som skulle mindske det sorte arbejde, blev imidlertid også misbrugt, således at der blev givet støtte til arbejde, der fremtrådte som vedligeholdelse af

hjemmet, men reelt var forbedringsarbejder. Ordningen blev ophævet for få år siden, og det har sandsynligvis medført en forøgelse af den sorte rengøring, således at kvinders sorte arbejde stiger. Mænds gennemsnitlige sorte timeløn er 137 kr., mens kvinders er 115 kr. Dette harmonerer med, at mange mænds arbejde er faglært, mens kvinders ofte er rengøring.

Skattevæsnet har gennemført nogle razziaer på byggepladser, både vedr. erhvervsbyggeri og vedr. privatbyggeri. Oplysningerne fra razziaerne:

	Erhvervsbyggeri	Privat byggeri
Trufne personer (arbejdere)	1022	631
Første arbejdsdag	8	10
Sociale ydelser	1	0
Dagpenge (arbejdsløse)	9	4
Familie og venner	6	85
Udlændinge uden tilladelse	50	90

Tallene viser intet direkte om sort arbejde. At arbejderen angiver, at det er hans første arbejdsdag, kan naturligvis være rigtigt, men kan også dække over, at han hidtil har arbejdet sort, men altså nu er opdaget. Det klogeste svar, man kan give under en razzia, er naturligvis at hævde, at det er første arbejdsdag. Antallet af arbejdere, der angiver, at de er familie og venner, er særlig højt vedr. privat byggeri og kan meget vel dække over en del sort arbejde. Dette kræver imidlertid komplicerede undersøgelser af både omfanget af deres arbejde og af deres relation til K. Det er imidlertid åbenbart, at hovedproblemet ikke er sort arbejde, men sort arbejde kombineret med ulovligt arbejde (uden tilladelse). De høje tal for dette arbejde skyldes givetvis til dels presset på byggebranchen, der medfører ulovlig import af arbejdskraft, som igen medfører sort arbejde. Tallene tyder klart på mere sort arbejde i det private byggeri end i erhvervsbyggeriet. Dette hænger naturligt sammen med, at et byggefirma, der udbetaler sort løn, vil have problemer med at fratrække lønudbetalingerne og således oftest har et ringe incitament til at udbetale sort løn, medmindre denne er meget mindre end den normale løn.

4 Skatteministeriets initiativer

Skatteministeriet har siden 2004 kørt kampagner for at begrænse omfanget af sort arbejde. Kampagnen kaldes ”Fair play” og har dels bestået i undervisningsmateriale om anvendelsen af skatteindtægterne og groft sagt forklaring om sammenhængen mellem at yde og at nyde. Initiativet har omfattet bl.a. falske annoncer efter sort arbejdskraft opsat i supermarkeder m.v. Når en person så ringede i håbet om at få et sort arbejde, opdagede han eller hun, at det var en skattemedarbejder i den anden ende af røret, som forklarede, at den pågældende var på vej ud på et skråplan. Kampagnen omfatter bl.a. også de ovenfor nævnte razziaer på byggepladser og andre razziaer hos virksomheder. Netop antallet af personer, der i disse situationer hævder, at det er deres første arbejdsdag, har bevirket, at der er skabt hjemmel for, at skattevæsnet kan pålægge virksomheder hver morgen at føre en liste over, hvem der arbejder i virksomheden den pågældende dag. Formålet var åbenbart at lette skattevæsnets kontrol under en razzia, men succesen har været begrænset, da skattevæsnet for at få virksomheden straffet skal bevise, at den pågældende rent faktisk arbejder på virksomheden og ikke blot er der tilfældigt som en bekendt el. lign.

Medarbejdere i skattevæsnet har hævdet, at skattevæsnet burde have adgang til at lave razziaer ikke blot i virksomheder, men også i private hjem, hvis det skal være muligt at afsløre dem, der arbejder sort for private. Skatteministeren har så sent som januar 2007 klart afvist, at skattevæsnet på denne måde skal kunne bryde boligens og privatlivets fred, men samtidig påpeget, at samfundet, når der er konkrete beviser, skal straffe de personer, der f.eks. har en sort rengøringshjælp ansat. Der skal således ikke være tvivl om, at det er ulovligt at få udført sort arbejde.

Debatten fik en ekstra indsprøjtning, da et af Danmarks største formiddagsblade – Ekstra Bladet – den 6. maj 2007 offentliggjorde en mindre undersøgelse af villigheden til at købe sort arbejde. Man havde sammen med en TV-station oprettet et fiktivt rengøringsfirma og herfra ringet til nogle fra samfundets top og tilbudt dem sort rengøring. Man sikrede sig, at de pågældende ikke kunne være i tvivl om, at der var tale om sort arbejde. Alligevel kunne avisen oplyse, at man havde fået accept hos en borgmester, en højesteretsdommer (var reelt en landsdommer), en fagforeningsformand, og flere skatteankenævnsmedlemmer. Aftalerne var nok indgået med de pågældendes hustruer, men arbejdet blev udført i hjemmene – i flere tilfælde med mandens tilstedeværelse, så heller ikke han var i tvivl om, hvad der foregik. Dette blev optaget med skjult kamera og vist på TV3. Problemet blev ikke mindre af, at der var tale om at købe hos et professionelt (sådan opfattede køberne det) firma og ikke bare hos en, der ville supplere sin folkepension ved lidt rengøring. Borgmesterens hustru havde oprigtigt sagt: ”Mine nullermænd behøver ikke nogen regning.” Man kan naturligvis diskutere etikken i denne form for journalistik, som består i at give folk et ulovligt tilbud, og dernæst, hvis det lykkes at friste dem, hænger dem ud som kriminelle. Skatteministeren udtalte ikke overraskende: ”Jeg er skuffet og synes, det er et problem, at fremtrædende folk, der kender lovgivningen, ikke lever op til det store ansvar, de har.”

Det er klart, at det politiske problem øges ved, at det påvises, at de bedst stillede i samfundet køber sort arbejde.

5 Er der er løsning?

Man kan vel se noget positivt i, at den danske debat ikke alene har drejet sig om den arbejdstager, der snyder i skat, men også om de borgere, der vælger at få lavet sort arbejde for selv at spare penge og således kan leve på et højere niveau ved at være med til at snyde i skat. Det er medvirkende til, at der er rimelighed i at tale om en fair play-kampagne.

Rent juridisk svarer denne holdning fint til de strafferetlige regler. Dansk ret har – efter norsk forbillede – en af verdens bredest formulerede bestemmelse om den medvirkendes strafansvar. Efter straffelovens § 23 kan enhver, ”der ved tilskyndelse, råd eller dåd har medvirket til gerningen” straffes for forbrydelsen. Rockwool Fondens Forskningsenhed definerer som nævnt sort arbejde som arbejde, køber og sælger af arbejdet har aftalt ikke skal oplyses til skattevæsnet. Der er ingen tvivl om, at både køber og sælger i disse tilfælde kan straffes for skattesnyderiet.

En ting er imidlertid en enkel retsregel. En anden ting er beviserne. For det første er det meget svært at bevise, at der er udført sort arbejde. De fleste forbrydelser – f.eks. voldtægt, tyveri og røveri – begås inden for et kort tidsrum, sådan at den, der overværer forbrydelsen, kan bevidne den. Ordene ”sort arbejde” kan give indtryk af, at man på samme måde kan se, at nogen arbejder sort. Problemet er, at det kan man ikke. Sort og hvidt arbejde er fuldstændigt ens og lovligt. Forbrydelsen består i, at den, der har udført et arbejde, typisk adskillige

måneder senere, undlader at skrive det på sin selvangivelse, men selv om der er et vidne til udfyldelsen af selvangivelsen, kan dette ikke se nogen forbrydelse, medmindre vidnet har set den pågældende udføre et arbejde, som vidnet kan se nu ikke angives. Alle kan vist se, at dette er mere teori end virkelighed. Skattevæsnets problem er, at når man læser selvangivelsen, har man intet sted, hvor man kan læse, hvilket arbejde skatteyderen rent faktisk har udført. Moderne skattekontrol er computer-arbejde, hvor man checker en række oplysninger, man har fra skatteyderen, og mange andre kilder, f.eks. hans arbejdsgiver, bank, forsikringsselskab o.s.v. Men det sorte arbejde figurerer netop ikke blandt disse oplysninger..

Kan skattevæsnet så ikke blot foretage razziaer i hjemmene, som foreslået af en medarbejder? Dette ville jo forudsætte, at man vidste, hvornår rengøringskonen gjorde rent i en bestemt bolig. Ellers skulle man holde huset overvåget alle ugens dage. Også dette er langt fra virkelighedens verden. Og skulle man endelig finde rengøringskonen i hjemmet, skal man jo have oplyst hendes identitet. Hun er nu klar over, at skattevæsnet kender arbejdet og vil så selvfølgelig selvangive det. Altså er det ikke sort arbejde. Man kan så sige, at razziaen forhindrede sort arbejde og altså virkede. Næppe nogen tror, at et så urealistisk projekt kan bruges til at begrænse sort arbejde. Og selv om hun skulle lade være med at oplyse indtægten på sin selvangivelse, er der langt til at bevise, at arbejdskøberen var klar over eller burde have været klar over, at hun senere ikke ville opgive indtægten til skattevæsnet. Den klare regel i straffelovens § 23 vil i virkelighedens verden aldrig kunne bruges til at ramme køberen af sort arbejde. Det, skatteministeren glemte at fortælle befolkningen, var da også ganske enkelt, at nok ville han straffe den, der bevisligt havde købt sort arbejde, men at han aldrig havde set en sådan sag og næppe heller ingensinde ville få den at se.

Hvis man ad lovgivningsvejen ville give et bidrag til at kunne gøre køberne af sort arbejde ansvarlige, er løsningen nok snarere end den nævnte teori, at lytte til den borgmesterfrue, der ovenfor er citeret: ”Mine nullermænd behøver ikke nogen regning.” Nøgleordene, når der købes sort arbejde, er: ”Jeg behøver ingen kvittering og skal nok betale kontant.” Så er der intet bevis, som skattevæsnet kan komme i besiddelse af. Hvis ministeren mener, at køberen har et medansvar for sort arbejde, kan man jo vedtage en lovbestemmelse om, at køberen skal kræve kvittering. Som generel regel er dette naturligvis for vidtgående. Mange arbejder vedrører småbeløb, hvor kvitteringspligt vil virke latterligt bureaukratisk. Specielt fordi reglen kun kan kontrolleres, hvis køberen har pligt til at opbevare kvitteringen. Hvis man fastsatte, at den, der fik udført et arbejde til mindst 10.000 kr., skulle kræve en kvittering og opbevare den i 3 eller 5 år, kan det næppe hævdes, at dette er bureaukrati. Vil enhver fornuftig person ikke kræve en kvittering, hvis man skal betale 10.000 kr.? Er der ikke en rimelig formodning om svindel, hvis en person ikke vil have kvittering for en betaling i den størrelsesorden? Personligt synes jeg, at svaret er ret enkelt, og jeg fremsatte forslaget i en artikel om sort arbejde i Ugeskrift for Retsvæsen 1998B s. 341 og præsentere det på en temadag om sort arbejde arrangeret af den daværende skatteminister, som absolut ikke ønskede at fremsætte et sådant lovforslag. Dels var det ham imod, at mistænkeliggøre borgerne på denne måde, og dels ville det ikke løse problemet, da kontrollen med den foreslåede regel ville være umulig. Det er givet, at reglen ikke vil løse alle problemer, men den ville sende et meget klart signal om, at den, der køber større arbejdsydelser uden at få kvittering for sin betaling, har et medansvar. Det var dog en melding fra en lovgiver, der i øvrigt er meget optaget af lovgivningens signalværdi.

Temadagen sluttede i øvrigt med, at skatteministeren overrakte alle oplægsholderne en kasse med god rødvin. Signalet her var klart: Du får et ”honorar”, du ikke behøver opgive. Sådan afsluttede ministeren en dag om bekæmpelse af sort arbejde.

Referensliste:

http://www.skat.dk

http://www.rockwoolfonden.dk

http://ekstrabladet.dk

List og vold - Nyt voldtægtsbegreb i den islandske straffelov

Bragadóttir, Ragnheiður

Sammendrag

Fra den første straffelov blev indført i Island i 1869 og indtil marts 2007 lagdes der stor vægt på de midler den skyldige brugte, da han begik seksualforbrydelser. Blev der anvendt vold eller trussel derom var der tale om voldtægt, der faldt under §194, med strafferammen fængsel fra 1 og indtil 16 år. Men hvis overtrædelsen bestod i at misbruge sin stilling overfor andre mennesker, der ikke havde de samme muligheder som voksne mennesker alment til at værge sig for seksuelle overgreb, blev overtrædelsen anset for at være kønslig udnyttelse, der faldt under §196, med strafferammen fængsel fra 30 dage indtil 6 år. Det er tvivlsomt om det er rigtigt at gøre denne store forskel på forbrydelserne efter midlerne der blev anvendt, eftersom der i så fald er fare for, at det som er tyngdepunktet i forbrydelsen, d.v.s. forbrydelsen mod personers kønsfrihed, falder i skyggen. Det viser sig også, at dette synspunkt har domstolene taget hensyn til i de seneste år, og det fremkommer i strengere strafudmåling for seksualforbrydelser mod mentalt retarderede og kvinder der sover. De hårdere straffe har forårsaget at forskellen på straffe for de forbrydelser og voldtægt er blevet mindre og er næsten ikke synlig mere. I overensstemmelse med det førnævnte synspunkt blev straffelovens kapitel om seksualforbrydelser ændret i foråret 2007 (lov nr. 61/2007), hvor der bl.a. blev lovfæstet en ny og udvidet definition af voldtægtsbegrebet. Her gøres der rede for, hvilke begrundelser der lå til baggrund for at gøre straffelovens §194 om voldtægt mere rummelig og lade den også omfatte udnyttelse, men ikke kun vold og trussel om vold. Grundlaget for definitionen af det nye voldtægtsbegreb er folks selvbestemmelsesret, handlefrihed og kønsfrihed, men ikke den metode, der bruges ved dem.

Indledning

Romanen *Selvstændige mennesker* af den islandske forfatter og Nobelprisvinder Halldór Kiljan Laxness beretter om dengang den fattige, stolte og stædige hovedperson, Bjartur í Sumarhúsums, sognefæller sidder på hans gård og diskuterer Første Verdenskrig, som stod på sit højeste, grunden til krigen og formålet med den. Der står:

‘Nå, hvis jeg skulle sige min mening, sagde Thorir i Gilteig, så tror jeg at krigen hovedsagelig bliver udkæmpet for at give ondsindet rakkerpak en chance for at invadere andre folks lande og voldtage udenlandske kvinder.’…….

Bjartur tvivler på dette og siger lidt efter:

‘Åh, mon ikke de selv sørger for at skaffe sig ufreden alligevel, [sagde Bjartur]. Efter min erfaring af kvindemennesker, så tror jeg at det er tættere på sandheden, at de fleste kvinder ønsker at blive voldtaget, eller næsten da. De kan måske ikke lide at høre sandheden, men mon ikke jeg er tæt på den, desværre.

Derimod mente Thorir i Gilteig at dette var en overdrivelse om de stakkels piger, og tænkte bevæget på sine egne døtre. Men det er dog sandhed, at hvis de havde lige så store evner til at modstå list som vold, altså kvinderne, så ville mangen en pige være bedre stedt.

Ja, jeg gør nu ikke den store forskel på list og vold, når formålet er det samme, sagde Bjartur.'

Selv om man ikke kan gå ind for Bjarturs ideer lægger man dog mærke til hans ord om, at der ikke er den store forskel på list og vold, når formålet er det samme. Det er som sagt ikke afgørende hvilken af metoderne bruges, hvis gerningsmanden tiltvinger sig samleje.

De fleste kan sandsynligvis være enige med Bjartur hvad dette angår. Det var dog ikke tilfældet med lovgiveren i Island, snarere tværtimod. Helt fra den første straffelov blev indført i 1869 og indtil marts i år lagdes der stor vægt på de midler den skyldige brugte, da han begik forbrydelsen og dette bestemte hvor alvorlig man anså forbrydelsen for at være. Således var der i straffeloven én bestemmelse om forbrydelse mod kønsfriheden ved anvendelse af vold eller trussel om vold, og én anden om udnyttelse af ofrets svækkede sindstilstand for at skaffe sig samleje eller anden kønslig omgængelse. Dette var §194 om voldtægt og §196 om kønslig udnyttelse og var sålydende:

§ 194: Den, som ved vold eller trussel om vold tiltvinger sig samleje eller anden kønslig omgængelse med en anden person, straffes med fængsel fra 1 og indtil 16 år. Til vold henregnes frihedsberøvelse ved indespærring, indgivelse af medikamenter samt andre sidestillede handlinger.

§ 196: Den, der ved udnyttelse af en persons sindssygdom eller mentale retardering skaffer sig samleje eller anden kønslig omgængelse, eller udnytter en person, der befinder sig i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning, straffes med fængsel indtil 6 år.

Som man kan se, var det som adskilte disse forbrydelser, at der anvendtes forskellige midler for at opnå samleje eller anden kønslig omgængelse. Blev der anvendt vold eller trussel derom var der tale om voldtægt, der faldt under §194. Men hvis overtrædelsen bestod i at misbruge sin stilling overfor andre mennesker, der ikke havde de samme muligheder som voksne mennesker alment til at værge sig for seksuelle overgreb blev overtrædelsen anset for at være kønslig udnyttelse, der faldt under §196. Udnyttelse blev ikke anset for at være så alvorlig som vold eller trussel om vold. Målet var dog det samme i begge tilfælde, d.v.s. at tvinge et menneske til samleje. Ikke desto mindre blev alene forbrydelser mod §194 anset for at være voldtægt i begrebets lovtekniske forstand og strafferammen var fængsel fra 1 og indtil 16 år. Strafferammen for forbrydelser mod §196 var fængsel fra 30 dage indtil 6 år.

Det er tvivlsom om det er rigtigt at gøre denne store forskel på forbrydelserne efter midlerne der blev anvendt, eftersom der i så fald er fare for at det som er tyngdepunktet i forbrydelsen, d.v.s. forbrydelsen mod personers kønsfrihed, falder i skyggen. Hovedsagen i en seksualforbrydelse er, at der bliver trådt på personers selvbestemmelsesret, kønsfrihed og handlefrihed og dette er mest alvorligt for forbrydelsens ofre. I overensstemmelse med dette synspunkt fremkom det i et lovforslag til ændring af straffelovens kapitel om seksualforbrydelser, som blev vedtaget nu i foråret (lov nr. 61/2007), at der ikke længere er den store vægt på forbrydelsens midler. Der blev der lovfæstet en ny og udvidet definition af voldtægtsbegrebet. Indholdet i §196 bliver lagt sammen med voldtægtsbestemmelsen i §194

og dermed bliver der ikke længere gjort forskel på forbrydelser mod folks kønsfrihed afhængigt om der bliver anvendt vold eller udnyttelse. Her fulgte islændingene i nordmændenes og svenskernes fodspor, men i Danmark og Finland gør man stadig denne forskel.

Jeg vil nu gå nærmere ind på disse ældre bestemmelser og forklare hvorfor det er underligt at gøre denne forskel på midlerne vold og trussel om vold på den ene side og udnyttelse af oftrets svækkede tilstand på den anden side, og dermed hvilke begrundelser der lå til baggrund for at slå bestemmelserne sammen i én mere omfattende voldtægtsbestemmelse.

Vold og trussel om vold

Lad os først se på vold og trussel om vold som midler ved forbrydelser mod folks kønsfrihed.

Der er ofte sammenfald af mange former for vold eller vold og trusler. Somme tider bruges der kun lidt vold i begyndelsen, men siden følger trusler om mere, bliver der ikke givet efter. Vold kan derfor ofte virke som trussel om yderligere vold. Det kan være medvirkende til at kvinden giver efter eller kan svække hendes modstandskraft.

Voldtægtsparagraffens strafferamme er fængsel fra 1 indtil 16 år. Med undtagelse af manddrab og grove narkotikaforbrydelser har det været sædvane i islandsk ret at udmåle straffen i den nederste del af strafferammen for enkelte forbrydelser. Straffe i sager om seksualforbrydelser følger denne sædvane. Min undersøgelse af Højesterets strafudmåling i voldtægtssager i perioden 1977-2002 viser, at straffene udmåles til mellem 1 og 2 års fængsel, og den vold, der anvendtes afgjorde straffens størrelse. Her følger der tre domme som eksempler på bestemmelsens anvendelse i praksis.

H 1995: 3089. Gerningsmanden tvang en 16 årig pige til samleje uden anvendelse af megen vold. I Højesterets dom siger, at det ved udmåling af straffen må tages i betragtning, at gerningsmanden og pigen forlod et forlystelsessted sammen. Gerningsmandens reaktion på hendes afvisning tydede ikke på nogen særlig bestemt vilje til at begå forbrydelsen. Men fordi pigen kun var 16 år var straffen udmålt til 18 måneders fængsel.

H 1991:1580. Gerningsmanden holdt en piges arme op langs hendes hoved, klædte hende af mod hendes vilje, holdt for hendes næse og mund, så hun ikke kunne kalde efter hjælp, og tvang hende til samleje. Denne vold er typisk for simpel vold i.h.t. voldtægtsparagraffen. Man kan sige at dette er den laveste grad af vold, der skulle til for at handlingen faldt under den gamle voldtægtsbestemmelse (§ 194). Gerningsmanden blev idømt 1 års fængsel.

Men hvordan forholder det sig når der anvendes grov vold?

H 1992:87. I denne sag gik en kvinde sammen med gerningsmanden op på et hotelværelse. Der tog han hende for munden, slog hende en gang med knytnæve i ansigtet, så hun mistede bevidstheden, rev tøjet af hende og gennemførte samleje med hende. I underretsdommen blev det taget i betragtning, at hans overfald var hensynsløst og på en fuldstændig sagesløs person, og at han påbegyndte samleje med kvinden, mens hun var bevidstløs og ikke kunne forsvare sig. Det blev imidlertid betragtet som formildende omstændigheder, at han på eget initiativ meldte sig til politiet og straks tilstod forbrydelsen åbenhjertigt og uden omsvøb. Han blev idømt 2 års fængsel i Højesteret.

Den vold der anvendes, afgør i sagens natur straffens størrelse. Såfremt der anvendes megen vold kan straffen blive indtil 2 års fængsel og måske lidt mere, men hvis der også foreligger andre skærpende omstændigheder, kan straffen blive indtil 4 års fængsel. Anvendes der simpel vold nærmer straffen sig 1 års minimumsstraffen.

Det er dog klart, at i de allerseneste år er domme for seksualforbrydelser i noget omfang blevet hårdere. Nu er det blevet mere almindeligt at straffen for voldtægt er 18 måneder til 2 år.

Udnyttelse af ofrets svækkede tilstand

Lad os dernæst se på udnyttelse af ofrets svækkede tilstand ifølge §196. Først vil jeg kort vise paragraffens ordlyd:

§ 196: Den, der ved udnyttelse af en persons sindssygdom eller mentale retardering skaffer sig samleje eller anden kønslig omgængelse, eller udnytter en person, der befinder sig i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning, straffes med fængsel indtil 6 år.

Her straffes der for at udnytte offerets svækkede tilstand, hvor hun er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betyding. Det at have kønslig omgængelse med mentalt syge personer eller andre der falder under bestemmelsen er ikke strafbart, men derimod at udytte personens tilstand i dette øjemed, jf. ordlyden 'udnyttelse af'. Der gøres ikke krav om det i bestemmelsen, hvor grov udnyttelsen skal være. Det er overladt til domstolenes relativt frie skøn, hvorvidt det middel, som blev brugt til at opnå samleje, indebærer udnyttelse.

For at gøre brug af §196 skal ofret befinde sig i en bestemt tilstand når gerningsmanden har samleje eller anden kønslig omgængelse med denne. Enten udnytter gerningsmanden mental sygdom eller en persons andre mentale begrænsninger eller udnytter, at ofret på anden måde befinder sig i en sådan tilstand, at personen er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning.

Mental sygdom eller andre mentale begrænsninger

Personer der lider af andre mentale begrænsninger er fx retarderede mennesker. Man må vurdere ofrets tilstand og sundhed i hvert tilfælde og personens evne til at tage beslutninger, foruden gerningsmandens opførsel, der må indebære udnyttelse. Det afgørende er at samlejet ikke ville have fundet sted hvis ikke ofret led af denne tilstand eller en sygdom.

De første årtier efter at straffeloven fra 1940 blev vedtaget var ingen eller få tilfælde der angik denne bestemmelse. I årene 1986-89 blev der fældet fire højesteretsdomme, hvor der blev dømt for samleje med retarderede kvinder. I de seneste år er der endvidere blevet fældet nogle domme af denne type.

Her må jeg gøre opmærksom på, at §196, der specielt skal beskytte mentalt syge og retarderede, i virkeligheden ser ud til at have den modsatte virkning, så at disse personer reelt nyder mindre beskyttelse end dem, der er raske. Man kan begrunde denne påstand med, at der ikke er afsagt domme i Højesteret, hvor der straffes for voldtægt (§ 194) mod et mentalt sygt offer. Forbrydelser mod dem, ser ud til altid at falde under den mildere bestemmelse (§ 196).

Argumentationen er antageligvis den, at der ikke er blevet udøvet vold, og derfor anses forbrydelsen ikke for at være voldtægt. Omvendt kan man spørge: Hvad er vold? En truende opførsel eller befalinger overfor en mentalt retarderet person kan være nok til, at gerningsmanden får sin vilje, og en sådan opførsel indebærer tit trussel om vold, som er tilstrækkelig for, at adfærden falder ind under bestemmelsen om voldtægt. Følgende dom er et eksempel på dette.

H 28. maj 2003 (nr. 47/2003). X var en 47 årig retarderet kvinde, der boede alene i en lejlighed med støtte fra de sociale myndigheder. Hun havde kendt M i nogle måneder fordi hun var meget glad for hans børn og kom derfor ofte i hans hjem. En aften kom M på besøg til hende og hun inviterede ham indenfor, da hun anså ham for sin ven. Han medbragte en gave til hende, der viste sig at indeholde seksuelle hjælpemidler. Han brugte dette apparat på X, lod hende deltage i forskellige seksuelle handlinger, som hun ikke turde modsætte sig og havde til slut samleje med hende mod hendes vilje. M blev anset for at have udnyttet Xs mentale begrænsninger for at få sin vilje og han blev dømt for overtrædelse af straffelovens §196. Straffen blev fastsat til 18 måneders fængsel.

Anden svækket tilstand

Ifølge §196, sidste led, straffes der for udnyttelse af en anden slags svækkelse end mental sygdom eller mental begrænsning, der medfører at ofret ikke kan modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning. Her kan der være tale om kortvarig tilstand, for eksempel bevidstløshed som følge af spiritus- eller narkotikaindtagelse, søvn, hypnotisk trance eller lignende.

Man kan ikke se, at der er blevet dømt i Højesteret for overtrædelse af denne sidste del af §196 før året 1991, men da blev en mand fundet skyldig i at bryde ind til sin kvindelige kollega og have samleje med hende, mens hun var bevidstløs som følge af spiritusindtagelse, se **[H 1991:802]**. Siden er domme for overtrædelse af denne art blevet meget flere. I de sager drejer det sig om samleje med kvinder, der sover eller ikke har kunnet modsætte sig handlingen på grund af søvn og beruselse. Dette er tilfældet i denne dom.

H 2. maj 2002 (nr. 52/2002). En kvinde tog sammen med sin veninde på en restaurant, hvor hun blev halvt bevidstløs af beruselse. Hendes venner kørte hende hjem i taxa om natten og hjalp hende i seng, hvor hun faldt i søvn. De kunne ikke låse lejligheden eftersom den kun kunne låses udvendigt med en nøgle. Efter at taxachaufføren, M, havde kørt vennerne hjem, vendte han tilbage til kvindens hjem. Han gik ind til hende uden tilladelse, lagde sig ovenpå hende, befamlede hende og satte en finger ind i hendes kønsdele. Han udnyttede på denne måde at hun ikke kunne modsætte sig forbrydelsen på grund af beruselse og søvn. Straffen blev sat til 18 måneders fængsel.

Straf og strafudmåling

Strafferammen for forbrydelser mod straffelovens §196 var fængsel fra 30 dage indtil 6 år. Også her udmåles straffen i den nederste del af strafferammen i overensstemmelse med sædvane i islandsk ret. I de senere år er straffen dog blevet hårdere for disse forbrydelser.

For at skabe klarhed om hvordan § 196 er blevet anvendt i de sidste årtier har jeg gennemgået alle Højesteretsdomme hvor der idømmes straf for overtrædelse af paragraffen. Jeg begyndte min undersøgelse på domme fra året 1977 og granskede alle domme hvor §196 stod på prøve

fra og med det år, helt til dagen i dag. Min undersøgelse omfatter kun Højesteretsdomme, d.v.s. de sager, der er ført hele vejen gennem retssystemet og har fået materiel afgørelse i Højesteret. Der er både fordele og ulemper ved udelukkende at undersøge Højesteretsdomme. Fordelene er, at der er tale om domme afsagt i samme instans, og det er samtidig en kollegial domstols domme, hvilket burde sikre større overensstemmelse mellem dommene. Men det er en ulempe, at der ikke er ret mange domme, og det er derfor vanskeligt at drage generelle statistiske konklusioner på grundlag af dem. Dommene er ialt 29. Ingen sager for overtrædelse af bestemmelsen blev sendt til Højesteret de første 9 år af undersøgelsesperidoen, d.v.s. i årene 1977-1985. Siden er der fældet domme for forbrydelser mod bestemmelsen de fleste år, de fleste i 2003, eller ialt 5. De ældste domme handler om udnyttelse af mentalt retarderede personer, men i 1991 blev der for første gang dømt, hvor ofret var en kvinde der sov. Sådanne domme er der som før sagt blevet flere af i de seneste år. Strafudmålinger for forbrydelser mod §196 er også ved at blive hårdere. I perioden 1986 til 1998 var det almindeligt at straffen for forbrydelse mod §196 var nogle måneders fængsel, delvis betinget. I virkeligheden var den ubetingede straf i perioden aldrig hårdere end 3 måneders fængsel, med to undtagelser, men da havde gerningsmændene en lang kriminel karriere. Derimod er der, fra året 1998 og til dagen i dag, kun to eksempler på at domme har været delvis betingede. Alle de øvrige domme er ubetingede og 12 til 15 måneders fængsel er nu den mest almindelige straf.

Konklusion

Forbrydelser mod §196 er meget alvorlige og indebærer en stor uret mod ofret. Som det fremkom i begyndelsen var forbrydelser der blev udført med vold eller trussel om vold, d.v.s. voldtægt i tradtionel forstand, af den lovgivende magt og dermed af domstolene, længe blevet betraget som værende mere alvorlig. Det er dog svært at argumentere for, hvorfor samleje udført med vold er en alvorligere forbrydelse end samleje med en bevidstløs person, der ligger i sin egen seng og ikke forventer noget ondt, eller med en mentalt retarderet kvinde, der er forsvarsløs og uden muligheder for at tilkalde hjælp. Den vægt, der er blevet lagt på vold som middel ved forbrydelsen, er gammeldags og afspejler ikke den virkelighed, som forbrydelsernes ofre oplever. Det mest alvorlige ved seksualforbrydelserne er, at handlingen er en forbrydelse mod folks kønsfrihed. Det indebærer vold i en rummelig betydning af ordet, vold der er betydelig alvorligere end vold som middel i §194 om voldtægt. Det er derfor ikke rigtigt at gøre forskel på de enkelte forbrydelser mod folks kønsfrihed, alt afhængigt af de midler der anvendes ved forbrydelsen. Dette synspunkt har domstolene taget hensyn til i de seneste år, og det fremkommer i strengere strafudmåling for seksualforbrydelser med mentalt retarderede og kvinder der sover. De hårdere straffe har forårsaget at forskellen på straffe for de forbrydelser og voldtægter er blevet mindre og er næsten ikke synlig mere. Dette fremgår tydeligt af de to domme som jeg gennemgik her før, hvor straffen var 18 måneders fængsel. Af disse domme kan man konkludere at det ser ud til at Højesteret nærmest har sidestillet disse forbrydelser og de mildeste voldtægtssager.

Med hensyn til dette fandt man naturligt at gøre straffelovens §194 om voldtægt mere rummelig og lade den også omfatte udnyttelse, men ikke kun vold og trussel om vold, jf. lov nr. 61/2007 og nu lyder den nye voldtægtsbestemmelse således:

Den, som med vold, trusler eller anden ulovlig tvang har samleje eller anden kønslig omgængelse med en anden person er skyldig for voldtægt og straffes med fængsel fra 1 og indtil 16 år. Til vold henregnes frihedsberøvelse ved indespærring, indgivelse af medikamenter samt andre sidestillede handlinger.

Det er også voldtægt og straffes på samme måde som i stk. 1, at udnytte en persons sindssygdom eller mentale retardering til at skaffe sig samleje eller anden kønslig omgængelse, eller at udnytte en person, der befinder sig i en tilstand, i hvilken den pågældende er ude af stand til at modsætte sig handlingen eller forstå dens betydning. Bestemmelsens indhold om seksualforbrydelser mod bevidstløse mennesker og andre der ikke kan værge sig for handlingen er i og for sig ikke blevet ændret. Men, eftersom denne handling nu tæller som voldtægt, er strafferammen meget hårdere end efter den ældre bestemmelse. Med de nye regler lægges der vægt på at disse tilfælde kan være lige så alvorlige som de, som falder under voldtægt i traditionel juridisk forstand og endda alvorligere.

Tyngdepunktet i forbrydelserne mod §196 er, som det også gælder for §194, at samleje eller anden kønslig omgængelse finder sted mod ofrets vilje. I begge tilfælde angår forbrydelsen folks selvbestemmelsesret, handlefrihed og kønsfrihed. De begreber danner nu grundlaget for definitionen af forbrydelserne, men ikke den metode, der bruges ved dem.

Til slut vil jeg henlede opmærksomheden på mine indledende ord og det som fremkom hos Bjartur i Sumarhus, om at der ikke er den store forskel på list og vold når formålet er det samme. Deri havde han på mange måder ret, selv om hans øvrige indstilling til emnet ikke var eksemplarisk. Men det er en anden historie og emne til et helt andet foredrag.

Referensliste:

Altingstidende 1991-92, A-del.

Bragadóttir, Ragnheiður, (2006), *Kynferðisbrot (Seksualforbrydelser)*, Ritröð Lagastofnunar Háskóla Íslands, nr. 3 (Det juridiske fakultets skriftserie nr. 3), Reykjavík.

Bragadóttir, Ragnheiður, (2003), *Kynferðisbrot skv. 196. gr. hgl. (Seksualforbrydelser ifølge straffelovens § 196)*, Lögberg. Rit Lagastofnunar Háskóla Íslands.

Thormundsson, Jonatan, (1989), *Um kynferðisbrot (Om seksualforbrydelser)*, Skýrsla nauðgunarmálanefndar (Voldtægtsudvalgets betænkning), Dómsmálaráðuneytið (Justitsministeriet), Reykjavík.

Thormundsson, Jonatan, (1992), *Viðurlög við afbrotum (Sanktioner mod forbrydelser)*, Bókaútgáfa Orators, Reykjavík.

The Grey Area: Ethical Dilemmas in the Icelandic Business Community

Árnason, Snorri
Gunnlaugsson, Helgi

Abstract

Illegal and unethical behavior by large corporations in Iceland has caused increasing concern and debate during the past few years. This study seeks explanations for this kind of conduct. The main object of the study was to examine which external and internal factors contribute to increased risk of corporate crime.

The research is based on interviews with ten managers and middle managers of large corporations who were selected by snowball sampling and whose identities are hidden. The data was collected and analysed by using qualitative research methods. Because of the small sample size the results must be interpreted cautiously and the conclusions cannot be generalized.

The findings indicate that following the ratification of the *European Economic Union* the laws relating to business changed and thereupon the moral values with regard to commerce were rapidly revolutionized. Icelandic society subsequently passed through a period of conflicts of standards which has resulted in uncertainty about implementing them and this "anomic" condition increased the risk of illegal methods being used to reach corporate goals. New opportunities and greater emphasis on financial gain put increasing pressure on managers to meet these goals, meanwhile the boards of directors neglected their regulatory duties and thus possibly a counterbalance was lacking. Top management set the ethical tone and if they select illegal means to obtain their goals it may produce an unethical organizational culture which favours and rationalizes that kind of behaviour. Clear government regulation in cooperation with the business community is the key to compliance and for ethical business standards to become widely accepted.

Introduction

The study focuses on the form of corporate crime that has been known as organizational crime. By the concept of corporate crime then, we focus attention on criminal acts which are the result of deliberate decision making (or culpable negligence) of those who occupy structural positions within the organization as corporate executives or managers. These decisions are organizationally based – made in accordance with the normative goals (primarily corporate profit), standard operating procedures, and cultural norms of the organizations – and are intended to benefit the corporation itself (Clinard & Yeager, 1980; Clinard, 1983; Pearce, 2001; Shover, 1978). This study is the first of its kind in Iceland and

focuses on the processes of price fixing, because it interested us to explore what leads a group of individuals to lawbreaking in order to serve the interests of the corporation.

Icelandic background

The Icelandic business environment has gone through great structural changes in the last 15-20 years. From the beginning of the last century, the Icelandic State ruled the financial system. Political connections and political patronage was decisive in granting access to funds as the banking system was owned and controlled by the government. Throughout most of the century restrictions and government interference characterized business, for example the policy on exporting and competition.

In a short period great changes took place that led to a more open market economy and could easily be labelled as a revolution. A few steppingstones marked the coming of new times, but the biggest changes followed Iceland´s entry into the *European Economic Area* in 1993. Government intervention with business has decreased dramatically and instead of the smallest matters being settled by political decisions it was now believed that business should be left to the control of corporations and the laws of the market. Walls that split up markets between corporations were knocked down. Markets previously monopolized by government owned businesses were opened and most importantly the banks and other state-firms were sold to private parties. Restrictions were lifted off interstate commerce, not least on financial markets, which has resulted in great surge of Icelandic businesses overseas. There have been great reforms in the business sector, for example in business management and a stock market was formed with the listing of companies on the *Iceland Stock Exchange*. Giant steps have been taken to increase freedom in business and corporate management, but at the same time new laws intended to put certain restrictions on the business environment have been introduced. In that sense the role of government didn't really shrink in size, but changed in nature; it became more professional than political, with regulation rather than leadership. Competition restriction have been lifted and increased competition now thrives on most markets, but meanwhile new laws and regulations such as the competition laws are in constant development (Iðnaðar- og Viðskiptaráðuneyti, 2004; Ólafur Hannibalsson et.al., 2000).

However competition laws have until recently only addressed corporate behaviour, leaving out individual actors, and because of that flaw in the law, the courts threw out a case against the CEO's of the Oil companies which had already been fined 3,3 billion Icelandic kronas (about 300 million Danish kronas) for their price fixing conspiracy. It was perhaps with the very oil scandal and the ensuing publicity that the general public became aware of the damage corporations can cause. Public debate about corporate criminality has been increasing over the last 15 years. At the same time a certain conflict of interests in the interaction of government and the business sector has also been evident. It can best be described as the new money taking over from the old, the political power losing its stronghold to the giant corporate power. A clear example of this would be the mammoth investigation on *Baugur Group* which has been perceived by many to have certain political undertones. This can probably be explained by the long history of government interference with business and speedy changes of the Icelandic business community in the last few years. For a long spell at least, government has seemed hesitant to set a clear policy on government regulation of business. This may have resulted in a business community with somewhat unclear guidelines.

Methods

The main objective of this study was to answer the following question: What internal factors on the one hand and what external factors on the other contribute to illegal or unethical corporate behaviour? The following research questions were among those used as a guideline:

- Have business morals been influenced by recent changes in the legal and political environment in Iceland?
- Does top management set the tone that lead either to ethical or unethical behaviour or to compliance with, or violation of, the law?
- Can undue corporate pressures on middle management lead to commission of illegal or unethical behavior?

The key data comes through interviews with ten former and current middle managers of large corporations in Iceland. Data collection started in the beginning of March 2004 but concluded in June 2005. Two officials of the competition authorities were also interviewed. Because of the small sample size the results must be interpreted cautiously and the conclusions cannot be generalized. However the study gives insight into Icelandic business reality that has been largely hidden to public scrutiny until now.

Results

External factors

In the world of big business you will find the so called „grey area“ and it was frequently mentioned in the interviews. It indicates that in the business world certain behaviour is considered to be on the verge of being legal on the hand and ethical on the other. This leads us to believe that the business environment not only abides by laws and regulations, but also the rules and standards it sets itself. Basically the rules can be understood as allowing individuals or businesses to go as far as you can get away with, in order to achieve your goals.

This thread has profound meaning to the study. First, it supports Sutherland´s theory (1983), that in the business sector certain definitions of behaviour are isolated from the more widely known definitions in society. It gives us reason to believe that certain behaviour regarded by top management of organizations as favourable to corporate needs, is defined as the laws and rules by which employees act upon.

Second, frequent mention of the grey area is important to the findings of this study because it indicates that the boundaries by which socially accepted business behaviour are measured, have been unclear in recent years. Respondents of this study seem to seek explanations for this uncertainty in the structural changes in the legal environment the Icelandic business world underwent over the last years, resulting in revolutionized business methods. The respondents maintain that a condition of uncertainty was induced in the wake of these changes, where old standards had to make way as the business sector developed new set of ethics.

Judging by the results of this study the regulatory agencies such as the competition authorities were poorly funded and unable to be efficient in their regulatory duties. Government regulation seems to have been hesitant and poorly organized in its policy regarding corporate

crime and the general public seemed to take a long time to become conscious of the development in the business sector.

Findings indicate that more emphasis seems to be on quick financial profits and investment for the good of shareholders, instead of long term management ideas and stability in the industry for the good of the whole community. It can be stated that the last years have seen a conflict of standards as new sets of business morals were more frequently revealed to the public. What we have been witnessing in Iceland is in fact an anomic condition, as described by Durkheim (1964) in his theories. There has been lacking a clear consensus of what is accepted business behaviour and what is deviance from that behaviour (Cohen, 1995; Passas, 2000). As long as the definitions of the government on the one hand and the business environment on the other are incompatible there is a greater risk of illegitimate behaviour in the business sector.

Internal factors

The findings indicate that there is great pressure to reach corporate goals. During the last years the boards of directors have put more emphasis on profits and looking after the interests of shareholders, than setting clear ethical guidelines in accordance with laws and regulations. The boards seem to have failed miserably in their regulatory duties or their task to make sure that laws are being followed to the letter in the practice of the organization.

The data suggests that those working in an accepted organizational system intended to bring profits and also sets it own rules and ethical standards, do not feel any guilt while working to achieve those goals, unless strong opposition to illegal corporate behaviour exists rather than pressure to attain corporate goals by any means necessary. Participants in this study all agreed that the board of directors and the Chief Executive Officer are the ones who set the tone in the corporation. Counterbalance against profit demands that encourage employees to follow the law in their duties should therefore come from top management and the board. In an environment where regulative duties are neglected by the board of directors, the CEO can lead his herd on whatever path he chooses to take, but according to the data the organizational actions are primarily shaped by the CEO. According to the interviews there is no doubt that top management make all the important decisions and are responsible for how the organization is run. The laws that lead organizational action are set by the CEO and with his actions he sets the tone for his employees.

Few of the respondents had felt undue pressure as middle managers from their managers, and there is no conclusive evidence to suggests that such pressure can lead middle managers to use illegal methods. However there are indications that corporate crime is in fact an offspring of the organizational culture that also is largely a product of the CEO's example.

This was best described by the voices of those participants coming from the oil industry (having been prosecuted for antitrust violations), but they described the conspiracy of the oil companies as a part of a culture they had no choice but to participate in. They described having felt pressured to do uncomfortable tasks, but also described the silence about these more delicate matters as difficult. With silence the message was sent from the top that this was how things were supposed to be and they would not change.

A variety of justifications were used to defend the actions of the oil companies. The most popular was blaming the government and regulatory agencies or the environment the oil

companies came from. It gives us ground to assume that those who work within this realm do not really feel they are breaking laws as they are obeying the laws that apply within the organization. These findings lend support to Sutherland´s (1983) ideas about corporate crime being an offspring of differential association in the organizational culture.

Conclusions

The results of this study show that the Icelandic business environment has changed dramatically in the last few years and this development may have created a condition where the risk of corporate crime is greater. The data show increased risk of illegal corporate behaviour when there is uncertainty about the rules of the game.

The lines are drawn by the chief executive officer and when the board of directors neglect their regulatory duties, but instead put greater emphasis on profits, illegal methods may be viewed as an favourable option. When great demand for profits holds hands with uncertainty about accepted values it can create an organizational culture that puts the laws within the corporation above government regulation. Top corporate executives could play a big part by speaking out publicly against unethical and illegal behaviour in the corporate world. A clear message as to what is considered accepted conduct will only be delivered to the corporate world when a broad consensus to condemn illegal corporate behaviour is reached. The key to compliance and social control on corporate crime is the cooperation of government and businesses in forming clearer regulation and ethical standards. One solution could be greater emphasis on self regulation of industry, by board of directors but also some Scandinavian countries have good experience with compliance officers in organizations. It is clear that more research into this area is needed. Hopefully this study can be of value to further research and provide some insights into this field.

References

Clinard, M. B. (1983). Corporate Ethics and Crime. Beverly Hills: Sage.

Clinard, M. B., & Yeager, P. C. (1980). Corporate crime. New York: Free Press.

Cohen, D. V. (1995). Ethics and crime in business firms: Organizational culture and the impact of anomie. In F. Adler & W. S. Laufer (Eds.), The legacy of anomie theory: Advances in criminological theory (Vol. 6, pp. 183-206). New Brunswick: Transaction Publishers.

Durkheim, E. (1964). *The Division of Labour in Society*. New York: Free Press.

Giddens, A. (Ed.). (1972). *Emile Durkheim: Selected writings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Iðnaðar- og Viðskiptaráðuneyti. (2004). *Íslenskt viðskiptaumhverfi* (The Icelandic Business Environment). Reykjavík: Iðnaðar- og viðskiptaráðuneyti, Upplýsingaþjónusta.

Ólafur Hannibalsson o.fl. (2000). Glefsur úr viðskiptasögu Íslands. *Vísbending*, 18(51), 28-54.

Passas, N. (2000). Global anomie, disnomie, and economic crime: Hidden consequences of neoliberalism and globalization in Russia and around the world. *Social Justice*, 27(2), 16-44.

Pearce, F. (2001). Crime and capitalist business corporations. In S. Neal & W. J. P. (Eds.), *Crimes of Privilege* (pp. 35-48). Oxford: Oxford University Press.

Punch, M. (1996). *Dirty business*. London: Sage.

Shover, N. (1978). Defining organizational crime. In M. D. Ermann & R. J. Lundman (Eds.), *Corporate and Governmental Deviance* (1st ed., pp. 37-40). New York: Oxford University Press.

Slapper, G., & Tombs, S. (1999). *Corporate Crime* (1 ed.). Essex: Pearson Education Limited.

Sutherland, E. H. (1983). *White-Collar Crime: The Uncut Version*. New Haven: Yale University Press.

Narkotikagrossisterna

Vesterhav, Daniel

Sammanfattning

Detta paper fokuserar vilka egenskaper som kännetecknar de personer som är aktiva som narkotikagrossister. Inledningsvis förs en metodologisk diskussion om problem och möjligheter vid studier av narkotikamarknaden. En analytisk uppdelning av distributionskedjan görs i hög-, mellan och lågnivådistributörer.

Studiens resultat ger en bild av att mellan- och högnivådistributörerna ofta har mer utpräglade entreprenörsegenskaper än lågnivådistributörerna. De förstnämnda lägger dessutom ner mycket tid på säkerhetsmässiga bedömningar, som avvägningar mellan risk och vinst. Trots välplanerade och genomtänkta upplägg är det dock relativt vanligt att distributörerna emellanåt uppträder oprofessionellt och irrationellt. En av anledningarna till detta är att distributörerna agerar under stark psykisk stress. Denna stress härrör från faktorer och aktörer som oro för att bli upptäckt av de brottsbekämpande myndigheterna, oro för stöld, konflikt eller angiveri från andra kriminella, oro för ekonomisk förlust och obetalda skulder samt att upprätthålla verksamhetens logistik och ha ett kontinuerligt flöde av narkotika och pengar.

Det är även möjligt att tala om olika distributörstyper i fråga om distributörernas inställning till narkotikahandeln. Den ena typen anser sig vara mer affärsman än kriminell medan distributörerna i den andra gruppen betraktar sig som yrkeskriminella. Det finns också en skillnad mellan de olika generationerna på narkotikamarknaden när det gäller inställningen till hur de kriminella affärerna ska skötas.

Inledning

I en Brå-rapport (Brottsförebyggande rådet) som gavs ut 2005 beskrevs narkotikabrottslighetens organisationsmönster (Korsell, m.fl., 2005). Särskilt beskrevs den organisatoriska strukturen på de nätverk och grupperingar som förser marknaden med narkotika. Med hjälp av studien identifierades olika områden som bedömdes vara viktiga för den organiserade narkotikabrottslighetens funktionsförmåga och därmed lämpliga angreppspunkter för brottsförebyggande och brottsbekämpande åtgärder. Ett av områdena var *yrken och uppgifter,* där särskilt narkotikamarknadens grossister pekades ut som viktiga länkar i narkotikabrottslighetens struktur.

I rapporten bedömdes den lokala och regionala grossisten i grunden vara viktigare för narkotikamarknaden än den person som styr smugglingsoperationerna och som brukar betecknas som ”ledaren”. Skälet är att ledare kan bytas ut, men grossister förtjänar sina sporrar genom att under lång tid ha varit en del av den kriminella miljön och således byggt upp ett förtroende som gett dem goda kontakter. Vem som helst får inte ”access” till denna miljö. Grossister kan parera störningar genom att ha kontakter ”uppåt” med flera smugglare

och leverantörer. De har också kontakter ”neråt” till andra grossister och distributörer och kan därför få avsättning för sina varor. Det är grossisterna som får narkotikamarknadens hjul att snurra.

För att få en fördjupad kunskap om narkotikagrossisterna inleddes en ny studie som resulterade i rapporten ”Narkotikadistributörer. En studie av grossisterna.” (Vesterhav, Skinnari & Korsell, 2007)[5]. Denna rapport är en kartläggning som beskriver grossisternas roll i nätverken, relationer till andra aktörer på narkotikamarknaden, arbetsmetoder, logistik, planering och ekonomi. I detta paper avgränsas emellertid presentationen till aktörerna, det vill säga narkotikagrossisterna som individer.

Metod

Av naturliga skäl är det problematiskt att undersöka narkotikadistributörer, särskilt på de högre nivåerna i distributionskedjan. Det ligger i narkotikabrottslighetens natur att verksamheten hålls så dold som möjligt och skyddas från insyn från utomstående. Inte ens de aktörer som är aktiva på narkotikamarknaden har full översikt över alla led i distributionskedjan (Korsell, m.fl. (2005).

Hur går man då tillväga för att undersöka distributörerna? En del tidigare studier har med viss framgång använt sig av intervjuer (se till exempel Desroches, 2005; Dorn, Murji & South, 1992; Reuter & Haaga, 1989), andra av deltagande observationer (se till exempel Adler och Adler, 1992; Zaitch, 2002) och några av självbiografier (se till exempel Morselli, 2000). Var och en av dessa metoder har naturligtvis sina för- och nackdelar, och det är svårt att peka ut den ena metoden som mer fruktbar än den andra.

I Frankrike utförde fyra olika forskargrupper en utvärdering av olika källor som kunde tänkas vara användbara för att undersöka narkotikamarknaden. Syftet var att utifrån ett metodologiskt perspektiv bedöma dessa källors kvalitet och relevans. Av de direkta och indirekta källorna som undersöktes bedömdes domar och förundersökningsprotokoll vara två av de mest beständiga och tillgängliga källorna (Schiray, 2000). Materialet ger emellertid inte någon komplett bild eftersom det är resultatet av en selektionsprocess (jfr Korsell, 2003). Forskning som endast utgår från förundersökningar och domar riskerar att endast återupprepa rättsväsendets blinda fläckar. Ett alternativ är därför att även tillämpa andra forskningsmetoder, till exempel intervjuer med personer som varit verksamma på narkotikamarknaden. De intervjupersoner man hittar är naturligtvis även de resultatet av en selektionsprocess, men samtidigt är det sannolikt att de har mer kunskap om narkotikamarknaden än vad som kommer till polisens kännedom (jfr Zaitch, 2002). Intervjuer kan därför sprida ljus över en del outforskade aspekter.

För denna studie har tre kvalitativa metoder valts ut. De är:

- Totalundersökning av domar och urval av förundersökningar
- Genomgång av särskilt undersökningsregister (SUR)
- Intervjuer

Den första metoden, som också svarar för den största mängden data, är en totalundersökning av tingsrättsdomar för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling för år 2004. Det rör

[5] I nära anslutning till denna rapport gavs ett arbete ut som beskrev en annan identifierad angreppspunkt, nämligen den organiserade narkotikabrottslighetens ekonomihantering (Skinnari, Vesterhav & Korsell, 2007).

sig om 284 domar eller 496 lagförda personer. Från dessa domar valde vi ut 60 förundersökningsprotokoll för en närmare genomgång. Protokollen valdes för att de innehöll data om distributörer, men hänsyn tog också till att få en spridning av brottmål från hela landet och av förundersökningar som gäller samtliga preparat, detta eftersom tidigare forskning tyder på att regionala narkotikamarknader kan skilja sig åt (jfr Naylor, 2004).

Nästa metod var en genomgång av det särskilda undersökningsregister (SUR) som drivs vid före detta narkotikaroteln inom Rikskriminalpolisens nybildade kriminalunderrättelsesektion. En SUR kan beskrivas som ett register där uppgifter från pågående utredningar lagras. I den här undersökningen gjorde vi djupdykningar i olika narkotikaärenden som bedömdes innehålla information om distributörer. De uppgifter som ansågs vara relevanta för vår studie sovrades ut och bröts ned efter ett kvalitativt kodschema baserat på en analysmodell framtagen med hjälp av tidigare forskning.

De data som erhölls från SUR har både styrkor och svagheter. En fördel jämfört med doms- och förundersökningsmaterialet är att de innehåller en mängd information som inte kommer med i ett slutligt förundersökningsprotokoll och ännu mindre i en dom. Det finns även enskilda uppgifter och fall som kan tillföra kunskap om vissa särskilda aspekter, men där helhetsbilden inte är så omfattande att det kommer att leda till åtal och en fällande dom. De här uppgifterna gör data från SUR till ett viktigt komplement till datamaterialet från domarna och förundersökningarna. Nackdelen är att tillförlitligheten på data från SUR är av varierande grad. En stor del av informationen består av olika underrättelseuppslag, vilket gör det svårt att värdera källan. Vi har tagit hänsyn till denna aspekt vid analysen och iakttagit försiktighet för att inte dra alltför djuplodande tolkningar utifrån enskilda data från SUR. Tillsammans med de övriga metoderna har emellertid uppgifterna från SUR varit ett värdefullt komplement och gjort det möjligt att identifiera vissa återkommande mönster.

De två ovan beskrivna metoderna begränsas båda av att de baseras på myndigheternas kunskap och misstankar om personer verksamma på narkotikamarknaden. Därför har tretton intervjuer genomförts med personer som har varit aktiva på narkotikamarknaden.

Elva av intervjuerna omfattar interner som är dömda för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling. De har kunnat berätta om narkotikahandel i en vidare kontext än vad som upptäckts eller utretts av polisen. Två av intervjuerna har dessutom gjorts med personer på narkotikamarknaden som undgått att lagföras för narkotikabrott. De tretton intervjupersonerna har tillsammans handlat med alla de vanligaste narkotikapreparaten.

Tidigare studier som har omfattat intervjuer med narkotikadistributörer har varit framgångsrika, och metoden anses vara ett viktigt komplement till registerdata (Desroches, 2005; Dorn, Murji & South, 1992; Reuter & Haaga, 1989; Zaitch, 2002). En begränsning med intervjuer med dömda distributörer är att det finns en risk att de inte vill avslöja någonting om sin egen brottslighet eller om narkotikamarknaden generellt. Eftersom det var frivilligt för internerna att ställa upp på en intervju hade emellertid de som inte hade för avsikt att berätta något redan sållats bort. Det finns även en risk att den information som lämnas antingen är en överdrift eller en underdrift, beroende på hur personen vill framställa sig själv. Det försökte vi undvika genom att fokusera mer på narkotikamarknadens uppbyggnad på ett generellt plan än på intervjupersonens egen brottslighet. Det är en metod som tidigare använts med framgång (Korsell, m.fl., 2005; jfr; Korsell, m.fl. 2006; Källman, m.fl. 2006). Vid samtliga intervjuer refererade emellertid intervjupersonerna spontant till sin egen brottslighet när de ville förtydliga eller illustrera något. Intervjupersonerna har inte pressats att berätta om brott de

begått utan fokus har istället legat på hur distributionsverksamheten kan se ut och för- och nackdelar med olika upplägg.

Distributionskedjan

På samma sätt som det finns olika typer av organisationsgrad och strukturer för de kriminella nätverken finns det inte heller någon entydig grossistroll. Vissa aktörer är både importörer och grossister, andra säljer direkt till konsumenter, som detaljister, vid sidan av sin grossistverksamhet. Det är därför enklare att tala om en distributionskedja, det vill säga en skala som varierar från den lägsta distributionsnivån till den högsta. Längst ner i distributionskedjan finns detaljisterna som säljer direkt till konsumenterna, och högst upp finns importörerna och storgrossisterna som för in de stora partierna i landet. En *distributör* kan alltså befinna sig på olika positioner i skalan. För att få en uppfattning om ungefär var i distributionskedjan en aktör befinner sig använder vi oss av begreppen *låg-, mellan-* och *högnivådistributörer.* Begreppen fungerar som överlappande nivåuppdelningar av distributionskedjan. *Högnivådistributör* omfattar aktörer som själva importerar och säljer narkotika vidare till andra distributörer eller personer som köper narkotikapartier direkt från importörer i syfte att sälja partiet vidare till andra distributörer. *Mellannivådistributör* omfattar de aktörer som köper narkotika från högnivådistributörer och säljer vidare till olika lågnivådistributörer. *Lågnivådistributörer* omfattar de aktörer som säljer narkotika till personer som själva konsumerar en stor del av drogerna de köper. De personer som säljer direkt till konsumenten benämns *detaljister.* Uppdelningen av distributionskedjan i hög-, mellan- och lågnivådistributörer behöver följaktligen inte betyda att den består av tre led, utan nivåerna ska mer betraktas som tre olika segment. Det kan således finnas olika positioner inom varje segment. Datamaterialet antyder att distributionskedjan vanligtvis kan variera från två till tio olika led beroende på vilken affärs- och riskstrategi som tillämpas.

Det kan ligga nära till hands att begrepp som distributörer på olika nivåer, exempelvis grossister och detaljister, för tanken till att den kriminella ekonomin är en kopia av den legala. Det är emellertid ett felaktigt antagande. Stora likheter finns, men också skillnader. Kriminella distributörer kan inte bedriva en stabil och strukturerad verksamhet eftersom själva förutsättningarna för detta inte finns. Risken för upptäckt, riskminimering, myndigheternas motåtgärder, alternativa projekt, affärsmässiga problem och hinder, allt detta är faktorer som leder till en projektinriktad och ryckig verksamhet. Det innebär att distributörer i vissa fall hoppar över steg i distributionskedjan. Det är ändå av stort analytiskt värde att beskriva den typiska kedjan med uppdelningen på hög-, mellan- och lågnivådistributörer, för att kunna formulera brottsförebyggande och brottsbekämpande strategier och metoder. Härigenom blir det också möjligt att i myndigheternas operativa arbete bedöma på vilken nivå (eller nivåer) en distributör verkar, och mot bakgrund av denna forskning, bättre kunna förstå distributörernas sätt att arbeta.

Individerna – Vilken typ av personer är narkotikadistributörer?

Vi ska nu gå närmare in på själva individerna, det vill säga distributörerna. Två egenskaper som i tidigare studier har pekats ut som utmärkande för en del narkotikadistributörer är entreprenörskap (Desroches, 2005; Dorn, Murji & South, 1992; Tunnel, 1993; Reuter & Haaga, 1989; Zaitch, 2002) och i viss mån rationalitet (Desroches, 2005; Reuter & Haaga, 1989). I det datamaterial som samlades in för vår studie var det möjligt att se tecken på att mellan- och högnivådistributörer ofta har mer utvecklade entreprenörsegenskaper än lågnivådistributörerna. Dessa egenskaper kan yttra sig på följande sätt:

- Avancerade affärsupplägg.
- En del hög- och mellannivådistributörer driver legala företag. Många gånger är dessa verksamheter dock inte så lönsamma.
- En del distributörer kombinerar narkotikabrottslighet med annan vinstinriktad kriminalitet.
- En del distributörer som avtjänar fängelsestraff fortsätter att bedriva narkotikahandel från anstalten.
- En del högnivådistributörer leder distributionsgrupperingar.

Med distributionsgruppering menas att distributören rekryterar personer till att utföra de mest riskfyllda uppgifterna. De uppgifter som det fanns exempel på i datamaterialet var transportörer av narkotikan inom Sverige, försäljningskoordinatorer, lagerhållare, utblandare, förvarare av pengar och kvalitetstestare.

I fråga om rationella val för narkotikadistributörer handlar det ofta om en avvägning mellan å ena sidan snabba affärer och högre risker och å andra sidan försiktiga affärer och lägre risker. Det gäller risken både för att ”åka dit” och för ekonomiska förluster. Strävan är naturligtvis att hitta en balans mellan risk och vinst, men förmågan att göra sådana avvägningar varierar hos distributörerna. Många gånger gör de överväganden utifrån tidigare erfarenheter av kriminell affärsverksamhet i kombination med en bedömning av de brottsbekämpande myndigheternas strategier. Någonting som är påtagligt i det studerade datamaterialet är att den inte sällan väl genomtänkta och välplanerade kriminella verksamheten många gånger plötsligt förstörs av mycket oprofessionella och irrationella uppträdanden. Ett exempel är en högnivådistributör som blev berusad och stökig på ett flygplan. Han blev därför avslängd vid en mellanlandning. Ett annat exempel är distributörer som gömde narkotikapartier ute i skogen och sedan aldrig lyckades hitta tillbaka till platsen igen.

En slutsats baserad på intervjumaterialet är att det inte alltid är enkelt att fatta rationella beslut i ”stridens hetta”. Distributörerna utsätts för stark stress, vilket vi kommer att utveckla mer längre nedan, och det är därför naturligt att besluten inte alltid är genomtänkta, särskilt inte som det ofta uppstår problem och oförutsedda händelser. Flera av de intervjuade internerna reflekterade över sina beslut och erkände att de nog inte alla gånger hade varit särskilt rationella när de i efterhand såg tillbaka på hur de agerat. En intervjuad högnivådistributör ångrade bittert att han över huvud taget hade börjat med narkotikaaffärer. Innan han blev aktiv som högnivådistributör sysslade han med vapenhandel och bedrägerier. Enligt honom finns det egentligen mer pengar att tjäna på dessa brottsområden samtidigt som straffsatserna är lägre. En annan intervjuad högnivådistributör gav en liknande bild och menade att i princip alla hög- och mellannivådistributörer, inklusive han själv, ansåg sig vara rationellt tänkande individer, ”men om man verkligen var det så skulle man inte hålla på med narkotikahandel”.

Att vara verksam som narkotikadistributör innebär också en psykisk stress till följd av verksamhetens illegala karaktär. Tidigare studier har förmedlat en bild av att distributörerna har en ständig oro över att polisen är dem på spåren eller att någon av deras kontakter är informatörer (Ahktar & South, 2000; Desroches, 2005; Dorn, Murji & South, 1992; Zaitch, 2002). Till detta kommer alla problem som uppstår i verksamheten. Med utgångspunkt från resultatet i vår studie har de identifierade faktorer och aktörer som kan påverka den psykiska stressen delats in i fyra olika kategorier:

- De brottsbekämpande myndigheterna
- Andra kriminella
- Ekonomi
- Löpande verksamhet

Oron för de brottsbekämpande myndigheterna gestaltade sig ofta hos distributörerna i datamaterialet i en hög grad av misstänksamhet mot omgivningen. En viss misstänksamhet anses emellertid som positivt av aktörerna på narkotikamarknaden eftersom det leder till att de är alerta och inte slappnar av i sitt säkerhetstänkande. Ett exempel på detta från förundersökningsmaterialet är en leverantör som i ett telefonsamtal med en högnivådistributör påminde denne om att det var viktigt att inte bli så lat att man slutade att oroa sig för säkerheten.

Problemet är att det många gånger råder en stor ovisshet om huruvida polisen verkligen är dem på spåren eller inte. Balansgången mellan en sund misstänksamhet och ren och skär förföljelsemani är hårfin. Det fanns fall där det för distributörerna inte rådde någon tveksamhet om att polisen spanade på dem, men i många fall baserades misstanken och oron inte på några konkreta bevis utan på en intuitiv känsla av att någonting var fel. Om oron växer sig för stark finns det en risk att distributören drabbas av panik och tar till säkerhetsåtgärder som istället ökar risken att dra till sig ännu mer uppmärksamhet. Exempelvis genom att flytta på ett narkotikaparti fast det egentligen inte behövs.

När det gäller andra kriminella som ett stressmoment för distributörerna handlar det ofta om osämja mellan olika aktörer inom nätverket, stölder inom nätverket, hot och våld från andra kriminella samt misstankar och oro över att vissa aktörer är polisinformatörer.

Dessutom är man rätt ensam på narkotikamarknaden. Om man har gjort karriär upp så har man trampat på rätt många personer på vägen upp och när man sedan faller är det inte så många som tar emot. Det förekommer mycket svek och motsättningar under karriären. Det skapar en hel del stress och känslor som man inte har räknat med. Samtidigt händer så mycket annat som påverkar en psykiskt. Man måste till exempel bli kall och kunna stänga av känslor. Man blir misstänksam mot alla runt omkring sig. Hela tiden ställer man sig frågan: Vem är min vän och vem kan jag lita på?
(Högnivådistributör)

Även olika former av ekonomiska problem är en mycket vanligt förekommande stressfaktor i datamaterialet. Många distributörer hade kunder som var försenade med sina betalningar eller som helt lät bli att betala. Det förekom även att distributörerna själva hade problem med att i sin tur betala leverantörerna. Ofta var detta en konsekvens av att de inte hade fått in pengarna från personerna längre ner i distributionskedjan. Problem med försenade eller uteblivna betalningar tycks förekomma på alla nivåer i distributionskedjan, men framstår som vanligast på de lägsta nivåerna.

Andra former av ekonomiska aspekter som kan leda till en ökad stress är att affärerna allmänt sett går dåligt. Ett exempel på detta är en mellannivådistributör inriktad på opium som i ett avlyssnat samtal beklagade sig över att priserna på opium hade gått ner. Det hade blivit svårare att göra stora vinster. Tiderna var hårda.

Den fjärde kategorin är löpande verksamhet. Eftersom narkotikahandel går ut på att tjäna pengar måste aktörerna se till att ha ett kontinuerligt flöde av pengar och narkotika. Alla logistiska detaljer måste hela tiden klaffa och en distributör måste löpande försäkra

sig om att narkotikamarknadens hjul snurrar. Datamaterialet ger en bild av att det är vanligt att oförutsedda händelser uppstår till följd av verksamhetens illegala karaktär. Därför krävs det att distributörerna är mycket flexibla och ständigt tillgängliga. Ibland kan man behöva fatta snabba beslut. Oförutsedda händelser kan till exempel vara att en kurir eller leverantör drar sig ur, att polisen eller tullen gör ett beslag eller att ett särskilt gynnsamt tillfälle dyker upp som kräver att distributören handlar snabbt.

Motsatsen till att inte kunna uppfylla efterfrågan är problem med att avyttra befintliga narkotikapartier. Detta kan uppstå när distributörens kunder blivit gripna eller på annat sätt försvunnit från marknaden eller när ett köpt narkotikaparti har en låg kvalitet.

Att kunder klagar och uttrycker sitt missnöje över narkotikans kvalitet förekom i telefonavlyssningsmaterialet. Detta är naturligtvis mycket påfrestande för distributörerna.

Det var relativt vanligt att de narkotikapartier vi köpte inte höll måttet kvalitetsmässigt och då fick leverantören komma till Sverige och hämta tillbaka det. Det var alltid en massa tjafs i dessa sammanhang. Det som brukade hända när man klagade på kvaliteten var att leverantören utomlands skickade upp någon som skulle kontrollera detta. Dessa situationer var alltid stressiga och kaotiska eftersom de utgjorde en säkerhetsrisk. När kunder var missnöjda och kände sig lurade slarvade de med sitt säkerhetstänkande och kunde till exempel ringa på vanliga telefonen och prata i klartext. En ytterligare säkerhetsrisk var att man var tvungen att ta med den personen från utlandet som skulle kontrollera kvaliteten på partiet till huvudlagret.

(Högnivådistributör)

Av naturliga skäl finns det inga direkt regelbundna arbetstider på narkotikamarknaden utan verksamheten präglas av en stor flexibilitet. Även detta bidrar till en ökad stress eftersom aktörerna aldrig kan slappna av helt. Ett tecken på denna oregelbundenhet är de samtalslistor som ingick i förundersökningsprotokollen, där det var vanligt att samtal hade registrerats nästan alla tider på dygnet.

I vårt datamaterial var det möjligt att identifiera vissa generella skillnader i fråga om hur aktörerna ser på sig själva i sin roll som narkotikadistributörer. Den tydligaste skiljelinjen gick, i linje med tidigare forskning (Adler & Adler, 1992; Desroches 2005; Curcione, 1997), mellan de distributörer som inte vill se sig själva som kriminella respektive de som betraktar sig som yrkeskriminella. De distributörer i vår studie som inte vill se sig själva som kriminella hade en mer diskret framtoning och strävade efter att dölja att de sysslade med kriminell verksamhet. En del gick så långt att de även dolde att de hade ganska gott om pengar och utövade därför en ganska modest livsstil, även om det var vanligare i materialet att aktörerna gärna ville utstråla framgång och rikedom samtidigt som de gav sken av att de hade uppnått detta på ett konventionellt sätt. Många gånger såg inte heller distributörerna något omoraliskt med det som de höll på med. Ett vanligt svar vid intervjuerna var att man tillhandahöll en vara som var efterfrågad. Distributörerna ansåg inte heller att de hade något ansvar för narkotikans skadliga effekter eftersom de inte tvingade narkotika på någon. De som brukar narkotika gör ett fritt val och det är upp till var och en att bestämma om de vill ta droger eller inte. Däremot förekom att intervjupersonerna hade satt upp egna moraliska gränser för sin verksamhet. En högnivådistributör som handlade med amfetamin berättade till exempel att han tog avstånd från heroinhandeln. Denna uppfattning delades av flera intervjupersoner som ansåg att heroin är en alldeles för beroendeframkallande drog som begränsar individens fria valmöjligheter. En annan högnivådistributör, som var inriktad på kokain, tog i sin tur avstånd från amfetamin då han ansåg att denna drog var en inkörsport till tyngre droger.

På liknande sätt som Ahktar och South (2000) samt Desroches (2005) har beskrivit i sina studier var narkotikahandeln en del av identiteten för de distributörer i vår undersökning, som betraktar sig som yrkeskriminella. Likt övriga distributörer strävar även de efter att utstråla

rikedom och framgång, men för dessa individer är det inte lika viktigt att dölja att de håller på med kriminell verksamhet. Tvärtom förstärks istället ofta den kriminella identiteten med olika attribut som tatueringar, tjocka guldkedjor, vissa typer av kläder etc. Det förekom också att intervjupersoner använde sig av olika gangsterfilmsklyschor vid intervjuerna. Till exempel, ”Don’t do the crime if you can’t do the time” och ”Don’t get high on your own supply”[6].

För de yrkeskriminella distributörerna är det möjligt att urskilja ytterligare en dimension i självbilden, nämligen skillnaden mellan det som skulle kunna kallas för den ”nya” och den ”gamla” generationen distributörer. Skillnaden kan bäst beskrivas som två olika ”skolor”, där man har olika syn på hur kriminella affärer ska bedrivas och olika syn på etik och moral i den kriminella världen.

Den bild som i intervjuerna förmedlades av den nya generationen var att den kriminella livsstilen, status och respekt utgör de viktigaste beståndsdelarna. De är uppväxta i en förortskultur där våld är ett sätt att vinna och utstråla respekt och status. Till följd av detta använder de våld i situationer som egentligen inte kräver våld. Flera intervjupersoner, även från den yngre generationen, menade att den gamla generationen istället försöker lösa problemen och reparera skadan så gott det går utan våld. De ser våld som en sista utväg. För den nya generationen är emellertid våld ett naturligt inslag i den kriminella livsstilen. Samtliga intervjupersoner som tillhörde den äldre generationen ansåg att den yngre generationen hade dåligt omdöme och var omogen i sin kriminalitet. Det ansågs vara farligt och riskfyllt att göra affärer med dem.

Det är en annan sorts drivkraft som präglar de yngre. Den stora skillnaden mellan ”gråtjuvar” och de yngre är att de yngre tänker vinningsbaserat. Naturligtvis vill ”gråtjuvarna” tjäna pengar men man följer vissa normer och har vissa spärrar, men många av de yngre är beredda att gå hur långt som helst för att göra lite extra pengar. Till exempel så kan de lura eller ”köra över” gamla vänner. De yngre har ingen kriminell uppfostran, inga kriminella normer. De är posörer. De vill dansa med men de har ingen erfarenhet. Till exempel så pratar de för mycket.
(Högnivådistributör)

En intervjuperson som tillhörde den yngre generationen ansåg däremot att våld är ett praktiskt verktyg.

Jag vill inte låta hjärtlös men det är hårda regler i den här branschen. En gång sköt jag en kille i knäet för 30 000 kronor, man måste markera att man menar allvar.
(Mellannivådistributör)

De frågor som uppstår är om den yngre kriminella generationen kommer att ha kvar sina värderingar även när de blir äldre? Innebär detta att narkotikamarknaden står inför en omvälvande förändring där klimatet blir ännu hårdare i framtiden?

Den vanligaste uppfattningen hos intervjupersonerna var att narkotikamarknaden är på väg att utvecklas mot att bli ett ännu tuffare spelfält. En intervjuad högnivådistributör från den äldre generationen menade att detta kommer att leda till mer turbulens i nätverken, vilket i sin tur kommer att underlätta för polisen eftersom konflikter och krångel leder till fler telefonsamtal och möten för distributörerna och därmed en ökad exponering.

Tidigare forskning har pekat ut pengar som en central drivkraft för narkotikadistributörer (Ahktar & South, 2000; Brå 2005:11; Desroches, 2005; Dorn, Murji & South, 1992; Zaitch,

[6] Från tv-serien Baretta (1975) och filmen Scarface (1983).

2002). Det finns emellertid även andra faktorer som kan motivera en aktör att syssla med narkotikaaffärer. Det kan vara den spänning som den kriminella världen erbjuder (Desroches, 2005; Dorn, Murji & South, 1992; Tunnel, 1993), status och livsstil (Desroches, 2005; Dorn, Murji & South, 1992; Tunnel, 1993; Zaitch, 2002) samt den sociala interaktionen med andra aktörer på narkotikamarknaden som ger en samhörighetskänsla (Dorn, Murji & South, 1992).

I vår studie var de mest framträdande drivkrafterna för distributörerna pengar, status och livsstil. En del distributörer väljer emellertid att ha en relativt diskret livsstil för att inte dra till sig uppmärksamhet, men det finns samtidigt tydliga tecken i datamaterialet på att det är mycket vanligt att en hel del pengar spenderas på statusprylar och livsstil. Lockelsen för distributörerna att få visa för omvärlden att de har mycket pengar kan vara stark, för att inte säga oemotståndlig. Som tidigare nämnts är det emellertid möjligt att se skillnader i datamaterialet när det gäller självbilden mellan dem som betraktar sig som yrkeskriminella och dem som inte vill se sig som kriminella. Även för dem som inte betraktar sig som kriminella kan det finnas ett behov att för omvärlden signalera hur framgångsrika de är.

Man vill att folk ska se att man är framgångsrik. Det ska synas att man har lyckats men det ska inte synas att man har lyckats kriminellt utan det ska ge sken av att pengarna har tjänats på legal väg.
(Högnivådistributör)

En drivkraft som genomsyrade en stor del av intervjuerna var den möjlighet som narkotikahandel ger att bli framgångsrik i samhället för dem som annars inte har dessa chanser. Att aktörerna anser sig exkluderade från samhällets konventionella möjligheter till att bli framgångsrika behöver emellertid inte betyda att de har det särskilt dåligt ställt ekonomiskt. Det fanns i datamaterialet flera exempel på distributörer som hade haft en relativt stabil ekonomi men inte kunnat motstå frestelsen att tjäna mer.

Om man endast utgick från intervjumaterialet framträdde en bild av att narkotikamissbruk kunde förekomma i de lägre distributionsleden, men att det var mycket ovanligt på de högre nivåerna. De intervjuade hög och mellannivådistributörerna förklarade att eftersom narkotikahandel är en ren affärsverksamhet undvek de att befatta sig med missbrukare.

En pålitlig person kan på inga villkor vara missbrukare. Sysslar man med narkotikaaffärer får det inte vara några missbrukare med i bilden.
(Mellannivådistributör)

När doms- och förundersökningsmaterialet samt underrättelseuppgifterna lades till vid analysen komplicerades emellertid bilden något. Det som hände var att det var möjligt att se en problematik i definitionen av missbruksbegreppet. Distributörernas uppfattning av missbruk var något snävare än det konventionella samhällets. Att intervjupersonerna framhävde att missbruk var ovanligt betydde inte att narkotika inte brukades på de högre nivåerna. Tvärtom var det relativt vanligt att bruk av narkotika förekom, ibland endast i festsammanhang och ibland dagligen. Narkotikan var ju dessutom av naturliga skäl lättillgänglig för distributörerna. En rimlig tolkning är att det som de intervjuade distributörerna menade med *missbruk* var när narkotikabruket hade blivit så omfattande att det påverkade affärsverksamheten negativt samt gjorde personen opålitlig. En koppling kan göras till det dolda missbruket i det legala samhället där personer lyckas upprätthålla en fasad utåt med arbete och socialt liv trots alkoholism eller narkotikaberoende. Bedömningen av det samlade datamaterialet ger en bild av att toleransnivån för ett omfattande bruk av narkotika hos distributörerna är relativt hög. Bilden bekräftas av en intervjuad lågnivådistributör som uttryckte sig på följande sätt.

Missbruk kan ta sig ganska högt upp i distributionskedjan, beroende på preparat och hur mycket man använder. Stabila narkotikaanvändare kan fungera som distributörer.
(Lågnivådistributör)

Det fanns endast ett fåtal mellan- och högnivådistributörer i materialet som uppgav att de aldrig ens provat narkotika. Det var även möjligt att se en tendens till att missbruket var mer uttalat och synligt hos lågnivådistributörerna än hos mellan- och högnivådistributörerna.

Referenslista:

Adler, Patricia A. och Adler, Peter (1992). Relationships between Dealers: The Social Organizations of Illicit Drug Transactions. *Sociology and Social Research,* nr 67, s. 261-277.

Ahktar, Shakeel och South, Nigel (2000) Hidden From Heroin's History: Heroin Use and Dealing within an English Asian Community – A Case Study i Natarajan, M. och Hough, M. *Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy.* Monsey: Criminal Justice Press.

Curcione, Nicholas (1997). Suburban Snowmen: Facilitating Factors in the Careers of Middle-Class Coke Dealers. *Deviant Behavior* 18:233-253.

Desroches, Frederick J. (2005) *The Crime That Pays. Drug Traffickingand Organised Crime in Canada.* Toronto: Canadian Scholar's Press Inc.

Dorn, Murji, Karim och South, Nigel (1992). *Traffickers. Drug Markets and Law Enforcement.* London: Routledge.

Korsell, Lars, m.fl. (2005) *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster.* Brå-rapport 2005:11 Stockholm: Fritzes.

Korsell, Lars, m.fl. (2006) *Cultural Heritage Crime – the Nordic Dimension.* Brå-rapport 2006:2 Stockholm: Fritzes.

Källman, Linda, m.fl. (2006) *Häleri. Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden.* Brå-rapport 2006:6 Stockholm: Fritzes

Morselli, Carlo (2000). Structuring Mr. Nice: Entrepreneurial Opportunities
and Brokerage Positioning in the Cannabis Trade. *Crime, Law &Social Change* 35:203-244.

Naylor, R. T. (2004). *Wages of crime. Black markets, illegal finance, and the underworld economy.* Revised edition. Ithaca & London: Cornell university press.

Reuter, Peter och Haaga, John (1989). *The Organization of High-Level Drug Markets: An Exploratory Study.* Santa Monica: Rand Corporation.

Schiray, Michel (2000). Illicit Drug Distribution Organisation in France: Methodological Experimentation at Three Levels of Research. I EMCDDA Scientific Monograph Series, no 4, *Understanding and responding to drug use: the role of qualitative research.* Luxemburg: European Monitoring centre for Drugs and Drug Addiction. s. 185-190.

Skinnari, Johanna; Vesterhav, Daniel & Korsell, Lars (2007) *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering.* Rapport 2007:4 Stockholm: Fritzes.

Tunnel, Kenneth, D. (1993) ”Inside the Drug Trade: Trafficking from the Dealer’s Perspective” i *Qualitative Sociology* 16:361-481.

Vesterhav, Daniel; Skinnari, Johanna; Korsell, Lars (2007) *Narkotikadistributörer. En studie av grossisterna.* Brå-rapport 2007:7 Stockholm: Fritzes.

Zaitch, Damián (2002). *Trafficking Cocaine. Colombian Drug Entrepreneurs in the Netherlands.* Haag: Kluwer Law International.

Den svenska narkotikamarknadens ekonomihantering – en fråga om säkerhet?

Skinnari, Johanna

Sammanfattning

När den svenska narkotikamarknadens ekonomihantering undersöktes konstaterades att narkotikaentreprenörer har många utgifter[7]. Förhållandevis många av utgiftsposterna speglar att narkotikahandel är en illegal verksamhet. Narkotikamarknadens aktörer har inte tillgång till det legala samhällets rättsväsende för att lösa tvister, tvärtom försöker myndigheterna bekämpa deras verksamhet. Det finns ingen Kronofogdemyndighet som driver in skulder när kunder inte reglerar sina krediter, det finns inget försäkringssystem som träder in vid stölder eller förluster av narkotika eller pengar. Dessutom kan narkotikaförsäljare inte göra reklam för sina varor på ett öppet sätt för att hitta nya kunder. Verksamheten måste bedrivas i det dolda. Därför vidtar narkotikamarknadens aktörer olika säkerhetsåtgärder som att endast göra affärer med personer de litar på, dölja narkotikan vid smugglingsresor, dela upp den inför förvaring, eller att be någon annan stå som ägare till smugglingsfordon. Olika personer kan anlitas för allt ifrån narkotikatransporter till växlingsuppdrag och penningförvaring. Dessa personer blir ett filter mellan narkotikan och dess distributörer, och uppfattas minska upptäcktsrisken för de ansvariga aktörerna. Vissa av personerna utför mindre, men centrala uppdrag, inom ramen för väntjänster och avlönas inte. Andra personer är helt utomstående från den aktuella kriminella verksamheten och avlönas ofta med kontanta medel eller narkotika. Investeringar och konsumtion kan ske i utlandet för att minska risken att myndigheterna uppmärksammar diskrepansen mellan legala inkomster och utgifter. För att sammanfatta: Säkerhetshänsyn har stor inverkan på ekonomihanteringens utformning.

Inledning och metod

I en tidigare Brå-rapport konstaterades att narkotikabrottslighetens ekonomifunktioner var ett område de brottsbekämpande myndigheterna kunde rikta insatser mot (Korsell m.fl., 2005). Även om penningtvätt, narkotikavinster och liknande områden flitigt diskuteras i så väl media som en del internationell litteratur fanns förvånansvärt få empiriska undersökningar av fenomenet (se exempelvis van Duyne och Levi, 2005). För att få mer kunskap om detta genomfördes en fortsättningsstudie som i detalj gick igenom ekonomihanteringen (Skinnari, Vesterhav och Korsell, 2007)[8]. Detta paper baseras på resultaten från den studien, men sätter säkerhetstänkandet i fokus då det har stor inverkan på ekonomihanteringens struktur.

Hur narkotikapengar används och ekonomihanteringen ser ut är svårt att undersöka, aktörerna värnar om att dölja sin verksamhet för utomstående. Det är heller inget prioriterat område för det svenska rättsväsendet, där är man mer intresserad av narkotikan än pengarna. För studien valdes därför fyra olika kvalitativa metoder som kompletterar varandra, och därmed bedömdes kunna ge en god bild av hur den svenska narkotikabrottslighetens ekonomihantering ser ut.

---

[7] Detta paper bygger på rapporten Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering (Skinnari, Vesterhav och Korsell, 2007).

[8] I anslutning till denna rapport gavs ytterligare en rapport ut som delvis bygger på samma empiriska material (Vesterhav, Skinnari och Korsell, 2007).

Totalundersökning av domar och urval av förundersökningsprotokoll

Den första metoden, som också svarar för den största mängden data, är en totalundersökning av tingsrättsdomar för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling för år 2004. Det rör sig om 284 domar eller 496 lagförda personer. Från dessa domar har 68 förundersökningsprotokoll varit föremål för en djupare genomgång. Protokollen valdes eftersom de innehöll data om ekonomihantering, men hänsyn togs också till att få en spridning av brottmål från hela landet och av förundersökningar som gäller samtliga preparat, detta eftersom tidigare forskning tyder på att regionala narkotikamarknader kan skilja sig åt (jfr Naylor, 2004).

Genomgång av Rikskriminalpolisens särskilda undersökningsregister

Dessutom gjordes en genomgång av det särskilda undersökningsregister (SUR) som drivs vid före detta narkotikaroteln inom Rikskriminalpolisens nybildade kriminalunderrättelsesektion. En SUR kan beskrivas som ett register där uppgifter från pågående utredningar lagras, det handlar därmed om underrättelsedata. I denna undersökning gjordes djupdykningar i olika narkotikaärenden som bedömdes innehålla information om ekonomihantering. De uppgifter som bedömdes vara relevanta för den här studien sorterades ut.

Registerkörningar

Totalt 1 715 personer som är dömda för grovt narkotikabrott under perioden 2001–2005 har körts i tre register för att få en indikation om vilka legala och illegala inkomster, förutom från narkotikabrott, personerna har haft. Registren är:

- Brå:s register över misstänkta personer
- Brå:s register över lagförda personer
- Skatteverkets skatteregister

Från Brå:s *register över misstänkta respektive lagförda personer* har uppgifter om personernas tidigare misstänkta och lagförda brottslighet hämtats. Registret över misstänkta personer innehåller uppgifter om dem som ansetts vara ”skäligen misstänkta” för ett (eller flera) brott. Personerna finns kvar i misstankeregistret oavsett om de senare lagförs eller inte lagförs för brottet. Den undersökta tidsperioden i misstankeregistret omfattar åren 1991–2005, lagföringsregistret omfattar åren 1973-2005. Syftet med körningarna är att se om de personer som lagförts för grova narkotikabrott har upptäckts för annan brottslighet, speciellt sådan som genererar direkta pengar eller varor som kan användas för att byta till sig narkotika.

Populationen har också undersökts mot *Skatteverkets skatteregister*. Uppgifterna gäller året innan domen föll. För en person som dömdes år 2003 har exempelvis inkomstuppgifter tagits fram för år 2002. Syftet med körningarna var att se om personerna deklarerat några inkomster från tjänst eller legal näringsverksamhet. De uppgifter som tagits fram ur Skatteverkets register bygger i hög grad på vad personen eller dess arbetsgivare själva rapporterar in.

Intervjuer

De tre ovan nämnda metoderna har samtliga begränsningen att de bygger på officiella källor, det vill säga på myndigheternas kunskap om narkotikaentreprenörer. Dessutom innehåller de en begränsad mängd data om ekonomihantering, då detta område inte är av så stor vikt för att få en person gripen eller dömd för narkotikabrott. Därför har även 13 intervjuer med personer som varit verksamma på narkotikamarknaden genomförts.

Intervjuerna har varit kvalitativa och personerna har inte tillfrågats om sin brottslighet, utan ombetts att som experter berätta om hur ekonomihanteringen på narkotikamarknaden ser ut. Även om samtliga personer berättat om sina erfarenheter upplevs frågorna som mindre känsliga än om direkta frågor ställts. I slutet av intervjuerna har modellen som presenteras nedan visats och personerna har fått kommentera resultat från tidigare forskning, utifrån sin kunskap om den svenska narkotikamarknaden.

Elva av intervjuerna har skett med interner som är dömda för grovt narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling. De har kunnat berätta om ekonomihanteringsupplägg som aldrig upptäckts eller utretts av polisen, eftersom det inte har varit av betydelse för att få en fällande dom i narkotikamålen. Två av intervjuerna har gjorts med personer på narkotikamarknaden som har undgått att lagföras för narkotikabrott. Deras ekonomihantering var av särskilt stort intresse att ta del av. De 13 intervjupersonerna har till övervägande del varit narkotikadistributörer, och personerna har sammantaget handlat med de vanligaste narkotikapreparaten.

Resultat

Figur 1 är en modell som kan ses som en övergripande karta över utgifter och intäkter som förekommer inom narkotikabrottsligheten i Sverige. Då inga studier med liknande syfte som denna påträffats bygger modellen på tidigare svensk och internationell forskning som tar upp ekonomiska aspekter av narkotikabrottslighet. Modellen kan läsas uppifrån och ner, från verksamhetsbetonade till mer privata utgifter och intäkter. Det rör sig om olika möjliga utgifter och intäkter, ytterst få individer eller ens nätverk täcker upp hela modellen.

Utgifter	***Intäkter***
Produktion och logistik	Inkomster från narkotikaverksamhet
Extrakostnader för kriminell verksamhet	Inkomster från annan illegal verksamhet
Löner och arvoden	
Pr	Inkomster från svartarbete
Expansion av verksamheten	
Forskning och utveckling	Legala inkomster
Återinvestering i narkotikaverksamhet	
Kort- och långsiktiga krediter	
Privata utgifter	

Figur 1. En modell för att analysera narkotikabrottslighetens ekonomihantering.

Säkerhetshänsyn genomsyrar hela modellen, men syns tydligast under rubriken extrakostnader för kriminell verksamhet. Denna rubrik syftar på en del åtgärder och arrangemang som vidtas, eftersom narkotikaentreprenörer till skillnad från legala företagare inte kan använda det legala samhällets fördelar.

Säkerhetstänkande i verksamheten

På den legala marknaden har säkerhetsfrågor visserligen hög prioritet, men hanteras ofta av säkerhetspersonal och har därför en begränsad påverkan på den dagliga driften. För narkotikaentreprenörer med ambitionen att hålla sig kvar på marknaden är emellertid säkerhet något som genomsyrar hela verksamheten. Det finns många risker i narkotikabranschen. Den mest uppenbara är att myndigheterna gör tillslag och gripanden samt tar narkotika och pengar i beslag. Det är dock inte bara myndigheterna som kan kosta entreprenören pengar, det förekommer enligt intervjupersoner att konkurrenter tipsar myndigheterna, men också att konkurrenterna själva lägger beslag på narkotika och pengar. Dessutom förekommer att medarbetare förskingrar aktörers egendom. Narkotika kan förstöras till följd av olämplig lagring eller hantering och genom användandet av dåliga täcklaster, vilket finns belagt både i förundersökningar och i intervjuer. Ett konkret exempel handlar om kokain som är svårsålt eftersom det fortfarande luktar starkt av det medel smugglaren sprejat påsarna med i syfte att undgå tullens narkotikahundar.

Av förståeliga skäl lägger narkotikaentreprenörer därför ner en hel del resurser på säkerhetslösningar. I syfte att skapa ett skyddande filter mellan sig själv och narkotikan anlitas mellanhänder för att utföra olika tjänster eller att ta olika kontakter. Intervjuer och förundersökningar visar att det kan röra så olika uppdrag som att tipsa om potentiella kunder, upplåta sitt konto för betalningar, hämta pengar hos kunder, transportera narkotika mellan två svenska städer eller tillfälligt lagra narkotika i sin bostad. Dessa personer avlönas inte alltid genom kontanta medel, ofta handlar det om väntjänster eller att personen arbetar av en skuld. Detta har sin förklaring i att när en aktör gör affärer med personer den känner väl, litar på och kanske till och med umgås med privat, faller det sig naturligt att återbetalningen sker i form av gåvor, symboliska summor eller gentjänster. Det sker inom narkotikabrottsligheten som denna studie visar, men det kan lika gärna gälla svart arbete eller småskalig häleriverksamhet för att nämna några exempel (se Henry, 1978; Renooy, 1990; Larsson, 1995).

Ett stort säkerhetsproblem är kreditsystemet. Att betalningar av krediter missköts är vanligt förekommande, i Sverige såväl som i andra Europeiska länder (jfr även van Duyne m.fl., 2003). För att lindra skadan av sådana problem vidtar narkotikaentreprenörerna i denna studie en mängd åtgärder. Narkotikaekonomin är visserligen inte lika utvecklad som den legala, men den har ändå ett informellt kreditupplysningssystem. Det är dock inte lika säkert och effektivt som den legala ekonomins system, eftersom det bygger på rykten och konkreta erfarenheter av enskilda personers betalningsförmåga. Även om rykten om personer som har för vana att ”blåsa” sin leverantör sprids långsamt så kommer de enligt intervjupersoner i kapp en. Eftersom det pratas mest om personer som är opålitliga finns det även säkerhetsskäl för att sköta sina betalningar. Då minskar risken för att myndigheterna får vetskap om att man är verksam på narkotikamarknaden.

En strategi vissa intervjupersoner tillämpade för att förebygga kreditproblem var att hämta pengar regelbundet hos kunderna, innan de senare spenderat pengarna på annat, exempelvis nöjeskonsumtion eller egen narkotika. Prioriteringen av andra utgiftsposter skapar nämligen oreda i kreditsystem och betalningsströmmar, och det leder i sin tur till att kontakter tas på ett onormalt och mindre säkerhetsmedvetet sätt. Många aktörer på narkotikamarknaden strävar efter att lösa kreditproblem på ett smidigt och diplomatiskt sätt för att undvika att dra till sig myndigheternas uppmärksamhet. Avbetalningsplaner, tillfälliga köpstopp gällande narkotika eller avbrutna samarbeten är vanliga konsekvenser av skuldproblem i såväl domar, förundersökningar och intervjuer. I vissa fall anlitas dock indrivare, antingen mot en kontant

betalning eller genom att de köper skulden för ett lägre värde än de tänker driva in. Materialet indikerar att en professionell indrivare är välbetald i förhållande till många andra yrkesgrupper på narkotikamarknaden. Hot är i sådana lägen inte ovanliga, och i enstaka fall har hotet realiserats. Våld undviks dock av de flesta narkotikaentreprenörer då det drar till sig myndigheternas uppmärksamhet.

Domar, förundersökningar och intervjuer visar att kurirer, liksom indrivare, ofta avlönas kontant. En förklaring till detta är att risken för upptäckt är förhållandevis stor för dessa personer, därför anlitas ofta utomstående personer som inte kan kopplas till de ansvariga för smugglingsoperationen. Det finns då ingen möjlighet till tjänster och gentjänster, utan lönen betalas genom kontanter där också smugglingsfordonet kan vara en del av betalningen. Kurirlönerna varierar stort, den mest avgörande faktorn för löneläget är hur integrerad kuriren är i det legala samhället. En lastbilschaufför som tar narkotika med sig vid sidan av sin legala last, eller en äldre svensk kvinna utan koppling till kriminella miljöer, blir dyrare att anlita än personer med kriminell belastning eller desperata personer från fattiga förhållanden.

Särskild uppmärksamhet ägnas smugglingsoperationerna när nationsgränser ska passeras, något som syns i såväl intervjuer, domar, förundersökningar som underrättelsedata. Entreprenörerna konstruerar lönnutrymmen, skaffar bilar som inte väcker uppmärksamhet, rekognoserar och testar resrutter i förväg. Dessutom strävar vissa aktörer efter att anlita personer som är etablerade på den legala marknaden för uppgifter i narkotikaverksamheten. Narkotika har även skickats med posten. I ett fall gömdes narkotikan bland godis som skickades från en narkotikagrossist som också sålde legala varor, bland annat godis. Mottagaren hade en närbutik, vid sidan av narkotikaverksamheten. Tanken var med andra ord att paketet inte skulle se misstänkt ut. Det är ett av förhållandevis få exempel på hur egna legala företag använts för att dölja narkotikaverksamheten, en fråga vi återkommer till under rubriken säkerhet och privata utgifter. Andra försändelser i materialet har varit mindre genomtänkta och lättare att avslöja.

Säkerheten genomsyrar den kriminella verksamheten, men det kostar också en hel del pengar. Utgifterna för säkerhet stiger i takt med att den legala ekonomin integreras i brottsligheten, till exempel när entreprenörer rekryterar ostraffade personer utanför kriminella nätverk till vissa uppdrag, som förvaring eller transporter. Dessa kräver en helt annan nivå på avlöningen än kriminellt belastade personer. I vissa situationer kan kostnaderna för säkerhetsarrangemangen överstiga inkomsterna från narkotikaförsäljningen. Flera aktörer i studien kalkylerar dock på hur höga försäljningspriser de måste ha för att täcka alla utgifter, och fattar sedan beslut om huruvida säkerhetsåtgärden kan vidtas.

Materialet visar också att fokuseringen på säkerhet kan leda till ökade utgifter på andra sätt än genom konkreta säkerhetsarrangemang. I materialet handlar det om att operationer ställs in, partier dumpas, fördelaktiga affärer avbryts, mellanhänder anlitas och att narkotika säljs på vad som kan liknas vid realisation. Ett i domsmaterialet vanligt exempel är när polisen har kommit narkotikaförsäljare på spåren och följer efter dem i en bil. I syfte att undgå lagföring för narkotikabrott kastar de misstänkta ut narkotikan genom vindrutan i bilen, med tanke på att dessa fall förekommer bland fällande domar är det dock ingen effektiv metod.

Säkerhet behöver emellertid inte i alla lägen vara dyrt. En strategi som distributörer framför allt på lite högre nivåer tillämpar är att inte befinna sig på samma plats som narkotikan. Skälet är enligt intervjupersoner att innehav av större mängder narkotika leder till höga straff om myndigheterna skulle göra tillslag. Som ett led i riskminimeringen sprids partier på flera

mindre lager, förvaras av andra personer och omsätts snabbt. Även om materialet innehåller mer data om narkotikan än om pengarna, så indikerar det att det krävs ett större förtroende och ett närmare band till en penningförvarare än till en narkotikaförvarare. Pengar är en extremt stöldbegärlig egendom. Det finns visserligen en och annan penningförvarare i materialet, men för att hantera stora mängder pengar ställs mycket höga krav på förtroende. Därför återfinns penningförvarare inte sällan bland anhöriga eller nära vänner, gärna utan koppling till kriminella miljöer. Dessa kan enligt intervjupersoner utföra arbetet som väntjänster eller mot symboliska summor. Ibland är de anhöriga dessutom ovetande om att pengar förvaras i deras bostäder eller att de mindre tjänster de utför har koppling till en kriminell verksamhet. Anhöriga kan ta en aktiv del i narkotikabrottsligheten även om det tidsmässiga engagemanget är begränsat. En viktig aspekt är att det inte går att mäta en tjänsts värde i den tid det tar att genomföra den eller i vilken utsträckning den avlönas. Snarare är det kvaliteten på tjänsterna som räknas. Anhöriga kan således utföra få men synnerligen betydelsefulla tjänster. I materialet kan det handla om att ta emot en summa pengar från en person på en viss plats, upplåta sitt konto för insättningar och göra vissa betalningar. För narkotikabrottsligheten är således inte enbart personer i det kriminella nätverket centrala.

Tidigare forskning lyfter fram att en mer rigorös penningtvättslagstiftning och bättre rutiner för rapportering av misstänkta fall leder till att kriminella personer söker nya vägar att kringgå systemet (Reuter och Truman, 2004; Forsberg och Korsell, 2006). Det går därför inte att undkomma en del utgifter för kontanthantering. När narkotikan ska betalas behöver de svenska kronorna växlas om till andra valutor, ofta euro, vilket innebär att bevakandet av växlingskurser enligt intervjupersoner blir viktigt för narkotikaentreprenören. Enbart genom att finna en fördelaktig växlingskurs finns pengar att spara. I denna process kan personer som växlar eller som skickar pengar med olika betalningsförmedlare behöva anlitas. Ska stora belopp växlas på mycket kort tid kan flera personer engageras för att besöka olika växlingskontor med lägre summor pengar för att inte väcka misstankar. Var det gott om tid berättar en intervjuperson att han växlade sina pengar själv. I förundersökningsmaterialet finns också ett fall där en anställd på ett växlingskontor växlade svenska kronor till euro efter stängningsdags. Fallet illustrerar också hur stor risk narkotikaentreprenörerna löper för att bli lurade av sina medarbetare. Personen som växlade fick av naturliga skäl inga kvitton, utan skrev summor och växlingskurser på en post-it lapp. Det visade sig dock att han angav en sämre växlingskurs till sin uppdragsgivare och bedrog därmed denne på i längden kännbara summor pengar.

Intervjuer och förundersökningsprotokoll innehåller också exempel på hur personer smugglar kontanter och växlar dem i utlandet för att undgå rapportering från svenska växlingskontor, det handlar både om betalningar för narkotikapartier och om transport av kriminella vinster för legala investeringar eller konsumtion. Säkerhetsarrangemang gällande kriminella vinster diskuteras vidare nedan.

Ett annat exempel på säkerhetstänkande, som vissa aktörer på narkotikamarknaden tillämpar, och som inte kostar något är att undvika expansion av sin verksamhet. Att expandera kan vara riskfyllt då det kan medföra att man blir mer synlig för konkurrenter eller rättsväsendets myndigheter (jfr Paoli, 2003; Reuter och Haaga, 1989; Korsell m.fl., 2005). Detta problem har ytterligare en dimension. Eftersom verksamheten är brottslig har aktörerna inte tillgång till det legala samhällets institutioner i form av lagar, domstolar och kronofogdar som skydd mot stölder, svek och myndigheternas insatser. Det innebär att förtroende och att göra affärer med personer som man litar på är ännu viktigare än i en legal verksamhet. Förtroendet är inte enbart viktigt för att verksamheten ska fungera friktionsfritt. Det gäller också för aktörerna att

skydda sig mot informatörer och att läckor uppstår till myndigheterna. Svårigheten att hitta nya lojala medarbetare medför att affärsverksamheten med nödvändighet hämmas och har svårt att växa, vilket blir ett hinder mot expansion. Det är enligt intervjupersoner svårt att rekrytera nya medarbetare som uppfyller de kriterier som ställs på förtroende. Detta får stöd av domar där mindre pålitliga mellanhänder åkt fast när de kört påverkade med narkotikapartier i bilen, och därför blivit synliga för polisen. En intervjuperson berättade hur han endast anlitade en kurir för korta resor, då han visste att kuriren hann supa sig redlös om resan tog lång tid.

Säkerhet och privata utgifter

Det talas ofta om vart narkotikapengar i betydelsen vinster tar vägen. Vissa författare och debattörer skriver om stora vinster som måste tvättas (se exempelvis van Duyne och Levi, 2005). Det finns dock ytterst få fall i vårt material där det går att tala om egentlig penningtvätt, det vill säga att en falsk legitim källa skapas till narkotikapengarna (jfr definitioner i van Duyne m.fl., 2003, Reuter och Truman, 2004). En hel del pengar går till utgifter i den kriminella verksamheten, eller till att finansiera sitt eget missbruk, sådana pengar behöver inte tvättas för att vara användbara.

För narkotikaentreprenörerna handlar problemet i stället om att livsstilen inte ska väcka alltför mycket uppmärksamhet. Detta försöker de uppnå genom att ta mindre banklån eller genom att helt enkelt hoppas att myndigheterna inte ifrågasätter deras historier om arv och spelvinster som ofta inte kan styrkas. Med andra ord handlar det om att kunna förklara de kontanter de har på sig för tillfället, och förhållandevis få entreprenörer i materialet har bemödat sig om att kunna styrka sin historia om var pengarna kommer ifrån, i dessa fall handlar det knappast om penningtvätt.

En förklaring till att penningtvätt inte är vanligare i materialet är att det för de flesta aktörer inte finns så stora summor kvar för de flesta aktörerna på den svenska narkotikamarknaden efter alla utgiftsposter är täckta. Där tecken på kvalificerad penningtvätt identifierats i materialet finns därför - föga förvånande - oftast en annan brottslighet vid sidan av narkotikabrottsligheten. De pengar som intervjupersonerna berättar att de tvättade kom från rån, trafficking eller vapenhandel. I doms- och förundersökningsmaterialet finns penningtvätt i fall med ekonomisk brottslighet, skattebrott och smuggling av bilar, alkohol eller cigaretter. Ekonomisk brottslighet fanns i ett fåtal fall med i bilden, där användes gärna egna firmor för penningtvätt. I ett fall var upplägget väldigt enkelt, köparna satte in pengar som betalning för narkotika på säljarens företagskonto. På så sätt framstod intäkterna som legala inkomster av näringsverksamhet. När de brottsbekämpande myndigheterna hittade narkotika hos köparna var det dock inte särskilt svårt att spåra vart pengarna tagit vägen. Huvudmannen hade i ett annat fall bekanta som fungerade som målvakter för ekonomisk brottslighet, i ytterligare fall har den åtalade haft konkursmässiga bolag där underlaget för transaktioner saknats i viss omfattning. I dessa fall fanns tecken på mer kvalificerade penningtvättsförsök. Till detta kommer en narkotikaentreprenör i materialet med ett förflutet som banktjänsteman, det är föga förvånande att även denne person använde banksystemen i förhållandevis hög utsträckning. Dessa exempel är visserligen få, men även andra forskare har noterat att det krävs en omfattande kunskap om de finansiella systemen för att kunna tvätta pengar, något som inte fås genom narkotikahandel (se exempelvis Reuter och Truman, 2004).

Eftersom penningtvätt är en dyr och invecklad process är det en fördel för narkotikaentreprenörerna att det sällan finns behov av att konstruera falska legitima källor till

pengarna. Samtidigt är det en fördel för myndigheterna att penningtvätt inte sker oftare, det är trots allt inte fullt lika svårt att spåra konsumtion och investeringar av medel som inte tvättats. Om myndigheterna ökar intresset för att spåra kriminella pengar kommer behovet av penningtvätt att öka. Detsamma gäller entreprenörernas kostnader för att skydda sina tillgångar, vilket minskar lönsamheten för aktörerna på narkotikamarknaden.

En viktig utgiftspost intervjupersonerna lyfter fram är konsumtion av legala varor. Även tidigare forskare har konstaterat att en hedonistisk livsstil, där hög konsumtion är en del, kan ingå i en kriminell livsstil (Naylor, 2004; Junninen, 2006; Zaitch, 2002; Adler och Adler, 1992). Narkotikabrottslighet må handla om pengar, men pengar har inget värde om de inte används. Den säkerhetsmedvetne narkotikaentreprenören måste dock tänka sig för på vilket sätt pengarna används. Konsumtion kan vara extravagant och synlig men det kan istället röra sig om att äta på enklare restauranger, skaffa sig ett något bättre boende, köpa kläder eller möbler. Försiktiga och framgångsrika aktörer ligger lågt i Sverige med sin konsumtion för att inte väcka uppmärksamhet, något som konstaterats även om narkotikaentreprenörer i Nederländerna (se Zaitch, 2002). Dessa aktörer spenderar i stället större belopp utomlands.

I utlandet förekommer även investeringar i form av fastigheter för eget boende eller etablering av egna företag. Ett hus i ett annat land kan fungera som en säkerhet den dagen då entreprenören lämnar narkotikamarknaden och ”går i pension”. Flera intervjupersoner framhåller att det var säkrast att låsa pengar, annars försvann de lätt till nöjeskonsumtion. Även om det endast rör få fall är det värt att notera att några intervjupersoner investerat i eget namn i utlandet. De menade att svenska myndigheter inte kunde eller prioriterade att göra sådana kontroller. Vissa investeringar som skett i Sverige har gjorts i en sambos namn, även bostäder och bilar kunde stå skrivna på en närstående.

En hotbild som ibland målas upp är att den organiserade brottsligheten infiltrerar den legala ekonomin med kriminella pengar, genom att placera dem i legala företag, och att dessa investeringar leder till ett osunt inflytande. Det kan exempelvis handla om att kriminella metoder som hot och våld följer med in i den legala verksamheten (jfr Kelly, Schatzberg och Chin, 1994). Det är inte en bild som framkommer i denna studies material. Intervjupersonerna framhåller att pengar från narkotika visserligen kan användas till att investera i legala rörelser, men att det vanliga är att de kriminella och lagliga verksamheterna sedan hålls åtskilda. De legala företagen har enligt Skatteverkets körningar, förundersökningsprotokollen, intervjuerna och underrättelsematerialet främst varit restauranger, import- och exportfirmor, livsmedelsbutiker, skönhets- eller frisersalonger och bilverkstäder.

Även om undersökningen inte tar sikte på hur näringslivet kan påverkas av kriminella pengar, finns det inte några uppgifter som bekräftar bilden av infiltration. Såväl domar som intervjuer tyder på att de legala investeringarna snarare syftar till att man vill lämna den kriminella världen än ta över den legala. Att driva en legal affärsverksamhet visar sig ibland vara lättare sagt än gjort. Därför har vissa entreprenörer en fot kvar i den gamla miljön som ett slags kriminellt trygghetssystem, om det legala företaget inte skulle gå med vinst.

Avslutningsvis är det tydligt att olika narkotikaentreprenörer ställer olika höga krav på säkerhet, men säkerhet är för de flesta ändå något som genomsyrar hela ekonomihanteringen. Trots alla säkerhetsrutiner och i vissa fall särskilda utgifter för det frångås dock rutinerna ständigt vilket öppnar upp för de brottsbekämpande myndigheterna. Till detta kommer att vissa säkerhetsrutiner är kontraproduktiva, till exempel eftersom de inte tänks igenom ordentligt eller genom att de ofta involverar fler personer i narkotikaverksamheten.

Referenslista:

Adler, Patricia A. och Adler, Peter (1992), “Relationships between Dealers: The Social Organizations of Illicit Drug Transactions”, *Sociology and Social Research,* nr 67, s. 261–277.

van Duyne, Petrus C. m.fl. (2003), *Financial investigation of crime. A tool of the integral law enforcement approach,* Nijmegen: Wolf Legal Publishers.

van Duyne, Petrus C. och Levi, Michael (2005), *Drugs and money. Managing the drug trade and crime-money in Europe.* London: Routledge.

Forsberg, Johan och Korsell, Lars (2006), *Penningtvätt och finansiering av terrorism. Kunskapssammanställning av betalningssystemens användning*, Webbrapport 2006:2, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Henry, Stuart (1978), *The hidden economy: the context and control of borderline crime,* London: Martin Robertson.

Junninen, Mika (2006), *Adventurers and risk-takers: Finnish professional criminals and their organisations in the 1990s cross-border criminality,* Helsingfors: Heuni.

Kelly, R.J., Schatzberg, R. och Chin, K. (1994), ”Turning black money into green: money laundering” I *Handbook of organized crime in the United States*, Westport, Connecticut: Greenwood press, s. 311-330.

Korsell, Lars m.fl. (2005), *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster,* Brå-rapport 2005:11, Stockholm: Fritzes.

Larsson, Paul (1995), *Svarte klipp. Om skatteunndragelser i frisørnæringen,* Oslo: Norges forskningsråd.

Naylor, R. T. (2004), *Wages of crime. Black markets, illegal finance, and the underworld economy.* Revised edition, Ithaca och London: Cornell university press.

Paoli, Letizia (2003), “The ‘invisible hand of the market’: the illegal drugs trade in Germany, Italy and Russia” i van Duyne, P.C.; von Lampe, K. och Newell, J.L. (red.) *Criminal finances and organising crime in Europe*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers. s. 19–40.

Renooy, Piet (1990), *The informal economy. Meaning, measurement and social significance,* Amsterdam: Regioplan.

Reuter, Peter och Haaga, John (1989), *The organization of high-level drug markets: An exploratory study.* Santa Monica: Rand Corporation.

Reuter, Peter och Truman, E. M. (2004), *Chasing dirty money. The fight against money laundering,* Washington D.C.: Institute for international economics.

Skinnari, Johanna, Vesterhav, Daniel och Korsell, Lars (2007), *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering,* Brå-rapport 2007:4, Stockholm: Fritzes.

Vesterhav, Daniel, Skinnari, Johanna och Korsell, Lars (2007), *Narkotikadistributörer. En studie av narkotikamarknadens grossister*, Brå-rapport 2007:7, Stockholm: Fritzes.

Zaitch, Damián (2002), *Trafficking cocaine. Colombian drug entrepreneurs in the Netherlands*, Haag: Kluwer Law International.

Hashmarkedets systemiske vold

Kim Møller

Baggrund

Som i det fleste andre vestlige lande oplevede Danmark en stigning i brugen af cannabis op igennem halvfemserne[9]. Dette resulterede i at det åbne marked på Christiania i København ekspanderede og fremstod som en alt større provokation for offentligheden og politikere. I Retsudvalgets betænkning fra 2001 opsummeres problemstillingen som "Christianias holden samfundet for nar"[10].
Siden 2001 er der gennemført to omfattende politiaktioner mod det synlige detail-salg af hash: lukning af en lang række hashklubber og rydningen af Pusher Street.
Den øgede retshåndhævelse har bevirket en omstrukturering af hashmarkedet i København, hvilket blandt andet har indebåret en række episoder med grov vold udspringende af kampe om adgang til markedet. Udviklingen analyseres i artiklen ud fra teorier om sorte markeders dynamik konfronteret med øget retshåndhævelse.

Lovændringer

I 2001 blev den såkaldte Hashklublov[11] vedtaget. Loven indførte en ny og effektiv procedure for lukningen af de anslåede 125-150 hashklubber i København.
To år senere lancerede regeringen sin handlingsplan Kampen mod narko, der lagde op til en langsigtet ændring af prioriteringer i dansk narkotikapolitik i retning af øget kontrol med brugerniveauet.
I 2004 vedtog Folketinget loven Skærpet indsats mod narko mv.[12], som indholdsmæssigt ligger i umiddelbar forlængelse af Kampen mod narko. Straffene for ulovlig omgang med narkotika skærpes over hele linjen.
Flere elementer i loven orienterer sig direkte mod detail-handelen med cannabis. Den mest markante ændring i forhold til nærværende gennemgang er skærpelsen af bestemmelsen omkring besiddelse til eget brug, defineret som besiddelse under ti gram[13]. Besiddelse til eget brug var hidtil blevet straffet med en advarsel, men medfører nu en bøde på 500 kroner.

Politiaktionerne indtil videre

I Københavns Politis Virksomhedsberetning 2005 bliver kampen mod det synlige hash-marked fremhævet som en af årets tre højeste prioriteringer. Politiet vurderer at hashmarkedet i København har en værdi af knap en milliard kroner årligt. Cirka to-tredjedele blev omsat på Pusher Street og resten primært fordelt mellem hashklubber og diverse udendørs lokaliteter. Det antages af politiet at rockergrupperinger der forestår forsyningerne[14].

---

[9] Europæiske Overvågningscenter for Narkotika og Narkotikamisbrug (2006), s. 38
[10] Betænkning afgivet af Retsudvalget den 22. maj 2001
[11] Lov nr. 471 af 7. juni 2001: Forslag til lov om forbud mod besøgende i bestemte lokaler. Lov nr. 447 af 7. juni 2001: Forslag til lov om ændring af lov om leje af erhvervslokaler m.v. (erhvervslejelov), lov om leje og lov om leje af almene boliger. (Ophævelse af lejeforhold som følge af overtrædelse af forbud nedlagt i medfør af lov om forbud mod besøgende i bestemte lokaler).
[12] Lov nr. 445 af 9. juni 2004: Forslag til lov om ændring af lov om euforiserende stoffer og straffuldbyrdelsesloven. (Skærpet indsats mod narko m.v.).
[13] Rigsadvokatens meddelelse nr.6/2006
[14] Københavns Politi Virksomhedsberetning (2005), s.81

To omfattende aktioner har båret indsatsen, hashklubaktionerne og rydningen af Pusher Street.
Aktionerne med at lukke hashklubberne[15] viste sig særdeles effektive og politiet anslår at der blot resterer en håndfuld hashklubber. Nyskabelsen i Hashklublovens var at fokusere på lokaliteten frem for den enkelte – let udskiftelige - sælger. Byretten godkendte efterfølgende politiets at deres anvendelse[16].
Fase-1 aktionen mod Pusher Street startede 16. april 2004. På selve dagen blev 37 boder revet ned og 60 personer anholdt. Sigtelserne omhandlede salg af hash, medvirken til salg af hash og deltagelse i organiseret vagtkorps.
Politiet havde i trekvart år overvåget området og anslog at der blev solgt cirka 20 kilo hash om dagen. Domstolene nedjusterede politiets udregninger[17]. I alt blev 33 personer dømt gennemsnitligt 15 måneders fængsel[18]. Heraf var 20 personer med i et vagtkorps, der fik forholdsmæssigt hårde straffe på mellem halvanden og to et halvt års ubetinget fængsel grundet den organiserede natur af deres arbejde[19].
Efterfølgende rydningen har politiet arbejdet på at opretholde en zero tolerance zone, hvilket har krævet mellem 20 og 30 betjente dagligt. Resultatet har været en markant reduktion af markedets gennemstrømningskapacitet. Politiet vurderer at markedet opererer på 10 til 20 procent af niveauet før rydningen[20].
Så vidt så godt, men det har desværre ikke været de eneste virkninger af politiindsatsen.

Hashhandelen som sort marked

For at analysere de utilsigtede virkninger politiaktionerne har afstedkommet introduceres en teoretiske forståelse af cannabismarkedets funktionsmåder. Udgangspunkt er en antagelse om at sorte markeder kan beskrives udfra økonomisk teori i kombination med empiriske studier af dynamikken mellem forskellige typer af markeder.
Den internationale forskning beskriver typisk den organiserede narkotikakriminalitet, som bestående af fleksible netværk, mens massemedierne og politikere henholder sig til billedet af mere fasttømrede hierarkiske organisationer[21]. Følgende definition af organiseret narkotikakriminalitet tjener nærværende artikels analytiske formål:" Netværksbaserede projekter, kort- eller langsigtede, som bedrives i organisationslignede former."[22]
Narkotikamarkeder fungerer i alt væsentlighed som almindelige markeder, da de adlyder almindelige markedsmekanismer for udbud og efterspørgsel[23]. I det følgende benævnt "markedets usynlige hånd".
Narkotikamarkeder adskiller sig fra almindelige markeder da der forhandles illegale produkter. Dette kommer til udtryk på to måder.
Først og fremmest er det nødvendigt for de involverede at oparbejde forskellige former for kriminel kapital[24]. Den kriminelle kapital er en forudsætning for at drive en forretning

[15] Jacobsen (2002), s.198
[16] Rønn (2006), s.6
[17] 710 UfR H 2005
[18] Københavns Politi Virksomhedsberetning (2005), s.79-81
[19] La Cour and Hansen (2004)
[20] Københavns Politi Virksomhedsberetning (2005), s.65
[21] BRÅ rapport 11, 2005, s.19-20
[22] BRÅ rapport 11, 2005, s.97: I organisationssociologiske termer kan denne forskel siges at bestå ved at et netværk består i et system af personer, der skaber fleksibilitet og tilpasningsevne, mens organisationer består i et system af mere fasttømrede positioner, der arbejder koordineret og kontrolleret.
[23] BRÅ (2005), s.7 og 155
[24] Kleiman (1989), 127

funderet på tillidsrelationer[25]. For det andet er fundamentet for denne gensidige tillids opretholdelse paradoksalt truslen om vold. Det sorte markeds synlige hånd. Uregelmæssigheder i forretningstransaktioner kan i sagens natur ikke indbringes for samfundets almindelige efterforsknings- og sanktionsapparat, hvorefter den synlige hånd[26], voldsudøvelsen, bliver en konkurrencefaktor.

Systemisk vold

At der forekommer vold i forbindelse med handelen med illegale stoffer skyldes fire generelle forhold. For det første de involveredes relativt unge alder. Niveauet for voldelig kriminalitet topper i alderen 18-22 år og det manglende forsyn gør at vold benyttes til at regulere uoverensstemmelser. For det andet værdien af markedet. Har man succes med at benytte sig af vold kan det have afgørende indflydelse på fremtidige indtjeningsmuligheder. For det tredje truslen fra retshåndhævelsen. Når myndighederne fokuserer på det sorte marked bliver usikkerheden omkring loyaliteten mellem de involverede større. Truslen om vold kan forhindre stikkeri. Endelig er vold en indirekte konsekvens af selve stofbrugen[27]. Sidstnævnte er mindre relevant for cannabis end andre stoffer som methamphetamine og PCP eksempelvis. Den voldsudøvelse denne artikel fokuserer på er betinget af markedets værdi og retshåndhævelsens omfang og karakter. Paul Goldstein benævner den "systemisk": "…intrinsic to involvement with any illicit substance. Systemic violence refers to the traditionally aggressive patterns of interaction within the system of drug distribution and use." [28]

De to vigtigste af disse værende:

1. Disputes over territory between rival drug dealers, and
2. Assaults and homicides committed within dealing hierarchies as a means of enforcing normative codes.

Med andre ord en voldsanvendelse internt i distributionsnetværket og en voldsanvendelse forskellige distributionsnetværk imellem.

Taksonomi over markedstyper

Balancen mellem tillidsrelationerne og villigheden til at udøve vold afhænger af typen af marked.
I alt væsentlighed kan hashhandelen i København inddeles i to typer af markeder, forestået af to grupper aktører. Pusher Street som et etableret marked af Christianitter og hashklubber og gadehandlende, som overvejende styret af gadebander og organiseret i henhold til etnicitet[29]. En taksonomi opstillet med henblik på at analysere forskellige markeders resistens overfor retshåndhævelse tjener som udgangspunkt for analysen af sammenhængene mellem brugen af vold og organiseret narkotikakriminalitet.

Christiania som lokalt marked

Som det største og mest stabile marked gennem 32 år i Danmark må Pusher Street forstås som et "lokalt" marked udfra følgende definition: "informal social control, ongoing social relationships, and established territorial boundaries…limit both dealer/ dealer and dealer /customer conflicts."[30] Fordelene for de involverede består i oparbejdelsen af kriminel kapital

[25] BRÅ (2005), s.149
[26] Reuter (1983), s.11
[27] MacCoun, Kilmer and Reuter (2003), s.74
[28] Goldstein (1985), s. 496-7
[29] Larsen (2006), Københavns Politi Virksomhedsberetning (2005), s.68
[30] Steinberg, Lyon and Vaiana (Eds.) (1992), s.238-9.

i form af erfaringer og tillidsrelationer: "Individuals who enter a market first and survive will often develop a cost advantage because they learn from their experience. Those who enter later will frequently face relatively high costs because they have less experience to draw upon. The key point is that as experience is gained, costs shift down and supply increases."[31]
De lave driftsomkostninger, stabiliteten af markedet og støtten fra lokalmiljøet har gjort markedet på Pusher Street til en endog særdeles profitabel forretning for de involverede. I forlængelse heraf har voldsanvendelsen været begrænset til intern regulering. Der har så vidt vides ikke været nogen spill-over af ekstern vold.

Gadehandel som offentligt marked

Den anden del af markedet kan anskues som et offentlig marked: "parks, train or bus stations, or schools (…) The lack of clear territorial boundaries…promotes dealer/dealer conflicts, while the anonymous and impersonal transactions promote dealer/customer mistrust and conflicts."[32]
Kapacitet for vold kombineret med et stort rekrutteringsgrundlag[33] er afgørende faktorer for at kontrollere dette marked. Forudsætningerne herfor synes opfyldt jævnfør erfaringer med fund af skydevåben[34] fra hashklubaktionerne og den omstændighed at 76% af de fremstillede i dommervagten i 2006 var af anden etnisk herkomst[35].

Markedets reaktion på politiaktionerne

Indtil politiaktionerne mod hashklubberne eksisterede en dynamisk ligevægt mellem disse aktører og markedstyper. Spørgsmålet er hvad der sker når retshåndhævelsen øges.
Der foreligger endnu ikke en samlet opgørelse fra politiet omkring sammenhængene mellem omstruktureringen af hashhandelen og brugen af vold. Sammenholder man artikler fra de landsdækkende dagblades interview med politiet i forbindelse med en række skudepisoder i København de seneste fire år viser der sig et mønster, der svarer overens med ovenstående teoretiske betragtninger om markedets reaktioner på øget retshåndhævelse.

Udskiftning

I første omgang blev sælgerne på Pusher Street fjernet fra markedet, hvilket undergravede strukturen og gav plads til nye aktører. Hver gang en sælger smides i fængsel opstår en ledig stilling.
Allerede i 2003 rapporterer politiet om fund skydevåben i forbindelse med ransagninger og anholdelser af hashhandlere på Christiania. Disse fund bliver udlagt som forberedelser til et forestående opgør om hashhandelen i København. Umiddelbart efter rydningen er der to skudepisoder omkring Pusher Street. To bliver dræbt og seks bliver såret idet der affyres 35 skud med en maskinpistol. I 2006 er der yderligere en skudepisode på Christiania hvor en dræbes og fem såres. Endvidere følger en tragisk episode hvor en teenager brutalt tæves ihjel med en kølle efter at have forsøgt at sælge hash på Christianias område.

Spredning

Der er udbredt enighed om at cannabis-markedet i København ikke er forsvundet efter rydningen af hashklubberne og Pusher Street. Detailhandelen har spredt sig geografisk til

[31] Rasmussen and Benson (1994), s.88
[32] Steinberg, Lyon and Vaiana (Eds.) (1992), s.238-9.
[33] Rasmussen and Benson (1994), s.42.
[34] Københavns Politi Virksomhedsberetning (2005), s.68
[35] Københavns Politi Virksomhedsberetning (2005), s.104

resten af byen[36]. Denne spredning har medført kampe om territorier, jævnfør definition af offentlige markeder, i en fase hvor en ny ligevægt endnu ikke var etableret. Denne udvikling er konsistent med teori om narkotikamarkeders dynamik i en situation hvor retshåndhævelsen øges i et område[37].
I 2004 er der to episoder hvor personer bliver såret af skud på Nørrebro, som politiet i medierne forklarer som del af opgøret om hashmarkedet. I efteråret 2006 bliver der affyret 11 skud med maskinpistol ind i en folkemængde foran en hashklub. Mirakuløst såres kun én af en rikocherende kugle. Ved samme lejlighed udtaler politiet at der har været 3-4 skudepisoder rundt om i byen med relation til hashhandelen henover sommeren.

Konklusion – Hashmarkedet og systemisk vold

Markedet i København er blevet mindre synligt efterfølgende politiaktionerne mod hashklubber og Pusher Street. Det er både godt og skidt. Nye brugere har sværere ved at komme i kontakt med markedet, men erfarne brugere risikerer at blive yderligere marginaliseret. Usynligheden gør sælgerne mere resistente overfor retshåndhævelse[38].
Det individualistiske perspektiv, der fokuserer på afskrækning og inkapacitering har ringe effekt på det samlede marked så længe risikoen for at blive retsforfulgt ikke overstiger udbyttet[39]. I økonomiske termer handler udskiftningen om elasticiteten for potentielle pushere[40]. Flere forskere i narkotikakontrol har påpeget at fængslinger af etablerede sælgere medfører en stigning i det samlede antal sælgere på markedet eftersom konkurrencen om at få fodfæste på det lukrative marked er så hård[41].
I BRÅ's rapport anbefales derfor et opgør med det individualistiske perspektiv i retsforfølgelsen[42]. En væsentlig grund til succesen med lukningen af hashklubberne var at loven var orienteret mod lokaliteten frem for den enkelte sælger. Denne nyorientering anbefales af BRÅ at komme til udtryk i en række forebyggende indsatsområder: berøringspunkter, profitmindskende indsatser, velvillige faktorer og risici.
Dette er oplagt en meget generel og langsigtet anbefaling som vil være svær at implementere uden en lang forudgående diskussionsfase.
I den aktuelle situation, hvor der synes at være etableret en ny, om end skrøbelig, ligevægt i København, må det i forlængelse af ovenstående anbefales at politiindsatsen går i retning af at minimere skaderne for almenheden.
I første omgang er det afgørende at opretholde en polititilstedeværelse på Christiania for at undgå nye voldelige episoder. Hvis politiet trak sig ud nu er det rimeligt at antage at markedet ville blomstre op igen[43], hvilket utvivlsomt ville tiltrække aktører fra de offentlige markeder, som efter rydningen af Pusher Street har akkumuleret ressourcer i form af økonomisk og kriminel kapital.
Den næste anbefaling går på at fokusere på alternative indikatorer på strafværdigheden af narkotikakriminaliteten. Frem for den traditionelle fokus på mængden af forhandlet stof ville det være mere målrettet at gå efter de sælgere, der gør mest skade, det vil sige dem der benytter sig af unge sælgere og vold[44].

---

[36] Jacobsen (2002), s.193; Larsen (2006)
[37] Rasmussen and Benson (1994), s.104
[38] MacCoun, Kilmer and Reuter (2003), s.80
[39] Kleiman (1997), s.8
[40] Rasmussen and Benson (1994), s.79
[41] MacCoun, Kilmer and Reuter (2003), s.79; Caulkins (2005), s.407
[42] BRÅ (2005), s.7
[43] Scharling (2004)
[44] Kleiman (1997), s.9

For at dette kan lade sig gøre må det første skridt være at starte en politisk diskussion om emnet og vedtage en mere langsigtet ambition, som yderligere bakkes op af de fornødne ressourcer, økonomisk såvel som socialpædagogisk.

Referencer

Asmussen, Vibeke (2007): "Danish cannabis policy in practice: the closing of 'Pusher Street' and the cannabis market in Copenhagen", I Fountain, Jane and Korf, Dirk J. (Eds.): *Drugs in Society – European Perspectives*, Radcliffe Publishing (ikke udgivet)

Brottsförebyggande rådet (2005): *Rapport11, Narkotikabrottslighetens organisationsmönster*, Stockholm.

Goldstein, Paul J. (1985): "The Drugs/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework", *Journal of Drug Issues,* Vol.15, #4.

Det Europæiske Overvågningscenter for Narkotika og Narkotikamisbrug (2006): *Årsberetning 2006 – Narkotikasituationen I Europa,* Kontoret for De Europæiske Fællesskabers Officielle Publikationer, Luxembourg.

Jacobsen, Steen Bechmann (2002): "Ny lov om hashklubber", *Juristen,* nr.5, DJØF, København.

Caulkins, Jonathan P.(2005):" Models Pertaining to How Drug Policy Should Vary Over the Course of a Drug Epidemic", I Lindgran, Björn og Grossman, Michael (Eds.): *Substance Use: Individual Behaviour, Social Interactions, Markets and Politics*. Advances in Health Economics Health Services Research Volume 16, Elsevier, Amsterdam

Kilmer m.m.fl.(2005): "What Does it Mean to Decriminalize Marijuana? A Cross-National Empirical Examination", I Lindgran, Björn og Grossman, Michael (Eds.): *Substance Use: Individual Behaviour, Social Interactions, Markets and Politics*. Advances in Health Economics Health Services Research Volume 16, Elsevier, Amsterdam

Kleiman, A.R. Mark (1989): *Marijuana – Costs of Abuse, Costs of Control*, Greenwood Press, New York

Kleiman, Mark (1997): The Problem of Replacement and the Logic of Drug Law Enforcement, *The FAS Drug Policy Analysis Bulletin*, #3

La Cour, Eichard og Hansen, Benny Ernst (2004): "Vi er ikke enige I Christiania-artikel", *Dansk Politi,* 17.11.2004.

Larsen, Ole Martin (2006): "Pusherstreet over hele byen", *Rus og afhængighed*, Nr. 1, Universitetsforlaget, Oslo

Rasmussen, David W. and Benson, Bruce L.(1994): *The Economic Anatomy of a Drug War – Criminal Justice in the Commons*, Rowman and Littlefield Publishers Inc., London.

Reuter, Peter (1983): Disorganized Crime - Illegal Markets and the Mafia, MIT Press, Boston

Rønn, Anders Rex (2006): "Erfaringer med hashklubbekæmpelse", *Juristen*, Nr.5, DJØF, København

Scharling, Nicolai (2004): "Christiania: Modstander med medietække", *Dansk Politi,* 28.01.2004.

Narkotikaøkonomien og den innformelle økonomien[45]

Paul Larsson

Sammendrag:

Organisert kriminalitet presenteres ofte som vinningsstyrt aktivitet på linje med andre former økonomisk aktivitet. Mye av reguleringen og lovgivningen rettet mot narkotikasmugling og omsetning bygger på at dette er alvorlige og skadelige handlinger, begått av kyniske aktører ute etter økonomisk fortjeneste.
En rekke studier har vist at store deler av narkotikamarkedet er strukturert etter andre prinsipper enn de økonomisk rasjonelle. Her understrekes betydningen av narkotikamarkedet som en form for innformell økonomisk aktivitet. At sosiale og relasjonelle aspekter, sammen med livsstil og knytning til stoffbruk er viktige momenter som kan forklare deltakelse i import og omsetning av ulike stoffer. Dette betyr også at reguleringen av narkotikaomsetning et stykke på vei bygger på feilaktige oppfatninger av drivkreftene og motivasjonen hos en rekke av aktørene. Dette kan, minst like godt som et fokus på økonomisk vinst, forklare hvorfor det smugles og omsettes narkotika i Norge tross et meget høyt straffenivå og stor risiko forbundet med dette.

Innledning

Bildet som vanligvis presenteres av narkotikaøkonomien i media og offisielle publikasjoner preges av store summer og kyniske rasjonelle aktører drevet nærmest utelukkende av pengene. Sensasjonelle saker trekkes frem. Colombianske kokainkarteller eller storsmuglere av marihuana eller hasj med eventyrlige fortjenester[46]. Denne fremstillingen er ikke helt uten dekning i forskningen, det finnes eksempler på narkotikaentreprenører som periodevis har gjort det stort (Desroches 2005, Adler 1993 og Morselli 2001). Det kan synes som det er et skille mellom amerikanske og europeiske erfaringer som muligens kan forklares med størrelsen på de ulike narkotikamarkedene. De store er likevel unntaket, regelen synes å være at smått er godt når man driver illegal næringsvirksomhet.
Bildet blir langt mer sammensatt når man studerer aktører på ulike nivåer. Mye av forskningen har studert selgere eller distributører nær gatenivå. Disse er lettere tilgjengelig som forskningsobjekter enn de store, som vanligvis intervjues når de er tatt og soner. Studiene av selgerne har dokumentert at disse vanligvis lever et relativt kummerlig liv. Mange selger for å finansiere eget bruk. Det normale er å ha pushing som side- eller "attåtnæring" (Desroches 2005, Sandberg og Pedersen 2006). Det kan være ulike grunner til dette, men en grunn er at det rett og slett at narkotikasalg ikke gir nok penger til å kunne leve bra av[47]. Studier av heroinselgere har vist at de har måttet spe på inntektene fra salget med trygdepenger og tigging for å greie seg økonomisk (Brettville-Jensen 2005). Store deler av

[45] Artikkelen baserer seg på mitt forskningsprosjekt om hasjsmugling til Norge (Larsson 2006). Dette bygger på analyser av domsmateriale, intervjuer med sentrale aktører og politiets etterretningsinformasjon. Av disse kildene er uten tvil etterretningsmaterialet vanskeligst å vurdere kvaliteten på.
[46] For de som ønsker historier om store penger, smuglere som bokstaveligtalt vasser i penger og har så mye US sedler at det må fraktes med småfly anbefales den journalistiske boken "The Laundrymen" av Jeffrey Robinson
[47] Smith-Solbakken og Tungland (1997) diskuterer inntektene og hevder at deres respondenter kunne ha en grei lønn av dette i forhold til hva de ville motta som rene trygdeklienter. De har avgjort et poeng, spørsmålet er hva en sammenligner med, noe Sandberg og Pedersen (2006) også drøfter.

salget er dessuten mellom personer som kjenner hverandre og begrenset av ens nettverk. Til dette kan en legge at pushing på gatenivå er en relativt risikofylt aktivitet. Foruten risikoen forbundet med dårlig stoff er stresset fra politiets uroing av miljøene tydelig.

Et annet inntrykk man får er at narkotikaøkonomien er et relativt lukket system. Ofte kan man få inntrykk av at det skapes store mengder ”kriminelle penger”. Visst kan det være snakk om betydelige summer, men problemet med regnestykkene er at pengene i stor grad forblir innen den illegale økonomien og fordeles mellom mange ledd. Summene som presenteres er dessuten relativt fiktive. Verdien av narkotika oppgis alltid i gatepris og det fremstilles ofte som om disse pengene går uavkortet til smuglerne. Det vil være det samme som å hevde at Volvoimportører sitter igjen med 450 000 kroner per solgt ny bil. Man ”glemmer” at det er en kostpris for varene, en rekke andre utgifter og at flere skal tjene på den. Det blir derfor ikke alltid de store summene på hvert ledd (Larsson 2006). Pengene forsvinner ofte i forbruk og / eller reinvesteres i annen kriminell aktivitet. Lite saltes ned, risikoen er relativt stor og man må regne med arbeidsledige perioder (i fengsel).

Hvordan narkotikaøkonomien fremstilles avhenger i ganske stor grad av ens utgangspunkt. Hvis man ensidig vektlegger at dette er kriminalitet primært motivert av ønsket om profitt. At det er økonomisk virksomhet på lik linje med legal næringsvirksomhet så vil raskt en rekke forhold virke lite rasjonelle eller uforståelige (Larsson 2007). Hvorfor går man inn i risikofylt og lite lønnsom kriminalitet når man kan ”velge”, mer lønnsomme markeder? Hvorfor søker man ikke arbeid i den legale økonomien når ”lønna” er så dårlig?

Narkotikamarkedet som kjøkkenbedrifter

Hvis vi *ikke* tar utgangspunkt i økonomien, men i de sosiale relasjonene og studerer økonomisk aktivitet som sosial samhandling får vi et ganske annet bilde enn om man begynner med det tradisjonelle økonometriske paradigmet med rasjonelle vinst maksimerende atomistiske aktører.
Et trekk ved narkotikamarkende som ofte fremheves er preget av ”cottage industry” som kanskje kan oversettes med kjøkkenbedrifter (Eck og Gersch 2000). Johansen (2004) har påpekt at de mest overlevningsdyktige innen alkoholsmuglingen satser på små, fleksible opplegg. Mye av hasjsmuglingen har også dette preget (Larsson 2006). Det samme dokumenteres i studier av det svenske narkotikamarkedet (Vesterhav et al. 2007).

Dorn, Murji and South (1992) deler opp narkotikasmuglere (trafickers) i syv ulike typer. De varierer fra å være ideologiske og vennenettverk til å være mer ”profesjonelle” aktører.

1. Trading charities – dette er foretak som er involvert i narkotikaomsetning basert på et ideologisk engasjement opp mot narkotika.
2. Mutual societies – er vennskapsbaserte nettverk av bruker-selgere som støtter hverandre, selger og bytter narkotika med hverandre.
3. Sideliners – som er legal næringsvirksomhet som begynner å omsette / smugle narkotika som bigeskjeft.
4. Criminal diversifiers – er eksisterende kriminelle virksomheter som utvider sin virksomhet ved å begynne med narkotika.
5. Opportunistic Irregulars – er individer eller grupper som involveres i en rekke ulike aktiviteter i den ”irregulære økonomien”.

6. Retail specialists – virksomhet med en leder som ansetter personer i spesialist roller for å distribuere narkotika til kunder.
7. State-sponsored Traders – dette er opplegg som er resultat av samarbeid mellom kontrollører, særlig politi og aktører innen narkotikamarkedene (eksempelvis politiet som aksepterer informanters narkotikaaktivitet).

Så langt har mine studier av hasjimport til Norge stort sett støtt på vennenettverkene, de kriminelle gruppene som sprer sin virksomhet og de irregulære, men en del tyder også på at man kan ha noen som ellers driver legal virksomhet, men som tar risikoen og forsøker seg på å ta inn hasj. Med noen få unntak synes hasjimportørene i Norge å bestå av vennegrupper, noen av disse med lang kriminell fartstid, andre er mindre belastede. De kan beskrives som relativt fleksible nettverk. Om man kaller dem profesjonelle eller ei er noe avhengig av hva man sikter til med dette. Mange tar kanskje unødvendig risiko og gjør feil som koster dem dyrt[48]. Men slikt skjer også innen deler av det legale næringsliv.
Hva som omtales som ”businessmenn” (Desroches 2005) som er aktører som driver som profesjonelle kriminelle og med lite fengselserfaring finner vi lite av i det norske materialet. Slike kan man finne innen spritsmuglingen (Johansen 2004) og noen få navn av denne typen nevnes i etterretningskilder, disse er knyttet opp mot smugling av hasj uten at de har blitt dømt for det.
Duyn og Levi (2005) fremhever et viktig poeng når de understreker at organisert kriminalitet må forstås i forlengelse av kulturelle trekk og måter handel er strukturert og organisert i aktørenes hjemland. Duyn hevder at organisert kriminelle best forstås som frie praktisk orienterte handelsmenn. De er ikke opptatt av organisering, men å gjøre butikk. Deres måte å drive handel på utvikles:

> ” … bit by bit by selecting (unconcious) models they find in their immediate environment. If the normal (licit) business nucleus in Southern Italy, Turkey or Pakistan is the (extended) family …, in Northern Europe there are no such social-economic family units. Here legal and criminal business patterns develop pragmatically along trusted networks of friends and connections.” (Duyn 1996, s. 344)

Dette er viktig. Det betyr at organiserte kriminelle grupper ikke uten videre kan flyttes fra en kultur til en annen. Eksempelvis vil det bety at norske eller svenske Hells Angels vil ha vesentlige særtrekk som skiller dem fra sine brødre i USA eller Japan. Det betyr også at typisk patriarkalske og hierarkiske organisasjoner (både av legal og illegal art) vil ha tilpassningsproblemer og oppleves som atypiske i de nordiske land.

Innformell økonomisk aktivitet

Det var gjennom antropologiske studier av såkalt primitive økonomier at forskere ”oppdaget” at man mange steder hadde en betydelig ikke-registrert økonomisk aktivitet. Kun en liten del av den økonomiske aktivitet kom frem i Brutto nasjonal produktet (BNP).
Man fant også at produksjon og salg vanligvis ikke skjedde på åpne markeder, men i stedet innen ulike nettverk, blant venner og kjente.

[48] Duyn og Levi (2005) sine beskrivelser av ”uheldige” entreprenører som gjør grove feilvurderinger – kjører båter på land og blir lurt av sine egne - finnes også i mitt materiale.

> ”Goods and services did not have to be produced and consumed in officially recognized and registered enterprises. Instead they could be made, traded, swapped, and bartered among members of informal networks.” (Ferman, Henry og Hoyman 1987 s. 10)

Varer ble dessuten byttet og videreformidlet på mange ulike måter, ikke kun ved pengebetaling. Dette kunne skje fordi handlingene skjedde mellom personer som kjente hverandre, økonomisk aktivitet var en del av den sosiale samhandlingen aktørene imellom.

> ”Informal activity that takes place largely in personal and intimate social domains will often offer gratifications different from any material rewards that may also be obtained and these gratifications will be of equal or greater importance.” (Gaughan og Ferman 1987 s. 16)

Det var ikke bare primitive økonomiske systemer som fungerte slik. I studier av tidligere øst-blokk land fant man en sekundærøkonomi ved siden av den offisielle. Det eksisterte en rekke varer og tjenester som ikke kunne skaffes på det åpne markedet, eller som var vanskelig å få tak i, noen av disse var illegale. Derved oppstod egne nettverk som omsatte disse varene. Ofte blir dette kalt svartebørs eller black markets. Her kunne man få alt fra toalettpapir til vestlige varer.
Etter hvert kom turen til vestlige land, hvor man fant en bredt spekter av innformell økonomisk aktivitet av både legal og illegal art. Mange av studiene fra de siste tiårene har tatt for seg svart arbeid, men dette er kun en form for innformell økonomisk aktivitet, smugling og omsetting av narkotika, sprit eller sigaretter er andre eksempler (Schneider og Enste 2003). Her skal vi ikke dvele for mye ved omfanget av den skjulte økonomien, men i stedet se på de mer kvalitative sidene av denne aktiviteten. Det finnes noen trekk som vektlegges ved studier av innformell økonomisk aktivitet. Disse er blant annet:

- Betydningen av sosiale relasjoner og nettverk
- At økonomisk samhandling er en form for sosial samhandling
- At markedene styres av en rekke ikke-økonomiske normer og verdier (kulturelle særtrekk)
- Penger eller vinst er vanligvis ikke hovedmålet

Nesten all økonomisk aktivitet er en form for sosial samhandling. Det er gode grunner til at den illegale økonomien i enda større grad enn den åpne legale er knyttet opp mot vennenettverk og nære relasjoner. Dette henger særlig sammen med at det er viktig å kontrollere informasjonsflyten, man ønsker ikke at politi eller andre myndighetspersoner skal få kunnskap om det man driver med. En effektiv måte å kontrollere dette på er å knytte til seg personer man kjenner godt og kan stole på. Man må også kunne stole på de man arbeider sammen med, at de ikke stikker av med lasset eller lurer en på andre måter. Ofte finner man grupper som har et klart etnisk tilsnitt. Dette henger sammen med at man stoler på sine: ” … there is a tendency among group to define members of one’s own race and/ or ethnicity as trustworthy and view others as outsiders.” (Desroches 2005 s. 46)

At organisert kriminalitet i de nordiske land er utpreget nettverksbasert er et viktig funn fra de siste års forskning. Nettverkene varierer en del i tetthet og fleksibilitet, men de aller fleste av dem er preget av at deltakerne kjenner hverandre godt og i mange tilfeller har vokst opp sammen. I så måte er grensene mellom hva man kaller kriminelle ungdomsgjenger og organiserte kriminelle grupper ofte flytende. Hovedskillet som ofte påpekes er at de

organiserte kriminelle gruppene i større grad har tatt skrittet over til å drive med planmessig kriminalitet med vinnings hensikt (Larsson 2007).
Det som ofte slår en ved mange hasjsakene er ad hoc preget. Vanligvis er det en eller to hovedpersoner som planlegger å ta inn et større eller mindre parti med hasj. De får med seg noen venner og bekjente som kjører hasjen, leverer biler med mer. Ofte er dette personer man kjenner og som nok skylder en en tjeneste. Her er et eksempel fra en mellomstor sak som dreier seg om forsøk på innførsel av 47 kilo hasj, 2 kilo amfetamin og 7512 ecstasy tabletter fra Amsterdam.

Det er syv tiltalte menn, hvorav de fleste med utenlandske navn. Det er en etnisk svært sammensatt gruppe etter navnene å dømme, men mye tyder på at flere av dem er født i Norge og stammer fra samme område i Oslo.

Saken vitner om en viss profesjonalitet hvor man trekker inn flere personer til å fremskaffe en bil, kjøre denne og pakke inn stoffet i bilen. Det er likevel en del rot i forbindelse med frakt og innpakking av stoffet i Amsterdam. De glemte blant annet vognkortet i Norge, hadde problemer med å skaffe tilveie narkotika og riktig verktøy for å skru på bilen, noe som resulterer i mye reising. Følgende telefonsamtale mellom to av de involverte tatt opp av politiet vitner om en viss irritasjon: ”Fy faen, altså, jeg trodde dette var skikkelig proff og alt er bra … Skikkelig amatører og idioter!”
Kontaktepersonen de samarbeidet med i Amsterdam som hjalp dem med å skaffe stoffet var en nordmann bosatt der.
Smuglingsforsøket ble avdekket på grunn av mobiltelefonavlytting av tre av de sentrale personene og opptakene var sentrale bevis i retten. Politiet fulgte hele opplegget, fra planleggingsstadiet og frem til stoffet var i Norge. Politiet kunne flere ganger stoppet opplegget underveis, men velger å pågripe i garasjen når de holder på å demontere bilen (en ser for seg en viss dramatikk når politiet tar dem på ”fersken”). At de var avlyttet vitner om at de sentrale personene var kjent av politiet og under mistanke om ulovligheter.

I denne sammenheng er det verdt å påpeke noen forhold. At:

- Flere arbeidet sammen med en viss rolledeling. En var mekaniker og skaffet bil, andre var sjåfører (etniske nordmenn på veien hjem) også i følgebilen, andre hadde kontakter og en organiserte det.
- Rekrutteringen synes å ha foregått ved at trekke inn venner og bekjente. Vanligvis personer som ikke var ukjent for politiet. Inntrykket er at de ”hang seg på”.
- Relativt mange var involvert i en relativt liten innførsel. Man kan spørre hva den enkelte sitter igjen med, særlig når flere av de tiltalte fikk lange dommer?
- Opplegget var ikke videre avansert, men enkelt. Det vitner om en viss erfaring, men at de nok ikke hadde gjort dette så ofte før.
- Dette kan kalles internasjonal organisert kriminalitet. En kan spørre hva som er så internasjonalt med smuglingen, bortsett fra at flere grenser ble krysset?

Denne saken er ikke på noe vis enestående. Selv relativt stor import gjøres av venner og bekjente. I noen av de riktig omfattende sakene på flere hundre kilo trengs et større opplegg med mer planlegging og flere aktører. Likevel er dette relativt lukkede verdener hvor man må forholde seg til personer man har relasjoner til eller hvor noen kan gå god for de som trekkes inn[49].

[49] Et av relativt få eksempler på store og meget godt organiserte smugleropplegg i Norge er den såkalte Wonderboy saken (dom i 2007). Denne saken som har forgreninger til NOKAS saken avdekket et komplekst hierarkisk smugleropplegg med cellestruktur. En organisasjon som var så kompleks at den egentlig var for stor for Norge og som nok var utbygget etter forbilde fra sentrale Europa aller USA.
Problemet med store opplegg er at mye kan gå galt og at det er vanskeligere å rette på når det blir for omfattende. I noen tilfeller har man kjøpt inn båter, som har gått på grunn eller manglet godt mannskap. Et slikt eksempel er fra det som utviklet seg til Prierkulesaken (Larsson 2006a). Utgiftene for å få denne type storopplegg i gang er betydelige og risikoene store.

Johansen (1994) har vist i sine studier av spritsmuglingens historie at markedene og smuglingen utvikler seg over tid, fra en tidlig periode hvor mange prøver seg og hvor oppleggene er små over til at en viss grad av profesjonalisering utvikles. Det samme påpeker Dorn, Murji og South (1992) som viser at narkotikaimporten til Storbritannia har gått fra idealister, venne- og småsmuglere til noe større og mer avanserte opplegg.
Likevel er det slik at illegale markeder deler noen grunnleggende trekk, men at de gis ulik utforming etter hvilke kulturer de finnes innen og størrelsen på samfunnsøkonomien for øvrig. Disse trekkene, som er vist ovenfor, er preget av vennenettverk og sosiale kontakter. I stor grad er det aktivitet styrt av interesser (for stoff), kontakter, spenning som ønsket om å tjene de store pengene.
Hvis en ser dette i forhold til reguleringen av smugling så reiser det noen spørsmål. Det antas at motivasjonen for å smugle narkotika er et kynisk ønske om å tjene penger. Det antas også at de tjener godt og forholder seg til oppdagelsesrisikoen, sannsynligheten for at de dømmes og at de kan dømmes til lange straffer.
Mye tyder på at det i mange tilfeller er galt å oppfatte de involverte i narkotikamarkedene som rasjonelle økonomisk aktører. Langt på vei er det gutter og jenter som delvis er presset inn i økonomien for å opprettholde eget rusbruk og livsstil, men de er også deltakere rett og slett på grunn av livet de lever og bekjentskapskrets. Det er ikke uvanlig å støte på aktører som i større grad forholder seg til risiko som flaks og uflaks, som lever her og nå og som tidvis har stort behov for spenning. Mye tyder på at trusselen om 10 eller 12 års fengsel kanskje ikke biter så mye på de som søker spenning og som tror at falks og uflaks er avgjørende for om man oppdages og dømmes. Dette kan kanskje langt på vei forklare hvorfor det smugles og omsettes narkotika i Norge som aldri før, til tross for stor risiko og et høyt straffenivå.

Referanser:

Adler, Patricia A (1993): *Wheeling and Dealing. An ethnography of an upper-level drug dealing and smuggling community*. **Colombia University Press, New York** (sec. edition).

Brettvile-Jensen, Anne Line (2005):*Økonomiske aspekter ved sprøytermisbrukeres forbruk av rusmidler*. **SIRUS, Oslo**.

Nicholas Dorn, Karim Murji and Nigel South (1992):*Traffickers: Drug Markets and Law Enforcement*, **Routledge, London.**

Desroches, Fredrick J. (2005):*The Crime That Pays: Drug Trafficking and Organized Crime in Canada.* **Canadian Scholars' Press Inc. Toronto**.

Duyne, Petrus C. van (1996):*The Phantom and Threat of Organized Crime*, i **Crime, Law and Social Change vol. 24.**

Duyne, Petrus C. van og Michael Levi (2005): *Drugs and Money. Managing the drug trade and crime-money in Europe*. **Routlegde, London**.

Eck, John E. og Jeffrey S. Gersh (2000): *Drug trafficking as a cottage industry*, i Natarajan & Hough (eds): Illegal Drug Markets: From Research to Prevention Policy. **Criminal Justice Press, New York.**

Louis A. Ferman, Stuart Henry og Michele Hoyman (1987): Preface, i Ferman, Henry og Hoyman (eds): *The Informal Economy*, The Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 493, **Sage, London**.

Gaughan, Joseph P. og Louis A. Ferman (1987): Toward an Understanding of the Innformal Economy. i Ferman, Henry og Hoyman (eds): *The Informal Economy*, The

Annals of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 493, **Sage, London**.

Johansen, Per Ole (2004): *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik*, **Unipub forlag**, **Oslo.**

Larsson, Paul (2006a):*Det norske hasjmarkedet***. I rapport fra Nsfk seminaret på Island.**

Larsson, Paul (2006): Opp i røyk! – En studie av hasjimporten til Norge. I Thomassen og Bjørgo (red): *Kunnskapsutvikling i Politiet*, **PHS forskning 2006:3, Oslo**.

Larsson, Paul (2007):*Narkotikaen er fattig manns arbeidsgiver. Organisert kriminalitet som økonomisk aktivitet,* manus.

Morselli, Carlo (2001):*Structuring Mr. Nice: Entrepreneurial Opportunities and Brokerage Positions in The Cannabis Trade, Crime*, **Law and Social Change 35**.

Robinson, Jeffrey (1994):"The Laundrymen", **Simon & Schuster, New York**.

Sandberg, Sveinung og Willy Pedersen (2006):*Gatekapital*, **Universitetsforlaget, Oslo.**

Schneider Friedrich og Dominic H. Enste (2003):*The Shadow Economy: An International Survey*. **Cambridge University Press.**

Smith – Solbakken, Marie og Else M. Tungland (1997):*Narkomiljøet. Økonomi, kultur og avhengighet.* **Gyldendal, Oslo**.

Daniel Vesterhav, Johanna Skinnari og Lars Korsell (2007): *Narkotikadistributörer, En studie av grossisterna*. **BRÅ rapport 2007:7.**

Organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution i Sverige.

Weding, Linda

Sammanfattning

Detta paper baseras på en magisteruppsats[50] i kriminologi, vars syfte var att ge en analytiskt deskriptiv bild av organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution. Studien fokuserade på hur de illegala alkoholverksamheterna bedrevs med avseende på inköp utomlands, smugglingsoperationen, logistik inom landet, skydd av kriminell verksamhet, kopplingar mellan illegala och legala verksamheter samt kontakten mellan de olika gärningspersonerna. Resultaten visade att brotten skett mer eller mindre integrerat i legala strukturer. Gränsen mellan den kriminella och legala ekonomin framstod som mycket oklar. Inköpen utomlands hade skett på bryggerier eller spritfabriker som av allt att döma var legala verksamheter och som inte hade kännedom om det illegala förfarandet. Under själva smugglingsoperationen förekom fingerade dokument i samtliga fall. Få resurser användes för att fysiskt skydda godset under transport, vilket kan indikera att gärningspersonerna uppfattade upptäcktsrisken som låg. Smugglingsverksamheterna har gömt sig bakom legala organisationsstrukturer och likaså utnyttjat lagliga företag utan deras vetskap. Egna legala åkerier har använts som skydd, alternativt har alkoholen transporterats mellan företag med samma ägare, där endast något av företagen haft alkoholtillstånd. Det framkom att chaufförerna som kört smuggelgodset ofta spelat en central roll i verksamheten. Dessa aktörer var också generellt grossister. Det fanns sällan information om vem som distribuerat alkoholen och vem som varit slutkund, även om smugglingen till synes utförts på beställning. Indikationer fanns dock på att alkoholen kan ha nått restauranger. Sammantaget förmedlade materialet en bild av informella nätverk, där kopplingar till näringslivet förekom på olika sätt.

Inledning och metod

Illegala alkoholverksamheter kan ses som en av de äldsta formerna av organiserad brottslighet som funnits i Sverige, utöver häleri. När alkoholsmuggling emellertid studerats i Sverige har fokus främst varit på kvantiteter av införd alkohol. Den svenska alkoholsmugglingen har däremot sällan kartlagts utifrån ett marknadsperspektiv, vare sig historiskt eller den brottslighet som pågår idag.[51]

Intervjustudier visar att smugglingen ökat något i Sverige de senaste tre-fyra åren och svarar för hela nio procent av all införskaffad alkohol (Heldmark, 2006). Den bild som ofta förmedlas är att smuggelspritens huvudsakliga köpare är ungdomar (ibid; Polisen, 2007). Ungdomars konsumtion av smuggelsprit kan dock tänkas vara mer synlig än den del av den illegala alkoholen som når andra privatpersoner, restauranger och föreningar, vilket sker i det tysta (RKP KUT-rapport 2005:2b). På grund av stora mörkertal kan bilden som förmedlas av denna typ av brottslighet således sägas vara något skev och problemet därför bredare. Detta är ett argument för att den storskaliga alkoholsmugglingens och -distributionens organisationsmönster behöver förtydligas. Föreliggande paper bygger på magisteruppsatsen

[50] Se Weding, 2007.
[51] Hans Andersson (2002) har gjort en studie om illegal alkoholhantering i Sverige mellan åren 1920-1940.

”Organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution. En pilotstudie” (Weding, 2007), som även var en pilotstudie åt Brottsförebyggande rådet.

Alkoholsmuggling har sedan lång tid tillbaka setts som något kvasikriminellt, och definitivt ansetts vara betydligt ”mindre” kriminellt än annan brottslig verksamhet, som t.ex. narkotikadistribution. Johansen (1994) skriver om hur narkotikadistributörer sågs som ”jordens avskum”, till skillnad från alkohollangare. Detta är sannolikt en av anledningarna till att forskning saknats på det aktuella området.

Än idag finns erfarenheter på illegala alkoholmarknader som sträcker sig tillbaka till den tid då länder som Norge och USA hade alkoholförbud och Sverige restriktioner (ibid.). Verksamheter inriktade på alkoholsmuggling och -distribution torde vara enklare än exempelvis narkotikabrottslighet att integrera med legala marknader, eftersom alkohol i sig är en legal vara.

Utifrån en genomgång av tidigare forskningslitteratur, som i hög grad utgjordes av den norske kriminologen Per Ole Johansens böcker, samt explorativa informella intervjuer med tulltjänstemän, skapades en teoretisk modell över organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution. Utifrån modellen skapades sedan ett kodschema. Undersökningens metod bestod av en kvalitativ ansats i form av en innehållsanalys. Modellen med tillhörande kodschema fungerade som ett analysinstrument.

Genomgång av förundersökningsprotokoll

Datamaterialet i undersökningen bestod av fem förundersökningsprotokoll, samt i vissa fall kompletterande domar, gällande åtta personer dömda eller misstänkta för grovt smugglingsbrott alternativt punktskattekontrollbrott.[52] Endast tre av fallen hade lett till dom under undersökningsperioden. I övriga två fall var åtal väckt. Förundersökningsprotokollen valdes utifrån kriterierna att de skulle vara innehållsrika och relevanta för studiet av den storskaliga alkoholsmugglingens och -distributionens organisationsmönster, i den betydelsen att det rörde sig om storskalig kommersiell smuggling av alkohol.[53]

Den bild som studien ger av organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution baseras endast på de fall som har blivit upptäckta av polis eller tull och där en förundersökning inletts. Vilka fall som ingår i materialet påverkas således av insatser från polis och tull (Jfr Korsell m.fl., 2005). Det är heller ingen orimlig gissning att de smugglare och/eller distributörer av illegal alkohol som använder de mest sofistikerade metoderna inte upptäcks. Resultatet inte kan generaliseras till att gälla organisationsmönster för all storskalig alkoholsmuggling och -distribution, utan beskriver hur de fem fall som är föremål för studien skildrats i förundersökningsprotokollen. Återkommande strukturer kan ändå vara relevanta, inte minst som komplement till framtida studier.

Bevisningen måste vara hög för att dömas för denna typ av brott.[54] För att misstanke om grovt smugglingsbrott ska föreligga måste smuggelgodset tros vara avsett för kommersiellt bruk, varför detta också måste styrkas.

---

[52] På grund av den tidsram som inbegriper en magisteruppsats studerades endast fem fall.
[53] Tilläggas kan att det finns relativt få fall av detta slag i Sverige.
[54] Oavsett om förundersökningen lett till en fällande dom eller ej är materialet, som samlats in i syfte att utröna detta, omfattande.

Resultat

Modellen som redovisas i Figur 1 nedan användes som ett analysinstrument i studien och utgjorde en teoretisk vägledning för studiens innehållsanalys. Modellen består av sex delar, vilka knyter an till studiens sex frågeställningar som rörde inköp utomlands, smugglingsoperationen, logistik inom landet, skydd av den kriminella verksamheten, illegala verksamheters koppling till legala verksamheter samt kontakten mellan de olika gärningspersonerna.

Figur 1. Teoretisk modell över organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution.

I följande avsnitt beskrivs studiens resultat, med fokus på de delar av resultatet som ger exempel på hur de illegala verksamheterna rört sig integrerat i legala strukturer. Den tidigare forskning som legat till grund för den teoretiska modellen och kodschemat presenteras inte här.[55] Resultaten beskrivs nedan i sex olika avsnitt, med hänsyn till respektive del i modellen.

Inköp utomlands

I majoriteten av de undersökta förundersökningsprotokollen var kontakten med bryggeri eller spritfabrik känd sedan tidigare, då inköp från dem skett förut.[56] Själva inköpet i ursprungslandet var inte alla gånger ett olagligt förfarande. I flera fall inhandlades alkohol av företag som hade rätt att göra det, men alkoholen transporterades därefter till ett annat bolag, i ett annat land, som saknade tillstånd. Det hände även att företag tidigare haft tillstånd, som dock dragits in på grund av att företaget misskött sig. Således var bryggeriet eller spritfabriken inte *direkt* involverad i den kriminella verksamheten.

Genomgående i materialet hade beställningar gjorts i förväg. Prissättningen hade i de studerade fallen generellt skett genom att säljaren satt ett pris. Exempel på ett inköpspris var ca 2,50 kr per burk starköl om 50 cl.[57] Eftersom bryggerierna av allt att döma var legala verksamheter fanns ofta standardpriser på produkterna. Utrymmet för förhandling om pris kan därför tänkas vara mindre än vid köp av narkotika eller annat illegalt gods.[58]

Sättet för betalning skedde ofta via fakturering och säljaren ställde i regel upp leveransvillkoren. I ett flertal fall i materialet har förskottsbetalning tillämpats initialt, för att sedan gå över till kredit, genom fakturering. Detta förfaringssätt berodde antagligen på att en

[55] För en utförlig beskrivning se Weding, 2007.
[56] I de undersökta fallen smugglades företrädelsevis starköl eller starksprit.
[57] I Sverige säljs Systembolagets billigaste öl, som motsvarar denna kvantitet och alkoholhalt, för ca 10 kr.
[58] Jfr Källman m.fl., 2006 om hälarens möte med den legala marknaden.

relation först behövde etableras och att säljaren därefter torde lita på att köparen skulle betala fakturorna.

Det var i materialet inte ovanligt att de sista fakturorna var obetalda. Skälet till det var att smugglarna stoppats av tullen. Detta kan tolkas som en indikation på att ingen annan inom verksamheten hade något stort intresse av att betala fakturorna. Visserligen kan situationen ha varit sådan att det inte fanns några pengar att betala fakturorna med, eftersom smuggelspriten inte kunnat säljas. Alternativt var personerna som stoppades av tullen kanske de enda som var involverade i verksamheten. Å andra sidan skulle en större och mer organiserad verksamhet kunna ha ett intresse i att betala fakturorna dels för att inte få betalningsanmärkningar, dels för att kunna behålla en god kontakt med leverantören. Johansen (1994) beskriver en smugglare som hamnade i penningbekymmer och då blev nekad ny kredit av sina utländska spritleverantörer. Min tolkning är att förekomsten av obetalda fakturor torde kunna sättas i relation till verksamheternas organisationsgrad.

Smugglingsoperationen

I de undersökta fallen användes lastbil alternativt dragbil med s.k. löstrailer som transportmedel för smugglingen. Gällande transportmedlets ägare förekom flera olika varianter i materialet. I de flesta fall anlitades åkerier, vilket oftast skedde i mottagarlandet. I ett fall hade smugglarna en egen transportfirma och använde egna lastbilar. Användningen av legala transporttjänster kan, vilket Johansen (1996) påtalar, utgöra en täckmantel för olagliga verksamheter, vilket kommer att vidareutvecklas längre fram i detta paper.

I förundersökningsmaterialet var det inte alltid lätt att se hur rekryteringen av personal till smugglingsoperationerna gått till. I flertalet fall var huvudpersonerna egna företagare, ofta med andra personer involverade i verksamheten. Antalet medarbetare varierade kraftigt. Den sammantagna bilden var att de involverade personerna verkar ha varit inblandade i verksamheten sedan tidigare. Det huvudsakliga skälet till detta torde vara att verksamheten i flera av fallen pågått systematiskt under en längre tid vid det tillfälle då smuggelverksamheten uppdagades.

Huruvida smugglingsverksamheten var något som de inblandade sysslade med på heltid var svårt att avgöra. Dels förekom en rad motstridiga uppgifter kring detta i materialet, främst baserat på de misstänktas egna utsagor. Dels hade flera av de berörda personerna andra arbeten som kunde sägas ha någon form av anknytning till ”smugglingsbranschen”. Några arbetade för eller hade eget åkeri, var bilmekaniker eller egna företagare. Det är därför svårt att utröna om vissa av dessa *andra* arbeten i själva verket var en del i själva smugglingsverksamheten. Flertalet personer hade således någon form av branschkunskap, medan andra beskrevs som ”alltiallo”, som utförde diverse småsysslor från ett upplägg till nästa.

Det fanns i förundersökningsmaterialet uppgifter som tydde på att löner betalats ut. I ett fall fick en central aktör fortlöpande stora summor pengar av en av de andra huvudpersonerna. Dessa summor kan tolkas som löneutbetalningar, även om de enligt de misstänktas egna utsagor i förhör endast är lån. I ett annat fall visade ett åkeris kontoutdrag att flertalet ”löner” betalats ut en gång i månaden. Det rörde sig om olika belopp för de olika löneutbetalningarna, som varierade mellan ca 3.000 och 20.000 kr, men nästan alla utbetalningar återkom varje månad. Detta kan indikera att det fanns anställda inom företaget som, åtminstone sporadiskt, fick lön.

Det förekom även att köparen eller säljaren själv utförde transporten. Ännu vanligare var dock att åkerier anlitades. Det fanns både fall där chaufförerna var fullt medvetna om godsets illegala status och fall där chaufförerna inte ens kände till att det var alkohol i lasten. I de senare fallen användes en transportfirma. Aspekter som rör chaufförerens kännedom om godset har emellertid vissa förbehåll. Eftersom alkohol är en laglig produkt, kan chauffören tänkas känna till vad godset innehåller, men inte vara medveten om att den som beställt alkoholen saknar tillstånd. Det förekom exempel i materialet som tydde på detta. Det är dock problematiskt att bedöma om vissa utsagor från de misstänkta personerna i materialet var helt tillförlitliga. Andra exempel i materialet indikerade att åkerier inte alla gånger känt till eller möjligen inte velat känna till vad de levererat. I ett fall hämtade ett åkeri kontinuerligt upp tomglas från restauranger till ett företag. Senare fick åkeriet i uppdrag att leverera gods *från* företaget till restauranger och man ifrågasatte då inte vad godset innehöll. Jag återkommer till detta resonemang i den del som handlar om hur illegala verksamheter tar hjälp av legala företag.

Logistik inom landet

Den sammantagna bilden som materialet gav var att den smugglade alkoholen troligen tagit olika vägar i distributionskedjan; ibland via flera olika led, ibland direkt från smugglare till slutkund. I vissa fall styrdes alla led av samma aktör, i några av fallen representerade olika aktörer skilda led i distributionskedjan. Det kan konstateras att i majoriteten av fallen i materialet hade den som utförde smugglingen också rollen som grossist. I ett fall var de som genomförde själva smugglingsoperationen till synes bulvaner, som inte hade kännedom om vart alkoholen skulle.

Generellt i materialet har smugglingen utförts på beställning, även om det sällan framgått vem som är slutkund. Det fanns i materialet endast knapphändig information om vart alkoholen sålts i de sista leden; endast indikationer på att det både var privatpersoner och personer som köpt större partier. Huruvida alkoholen nått någon restaurang, som kan ses som en ”klassisk” täckmantel för återförsäljning av smuggelsprit (Johansen 1996), framgår inte men det fanns emellertid indikationer på att detta kan ha skett.

I några av fallen i materialet hade godset placerats i lager i väntan på försäljning. I de fall lagerlokaler förekom fanns dessa i Sverige, men även i Danmark, antingen då försäljning till danska detaljister skett, eller som en ”mellanlandning” innan hela partiet transporterades till nästa magasin i Sverige.

Betalningssätten mellan de olika distributionsleden varierade i materialet. I vissa av fallen var det samma ägare genom alla led och det var då endast den initiala betalningen till producenten som omnämndes. I ett av dessa fall förekom dock fakturor mellan olika bolag som ägdes av samma person; fakturor som sannolikt skapats för syns skull.

Skydd av kriminell verksamhet

I samtliga fall i materialet förekom dokument som var mer eller mindre fingerade. Vanligtvis angavs lasten innehålla alkohol, med ett undantag där godset påstods vara livsmedel. I ett fall såg exporthandlingarna för alkoholen till synes ut att vara helt i sin ordning, men tullen reagerade på att mottagaren var en privatperson, vilket är ovanligt, med en knapphändigt angiven adress. I samtliga fall förekom administrativa ledsagardokument. I ett fall hade ledsagardokumentet i god tro ställts ut av ett bryggeri till ett företag som dock saknade tillstånd att införa alkoholdrycker. Bryggeriet hade, enligt praxis, kontinuerligt fått tillbaka en kopia av ledsagardokumentet. Det var emellertid företaget som skickade kopiorna, vilka hade

stämplats med en gammal utrangerad tullstämpel. Införskaffandet liksom nyttjandet av en tullstämpel, om än inaktuell, kan tolkas som ett tämligen utstuderat sätt att vilseleda bryggeriet på. Förfarande tyder på en viss kännedom om praxis.

I majoriteten av fallen i materialen angavs punktskattenummer som var fingerade och dessutom felaktigt uppbyggda. I ett fall hade företaget tidigare varit registrerat som godkänd upplagshavare, och punktskattenumret var därför korrekt uppbyggt, även om tillståndet var indraget och dokumentet således förfalskat. I det studerade materialet hände det att ett felaktigt uppbyggt punktskattenummer antydde för tullarna att allt inte stod rätt till.

I ett par av fallen hade godset inte dolts på något sätt under själva frakten. Transparent plast var virad runt pallarna med ölburkar eller runt spritkartongerna, på vilka det stod att de innehöll alkohol. Däremot förekom fall där lasten dolts genom att svart plast lindats runt balarna. Godset gav inte i något fall i materialet sken av att vara en annan produkt än alkohol. Nämnas kan att i ett fall användes visserligen en lastbil med dekaler som visade att bilen tillhörde ett statligt verk. Denna lastbil gav sken av att transportera något annat än alkohol. Därigenom kan godset indirekt sägas ha varit dolt.

Sammantaget kan de resurser som använts för att skydda den kriminella verksamheten ses som ringa, åtminstone i vissa fall. En rad ”brister” kan sägas ha förekommit vad gäller skyddet mot upptäcktsrisker. För att skydda själva smugglingsoperationen har som sagt fingerade dokument använts. Att man inte tagit reda på hur ett punktskattenummer är uppbyggt skulle kunna indikera att man som smugglare tror att *upptäcktsrisken* är låg. Alternativt kan det naturligtvis vara så att smugglarna trott att punktskattenumret varit korrekt uppbyggt. Inga omfattande resurser har heller brukats för att skydda smuggelgodset rent fysiskt under transport. Att ha svart plast runt pallarna, istället för transparent, skulle vara ett förhållandevis enkelt medel för att skydda den kriminella verksamheten. Att vissa åtgärder av detta slag har förbisetts, för oss in på ett resonemang om den kontext brotten ägt rum i.

I Sverige finns inte längre någon *kvantitativ gräns* för när smugglingsbrott föreligger. Det är upp till Tullen att göra en bedömning från fall till fall om syftet med mängden alkohol som den resande anger är rimligt. Tullverket och åklagaren måste bevisa att det som personen uppger inte kan stämma och att syftet med införseln är försäljning. En tullinspektör jag intervjuat berättar att det därför inte är ovanligt att åklagare lägger ner förundersökningar med motiveringen att det inte går att styrka att alkoholen förts in för kommersiell hantering.

En parallell kan här dras till förbudstidens USA, där alkohollagen var otydlig och domare såg det som slöseri med tid att ta upp spritfrågor i rätten (Johansen, 1994). Att kontexten idag är sådan att det är svårt att bli fälld för denna typ av brottslighet kan tänkas utgöra incitament åt kalkylerande gärningspersoner.

Illegala verksamheters koppling till legala verksamheter

I majoriteten av de undersökta fallen förekom kopplingar till legala verksamheter. I ett fall kan inte mycket mer konstateras än att transportmedlet för smugglingen hyrts av ett legalt företag, som till synes var ovetande om den illegala aktiviteten och därför kan ses som ett ”passivt offer”. Fokus i följande avsnitt kommer att vara tre av fallen i materialet, vilka valts utifrån kriteriet att de innehåller en avsevärd mängd infomation om strategier för verksamheterna. Nedan presenteras de tre fallen.

Åkeriet utan tillstånd
Ett åkeri ansökte om godkännande för skatteupplag, men fick avslag. Ägaren till åkeriet köpte då ett annat företag i syfte att importera alkohol, men även denna ansökan om tillstånd avslogs. En person som utgav sig för att endast vara chaufför på åkeriet, men som visade sig vara mer involverad än så, har systematiskt fört in alkohol i Sverige under en längre tid. Bryggeriet där alkoholen inhandlats var av allt att döma ett legalt företag som inte kände till att företaget saknade tillstånd. Likaså hade namnet på ett känt transportföretag utnyttjats, troligen i syfte att ge legitimitet, bl.a. genom att chauffören påstod sig vara chef på detta företag.

Detta fall ger exempel på en verksamhet som inte hade något alkoholtillstånd men som ändå, tack vare att verksamheten bedrev åkeri och man tog skydd bakom ett legitimt märke för ett statligt verk lyckas *köpa* alkohol och smuggla in den. Sofistikerade metoder användes för att övertyga bryggeriet om att allt stod rätt till. Huruvida åkeriet startades i syfte att transportera alkohol är osäkert. Verksamheten gömde sig bakom legala organisationsstrukturer och nyttjade likaså lagliga företag utan deras vetskap.

Koncernfallet
I detta fall förekom två företag, ett i Danmark och ett i Sverige, som ingick i samma koncern och hade samma ägare. Företagen hade stora skulder. Den danska filialen var godkänd för alkoholhantering. Verksamheten skulle bestå i butikshandel med alkohol, men någon aktiv försäljning förekom inte. Den svenska filialen saknade tillstånd. Enligt det svenska bolagets förvaltningsberättelse bedrevs bl.a. import, export samt parti- och detaljisthandel med drycker. En person i materialet uppgav att det danska företaget hade en grossistfirma i Sverige som sålde till restauranger. Alkoholen inhandlades i Frankrike och skickades till det svenska företaget *via* den danska filialen. Således skickades alkoholen mellan de båda bolagen med samma ägare. På så sätt var det aldrig någon avsändarfirma som ifrågasatte företaget. Att avsändaren och mottagaren var bolag i samma koncern var naturligtvis svårt för tullen att se. Den franska alkoholeverantören liksom chaufförerna i både Danmark och Sverige, som körde för åkerier, var av allt att döma ovetandes om den illegala verksamheten.

Således utnyttjades både det egna ”legala” företaget, då alkoholen skickades mellan de båda bolagen med samma ägare, och andras legala företag, spritfabriken och åkeriena, som var ovetandes om verksamheten.

Täckmantel: Återvinning
I det sista fallet ägde en person ett företag i Danmark och två i Sverige. Det danska företaget var systerbolag till ett av de svenska bolagen, vilket var det enda av de tre företagen som hade tillstånd för alkoholhantering. Det andra svenska bolaget bedrev handel med tomglas, som hämtades i butiker i Sverige och fraktades till bryggerierna i Danmark för återvinning. De båda svenska företagen hade gemensam lagerlokal i Sverige, dit alkohol inhandlad från det danska företaget transporterades och sedan kördes ut till svenska kunder av ett välkänt svenskt åkeri.

Av allt att döma har det danska företaget, som saknade tillstånd, utnyttjat sin svenska filial, som hade alkoholtillstånd. Min tolkning är att tomglasföretaget, som ägdes av det danska företaget och vars lokal var integrerad med ett av de svenska företagen, användes som täckmantel. Först användes företaget för att köra tomglas från butiker för återvinning, därefter för att leverera gods till kunder, främst restauranger och företag, i hela Sverige. En kvalificerad gissning är att glasen sannolikt snarare var fyllda än tomma. I materialet förekom

ett utdrag från bolagsregistret, gällande tomglasföretaget, i vilket stod att verksamheten ska bedriva handel med returflaskor samt *därmed förenlig verksamhet*.

Några av de danska åkerierna kände till att det var alkohol i frakten, medan andra trodde att det var livsmedel. Den svenska väletablerade speditionsfirman, som körde åt tomglasföretaget, kände inte till vilket slags gods som levererats. Åkeriet i Sverige fakturerarde ibland returglasbolaget i Sverige och ibland det danska företaget, beroende på vilket kundnummer ägaren angivit.

I detta fall utnyttjades ett välkänt åkeri som gav ett seriöst intryck åt verksamheten. Såväl det svenska som de danska åkerierna kan ha varit passiva offer. I materialet har det inte gått att utläsa huruvida det danska åkeri som kände till att det var alkohol i lasten även hade kännedom om att det var smuggelsprit. Precis som i det förra fallet har alkoholen fraktats mellan företag med samma ägare, varav endast ett bolag haft tillstånd. I detta fall påstod sig emellertid ett av företagen vara något annat; en firma som hämtar tomglas, vilket kan tolkas som ett utstuderat förfarande.

I de två senare fallen hade avsändarföretaget och mottagaren samma ägare. Alkoholen transporterades mellan företagen utan att någon, till en början, ifrågasatte det. I samtliga fall gjordes försökt att få tillstånd, men fick avslag, alternativt hade tillstånden blivit indragna på grund av misskötsel. Man har ändå transporterat alkohol, genom att utnyttja egna och andras legala företag. Gällande omfattningen av den illegala verksamhetens koppling till legala företag är det vanskligt att säga om det gällde *samtliga* led i smugglingsverksamheten, eftersom information i de flesta fallen saknats om de sista distributionsleden.

Kontakten mellan olika aktörer

Vad gäller gärningspersonernas gemensamma deltagande i annan brottslig verksamhet finns två olika aspekter. Dels framkom i flera av förundersökningsprotokollen bevisning som tydde på att det aktuella smugglingsbrottet inte var en isolerad händelse, utan att smugglingsförfarandet pågått systematiskt under en längre tid. Därmed kan sägas att flera av gärningspersonerna deltagit i gemensam brottslighet tidigare. Dels förekom i förundersökningsmaterialet ett fall där två gärningspersoner tillsammans varit involverade i *annan* omfattande smugglingsverksamhet.

Två gärningspersoner som figurerat i ett av förundersökningsprotokollen har tidigare tillsammans deltagit i en legal verksamhet, då de under många år arbetat i åkeribranschen. I ett annat fall förekom tre aktörer som varit gemensamt involverade i flera företag, såväl legala som illegala. Att utifrån materialet försöka utforska vem som sedan tidigare haft kontakt med vem visade sig vara tämligen komplicerat, bl.a. då motstridiga uppgifter ibland lämnats och till synes fiktiva personer omtalades.

Avslutande diskussion

Studiens resultat visar att brotten skett mer eller mindre integrerat i legala strukturer. Gränsen mellan den kriminella och legala ekonomin framstod som mycket oklar. Materialet förmedlade en bild av informella nätverk, där kopplingar till näringslivet förekom på olika sätt. Graden av organisation går endast att spekulera kring. Huruvida ett visst upplägg var mer organiserat än ett annat går inte att säga utan mer information om motiv etcetera. Däremot kan olika mönster i viss mån specificeras.

Det har framkommit att chaufförerna som kört smuggelgodset i flera fall spelat en central roll i verksamheten och ofta varit företagets ägare. Ett antagande kan vara att inom en högst organiserad verksamhet där hierarkier förekommer, skulle det sannolikt inte vara ägaren som utförde själva transporten, då det uppdraget är riskfyllt. Utifrån det antagandet kan de fall där chauffören också varit ägare till verksamheten tolkas som mindre organiserade än vad som teoretiskt skulle kunna föreligga. Med det resonemanget skulle det fall i materialet där chauffören av allt att döma endast var kurir, mycket väl kunna vara en del i ett mer välorganiserat upplägg. Eftersom chauffören som åkt fast bara var kurir och, enligt förundersökningsmaterialet, inte haft mycket vetskap om upplägget i övrigt, är tankegången emellertid endast spekulativ. Något som dock kan tänkas kännetecknа smuggling av alkohol är att kurirer inte ses som ett måste, då så få döms för denna typ av brott. Tilläggas bör även det högst väsentliga påpekandet, att de med de allra mest sofistikerade metoderna sannolikt inte åkt fast.

I vissa fall har verksamheterna till synes inte varit särskilt omfattande. Att inte expandera kan dock vara ett skydd mot såväl interna som externa risker. Hemligheten bakom organisatorisk framgång på en illegal marknad kan emellertid tänkas ligga i själva *frånvaron* av organisation. Det kan vara en fördel att hålla olika projekt isolerade från varandra, och att ge medarbetarna så lite information om verksamheten som möjligt (Johansen, 2005; Källman m.fl., 2006). Smugglarnas dilemma är att den som blir stor också blir synlig. Vanliga målsättningar för legala näringsverksamheter, såsom expansion, struktur och rutiner, är inte lika eftersträvansvärda på illegala marknader (Johansen, 2005; Skinnari m.fl., 2007). Istället är det en fördel med anpassningsförmåga, förnyelse och små arbetsgrupper. Johansen (2005:86) beskriver en norsk smugglare på 1950-talet som brukade säga ”*Hvorfor være stor når man er lykkelig som liten*”.

Med gråzoner avser Johansen (1996) samarbete mellan näringsliv och organiserad kriminalitet. Verksamheter som bedriver storskalig alkoholsmuggling och -distribution kan sannolikt bli större med hjälp från näringsdrivande, med fördel sådana som har tillstånd att importera och har resurser som transportmedel och en etablerad kundkrets. Studien visade att graden av illegala veksamheters koppling till det legala näringslivet varierade.

Några företag föll offer för den kriminella verksamheten utan vetskap om det. Inköpen utomlands skedde på bryggerier eller spritfabriker som av allt att döma var legala verksamheter och som inte hade kännedom om det illegala förfarandet, i de fall köparen saknade tillstånd. Likaså var flera av de legala åkerier som anlitades till synes ”passiva offer”. Företagsnamn utnyttjades för att ge legitimitet åt verksamheterna. Smuggelgodset placerades ibland i lager som hyrdes ut av mer eller mindre seriösa företag. I vissa fall var företagen smugglarnas egna och användes för att skydda, och ibland möjliggöra, den kriminella verksamheten. Egna legala åkerier användes som skydd, alternativt transporterades alkoholen mellan företag som hade samma ägare och där endast något av företagen hade alkoholtillstånd. Genom historien har legala firmor stått till förfogande för smugglare eller smugglat på egen hand. Så har även skett här.

Referenslista:

Andersson, Hans, (2002), ”Illegal Entrepreneurs. A Comparative Study of Liquor Trade in Stockholm and New Orleans 1920-1940” i *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, vol. 3, nr. 2, s. 114-134.

Heldmark, Thomas (2006), ”Alkoholinförseln minskar” i *Alkohol & Narkotika* nr. 2, s. 6-8.

Johansen, Per Ole, (1994), *Markedet som ikke ville dø. Forbudstiden og de illegale alkoholmarkedene i Norge og USA.* Oslo: Rusmiddeldirektoratet.

Johansen, Per Ole, (1996), *Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Johansen, Per Ole, (2005), *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik*. Oslo: Unipub forlag.

Korsell, Lars m.fl., (2005), *Narkotikabrottslighetens organisationsmönster,* Brå-rapport 2005:11, Stockholm: Fritzes.

Källman, Linda m.fl., (2006), *Häleri: Den organiserade brottslighetens möte med den legala marknaden.* Brå-rapport 2006:6. Stockholm: Fritzes.

Polisen (2007), *Handlingsplan för bekämpning av alkoholrelaterad brottslighet*. Nedladdad den 26/5 2007 från: http://www.polisen.se

RKP KUT-rapport 2005:2b, *Organiserad brottslighet i Sverige 2005*. Sekretessprövad version. Rikskriminalpolisen, Kriminalunderrättelsetjänsten, Analysroteln.

Skinnari, Johanna, Vesterhav, Daniel & Korsell, Lars, (2007), *Vart tog alla pengarna vägen? En studie av narkotikabrottslighetens ekonomihantering,* Brå-rapport 2007:4. Stockholm: Fritzes.

Weding, Linda, (2007), *Organisationsmönster för storskalig alkoholsmuggling och -distribution. En pilotstudie.*, D-uppsats i kriminologi. Stockholm: Stockholms universitet, Kriminologiska institutionen. Kommande.

Konturer av det illegale alkoholmarkedets økonomi – et arbeidsutkast

Johansen, Per Ole

Utgangspunktet

Studiet av organisert kriminalitet og illegale markeder er et ungt felt innen nordisk kriminologi, og en av flere grunner til at det råder en viss usikkerhet om begrep og innfallsvinkler. Forslaget til dr. Paul Larsson ved Politihøyskolen i Oslo om å drøfte organisert kriminalitet i lys av til litteraturen om informelle økonomier er derfor en ganske interessant utfordring.

Dette utkastet er uferdig. Det starter med en omtale av det illegale alkoholmarkedet i Norge, og en oppmykning av begrepene ”informell” og ”formell”. Deretter følger en gjennomgang av det illegale alkoholmarkedets ulike økonomiske nisjer, og en sammenligning med andre informelle, illegale økonomier og formell, legal økonomi, med referanse til noen utvalgte studier. Den korte tiden vi har til disposisjon gjør at dette utvalget nødvendigvis må bli ganske begrenset. Arbeidsutkastet avsluttes med noen ideer for videre studier av organisert kriminalitet og illegale markeder.

Organized crime, Norwegian style

Smugling og illegal omsetning av alkohol har i mange år vært *organized crime, the Norwegian style*. (Johansen 2005). Organisert kriminalitet i Norden har riktignok fått et fotfeste i en andre illegale nisjer også, særlig i det illegale narkotikamarkedet. ”Svart” utlånsvirksomhet, illegale spilleklubber, innkreving torpedo style og prostitusjon er også blitt ”løftet” noe opp av erfarne aktører som jobber i mer organiserte former, men inntil det skaffes til veie mer overbevisende dokumentasjon er jeg mest tilbøyelig til å karakterisere disse nisjene som ganske små qua organisert kriminalitet. Lovbrudd i gråsonen mellom organisert kriminalitet og økonomisk kriminalitet er en annen coming up business, som riktignok vekker mindre oppmerksomhet, men den kan bli innbringende nok, blant annet av den grunn. Større tyverier og omsetning av tjuvgods i organiserte former til privatpersoner og næringsdrivende som ikke stiller spørsmål, er en gammel nisje som stadig fornyes fordi det ligger så store og lettjente penger i slike lovbrudd.

Den illegale alkoholen utgjør fortsatt er betydelig marked. Men det skrives svært lite om alkoholsmugling i norske aviser i dag. Politiet slåss på andre frontavsnitt. Det er blitt sagt om de sicilianske mafiafamiliene at de fungerer best når de synes lite og de færreste interesserer seg for hva de gjør. Det betyr at de arbeider på en mer diplomatisk måte, og anvender bestikkelser og kompromisser fremfor vold og drap i utøvelsen av det mafiøse entreprenørskap.

Det norske spritmarkedet gikk på en kjempesmell i 2001 da det ble smuglet et større parti metanol til Norge som importørene trodde var 96 % sprit. Straffeforfølgningen i kjølevannet av dødsfallene var i sitt omfang ganske unik i norsk kriminalhistorie. Medieomtalen var også

historisk i sin sjanger, slik den rullet og gikk i måned etter måned. Men etter at hovedaktørene var blitt funnet skyldig og dømt til mange års fengsel roet det hele seg ned, i markedet, innen politiet og i mediene.

For markedets del skyldtes roen at smuglere og selgere konverterte til øl og vin, som av mange ble ansett som mer moralske drikkevarer enn 96 % sprit med sine assosiasjoner til metanol og tragisk død. For politiet går det på den kjente tidsserien med omprioriteringer som følge av ressursmangel, statsråder med ulike føringer og markeringsbehov, og skiftende forventninger til politiet fra medier og publikum. For pressen er det et spørsmål om *nyheter* også. ”Mindre” mengder med øl og vin, om enn aldri så innsmuglet, matcher ikke den industrielle og spektakulære importen av 96 % ren sprit på 1990-tallet og metanolen i 2001 som nyheter betraktet, og vies derfor et minimum av oppmerksomhet og spalteplass.
Det illegale alkoholmarkedet tilpasset seg utfordringene etter metanolen slik som så mange ganger før, som strengere kontroll fra tollvesenets side under forbudstiden (1917-1927), legaliseringen av alkoholen i 1927, havneblokadene under den andre verdenskrig, ny transport- og infrastruktur på 1960-70 tallet, fire polstreiker i 1978-1982 og den koordinerte politi- og tolloffensiven mot smuglingen i begynnelsen av 1990-tallet. Lett justerbare nettverk, et minimum av byråkrati i ”lagene” og en fleksibel etterspørsel har gjort at markedet har overlevd mot alle antatte odds, samtidig som høye avgifter og begrenset tilgjengelighet har sikret en aldri sviktende etterspørsel, selv om *typen* etterspurt alkohol har variert fra tid til annen.

Er skillet mellom informelle og formelle økonomier en sosial konstruksjon?

Skillet mellom informell og formell økonomi er idealtypisk. Disse idealtypene har sine like i det virkelige livet, men overgangstilfellene er vel så interessante. De formelle, legale økonomiers informelle sider er ved første øyekast mest iøynefallende. Forretningsfolk som vil sikre seg ved å se an potensielle samarbeidspartnere pleier uformelle relasjoner i forkant av en handel. I flere markeder er mellommenn og garantister som partene stoler på vel så viktig som skriftelige referanser og kontrakter. Businessorganisasjoners indre liv og relasjoner til andre bedrifter har også sine uformelle sider som bør med i analysen. For næringsdrivende som kombinerer legal og illegal business er det informelle et must for å sikre seg mot avsløring og straffeforfølgning. Norsk kriminalhistorie kjenner flere tragiske eksempler på aktører som har lagt repet om sin hals ved å arkivere dokumenter om den illegale delen av forretningen.
”Informelle økonomier” er også et meget bredt begrep som omfatter svært ulike entreprenørskap og markeder. Noen av disse har faktisk en del til felles med formelle, legale økonomier, sosiologisk sett. Underforståtte spilleregler og sedvane kommer riktig nok meget sjelden eller aldri til uttrykk i skriftlig form, men de er nødvendigvis ikke mindre bindende av den grunn. En partner som ikke gjør opp for seg risikerer å bli stillet til ansvar på en utenomrettslig måte som kan være ganske overtalende. Flere aktører har lagt seg til semi - formelle rutiner som faste treffsteder og tidspunkt, og oversiktelig regnskapsførsel over ”inn og ut”. Meget uforsiktig når toll og politi er på hugget, men til å leve med og muligens en stordriftsfordel også når alkoholsmugling er så nedprioritert av politiet at selv de mest opplagte saker med beslag og tilståelser blir henlagt av ”kapasitetsmessige grunner.”

Nisjer i det illegale alkoholmarkedet

Det illegale alkoholmarkedet er frem for alt en ”*replication economy”* og et trollbilde av den legale alkoholens økonomi. Uten faste rammebetingelser som høye avgifter og begrenset

tilgjengelighet og tidsspesifikke insitamenter som rasjonering og polstreik, ville det illegale markedet ha vært mye mindre. Norske smuglere har tradisjon for å justere sine priser i forhold til prisene på legal alkohol; så lavt at de sikrer seg lojale kunder og så høyt at de har en del igjen for risiko og investering. Smuglere som ikke hykler alkoholpolitiske protestholdninger forteller at de stemmer på Kristelig Folkeparti, som er landets mest restriktive parti i alkoholpolitisk hensender. Motstandere av norsk medlemskap i EU er de også. Uten den restriktive norske alkoholpolitikken; intet illegalt marked og ingen fortjeneste, så enkelt er det regnestykket.

Det illegale alkoholmarkedet er dessuten en ”*alternative economy”,* for noen. Det vil si et illegalt alternativ til legale innkjøp og legal inntekt og næring. For visse kundegrupper består alternativet i at de dekker hele sitt alkoholbehov med smuglervarer. ”*Stordrækkera”,* som er smuglerargot for spesielt tørste kunder, la for eksempel sin elsk på 96 % sprit, som aldri var ment for innvortes bruk. En alternativ økonomi er det for de ”selvstendige” som lever av smuglingen også, og ikke har annen inntekt. ”*Smuglere for livet”* har tjent sine penger på smugling i det meste av sine yrkesaktive liv, og har en identitet som smuglere. Noen har tidvis samarbeidet med legale næringsdrivende, de fleste har ”*dratt spriten rett inn”* (smuglerargot) uten legal forretningskamuflasje.

Det illegale alkoholmarkedets islett av ”*criminal economy”* har for det første med selve illegaliteten å gjøre. I vanskelige perioder med beslag og straffeforfølgning må aktørene ta en del grep som er ganske forskjellige fra legal business, som en meget lav profil, hyppige omstillinger, ekstrem diskresjon av typen ”need to know”, makulering av papirspor, færrest mulige rutiner, gammeldags smugling av valuta isteden for bankoverføringer og en generell årvåkenhet på grensen av det paranoide. Det norske Vinmonopolet har heller ikke lov til å reklamere for sine varer, men der slutter likheten med yrkeshverdagen til kollegene i det illegale markedet. Dertil kommer straffeforfølgningens kumulative følger når mistenkte begynner å anklage hverandre for å tyste og krangler om hvem som har skylden, og bør dekke tapet. Venner og venners venner mobiliseres i oppgjør som kan bli ganske personlige, og i verste fall så voldelige at de vekker oppsikt. Noen tyster for å komme de andre i forkjøpet, og gjør avtaler med etterforsker for å slippe med en billigere tiltale. ”*Kriminelle generalister”* som har for vane å søke seg dit risikoen er liten og den illegale profitten stor, tar gjerne med seg sin kriminelle erfaringskapital. Noe annet ville vært for mye forlangt. Trusler og vold i interne oppgjør, svindling av partnere og ”letting” av andres spritlaster har bidratt til å dreie markedet over i den kriminelle økonomien. (En ”letter” er smuglerargot for en kriminell som stjeler eller raner til seg spritlastene til ”ærlige smuglere.”)

Illegal alkohol som ”*supplementary economy”* for noen, er en nisje som går langt tilbake i tid. For kundene innebærer det at de kjøper legalt eller illegalt alt etter pris og kvalitet. På selgernivå består ”supplementet” i at aktørene har det meste av sine inntekter fra legale jobber og næring. Det gir dem flere fordeler. De kan ta mindre oppdrag, som gir for liten økonomisk uttelling for en yrkessmugler som ikke har andre inntekter, samtidig som de rekrutterer kunder via sine legale nettverk. En illegal ekstrajobb i den legale arbeidstiden, faktisk! ”*Firmasmuglerne”* som både er legale næringsdrivende og smuglere er en interessant, men underkjent side ved det illegale alkoholmarkedets historie. Det har lenge vært en stor interesse for organisert kriminalitet som infiltrerer legal business, i motsetning til legal business som infiltrerer organisert kriminalitet, selv om sistnevnte infiltrasjon er mye vanligere i det illegale alkoholmarkedet. Den norske ”firmasmugleren” har vært en gjenganger siden forbudstiden på 1920-tallet. I europeisk sammenheng kan vi følge ham tilbake til 1600-tallet for tobakken og alkoholens vedkommende. ”Firmasmuglerne” har en rekke fortrinn sammenlignet med

”smuglere for livet” og ”kriminelle generalister”: Et legalt importfirma er et nyttig cover; som for eksempel ni legale containere over grensen først og den tiende inn med alkohol. Et avstengt bedriftsområde skjermer for overraskende besøk. ”Svart” kapital kan investeres i den ”hvite” delen av forretningen, og vise versa etter behov. I kommuner hvor skatteetaten er mer opptatt av ”hvite” penger som unndras beskatning, enn av ”svarte” penger som vaskes ”hvite” og derved blir beskattet, er legale firmaer et ganske sikkert opplegg for moderat hvitvasking over tid. Dertil kommer nok et pre: Denne typen selvstendige næringsdrivende kan det med å la andre fronte for seg, det være seg i forbindelse med økonomisk kriminalitet, alkoholsmugling eller legale transaksjoner som har brakt firmaet i vanry. De som har mye skal få mer, for å sitere det gamle bibelvers.

Det illegale alkoholmarkedet og informelle økonomier.

Engelskmennene Stuart Henry og James Dittton har gjort hver sine studier av informelle økonomier, som matcher hverandre tematisk, men er vesensforskjellige i analytiske slutninger. Stuart Henry studerte omsetning av tjuvgods i puber, foreningslokaler, private hjem og andre steder hvor engelskmenn møttes i sosiale sammenhenger. *”All are buyers, all are sellers.”* (Henry 1978, side 25) Ingen snakket om tjuvgods, kun at de hadde fått tak i noe billig, som var kode for det samme. Henry definerer slike transaksjoner som ”*an economy in its own terms”,* forskjellig fra legal næring og profittmotiverte lovbrudd (Ibid, side 192) Gjensidig tillit var forutsetningen, de involverte skulle både like og stole på hverandre. De sosiale sidene var viktigst. Vennskap ble bekreftet og fornyet. Det økonomiske aspektet var uvesentlig. Henry kategoriserer disse vennetransaksjonene som en alternativ, ”hidden economy”:

”…the transactions are meaningful because of the social relationships between members of trading network, rather than because of the monetary benefits they might produce. In this sense, the hidden economy has similarities with the social exchange that occurs in non-industrial societies, in which the material value of items is of secondary importance to their meaning as symbols of relation ties and bonds of friendship.” (Ibid, side 80)

Jason Ditton trakk helt andre konklusjoner. Hans case var brødselgere i en ikke navngitt engelsk by, som var i legalt arbeid og systematisk svindlet sine kunder. Selgerne leverte varene på døren mot kontant betaling. Det var da svindelen fant sted ved at de tok seg for mye betalt og leverte brød og kaker som var gått ut på dato. Det var et tilsynelatende personlig element i disse transaksjonene som skjermet selgerne mot mistanke. Realiteten var at de faket vennskap og foraktet sine kunder, muligens som en unnskyldning for sin systematiske svindel. Kundenes tillit ble misbrukt i skjul av *”the protective fiction of the legitimate ritual sales activity.”* (Ditton 1977, side 18) En så kynisk yrkeskultur skal man lete lenge etter. Ditton karakteriserer svindelen som en økonomisk motivert transaksjon i forlengelse av selgers legale jobb. *”The customs of the fiddling subculture are delicately balanced between legitimate and criminal activity …”* (Ibid, side 173) Henrys aktører var del av en ”alternative economy” hvor det personlige var et mål i seg selv, i motsetning til Dittons økonomisk motiverte ”supplementary economy” hvor personlige relasjoner ble misbrukt i manipulativ hensikt.

Den illegale alkoholmarkedet er både ”alternative” og ”supplementary” - alt etter som. I siste ledd i distribusjonskjeden er det ofte et element av Henrys personliggjøring, representert ved vennegjenger som går sammen om en handel. En i gjengen kjøper et større parti alkohol fra detaljisten, som han deretter deler med sine venner til kostpris. Norske opinionsundersøkelser

har vist en inkonsistens i svarene til mange respondenter når de er blitt spurt om sine holdninger til organisert spritsmugling som er ganske betegnede. Ganske mange tar avstand fra smugling i et stort omfang, samtidig som de kan tenke seg å kjøpe mindre kvanta illegal alkohol dersom kvaliteten er god og prisen så lav at det har noe for seg. Noe av forklaringen på denne inkonsistensen kan ligge i vennesalget og personliggjøringen i det siste leddet i salgskjeden.

I motsetning til Dittons brødselgere er selgerne av den illegalt importerte alkoholen i Norge på parti med sine kunder, vel vitende om at kundene vil vende dem ryggen og i verste fall tyste dersom de blir lurt. I stedet for å lure sine kunder baserer de seg på lave priser og fornøyde kunder. ”Gauker” som selger Vinmonopolets eget brennevin til desperate drankere etter at Polet har stengt for dagen er en helt annen type. De tar seg *mer* betalt enn Vinmonopolet, og har ingen skrupler med å selge ”fake” dersom de er sikre på at kundene er for svake til å hevne seg og at de ikke er interessante som kunder over tid. Denne nisjen er helt ubetydelig sammenlignet med det importbaserte, illegale alkoholmarkedet.

Det illegale alkoholmarkedet og legal økonomi.

Thomas J. Peter og Robert H Watermans bok *In search of Excellence. Lesson from Americas best run companies* vakte oppsikt da den kom ut i 1982 fordi den utfordret en rekke ”sannheter” og var så kritisk til gigantomanien i næringslivet. Heller ikke den boken har gått klar av kritikk, men deres hypoteser er likevel så interessante at de fortjener en forsiktig ”sammenligning” med vinnerne i det illegale alkoholmarkedet. De vellykkede bedriftene i Peters og Watermans utvalg delegerte vanskelige oppgaver til små team av typen ”task force”. *”The small groups are, quite simply, the basic organizational building blocks of excellent companies.”(Peter, Waterman 1982,* side 126) Teamene forholdt seg til et minimum av formelt regelverk, til fordel for innovasjon og tempo. *”The excellent get quick action because their organizations are fluid.”* Papirarbeid var det lite av. *”Documentations is informal, and often scant.”* (Ibid, side 130) Samhandlingsmønsteret var personlig og nettverksbasert. *”The excellent companies are a vast network of informal, open communications.”* (Ibid, sidene 121,122.)

Og ikke minst viktig: Teamene ble kun tillatt en begrenset levetid for unngå den klassiske fellen med rutiner og tunnelsyn.

Faglitteraturen om business security har også en viss relevans for illegale entreprenører, som for eksempel Bruce Schneiers bok *Beyond fear: Thinking Sensibly About Security in an Uncertain world*, som kom ut i 2003. Scheiers pompøse programerklæring er riktignok en sak for seg:*”These security concepts remain unchanged whether you are a homeowner trying to protect you possessions against a burglar, the president trying to protect our nation against terrorism, or a rabbit trying to protect yourself from being eaten” (Scheier, 2003, side 6)* Men deretter begynner han å bli interessant med sin drøfting av sikkerhetstiltak i legal business, som:

”*Compartmentalization*”: Vanntette skott mellom ulike avdelinger og nivå for å redusere skaden dersom en inntrenger eller en illojal ansatt misbruker sensitiv informasjon eller forsøker seg på sabotasje.

”Need to know”: De ansatte, bortsett fra de få som har overblikket som sin oppgave, får ikke vite mer enn høyst nødvendig for å kunne utføre sitt arbeid. Planer utarbeides og forandres så nær opp til kick off som praktisk mulig.
”Hiding”: Sårbare deler av bedriften og dens infrastruktur gjøres usynlig for utenforstående, for eksempel ved hjelp av anonyme kontorer og hemmelige adresser.

”Trustbuilding”: Grundig sikkerhetsklarering av nye medarbeidere, basert på systematiske forstudier og års erfaring med vedkommende.

”Diversions”: Desinformasjon. Tilsynelatende lekkasjer av falske opplysninger om hva bedriften planlegger å gjøre når og hvor, for å forlede fienden.

Disse grepene kunne like gjerne vært hentet fra spionlitteratur, militære motstandsbevegelsers historie eller fra fortrolige samtaler med eliten av norske smuglere. De færreste smuglere følger den illegale alkoholen fra leverandører i utlandet til kunder i norske byer og bygder. Sjåfører, grossister og selgere får ikke beskjed om praktiske detaljer før strengest tatt nødvendig. Varene kjøres *til* grossist og detaljist for at de skal vite minst mulig. Praktiske opplegg skjermes ved lossing i avstengte bedriftsområder, private tunneler og spesialbygde garasjer med plass til store trailere. Trailere, biler, grensepasseringer og møtesteder skiftes fra gang til gang. Nye medarbeidere rekrutteres fra miljøer som gjør det mulig å sjekke deres personlige historie, som fengsler, idrettsforeninger, arbeidsplasser, vennegjenger, nabolag og familier som har tradisjon for å smugle. ”Lånt lojalitet” kan det også kalles når personer som har vist seg å være lojale i en tidligere sammenheng er like lojale når de rekrutteres av gamle venner og bekjente til ”lag” som lever av å smugle.

Desinformasjon er et spill for eliten. Den mest kjente modus består i å spre (nettopp) falske opplysninger om tid og sted for å villede politi og konkurrenter. Den mest avanserte modus, som det tar år å få innsikt i for en utenforstående, går ut på at sentrale aktører sprer feilaktig informasjon, til og med blant sine egne, om hvem de samarbeider med, hvem de aldri har møtt og hvilke lag de ikke kan tenke seg å samarbeide med. To smuglerveteraner fra henholdsvis østkant og vestkant i Oslo var i mange år kjent for ikke å kjenne hverandre i det hele tatt. Vestkantsmugleren kjente ikke engang sin østkantkollega ved navn, ble det fortalt. Realiteten var at de hadde samarbeidet i mer enn en menneskealder, men uten å bruke egne telefoner eller møtes offentlig. Samme østkantsmugler unnlot aldri å baktale en annen smugler som var beryktet for sin brutalitet og kriminelle allsidighet, ” til tross for” at de satt i fengsel sammen i yngre år og senere byttet tjenester når behovet meldte seg. Det medfører riktighet at de ikke likte hverandre *personlig*, men business var viktigere.

Hvilke grep tar vi nå?

Hensikten med dette arbeidsutkastet er å gi innspill i diskusjonen om illegale markeder. Lansering av nye modeller er ikke ambisjonen, men noen tanker har likevel meldt seg.

<u>En debatt om metoder og kildebruk?</u>
Den nordiske oppsummeringen av forskningsmetoder og kildebruk i forbindelse med studier av organisert kriminalitet og illegale markeder står ikke i forhold til de erfaringene som er gjort på dette feltet de siste 10-15 årene. En oppfølger kan være det grepet den tyske kriminologen Klaus Von Lampe har tatt i det kommende nummer i *Trends in Organized Crime* som er viet erfaringer med å intervjue organiserte kriminelle. Intervjuerfaringer med

politi og andre myndighetspersoner faller utenfor spesialnummeret til von Lampe, men det er også en metodediskurs som venter oss.

Etterforskningsdokumenter og dommer som kilder er en annen metodisk utfordring. En del av de kildekritiske spørsmålene går i og for seg på det samme som vi møter i forbindelse med ”tradisjonelle” lovbrudd og lovbrytere, og den silingsprosessen som består i hva politiet ser og gjør noe med, og hva påtalemyndighetene prioriterer av saker og hva domstolene forholder seg til. Det særegne for organisert kriminalitet og illegale markeder ligger i en enda større begrensning for hvor dypt etterforskere og påtalemyndighet kan grave i strafferettslige saksforhold med en lang forhistorie og mange involverte. Det har i årenes løp slått meg hvor mye som velges vekk for å kunne gjøre slike saker håndterbare, både tidlig i etterforskningsfasen og i opptakten til hovedforhandling. Retten er et spill sier frasen. For saker mot profesjonelle aktører er der mer enn en frase. De erfarne vet hvordan de bør føre seg i en rettssal, og hva det lønner seg å skjule for å sikre fremtidig business og omdømme. Det er ikke bare dommere og jury som kan bli forledet av dette rollespillet.

Historiske grep?

En debatt om metodiske erfaringer i forbindelse med historiske studier av ”våre” temaer er også en utfordring som venter på sin analytiker. Hva med å intervjue i og for seg presumptivt sentrale personer om forhold som ligger mange år tilbake i tid? Erindringsforskyvning kan ramme oss alle. Profilerte og selvbevisste veteraner kan ha en tendens til å overspille når de snakker om fortidens prestasjoner, i motsetning til småparanoide ”bakmenn” som har en filosofi på et visse hemmeligheter skal forbli hemmelige til evig tid.

Eller hva med historiske arkiver; hvordan bør de leses i forhold til arkivenes oppbygning og funksjon, og den tiden de betjente eller regjerte? Gehør for arkiver krever like mye foredling som gehør for intervju eller musikalske instrumenter.

En annen erfaring er at et bestemt miljø eller en spesiell modus kan fremstå i et ganske lys når de studeres over et lengre tidsrom, og ikke bare for en avgrenset periode. Det profesjonelle spritmiljøet som har hatt smugling som levevei, viser et mye sterkere innslag av kryssende og samvirkende nettverk, og koordinering og samarbeid på tvers av gjenger og enkeltpersoner, når miljøet følges over lengre tid (Johansen, 2007). Spritmiljøets taktiske omstillinger og raske omgrupperinger har gjort at det virker mer ”uorganisert” enn hva som faktisk har vært tilfelle.

Flere gråsonestudier?

Forskjeller og likheter (standard eksamensformulering) mellom ulike kriminalitetsformer og markedstyper åpner for spennende perspektiv, som for eksempel koblingene til faglitteraturen om informell økonomi, økonomisk kriminalitet og legal business. Kriminologen Dwight C. Smith er en av pionerene når det gjelder gråsonestudier av organisert kriminalitet og økonomisk kriminalitet. (Smith 1980,1982) For Norges del er denne problemstillingen tatt opp av Paul Larsson i teoretisk sammenheng, og av undertegnede i forbindelse med empiriske studier av den illegale alkoholens historie og økonomiske kriminologi. (Larsson 2004, Johansen 1996, 2004). Andre faggrupper – historikerne ikke minst – har gjort det samme, men med til dels andre begrep enn ”våre”. Vi trenger kanskje ikke å gå langt tilbake til ”de gamle egyptere”, men gjerne til de gamle grekere og romere og antikkens gråsoner mellom sjørøveri og krigføring – eller tilsvarende gråsoner mellom sjørøveri, slavehandel og ”legal” næring. (Ormeord, 1978, Finley, 1980. Schreiner, 1996)

Denne referansen til borderline - studiene betyr imidlertid ikke at ”alt henger sammen med alt,” og at det ikke finnes ”rene” moduser, det være seg for organisert kriminalitet, økonomisk kriminalitet eller det legale næringsliv. Den faglige pendelen bør ikke svinge helt over til

borderline - siden heller. ”Smuglere for livet” og ”kriminelle generalister” har smuglet uten å eie eller leie legale firmaer. De fleste norske skattesnytere har ingen befatning med organisert kriminalitet. Dertil kommer næringsdrivende som foretrekker å arbeide på en hederlig måte, fordi de uansett tjener så bra, fordi de mener det er moralsk riktig eller av frykt for at den negative publisiteten i tilfelle en straffesak ikke står i forhold til den illegale gevinsten.

To typer moralsk panikk?

Det er med moralsk panikk som med de fleste andre begrep i kriminologien at de er anskueliggjørende på noen måter og ekskluderende i andre henseender i forhold til det kompliserte univers som møter en forsker. ”Moralsk panikk” er også et upresist begrep, men jeg kan likevel ikke dy meg for å låne det:

”Moralsk panikk” knyttet til organisert kriminalitet er kjent fra flere sammenhenger. Et eksempel er panikken som følge av organisert kriminalitet som sådan, og hva noen *tror* at avanserte lovbrytere kan finne på, eller hva populistiske politikere og medier får oss til å tro. I mellomkrigstiden var det særlig østeuropeiske jøder som gikk igjen i det internasjonale ”trusselbildet”. (Johansen 1984.) I våre dager er persongalleriet mer variert, men det handler fortsatt om ”utlendinger.”

Den andre ”panikken” som tidvis fornemmes består i en viss motvilje mot *studier* av organisert kriminalitet av frykt for at det kriminalpolitiske fokus vil kunne bli forskjøvet fra det ressursfattige fengselsklientell til organiserte kriminelle og ditto krav om strengere justis og kriminalpolitikk.

Og hva gjør vi med det? Skal vi hive begrepet organisert kriminalitet på båten, nyansere det eller supplere det med flere begrep og modeller?

Fra organisert kriminalitet til illegale markeder?

Da jeg på slutten av 1980- tallet begynte å forelese om organisert kriminalitet ga jeg utrykk for det håp at dette spesialområdet med årene ville vokse i innsikt og erfaring, med en tilsvarende nyansering av begrepsbruken, selv om nye begrep nødvendigvis ikke erstatter de gamle.

Organisert kriminalitet som begrep er kommet for å bli, uansett hvor godt man liker det eller ikke. En del kriminologer har derfor forsøkt å erobre det ved å lansere nye definisjoner, som for eksempel nettverksbasert kriminalitet, illegal business og nå informelle økonomier . Organisert kriminalitet er en ganske grov samlebetegnelse som omfatter de mer avanserte profittmotiverte lovbrudd. Slike lovbrudd er i utgangspunktet godt planlagte og koordinerte, de involverer flere personer, og foregår som regel over tid, avhengig av hvordan man definerer lovbruddet. Et ran er fort gjort, men forutsetter langvarige forberedelser. En del lovbrudd er mindre tidkrevende når det kjøres i reprise, men like fullt en frukt av langvarige forberedelser og påfølgende erfaring. ”Godt” kriminelt håndverk for viderekommende i et gjennomført illegalt, organisert opplegg kan man også kalle det. Men alle disse ulike organiserte oppleggene, fra profesjonell smugling til organiserte ran, er jo så forskjellige at det bare gir mening et lite stykke på veien å kalle dem for organisert kriminalitet, og ikke noe annet. (Johansen, 2005.) Derfor trenger vi flere begrep, og ikke færre som Vincenzo Ruggiero indirekte legger opp til med sitt forslag om også å kalle økonomisk kriminalitet for organisert kriminalitet. (Ruggiero, 1996.) Den teoretiske debatten om organisert kriminalitet vil jeg gjerne komme tilbake til. La det bare være nevnt så langt at *illegale markeder* synes å være et mer presist begrep for organisert produksjon og salg av illegale varer og tjenester, slik jeg har

lært slike markeder å kjenne. ”Illegal business” med fokus på firma og entreprenør blir for snevert, og avledende fordi det kan få oss til å overdrive likhetene med legal business. ”Informell økonomi” fanger opp den uformelle og sosiale måten å drive business på, men det er ikke noe enestående for det som er illegalt.

Da liker jeg begrepet ”illegale markeder” bedre, med spennende temaer som:

Historiske tradisjoner og føringer.
Økonomiske rammebetingelser, som følge av avgifter, restriksjoner og forbud.
Variasjoner i tilbud og etterspørsel.
Koblinger mellom illegale markeder hvor det omsettes ulike typer varer og tjenester.
Koblinger til legale markeder og ”parasittære” organisasjonsstrukturer i legal business.
Transaksjoner mellom selgere og kunder, fra de sosiale til strictly business.
Bransjekulturene, med ditto rasjonalisering, legitimering, myter og forestillinger om ”lovbrudd uten ofre”.
Få og store aktører på import- og distribusjonssiden versus mange og små.
Illegale monolittiske markeder versus markeder med en sterk konkurranse.
Markeder, som nettopp det illegale alkoholmarkedet i Norge, hvor etterspørselen har vært større enn tilbudet, med den følge at det verken har vært forsøkt monopolisert eller vært hjemsøkt av ødeleggende konkurranse.
Aktører på myndighetssiden og innen rettsvesenet, som toll, politi, skattetat, advokater og påtalemyndighet.
Markedsaktører som leverandører, investorer, importører, sjåfører, konsulenter, grossister, detaljister, innkrevere, ”gode hjelpere” i legale yrker - og kunder over det ganske land som har så vanskelig for å innse at de gjør seg skyldige i noe som er ”egentlig kriminelt.”

Litteratur:

Ditton, Jason (1977), *Part Time Crime*. London: MacMillan.
Henry, Stuart (1978), *The Hidden Economy. The context and control of borderline crime*. London: Martin Robertson.
Finley, M.I. (1980), *Ancient Slavery and Modern Ideology*. London, Chatto & Windus.
Johansen, Per Ole (1984), *Oss selv nærmest. Norge og jødene 1914-1943*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
Johansen, Per Ole (1996), *Nettverk i gråsonen. Et perspektiv på organisert kriminalitet.* Oslo: Ad Notam forlag.
Johansen. Per Ole (2004), *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik.* Oslo: Unipub.
Johansen, Per Ole (2005), “Organized crime the Norwegian style”. *The Organised Crime Economy. Managing crime markets in Europe.* Petrus C. von Duyne. Klaus von lampe. Maarten van Dijick. James L Newell (eds). Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
Johansen, Per Ole (2007), “The Come- back Boys of Illegal markets.” *Crime Business and Crime Money in Europe. The dirty linen of illicit enterprise*. Petrus C. van Duyne. Almir Maljevic. Maarten van Dijck. Klaus von Lampe. Jackie Harvey (eds). Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
Larson, Paul (2004), “Organisert kriminalitet - myter og realiteter.” *Organisert og økonomisk kriminalitet – Myter og realiteter*. Oslo: PHS Forskning.
Ormerod, Henry (1978), *Piracy in the Ancient World.* Oxford: Rowman and Littlefield Publishers.
Peters, Thomas J and Robert H. Waterman (1982), *In search for Excellence. Lessons from Americas` Best – Run Companies.* New York: Harper & Row.

Ruggieriero Vincenzo (1996), *Organized crime and Corporate Crime in Europe.* Dartmouth: Aledshot.
Schneier, Bruce (2003), *Beyond Fear. Thinking Sensibly About Security in an Uncertain World.* New York: Copernicus Books.
Schreiner, Johan Henrik (1996), *Antikkens historie*. Oslo: Historisk Institutt.
Smith, Dwight, C, Jr. (1980), Paragons, Pariahs, and Pirates: A Spectrum-based Theory of Enterprise". *Crime and Delinquency*. 26: 358-386.
Smith, Dwight C., Jr. (1982), "White Collar Crime, Organised Crime, and the Business Establishment: Resolving a crisis in Criminological Theory" *White Collar and Economic crime. Multidisciplinary and Cross-National Perspectives.* Peter Wickman. Timothy Daily (eds) London: Lexington Books.

Politiets kartlegging av organisert kriminalitet i Norge

Ellen S. Kittelsbye, analytiker

Politidirektoratet

Hvorfor?

Politiet manglet kunnskap om omfanget av organisert kriminalitet lokalt, regionalt og nasjonalt

- Ikke oversikt – ikke effektive strategier
- Ikke effektive strategier – ikke målrettede tiltak
- Uten dokumentert kunnskap verken mulig å prioritere eller evaluere
- Vanskelig å styre ressurser ifht utfordringer

Nasjonal "dugnad"

- Samarbeid mellom Politidirektoratet, alle landets 27 politidistrikt, Kripos og Økokrim
- Ledet av tverrfaglig prosjektgruppe
- Parallelt arbeid operativt og strategisk

Prosjektgjennomføringen 2004-2005

INNSALG
- Felles plattform - regionale "kick off" møter

GJENNOMFØRING
- Datainnsamlingsfase
- Analysefase

DELING AV FUNNENE
- Presentasjon av rapport – politidirektør, riksadvokat, politimestrene
  - Operative anbefalinger – nettverk/trussel/ansvar
  - Strategiske anbefalinger – nasjonal etterretningsstrategi –> operativ strategi for bekjempelse av organisert kriminalitet
- Regionale "log off" møter

Prosjektgruppens funn

- 2.763 mistenkte organiserte kriminelle
- 4.230 forbindelser
- 786 med tre eller flere forbindelser
- 103 definert som sentrale personer – organisatorer

- 125 sentrale nettverk med 2.160 personer
- 30 % av nettverkene arbeider internasjonalt

Hvem er de og hvilken rolle har de?

- Kvinneandel på 6.4 %
- Gjennomsnittsalder 34 og 35 år
- Salgsrolle/kurerrolle dominerer med 37 %
- Deretter følger leder-/organisatorrollen
- Bakmenn?
- Ikke anført/ukjent utgjør 15 % – viser kunnskapshull

Mistanke om lovbrudd ifht. lovhjemmel - *alle registrerte*

Mistanke om lovbrudd ifht lovhjemmel - *sentrale personer*

Fødeland

- Alle registrerte aktører
  - *Norge* 52 %, *Ukjent* 27 %, og *Tidligere Jugoslavia/Albania* 5 %
- Sentrale aktører
  - *Norge* 49 %, *Tidligere Jugoslavia/Albania* 11 %, *Irak* 8 %, *Estland* 7 %, *Litauen* 6 % og *Tyrkia* 5 %

Etnisk tilhørighet

- Alle registrerte aktører
  - *Norge* 44 %, *Ukjent* 33 %, *Tidligere Jugoslavia/Albania* 5 % og *Pakistan/India* 4 %
- Sentrale aktører
  - *Norge* 37 %, *Tidligere Jugoslavia/Albania* 12 %, *Pakistan* 12 %, *Estland* 7 %, samt *Litauen, Irak og Tyrkia* med 6 %

Sammenligning av fødeland / etnisk bakgrunn

- *Alle registrerte aktører*
  - 8 % er født i Norge og har annen etnisk bakgrunn
  - Andregenerasjons immigrant problematikk
- *Sentrale aktører*
  - 12 % er født i Norge og har annen etnisk bakgrunn
  - Andregenerasjons immigranter utgjør en forholdsmessig stor andel

I politiets søkelys

- Alle innrapporterte - 9 år i gjennomsnitt
- Sentrale personer - 10 år i snitt

Antall dømte

- 33 % av alle 2.763 er domfelt
- 32 % av 103 sentrale personer er domfelt

Aktivitet i forhold til bosted

- De rapporterte aktørene opererer hovedsakelig ut fra eget distrikt og noe utover i Norge
- De sentrale aktørene har hele Norge og til dels utlandet som nedslagsfelt

Rekruttering

- Kategorien *ukjent* utgjør 85 %
- I nærmiljø/bekjentskapskrets dominerer der vi har informasjon

Metodiske avklaringer

- Bygger på kjent informasjon og gjenspeiler prioriteringer
- 20 % av datamaterialet klassifiseres som usikkert
- Fare for overrapportering, underrapportering, store mørketall
- Likevel - første landsdekkende oversikt over organisert kriminalitet

Hva så?

- Nasjonal strategi for etterretning og analyse
  - Omforent forståelse av etterretning
  - Analyser for å sikre dokumentert kunnskap som beslutningsgrunnlag
  - Evaluering for å sikre læring og fremtidige kursendringer
  - Måleindikatorer som tar hensyn til arbeidet med etterretning og organisert kriminalitet
- Operativ nytteverdi
  - ?

Tullredovisningsbrott

Straffbestämmelsens betydelse särskilt vid förebyggandet av ekonomisk brottslighet vid återexport

Jussi Leppälä

The National Research Institute of Legal Policy

Tullredovisningsbrott

- ”i samband med en tullåtgärd uppsåtligen eller av grov oaktsamhet försummar deklarationsskyldigheten eller ger tullmyndigheterna oriktiga eller ofullständiga uppgifter.”
- Straff: böter eller fängelse i högst två år
- Obs! Straffbestämmelsen är sekundär jämfört med skattebedrägeri och smuggling.

Grovt tullredovisningsbrott

- Förutsätningar
- försummelsen av deklarationsskyldigheten eller de oriktiga eller ofullständiga uppgifterna gäller synnerligen värdefulla varor
- gärningsmannen särskilt utnyttjar lättnader i fråga om tullförfarandet eller annars en förtroendeställning som hänför sig till förfarandet
- brottet begås särskilt planmässigt, **eller**
- brottet begås som ett led i en i strafflagen avsedd organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet eller yrkesmässigt
- grovt som en helhet
- Straff: fängelse i minst fyra månader och högst fyra år

Lindrigt tullredovisningsbrott

- tullredovisningsbrottet med beaktande av värdet av de varor som gärningen avser eller andra omständigheter vid brottet, bedömt som en helhet är ringa.
- Straff: böter
- ”om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans ”

Lagstiftningens syfte

- Syftet med den föreslagna lagstiftningen är:
- förebygga ekonomisk brottslighet och främja utredningen av ekonomiska brott
- främja tryggandet av statens fiskala intressen
- ta tillvara till Europeiska gemenskapens och dess medlemsstaters intressen så som gemenskapslagstiftningen förutsätter
- trygga tullverkets verksamhetsbetingelser

HD 2004:56

- X Ab importerade Skrotmetaller bl.a. från Ryssland och Ukraina.
- Förklarat förtullningsvärdet: ca 550000 €
- Faktiskt värdet: ca 1,2 M €
- Tingsrätten och Hovrätten: skyldig till grovt skattebedrägeri
- Högsta domstolen: Domen återbröts!
  - Grund: ingen fiskala skada

…HD 2004:56

- Problem med Högsta domstolens avgörande:
  - Det är helt möjligt, att importerade varor kommer till svarta eller ”gråa” marknader.
    - Myndigheter har inga medel att följa varor/lasten.
    - Tullmyndigheter har ont om medel att förhindra ekonomiska brottslighet
      - HD:s avgörande frånta tullmyndigheter möglighetern att mistänka ett brott, fastän de skulle ha tvivel, att tullredovisningen inte är sannfärdig.

Återexport

- 25 % av Rysslands totala import går via Finland
- Traditionellt transitotrafik, men en betydande del av alla ryska import är nuförtiden återexport.
- Grunder för återexport:
  - Finlands god logistikstruktur
  - Trygghet
  - Geografiskt läge

…Återexport

- Kriminella drag i återexporten
- Två former:

1. Man exporterar mindre varor än man anmäler vid tullredovisningen
   - → Exportören söker mervärdeskatteåterbäring på på varor som inte har exporterats
   - → Problem angår inte bara Finlands fiskala intressen!
2. Varor stannar inom gemenskapen och varorna driver till svarta marknaden
   - → Sned effekt till konkurrensen!

Ett exempel på brott vid återexport

- A köper 10000 mobiltelefoner i Sverige
  - Enhetspris 200 € per styck, mvs. 50 € per styck
- Lasten importeras till Finland och upplagras.
- Senare 2000 av mobiltelefonerna exporteras vidare till Ryssland
  - Förklaring till finska tullmyndigheter: export på 10000 mobiltelefonerna, korrekt inköpskvitto från svenska försäljare.
- När lasten är i Ryssland, söker A mervärdeskatteåterbäring på 10000 mobiltelefoner, därav 8000 på fel grund.
- 8000 ”skattefria” mobiltelefoner till svarta marknaden någonstans i EU.

…Ett exempel på brott vid återexport

- Resultat:
  - Om det här fusket inte lyckas:
    - Chauffören gör sig skyldig till tullförseelse och döms till böter!
  - Om fusket lyckas:
    - Grundlösa skatteåterbäringar av 400 000 €, tilltagande av tvättning av smutsiga pengar?
    - Handeln drivs till bolag, som är beredda att bruka illegala metoder
    - Potentiell säkerhetsrisk för uppriktiga firmor

Political corruption and campaign contribution

Evertsson, Nubia

Abstract

This paper examines the problem of political corruption and financial funding during elections. Although there is nothing illegal in the idea of giving campaign contributions, these seem to be problematic or suspicious because of their dysfunctional nature. Based on a cross-country analysis in 84 countries it was found that campaign contributions have a pervasive impact on political corruption. It was also revealed that the existence of electoral laws and regulations on campaign funding have no effect on reducing this problem. These results differ from the conventional arguments by scholars regarding the nature of campaign contributions and the influence of electoral regulations in curbing corruption.

I. Introduction

In the last decades political corruption has been a topic of study in various disciplines. One of the emerging areas of interest in this field is political contribution. Scholars have focused on study campaign contributions as part of the electoral process and party development; however, the subsidiary benefits given to private donors, organized business and even illegal organizations after the politicians are in office have rarely been considered. Since more and more scandals raise suspicion on elections in different nations nowadays, more attention has been paid to this issue. Although there is nothing illegal in the idea of giving financial contributions, these seem to be problematic or suspicious because of their dysfunctional nature.

During elections abundant monetary and non-monetary resources are mobilized for funding the political campaigns. By and large, campaign funding is considered non-interested money; however, hidden interests attempt to influence the political settings with their contributions. It has been claimed that when the campaign contributions are large enough, it can penetrate governments' decision-making process because they are embedded in the idea of *quid pro quo* (Malinowski: 1922, reprint 1996: 15). Nassmacher (2003: 11) has argued that when external money flow in the political system; usually, it tries to influence political parties' decisions and their policy-making capacities. So, elected public officials bring to bear their power and influence to compensate their financial supporters (Rose-Ackerman, 1999: 93). Job appointments, favourable bills and regulations, contract awards, and different kinds of compensations are delivered in return for political support (Key: 1963, 382). Thus, political contribution can turn into an illegal activity when it is given with hidden intentions. Noonan (1984: 3) has argued that the exchange of these types of favours is otherwise like a bribe or an illegal alternative method to elicit a benevolent response from a power holder.

So, what creates suspicion about the political contributions is not only the pervasive hidden intentions behind them, but also the subsequently exchange of favours or reciprocities with elected public officials. In a sense, political contributions create asymmetric relationships of dependence, where one part feels obligated to reciprocate (Goulderner, 1960: 66). According to Williams (2000: 111) the main challenge for democracy is to establish a model of party finance that minimize corruption during elections and the policy process and at the same time that guarantee the needs for party building, competition and campaigning.

Williams (2000: 1999) states that 'the main problem in political finance is not corruption but rather the *appearance* of corruption'.

Campaign contributors have by economists been considered as imperfect gifts because they have the connotation of non-obligation, while for anthropologists these contributions are exchanges that have to be reciprocated as part of the society building process. Gudeman (2001: 80) claims that for economists there are no free lunches, while for anthropologists there are no free gifts. Critiques of the ambiguity of the debate on gifts and reciprocities have been posted by some scholars based on the argument of generosity and disinterest. Bourdieu (1996: 236) asserts that the ambiguity of economics perpetuates symbolic exchanges because it is a greater tendency to post political problems in moral terms, rather than to analyse political questions of the means that have to be implemented to create universes in which people have an interest in disinterestedness and generosity. Thus, the reflections on reciprocities have become a central question that addresses the fundamental issues of intersubjective interaction (Schrift, 1997: 18). However, historical studies on bribery and patronage have demonstrated that gifts are instruments that facilitate the demand of future reciprocities (Box 1). In other words, this implies that when gifts respond to social interactions, its embrace hidden interest. This does not put gifts, in this case political contributions, so far from bribes; however, before concluding on this issue, this problem deserves a deeper analysis.

Box 1. The gift book keeping

In Basel, Switzerland, between the fifteenth and sixteenth century, gifts were registered in the account books by the municipal treasurer following the recommendation of the town clerk Johannes Rothe. The recommendation mentioned the inclusion of either gifts given and received by the municipality. The registration intended to keep control over the political impact that gifts could have in the town. Records carefully documented the cost of the gift and the names of the recipients of such generosity. The more prominent the recipient, the more detailed the record was. Some additional remarks were included on the side of the registration as "this should not be forgotten".

Usually, wine gifts were exchanged. The gift wine of the early modern period was, above all, a political liquid. Gift wine represented the legitimacy and power of the recipient. For example, the higher in the political and Episcopal hierarchy the more wine was received from the municipality. Distinguished dignitaries and members of royal families were also recipients of wine, goblets and bowls of precious metals. In fact the "gift ordinance" of 1477 stipulates how this liquid gift should be distributed every year. Every Wednesday, the gift book was read in front of the municipal assembly to facilitate the counterchecking of political compromises. By 1517 gifts turn into bribe, since they were started to be used to obtain extra income from the public office. The gift exchange disappeared in Basel because reciprocities were out of control and gifts given were getting expensive for the city. (Based on Groebner, 2002).

This paper is organized as follows. In section II the research aim and the research questions are presented. In Section III the definitions on political corruption and campaign contributions are reviewed and in Section IV some preliminary results are discussed.

II. Research questions

This paper seeks to analyze the problematic relationship between campaign contributions and political corruption. The aim is to determine if campaign contributions foster political corruption or not. Two specific questions will be explored here:

1. Does private campaign funding encourage political corruption?
2. Are the legal contributions to political campaigns an alternative method of bribery?

In this study, I am less concerned with the impact of illegal campaign contributions from drug cartels, paramilitary and informal companies. However, I am aware of the importance of this money in the political context, but the analysis of the relationship between politicians and illicit organizations deserve a special treatment which surpasses the aims of this paper.

III. Data sources and research method

I will use a cross-country analysis to explain the macro determinants of corruption and financial contributions. This analysis is based on country experts' assessment of corruption and the country characterization of party funding. Information is available in different databases. Relevant data on campaign contributions is taken from the World Economic Forum Survey (WEF), while information about political funding is selective adapted from the Political Finance Database (PFD) available at the International IDEA Institute in Stockholm. Regarding political corruption, data is taken from the International Country Risk Guide (ICRG). After aggregating these three databases information of 84 countries was included (Appendix 1). The sample contains 25 high-income countries, 44 medium-income countries and 15 low-income countries from Latin American, North America, Europe, East Europe, Africa, Asia and South-East Asia.

The main advantage of WEF over other databases which contain information about campaign contributions is in terms of the variables measured. WEF includes the most relevant variables on party funding, while other databases such as the Enterprise Survey of the World Bank and the Global Corruption Barometrer of Transparency International centre their information on institutional performance and bribes specifically. In the WEF the problem of campaign contributions is measured in terms of the impact of legal contributions on political parties regarding public policy, the misuse of political donations, the pervasiveness of illegal donations to political parties, the trust on politicians, the favouritism in decisions of government officials and the diversion of public funds. Information provided is ordinal, so countries are ranked into seven categories according to the value of the variables previously mentioned (Appendix 2).

Regarding political funding, it is worth mentioning that a perfect model does not exist. Different channels of political fund raising have demonstrated their advantages over others but there is no perfect solution (Nassmacher, 2003: 16). What will be examined with the PFD database is how the financial contribution that flows in the political system can be disclosed, reported and monitored. According to the available information in PFD, the variables that will be used in this investigation are: the existence of a regulatory system, the provision for disclosure of contributors and donors, the existence of ceiling on contributions, the existence of bans from different contributors, and the provision for disclosure of expenditure. In the PFD information available is categorical (Appendix 2).

Finally, in the ICRG corruption is measured in the form of demands for special payments, bribes, patronage, nepotism, job reservations, 'favour-for-favours', secret party funding, and suspiciously close ties between politics and business. Information provided is ordinal, so countries are ranked into five categories according to the value of the variables previously mentioned. The main reason for using ICRG information on corruption over other databases such as the Corruption Index of Transparency International or the Governance Index on Corruption of the World Bank is that this database contains less systematic errors. ICRG does not use different benchmarks for rating corruption, in comparison to the

aggregated indexes previously mentioned. ICRG has been widely used by scholars because it provides the most reliable, valid and precise information on corruption (Johnson, 2000: 4-6).

Regarding the methodology, cross-country analysis has been widely used to demonstrate the relationship between corruption and certain determinants. Economists have, for example, demonstrated the negative effect of corruption on development and growth (Mauro, 1995: 690; Brunetti, 1997: 164; Poirson, 1998: 2). Ades and Di Tella (1997: 6) have suggested that in the presence of corruption, the positive impact of industrial investment is halved. Other scholars have also established that corrupt countries have systematically higher inflation (Al-Marhubi, 2000: 199) and unemployment (Owoye and Bendardaf, 1996: 608). Cross-country analysis has been also used to explore studies on the institutional effects of corruption. Regarding the impact of corruption on budget allocation, it has been demonstrated that corruption biases health and education expenditures and lowers the quality of public infrastructure (Tanzi and Davoodi, 2000: 22). Herzfeld and Weiss (2003: 623) have also confirmed the negative impact of corruption on the rule of law; while Kurer (1993: 497) has shown that corruption also affects the public policy design in cases of nationalization and regulation because rent-seeking politicians deviate the decision process to guarantee future rents derived from the decision process. Recently, cross-country analysis of political variables has emerged in the research agenda. Campos and Giovannoni (2006: 2) have demonstrated that firms that belong to lobbying groups are less likely to pay bribes in transition countries. Additionally, Harstad and Svensson (2006: 29) have found that firms use lobbying as an alternative method to bribery because it has long term effect in those countries where there is less corruption. However, the relationship between campaign contributions and corruption has not yet been explored by scholars.

III. Definitions

Different approaches in defining political corruption

To define corruption is not an easy task. Scholars of different disciplines have provided an ample number of definitions based on different approaches. Some of them are centred on either moralistic issues or legal classifications, while others are more prone to associate this practice with cultural, institutional or criminal problems. For most of the political analysts corruption represents an institutional problem related either to bribery (Friedrich, 1972; Moodie, 1980; Johnson, 1996; Heywood, 1997) or derived from the abuse of power of public-officers (Klaveren, 1957; Mullan, 1961; Leff, 1964; Bayley, 1966; Gunnar, 1968); while for others corruption is an instrument necessary when dealing with the government (Key, 1936; Huntington, 1968; Scott, 1969; Werner, 1983; Becquart-Leclercq, 1984; Elster, 1989). This alienated debate rise critiques from various scholars, especially political economists, who have argued against those who claim that corruption have positive effects. For political economists, corruption is an illegal rent-seeking activity which implies that it is not only the result of an illegal exchange, but also consequence of the discretionary use of power and the uncertain rules of game (Becker, 1965; Rose-Ackerman, 1975; Banfield, 1975; Klitgaard, 1991). Therefore, public offices are used as places to obtain illicit benefits such as bribes or kickbacks.

Beside the striking efforts of the academic community and the international condemnation against corruption and its devastating impacts, it only was legally recognized as a crime in 2005. However, beforehand criminologists have suggested that corruption is originated from economic crimes of political elites (Sutherland, 1949) and in the abuse of

political power (Quinney, 1970; Turk, 1982; Chambliss, 1989). Recently, some criminologists have argued that political corruption is a form of organized state-crime which operates through clientelism and it is nourished by trust, wealth and power (Della Porta, 1997; Harris, 2003; Godson, 2003).

It is noticeable that neither the academics nor the international organizations have agreed on one definition. This situation raises a fundamental question about the real meaning that practitioners, academics and prosecutors have used to describe corruption. In this respect Williams (1999: 511) has pointed out that

> Corruption has no fixed disciplinary allegiance and analysts have ransacked the cupboards of anthropology, economics, law, organization theory, philosophy, political science and sociology in their efforts to find ways of making the concept more robust and useful. Others have abandoned the quest and merely pay lip service to the need to define corruption before embarking on empirical studies which make no connection with the definition offered at the beginning of the analysis.

Considering the difficulties posted by Williams and in an attempt to have a consistent relationship between the theoretical framework and the empirical work, I define political corruption as *the use of networks for achieving futures exchanges of reciprocities between political leaders/public officials and private organizations/individuals*. This implies that: firstly, corruption operates through clientelistic networks, which means that it is not an isolated phenomenon. These networks operate in the public sector as well as in the political arena; therefore, they cover extended scenarios in which corruption can flourish. Second, both parts operate through mediators; therefore, they do not have necessarily direct contact; however, both parts are expecting direct benefits derived from indirect exchange. Thirdly, benefits received by both parts are not delivered simultaneously. This implies that when the exchange takes place only one of the parts receives immediate benefits, while the other part has to wait for its compensation, which is delivered when the political leader is in office.

The proposed definition concurs with the criminological approach that political corruption is a form of organized state-crime which operates through clientelism; however, I consider that political corruption is not a problem derived from misuse of wealth or manipulation of trust but a problem of mishandling of power. This definition coincides with ICRGs approach to measure corruption. In ICRG corruption is described in terms of illegal practices that correspond to the way clientelism and bribery operate. This convergence has a positive impact on the validity of the study because the key components of my definition are measured in ICRG.

Defining campaign contributions

Campaign contribution is one of the various actions included in the party funding. Usually, political parties focus their attention during elections on rising money for funding their electoral campaigns; while during non-election periods party funding narrows down to cover administrative, developmental and operational costs. Political parties can be funded by either public subsidies, private donations, internal contributions or a combination of them. According to Saalfeld (2000: 95) there are at least three general models of party funding. Firstly, the intra-party sources, where the money is collected usually from working associations such as is the case of Italy and the United Kingdom. Secondly, the external funding sources, whos financial resources come from private organizations and individuals, like in the USA. Thirdly, the state funding parties, where resources are obtained from the state

as is the case in Germany. The existence of private and mixed campaign funding methods is in some occasions problematic because they are granted with hidden interests, even in some cases state funds are deviated by the ruling leader in favour of his/her party. This particular problem puts both public and private campaign contributions in a compromising place between genuine gifts and premeditated bribes.

Although gifts and political contributions should not be considered bribes, they share similar features. For Noonan (1984: 695-697) bribes and gifts are polar opposites. Gifts are expressions of personal affection, of some degree of love. However, in the case of campaign contributions, Noonan states that donors provide gifts in a coercively way that can compromise the political leader future decisions. Noonan has identified seven types of political contributions. He claims that a figurative A gives to X candidate economic support when: first, X represents the opposition; second, when X is out of admiration for his character and believe to be the right person to rule the country; third, when X shows sympathy to a particular industry or sector. Fourth, when X has a principle that stands on a specific issue; fifth, when A wants to guarantee access to X although A has great access to other influent personages; sixth, when A has no other way to have access to X; seventh, when A expects X to vote for a specific bill. Noonan claims that only the last type of contribution can be considered a direct bribe; however, he warns that types five and six can be previous stages to bribe. However, Rose Ackerman (1999: 20, 92-94) argues that bribes are illegal incentives that generate implicit obligations, while campaign contributions are legal incentives.

So, the main difference between Noonan and Rose-Ackerman is in the intentions and visibility of the exchange because they agree on that campaign contributions generate dependency and the obligation of reciprocity. I use the method proposed by Gambeta (2002: 34) to test whether campaign contributions can be considered corruption or not. Gifts, campaigns contributions and bribes are analyzed in Table 1 in relation to: the intention of the exchange, the *quid pro quo*, the character of the bond, and the visibility of the process; which are also some of the variables suggested by Eisenstadt and Roniger (1981: 161) for analyzing clientelism.

Table 1. Comparing gifts, political contributions and bribes

Characteristics of the exchange	Gifts	Political contributions	Bribes
The intention			
Is just gratitude or affection	Sometimes	Sometimes	No
To facilitate administrative processes (access to public services, speed up queues and proceedings, modify a decision, obtain contracts)	Sometimes	Sometimes	Yes
To guarantee state preferences (favourable regulations/ job appointments)	Sometimes	Sometimes	Yes
To evade the law	Sometimes	Sometimes	Yes
Quid pro quo (given in return)			
Generates implicit obligations	Yes	Yes	Yes
The giver can demand compensation	No	Sometimes	No
It is initiated by the giver	Yes	Sometimes	Sometimes
Mediator and giver arrange the exchange before	No	Sometimes	Yes
The size of the reciprocity is relevant	Yes	Yes	Yes
Dependency			
The giver (thrusters) is subordinate to the mediator (fiduciary)	Yes	Yes	Yes
Visibility			
It can be regulated	Sometimes	Yes	No
Can be disclosed without legal consequences	Sometimes	Yes	No

Source: Author's classification

From the table it can be concluded that firstly, gifts hold ambiguous intentions; therefore, gifts can not always be visible. Apparently, the gift is not the central problem, but the intention behind the exchange. Gifts create relationships of dependence because reciprocities are always expected beside their genuine intentions. Secondly, the table also reveals that political contributions are ambivalent. This means that political contributions can move along between gifts and bribes. As Noonan has stated, the intention behind the exchange is what characterizes political contributions either as a gift or as a bribe. When campaign contributions are assimilated to gifts they are given with genuine intentions, even so in this exchange the relationships between the giver and the receiver are strengthened. However, when campaign contributions are similar to bribes the exchange has a real and explicit objective; therefore, the reciprocity is relevant. The expectation of reciprocity creates strong links of dependency, which cannot be visible because they can carry out legal implications. Thirdly, bribes are explicitly used to either facilitate administrative processes or guarantee the state's preferences, which are outside the legal framework. This generates dependency between the parts involved because these exchanges are clearly established beforehand. In sum, it can be stated that campaign contributions can be assimilated to bribery when they are given with hidden intentions; however, it is difficult to anticipate this problem.

IV. Results

Although different disciplines have approached the theoretical debate on campaign contributions and bribes, no assessment has been made on this issue. To provide a more certain conclusion, I collected data from three different surveys on campaign contributions and corruption in 84 countries. From the statistical analysis, it can be concluded that there is a quiet robust 0.70 correlation between the impact of legal campaign contributions on the public policy and political corruption (Table 2). This phenomenon moves along with favouritism in the decisions of public officials and the payment of bribes for influencing laws, policies and regulations which have also high scores. Therefore, there is no doubt that campaign contributions are alternative methods of bribe and as such a practice of corruption. These results concur with the approach proposed by Hoddes (2004:16-19) and Della Porta (1997: 44) regarding the harmful impact of electoral networks on politics.

Table 2. Correlations between campaign contributions and political corruption

Variable measured	Pearson Correlation Coefficient
Impact of legal contributions to political parties on public policy	0,70
Misuse of legal political donations	0,67
Favoritism in decisions of government officials	0,77
Bribes for influencing laws, policies, regulations or decrees	0,73
Diversion of public funds	0,83
Pervasiveness of illegal donations to political parties	0,72

If monetary and non-monetary campaign contributions foster political corruption, there is no space to consider electoral funding as imperfect gifts as political economists have claimed. Campaign contributions clearly seek for influencing decisions. Moreover, it is problematic that anthropologists argue that these contributions attempt to build society. If campaign contributions are given through clientelistic networks, only those individuals

involved in the network are the ones that receive the benefits. Society does not perceive any gain from corrupt exchanges. So, campaign contributions are so far from been altruistic gifts.

Recent studies on political funding have collected empirical evidence on the risky influence of donations and private funding in politics. For example, Saffu (2007: 118) has revealed that in Africa donations, state subventions and business investments are alternative denominations of kickbacks which are used to fund elections. In many African nations the party in government exploits its power to keep ruling the country by deviating state resources without attention to the legal constrains, when they exist. Hence, when power is achieved complementary deliveries are made by the patrons to reciprocate followers and supporters. This situation becomes particularly critical in transition countries such as Ghana where political leaders own their personal parties and rule the government with their clientele (Nugent, 2007: 253).

It has been argued that regulations can prevent electoral corruption (De la Calle, 2004: 23; Hoddes, 2004: 16). By and large, laws and regulations are focused on the electoral expenditure ceilings and the possibility of disclosing and reporting campaign expenditures. However, the statistical analysis has revealed that there is no relation between these aspects. In Table 3, it can be observed that there is no significant correlation between the presence of corruption and different regulatory actions, such as expenditure ceilings, bans on certain donations, disclosure of contributions and expenditures and the access to state funding.

Table 3. Correlations between electoral bans/regulations and political corruption

Variable measured	Pearson Correlation Coefficient
Ceiling on contributions to political parties	-0,21
Ban on any type of donation to political parties	-0,24
Disclosure of contributions to political parties	-0,19
Disclosure of expenditure by political parties	-0,04
Political parties direct public funding	-0,21
Political parties indirect public funding	-0,03

According to Stojarová et al. (2007: 26) in some East European countries (Armenia, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Georgia, Lithuania, Macedonia, Montenegro, Romania, Slovenia and Serbia) contributions do not correspond to the limits establishes on expenditure, while in others have avoided adopting this type of electoral restriction (Albania, Croatia, Estonia, Czech Republic, Latvia, and Romania). The opposite case is observed in Sweden, where voluntary agreements are more effective on controlling the hidden interest of private contributors. In 1971 the Liberal party (Folkpartiet) adopted the decision of not receiving private contributions during elections, action that was followed by the Conservative (Moderaterna) in 1977 and the remaining parties in 1980. This voluntary agreement preserves parties' independence, and increases political transparency. This action has been complemented with measures of expenditure disclose and party accountability to the electors (Nassmacher, 2003: 10).

Finally, beside the problems of corruption derived from campaign contributions, it is vital to recognize the importance of this type of instrument in politics. It is not desirable to expect an abolition of campaign funding because it contributes to strengthen democracies by

encouraging elections. Therefore, it is crucial to review electoral and party regulations to assure reliable legal frameworks that encourage integrity; and at the same time, more accountability is desirable and auto regulation from the political leaders to promote transparency.

Appendix 1
List of countries included in the sample

High income countries (25): Austria, Australia, Belgium, Canada, Cyprus, Denmark, Finland, France, Germany, Iceland, Ireland, Israel, Italy, Japan, Malta, Netherlands, New Zealand, Norway, Portugal, Singapore, Spain, Sweden, Switzerland, UK, USA

Medium income countries (44): Albania, Argentina, Armenia, Azerbaijan, Bolivia, Botswana, Brazil, Bulgaria, Chile, Colombia, Costa Rica, Czech Republic, Dominican Republic, Ecuador, El Salvador, Estonia, Guatemala, Guyana, Honduras, Hungary, Indonesia, Jamaica, Latvia, Lithuania, Malaysia, Mexico, Morocco, Namibia, Nicaragua, Niger, Panama, Paraguay, Peru, Poland, Romania, Russian Federation, Slovakia, South Africa, Tanzania, Thailand, Trinidad y Tobago, Ukraine, Uruguay, Venezuela

Low income countries (15): Bangladesh, Burkina Faso, Ghana, Ivory Coast, India, Madagascar, Malawi, Mali, Moldova, Mozambique, Papua Guinea, Senegal, Sierra Leone, Uganda, Zambia

Appendix 2
Variables included and sources of information

Variable measured	Description	Source	Methodological issues
Impact of legal contributions on political parties regarding public policy	Average responses of business executives surveyed to the following question (scale of 1 to 7): To what extent do legal contributions to political parties have a direct influence on specific public policy outcomes? 1 = very close link between donations and policy; 7 = little direct influence on policy.	World Economic Forum. The Global Competitiveness Report.	These questions are a part of the World Economic Forum's Executive Opinion Survey carried out for the Global Competitiveness Report. An average of 94 Chief Executive Officers or top-level managers are polled in each country from a sample of companies which includes domestic firms that sell in foreign markets, units of foreign firms that operate in the domestic market and enterprises with significant government ownership (where applicable).
Misuse of legal political donations	Average responses of business executives surveyed to the following question (scale of 1 to 7): How common legal donations to political parties in your country are misused? 1= common; 7= never occurs.		
Favoritism in decisions of government officials	Average responses of business executives surveyed to the following question (scale of 1 to 7): When deciding upon policies and contracts, government officials: 1 = usually favor well-connected firms and individuals; 7 = are neutral among firms and individuals.		
Bribes for influencing laws, policies, regulations or decrees	Average responses of business executives surveyed to the following question (scale of 1 to 7): In your industry, how commonly would you estimate that firms make undocumented extra payments or bribes connected with influencing laws and policies, regulations, or decrees to favor selected business interests? (1= common; 7= never occurs).		
Diversion of public funds	Average responses of business executives surveyed to the following question (scale of 1 to 7): In your country, diversion of public funds to companies, individuals, or groups due to corruption: 1 = is common; 7 = never occurs.		
Pervasiveness of illegal donations to political parties	Average responses of business executives surveyed to the following question (scale of 1 to 7): How common are illegal donations to political parties in your country? 1= common; 7= never occurs.		
ICRG - Corruption index	Total points for political risk rating on corruption (numerical value - risk points 1 to 6): 1 = highest potential risk for corruption; 6 = lowest potential risk for corruption.	The PRS Group, Inc. International Country Risk Guide.	The *ICRG* collects political information and financial and economic data, converting these into risk points for each individual risk component. The political risk assessments are made on the basis of subjective analysis of the available information, while the financial and economic risk assessments are made solely on the basis of objective data.
Ceiling on contributions to political parties	Included in the internal laws and regulations (cathegorical value): Is there a ceiling on contributions to political parties? 1 = Yes; 2 = No	International IDEA, Database on Political Finance Laws and Regulations. Stockholm.	The International IDEA database on Political Finance Laws and Regulations contains information on the laws on funding of political parties for more than 100 countries in the world. That makes it the largest collection of such information available. The database is regularly updated.
Ban on any type of donation to political parties	Included in the internal laws and regulations (cathegorical value): Is there a ban on any type of donation to political parties? 1 = Yes; 2 = No		
Disclosure of contributions to political parties	Included in the internal laws and regulations (cathegorical value): Is there provision for disclosure of contributions to political parties? 1 = Yes; 2 = No		
Disclosure of expenditure by political parties	Included in the internal laws and regulations (cathegorical value): Is there provision for public disclosure of expenditure by political parties? 1 = Yes; 2 = No		
Political parties direct public funding	Included in the internal laws and regulations (cathegorical value): Do political parties receive direct public funding? 1 = Yes; 2 = No		
Political parties indirect public funding	Included in the internal laws and regulations (cathegorical value): Do political parties receive indirect public funding? 1 = Yes; 2 = No		

References

Ades, Alberto and Rafael Di Tella, (1997), 'The Causes and Consequences of Corruption', *IDS Bulleting* 2, Pp. 6-10.

Al-Marhubi, F. A., (2000), 'Corruption and Inflation', *Economics Letters,* 66, Pp. 199-202.

Banfield, Edward, (1975), 'Corruption as a feature of governmental organizations', *Journal of Law and Economics,* XVIII (3), December, Pp. 587-605.

Bayley, David, (1966), 'The Effects of Corruption in a Developing Nation', *Western Political Quarterly,* XIX (4), December, Pp. 719-7-32.

Becker, Gary, (1968), 'Crime and Punishment: An Economic Approach', *Journal of Political Economy,* 76 (2), March/April, Pp. 169-217.

Becquart, Jeanne, (1984), 'Paradoxes of Political Corruption: A French View', *Pouvoirs,* 31, Pp. 19-36.

Brunetti, Aymo, (1997), 'Political Variables in Cross-Country Growth Analysis', *Journal of Economic Surveys,* 11 (2), Pp.163-190.

Bourdieu, Pierre, (1996), 'Marginalia – Some Additional Notes on the Gift', in Alan Schrift (ed.), (1997), *The Logic of the Gift. Toward an Ethic of Generosity,* London/Routledge.

Campos, Nauro and Franceso Giovannoni, (2006), 'Lobbying, Corruption and Political Influence', *IZA,* Discussion Paper 2313.

Chambliss, William, (1989), 'State-organized Crime – The American Society of Criminology, 1988 Presidential Address', *Criminology,* 27, Pp. 183-208.

De la Calle, Humberto (2004), 'Financiamiento político: publico, privado, mixto', in Griner, Steven and Daniel Zovatto, (2004), *De las normas a las buenas prácticas. El desafio del financiamiento político en América Latina,* OEA/International Idea/San Jose de Costa Rica.

Della Porta, Donatella and Yves Mény (eds.), (1997), *Democracy and Corruption in Europe,* London/A Cassell Imprint.

Eisenstadt, Shmuel and Lemarchand, Rene (eds.) (1981), *Political Clientelism, Patronage and Development,* Beverly Hills, CA/Sage.

Elster, Jon, (1989), *The cement of society: a study of social order,* Cambridge/Cambridge University Press.

Carl, Friedrich, (1972), *The Pathology of Politics. Violence, Betrayal, Corruption, Secrecy and Propaganda,* London/Harper & Row, Publishers.

Gambeta, Diego, (2002), 'Corruption: An Analytical Map', in Stephen Kotkin and András Sajó, *Political Corruption in Transition. A Skeptic's Handbook,* Budapest/Central European University Press.

Godson, Roy (ed.), (2003), *Menace to Society*. *Political-Criminal Collaboration around the World,* New Brunswick, USA/Transaction Publishers.

Goulderner, Alvin, (1960), 'The Norm of Reciprocity: a Preliminary Statement', in Aafke Komter (ed.), (1996), *The gift: an interdisciplinary perspective.* Amsterdam/Amsterdam University Press.

Groebner, Valentin, (2002), *Liquid Assets, dangerous Gifts. Presents and Politics at the End of the Middle Ages,* Philadelphia/University of Pennsylvania Press.

Gudeman, Stephen, (2001), *The Anthropology of Economy,* Oxford/Blackwell Publishers.

Gunnar Myrdal, (1968), *Asian Drama: As Enquiry into the Poverty of Nations, Volume II,* New York/Twentieth Century, Pp. 937-951.

Harstad, Bård and Jakob Svensson, (2006), 'Bribes, Lobbying and Development', *Centre for Economic Policy Research,* Discussion Paper 5759.

Harris, Robert, (2003), *Political Corruption. In and Beyond the Nation State,* London/Routledge.

Herzfeld, Thomas and Christoph Weiss, (2003), 'Corruption and Legal (in) Effectiveness: an Empirical Investigation', *European Journal of Political Economy,* 19 (3), Pp. 621-632.

Heywood, Paul (ed.), (1997), *Political Corruption,* Oxford/Blackwell.

Hoddes, Robin, (2004) 'Introduction', in Transparency International, *Global Corruption Report 2003-2004*, London/Pluto Press.

Huntington, Samuel, (1968), *Political Order in changing Societies,* New Haven, Conneticut/Yale University Press.

Johnston, Michael, (2000), 'The New Corruption Rankings: Implications for Analysis and Reform', Colgate University, Mimeo.

Valdimer Key, (1936), 'Techniques of Political Graft', *The Techniques of Political Graft in the United States,* Chicago/University of Chicago Libraries.

Key, V. O., (1963), *Politics, Parties and Pressure Groups,* New York/Thomas Crowell Company.

van Klaveren, Jacob, (1957), 'The Concept of Corruption', *Vierteljahresschrift für Sozial-und Wirtschaftsgeschichte,* 44 (4), December, Pp. 289-294.

Klitgaard, Robert, (1991), *Adjusting to Reality. Beyond "State versus Market" in Economic Development,* San Francisco/ICS Press.

Kurer, Oscar, (1993), 'Clientelism, corruption, and the allocation of resources', *Public Choice,* 77, Pp. 259-273.

Leff, Nathaniel, (1964), 'Economic Development through Bureaucratic Corruption', *American Behavioral Scientist,* VIII (3), November, Pp. 8-14.

Mauro, Paulo, (1995), 'Corruption and Growth', *Quarterly Journal of Economics,* 110 (3), Pp. 681-712.

Malinowski, Bronislaw, (1922), 'The Principle of Give and Take', in Aafke Komter (ed.), (1996), *The gift: an interdisciplinary perspective,* Amsterdam/Amsterdam University Press.

M. McMullan, (1961), 'A Theory of Corruption: Based on a Consideration of Corruption in the Public Services and Governments of British Colonies and Ex-Colonies in West Africa', *Sociological Review,* 9 (2), July, Pp. 181-201.

Moodie, Graeme, (1980), 'On Political Scandals and Corruption', *Government and Opposition,* 15 (2), Pp. 208-222.

Nassmacher, Karl-Heinz, (2003), 'Political Parties, Funding and Democracy', in Reginald Austin and Maja Tjerbström (eds.), *Funding of Political Parties and Election Campaigns,* Stockholm/Trydells Tryckeri AB.

Noonan, John, (1984), *Bribes,* Berkeley/University of California Press.

Nugent, Paul, (2007), 'Banknotes and Symbolic Capital. Ghana's Elections Under the Fourth Republic', in Basedau, Matthias, Geron Erdmann and Andreas Mehler (eds.), *Votes, Money and Violence. Political Parties and Elections in Sub-Saharan Africa.* South Africa/University of KwaZulu-Natal Press.

Owoye, Oluwole and Ibrahim Bendardaf, (1996), 'The Macroeconomic Analysis of the Effects of Corruption on Economic Growth of Developing Economies', *Rivista Internazionale di Scienza Economiche e Commerciali,* 43 (1), Pp. 191-211.

Poirson, Hélène, (1998), 'Economic Security, Private Investment and Growth in Developing Countries', *International Monitory Fund,* Working Paper, WP/98/4.

Quinney, Richard, (1970), 'The Social Reality of Crime', in Frank Williams III and Marilyn McShane (ed.), (1998), *Criminology Theory. Selected Classic Readings, 2nd ed.,* Cincinnati/Anderson Publishing Co.

Rose-Ackerman, Susan, (1975), 'The Economics of Corruption', *Journal of Public Economics,* 4 (2), February, Pp. 187-20.

Rose-Ackerman, Susan, (1999), *Corruption and Government. Causes, Consequences and Reform,* Cambridge/Cambridge University Press.

Saffu, Yaw, (2007), 'The funding of parties and political campaigns' in Salih, Mohamed and Per Nordlund (eds.), *Political Parties in Africa: Challenges for Sustained Multiparty Democracy,* Sweden/Bulls Graphics.

Scott, James, (1969), 'Corruption, Machine Politics and Political Change', *American Political Science Review,* 63 (4), Pp. 1142-1159.

Schrift, Alan (ed.), (1997), *The Logic of the Gift. Toward an Ethic of Generosity,* London/Rutledge.

Sutherland, Edwin, (1949), *White Collar Crime,* New York/The Dryden Press.

Stojarová, Vera, Jakub Šedo, Lubomír Kopecek and Roman Chytilek, (2007), *Political Parties in Central and Eastern Europe. In Search of Consolidation,* Sweden/Bulls Graphics.

Vito, Tanzi and Hamid Davoodi, (2000), 'Corruption, Growth and Public Finances', *International Monitory Fund,* Working Paper 00/182.

Voika, Inese, Valeria Merino and Michael Schied (2004), 'NGO monitoring efforts: Latvia, Ecuador and India', in Transparency International, *Global Corruption Report 2003-2004*, London/Pluto Press.

Turk, Austin, (1982), *Political Criminality: The Defiance and Defence of Authority,* London/Sage Publications.

Werner, Simcha, (1983), 'New Directions in the Study of Administrative Corruption', *Public Administration Review,* 43 (2), March/April, Pp. 146-154.

Williams, Robert, (1999), 'New concepts for old?', *Third World Quarterly*, 20 (3), June, Pp. 503-513.

Williams, Robert (ed.), (2000), *Party Finance and Political Corruption,* London/MacMillan.

Victimization in Iceland and Consumer Fraud

Þórisdóttir, Rannveig
Gunnlaugsson, Helgi

Research has repeatedly shown that the amount of crime in society far exceeds crimes reported to the police. In this paper we examine overall victimization in Iceland with particular focus on consumer fraud victimizations and police reporting based on data from the 2005 Icelandic ICVS survey (International Crime Victims Survey). Data was collected in January and February of 2005, with a random sampling of 3000 individuals 16 years of age and older from the National Census. The net response rate was about 67 per cent. The findings show, among other things, that slightly more than 20 percent of Icelanders were victims of one or more of the types of crimes asked of in the survey in 2004. As for consumer fraud, about 13% of respondents admitted they had experienced some type of consumer fraud in 2004. This level of victimization was found to be one of the most common types of criminal victimization in Iceland, but only a small minority reported the incident to the police.

Although research has shown that consumer fraud is on the rise (Holtfreter, Van Slyke and Blomberg, 2005), studies on victims of fraud have not been prominent among social scientists. Fraud differs from traditional larceny because the victims willingly give their possessions to the offender. An example would be a merchant selling someone a chair by claiming it was an antique, but knowing it was a cheap copy (Siegel, 2006). Even though the FBI categorization of crimes such as fraud is depicted as being less serious than other forms of property crimes such as burglary, larceny theft, and motor vehicle theft, many argue that the economic loss may be greater (Reid, 2006).

Fraud can be found in many forms and is often included with forgery and counterfeiting, as all involve intentions to deceive or defraud. Despite the difficulties of defining and categorizing fraud, some characteristics may distinguish offenders in these cases from other offenders. As with white collar crime, fraud offenders can more often be found in higher socioeconomic status and do not perceive themselves as criminals, but rather, as honest people taking advantage of a good business situation.

Shover (1998) has for example referred to consumer fraud as an invisible crime. Consumer fraud like other types of white collar crime is often difficult to detect for this type of crime is sometimes so sophisticated that the victim does not even know he or she has been victimized, making this crime even more invisible than other types of crime.

Available research on evaluating the nature and extent of consumer fraud shows indications that this type of crime is more common than other types of property crime, usually included in victimization studies, like violence or theft and that it´s on the rize. For example on average, 7,5% of respondents in 17 industrialized nations said they had experienced some type of consumer fraud in 1999 (van Kesteren, Mayhew and Nieuwbeerta, 2000). Research within the European Union has on the other hand revealed that on average about 12% of respondents experienced some form of consumer fraud in 2004 (van Dijk, Manchin, van Kesteren and Hideg, 2005) and nearly a third of the U.S. adult population in 2004 (Anderson, 2004).

Although many admit they have experienced some form of consumer fraud, very few report it to the police, making this type of crime even more invisible. For example, one victimization study showed that the large majority of the fraud incidents, or about 90 %, were not reported to the authorities. A few percent (3%) were reported to the police, the rest to other authorities (Aromaa & Heiskanen, 2000).

What do studies on criminal victimization in general show about victim characteristics?

Is the distribution of crime victims random or do certain social groups run a greater risk than others of being a crime victim? Victimization surveys have generally shown stable and repetitive patterns, suggesting that victimization is not random but a function of social and ecological factors. For instance neighborhood characteristics affect the chances of victimization, with those living in the central city having significantly higher rates of theft and violence than suburbanites (Glick, 2005). People in rural areas have also shown to have a victimization rate half to that of city residents. Even though the gender gap is narrowing, males have been found to be more likely for all crimes to be victimized than females (Conklin, 2004). Yet, women are more likely to be victims of rape or sexual assault. Females are most often victimized by someone they know, whereas males are more likely to be victimized by a stranger. Victim data moreover shows that young people face a much greater victimization risk than do older people (Reid, 2006).

Generally the least affluent in society are the most likely victims of violent and property crime. This association holds for gender, age and minority groups. However, the wealthy have been found to be more likely targets of personal theft crimes such as pocket picking and purse snatching (Siegel, 2006).

These results do not apply to victims of consumer fraud for studies show that it is largely impossible to predict fraud based on victim characteristics (Holtfreter, van Slyke and Blomberg, 2005). Yet some studies have shown a relationship between consumer fraud and young age and educational status (Titus, Heinzelmann and Boyle 1995).

One of the objectives of this paper is to examine whether the patterns and trends found in the victimization literature on victims´ demographic profiles also hold in Iceland, a relatively small and homogeneous society. In particular, we will focus on consumer fraud victimization and examine if this form of victimization shows similar patterns to other victimization risks or if there is no relation between victim characteristics and consumer fraud.

As for what consumer fraud involves, the ICVS survey asks whether someone, when selling something to them, or delivering a service, cheated them in terms of quantity or quality of the goods or services. In this sense, consumer fraud has some resemblance to economic crime by including fraud while conducting a business transaction. This raises the question whether consumer fraud victimization shows different group attributes than found in other forms of victimization. For instance, is consumer fraud suffered more among higher income groups and older respondents, opposite to what we find for other crime type victimizations in society? Alternatively, and similar to victimization patterns in general, we might expect consumer fraud to be more prevalent in urban areas than in rural areas and males to be more likely than females to face a greater risk of a consumer fraud experience.

Data and Methods

In this paper we examine overall victimization in Iceland with particular focus on consumer fraud victimizations and police reporting based on data from the 2005 Icelandic ICVS survey (International Crime Victims Survey). Iceland participated in the ICVS survey for the first time in 2005. Data was collected in January and February of 2005, with a random sampling of 3000 individuals 16 years of age and older from the National Census. The net response rate was about 67 per cent.

Consumer fraud was measured by asking if participants had in the previous year (2004) been cheated in terms of quantity or quality of the goods or services when buying something, or being delivered a service. In case of property crimes (those are burglaries and various types of theft) questions were asked about own experience and the experience of others at the home in they year 2004. Experience of offences therefore does not necessarily refer to personal experience of the individual, but yet there is a case of incidents which involve the individual's assets or those of his family. In case of contact crime (these are robberies, violent offences and sexual violations) questions were asked about the individual's personal experience in 2004, but not that of other members of the family.

Findings

Graph 1 shows attitudes towards which type of crime is believed to be the most serious problem in Iceland. As can be seen about half of the respondents (48%) perceive drug use or crimes related to drugs to be the most serious problem, but only two percent mention consumer fraud. This picture changes when we look at victimization experiences by crime types. In regard of the findings shown in graph 2 we see that although consumer fraud is not perceived as the most serious problem in Iceland, this type of victimization is the most common crime experience.

Graph 1. Attitudes towards which type of crime is perceived as being the most serious problem in Iceland

Graph 2. Percentage of crime experiences in 2004 by type of crime

As shown in graph 2, about 13 percent admitted they had experienced some sort of consumer fraud in the year prior to the study compared to seven percent experiencing theft or violence. Despite so many had experienced fraud very few state they reported the incident to the police (graph 3). Of those who had been victimized in 2004, only four percent said they had reported the incidence to the police, compared to ten percent that had experienced sex crimes and 86 percent that had experienced auto theft.

Graph 3. Percent of those that experienced crime in 2004 and reported it to the police, by type of crime.

Graph 4. Types of fraud

When respondents were asked about what type of consumer fraud they had last experienced in the previous year, most stated it was related to some kind of shop activity (60 percent) or building or construction work (12 percent). It is interesting to note that twelve percent of the respondents mentioned illegal price fixing amongst oil companies which was a high profile case at the time the survey was conducted.

Graph 5. Crime experiences in 2004 by type and gender.

Gender does not reveal significant differences between the sexes for fraud and property crimes. In graph 5 it is shown that there are no gender differences amongst those who experienced consumer fraud and economic crimes, but males are more likely than females to have experienced violence.

Graph 6. Those who experienced fraud, economic crime or contact crime in 2004 by age.

Younger respondents are more likely to have experienced economic crimes and contact crimes than other age groups (graph 6). This relationship is not as linear amongst those who experienced consumer fraud since those in the age group 26-35 were more likely to have experienced this type of crime than those in the younger and older age groups.

Graph 7. Those who experienced fraud, economic crime or contact crime in 2004 by residence.

Capital area residents are more likely to have experienced economic crime than those living in other areas (graph 7). This holds also for consumer fraud and violence but the difference is not statistically significant.

Graph 8. Those who experienced fraud, economic crime or contact crime in 2004 by income.

Income is not related to the likelihood of having experienced fraud, economic crime nor contact crime (graph 8). Yet slightly more of those with income more than 400 thousand Icelandic kronas (about 4500 Euros) per month stated they had been victimized than those with lower income but the difference is not statistically significant.

Summary

This study examined criminal victimization in Iceland in 2004 for different types of crime with a specific focus on consumer fraud. Although very few perceive consumer fraud to be the most serious crime problem in Iceland, this type of victimization was found to be the most common crime experience. Despite so many had experienced fraud very few said they had reported the incident to the police.

When respondents were asked about what type of consumer fraud they had last experienced in the year prior to the study, most stated it was related to some kind of shop activity (60 percent) or building or construction work (12 percent). It is worth pointing out that twelve percent of the respondents mentioned illegal price fixing amongst oil companies, a high profile case at the time the survey was conducted.

As for demographic characteristics, we found no gender differences amongst those who experienced consumer fraud in 2004. However, those in the age group 26-35 were more likely to have experienced consumer fraud than younger and older age groups. Capital area residents were more likely to have experienced economic crime than those living in other areas. This

relationship applies also to consumer fraud and violence but the difference was not statistically significant. Income was not found to be related to the likelihood of having experienced fraud, economic crime nor contact crime.

Consumer fraud appears to be as common crime experience in Iceland as found in other European countries (van Dijk, Manchin, van Kesteren and Hideg, 2005) but not as common as in the U.S. (Anderson, 2004). Still, consumer fraud is not perceived as a serious crime problem. As a demonstration of this view, consumer fraud was also found to be the least likely to be reported to the police. Small and relatively homogeneous societies usually have closer social ties and more informal social control than found in more complex societies. Under such circumstances one might expect fraud to be less common in Iceland than found in other societies as the word should spread out more quickly of fraudulent behavior in smaller societies. Therefore, it is somewhat surprising to find out that consumer fraud experiences are even more common in Iceland than found in larger and more heterogeneous societies. Yet, we need to keep in mind that we do not have information on where the fraud took place, if it was in Iceland or elsewhere.

We did not find victim characteristics of consumer fraud to be different from other crime victims. Demographic attributes, such as gender, age, residence and income did not reveal a different picture of consumer fraud victims than we find for other forms of crime victimization. This finding is similar to earlier research on the subject (Holtfreter, van Slyke and Blomberg, 2005). Crime victim profiling does therefore not appear to be useful in predicting consumer fraud in society.

References

Anderson, K.B. (2004). *Consumer Fraud in the United States: An FTC Survey*. U.S.: Federal Trade Commission.

Aromaa, K. and Heiskanen, M. (2000), *Crime Risks in Finland 2000 – Finnish Results of the 200 Sweep of the International Crime Victims Survey,* Helsinki: National Research Institute of Legal Policy Research Communications 50.

Conklin, J. E. (2004). *Criminology* (8th edition). Boston: Allyn and Bacon.

Glick, L. (2005). *Criminology*. Boston: Pearson Education, Inc.

Holtfreter, K., Van Slyke S. and Blomberg, T.G. (2005). Sociolegal change in consumer fraud: From victim-offender interactions to global networks. *Crime, Law and Social Change, 44*(3), 251-275.

Reid, S.T. (2006). *Crime and Criminology* (11th edition). Boston: McGraw Hill.

Shover, N. (1998). White-Collar Crime. In Michael Tonry ed. *The Handbook of Crime & Punishment.* Oxford: Oxford University Press.

Siegel, L.J. (2006). *Criminology. Theories, Patterns and Typologies* (9th edition). Belmont: Thomson Wadsworth.

Titus, R., Heinzelmann, F. and Boyle, J. (1995). Victimization of Persons by Fraud. *Crime & Delinquency, 41*(1), 54-72.

Van Dijk, J., Manchin, R., van Kesteren, J. and Hideg, G. (2005). *The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey.*

Van Kesteren, J., Mayhew, P., Nieuwbeerta, P. (2000). *Criminal Victimization in Seventeen Industrialized Countries.* Holland: Wetenchappelijk Onderzoek – en Documentatiecentrum.

Ulovlig prissamarbeid ved skipstransport av kjemikalier – en saksstudie

Christophersen, Jan Georg

Sammendrag

Skipseierne Jacob Stolt-Nielsen og Bernt Daniel Odfjell var "partners in crime". Så ble de avslørt for omfattende prissamarbeid av amerikanske kartellmyndigheter. Deretter gikk Stolt-Nielsen til det amerikanske konkurransetilsynet og fortale om konspirasjonen som de var en del av og fikk amnesti. Dette førte til at selskapet Odfjell og to av dets toppledere ble dømt i en påfølgende straffesak. Likeså ble selskapet Jo Tankers som også eies av Odfjell ilagt bøter, og toppsjefen måtte tilbringen tre måneder i fengsel, nå er de to konspiratørene ikke lenger på talefot. Deretter trekker amerikanske kartellmyndigheter Stolt-Nielsens amnesti og spørsmålet om dette er i overensstemmelse med avtalen, verserer nå i retten i Philadelphia. Stolt-Nielsen saken er blitt mye debattert i næringslivet internasjonalt. Noen kommentatorer i og utenfor USA mener det er "galskap" av Antitrust Division å trekke amnestiet, mot at andre mene det er både rett og rimelig, og ikke vil påvirke det amerikanske amnestiprogrammet.

Dette er saken

Fire rederier: Norske Stolt-Nielsen,[59] Odfjell og Jo Tankers,[60] og japanske Tokyo Marine, tas for ulovlig prissamarbeid m.m. i tidsrommet august 1998- november 2002. De fire selskapene er ledende på det globale kjemikalietankmarkedet.

[59] Jacob Stolt-Nielsen bygget opp sitt imperium innen spesialtankfart o g fiskeoppdrett. Stolt-Nielsen Transportation ble etablert i Haugesund i 1959. I dag har selskapet en av verdens største kjemikalietankflåter, med 18-20 prosent av verdensmarkedet. Flåten består av ca. 140 skip i 2006 og 4700 ansatte. Selskapet hadde før problemene startet sitt hovedkontor i Greenwich i Connecticut i USA, men det er nå flyttet til Rotterdam og London.

[60] Rederiene Odfjell og Jo Tankers er også norskfinansierte selskaper med store flåter opprinnelig hjemmehørende i Bergen.

Stolt-Nielsen sier fra til amerikanske myndigheter om den kriminelle virksomheten i november 2002 og får amnesti i januar 2003. I USA får den som først sier fra om kartellvirksomhet, slipper straff. Grunnen er at det skal bli mulig å motvirke kartellene.

Odfjell erkjenner seg skyldig og får 300 millioner kroner i bøter, toppsjefen Bjørn Sjaastad og befraktningssjefen Erik Nilsen må sone henholdsvis fire og tre måneder i fengsel. De to ble dessuten ilagt bøter på henholdsvis 1,75 millioner kroner og 175 000 kroner. Odfjell har opplyst at selskapet vil betale bøtene.

Jo Tankers får bøter på 134 millioner kroner. En av sjefene, Hendrikus van Westenbrügge, får fengsel. Hendrikus van Westenbrügge, den tredje toppsjef i kartellet som har innrømmet lovbrudd, blitt dømt til tre måneders fengsel og en bot på ca. en halv million kroner.

Amnestiet til Stolt-Nielsen trekkes i 2004, begrunnelsen var at selskapet fortsatte den ulovlige virksomheten etter at lovbruddene ble kjent. Stolt-Nielsen hadde ikke oppfylt betingelsene. Ifølge amerikanske justismyndigheter skal Stolt-Nielsen ha forfalsket og underslått bevis.

Stolt-Nielsen får medhold i en distriktsdomstol i at amnestiet ikke kan trekkes.

4. september 2006 tar det amerikanske justisdepartementet ut tiltale mot rederiet Stolt-Nielsen for omfattende ulovlig prissamarbeid med Odfjell, Jo Tankers og Tokyo Marine Japan. I tillegg til selskapet tar amerikanske myndigheter sikte på at sjefene Sam A. Cooperman og Richard Wingfield skal tiltales. Jacob Stolt-Nielsen (hovedaksjonær og grunnlegger) og konsernsjef Nils G. Stolt-Nielsen har fått beskjed om at de formelt er under etterforskning. De risikerer tiltale dersom Stolt-Nielsen ikke vinner tilbake sitt amnesti.

Stolt-Nielsen ber retten vurdere om tiltalen er lovlig. Saken går for tiden i rettssalene i Philadelphia og er således i skrivende stund 31. mai 2007 ikke klar.

EU og Canada etterforsker også Stolt-Nielsen for prissamarbeid. Korea og Australia har henlagt en liknende sak mot selskapet.

Kort tilleggsinformasjon

I begynnelsen av 2004 hentet Stolt-Nieslen inn friske penger for til sammen 254 millioner dollar (1,8 milliarder kroner) for å tilfredsstille kreditorene. Milliardkravet fra kundene som føler seg lurt truer imidlertid fortsatt i 2007 rederiet. Den sivilrettslige delen representerer søksmål på rundt fem milliarder kroner fra industrikjempene som for eksempel Dow

Chamical og Union Carbide. Disse søksmålene hviler tungt over verdens største kjemikalietankrederi, Stolt-Nielsen SA. Slike søksmål kan ødelegge hele selskapet. Stolt-Nielsen-familien har ikke deltatt i den siste aksjeutvidelsen, men har fremdeles kontroll med 53-54 prosent av aksjekapitalen, mot nærmere 60 prosent før utvidelsen.

Forklaringene til samarbeidspartene i kartellet tyder på at Stolt-Nielsen var lederen i det ulovlige prissamarbeidet mellom verdens største kjemikaliererederier. Det er dette selskapet som uten sammenligning har fått den største oppmerksomheten både i USA og i Europa hvor de også etterforskes for omfattende ulovlig prissamarbeid etter EU regler.

Kartellene skal knekkes

Det store gevinstpotensialet i konkurransesamarbeid/kartellvirksomhet og liten oppdagelsesrisiko er hovedårsaken til at så få saker kommer for en dag. En annen grunn er at færre og større aktører i skipsfartsnæringen og stadig økt internasjonalisering og teknologiutvikling, vanskeliggjør tilsynsfunksjonen.

I USA har kartellsamarbeid, hemmelig prissamarbeid og andre midler for å oppheve konkurransen i markedene vært et stort problem. På mange måter ser man kartellvirksomhet i USA på lignende måte som vi i Skandinavia ser på skatteunndragelse, skatteplanlegging og skatteflukt. Problemet skal til livs. For å knekke kartellene, gikk myndighetene ved Antitrust Division tidlig på 90-tallet til det skritt å tilby amnesti for den som meldte fra om slikt samarbeid. Det betydde at den som først kom til myndighetene med opplysninger som kunne avsløre kartellvirksomhet ville oppnå amnesti. Det vil si at verken selskapet eller deres ansatt ville bli tiltalt for handlinger som hadde skjedd før det tidspunkt avtale med myndighetene ble inngått. Myndighetene hadde da anledning til å sette grunnlovens regler til side. For å oppnå straffrihet var fullt samarbeid med myndighetene en forutsetning. Dette innebar blant annet at egne og andres virksomhet ble lagt fram. Formåtet var at myndighetene derved skulle være i stand til gjennom straffesystemet, knekke kartellene.

Amnesti for kartelltystere

Både i USA og EU gis det immunitet mot fengsel og bøter hvis de involverte tipser myndighetene om den økonomiske kriminaliteten. Det er denne muligheten rederiet Stolt-

Nielsen benyttes seg av, da det informerte amerikanske myndigheter om prissamarbeidet med Odfjell, Jo Tankers og Tokyo Marine.

I Norge trådet den nye Konkurranseloven i kraft 1. mai 2004. Loven innebærer en harmonisering av konkurransereglene i EØS-avtalen med EU-traktaten. For næringslivet betyr loven økt usikkerhet med hensyn til kartellvirksomhet.

En viktigste endring i denne sammenheng er forbudet mot avtaler eller samordnet opptreden mellom foretak som har konkurransebegrensede formål eller virkning. Avtaler som virker konkurransefremmende i markedet eller som har andre former for effektivitetsgevinster kan likevel være tillatt. Forbudte avtaler er i første rekke kartell-lignende avtaler som prissamarbeid, anbudssamarbeid og markedsdeling mellom konkurrenter, som også var forbudt etter den tidligere lov. I tillegg vil samarbeid som etter konkret analyse virker konkurransebegrensende, være forbudt. Eksemplet kan være samarbeid om andre forretningsvilkår enn pris, opprettelse av felles salgskontor og konkurranseforbud i distribusjonsforhold.

Det er ikke tvilsomt at frykten som enkelte redere har for å bli tatt for ulovlig prissamarbeid er vel begrunnet. Etterforskningen i USA og EU og dommene i USA og Europa viser at ulovlig prissamarbeid forekommer globalt. I Norge er konkurransetilsynet særlig interessert i enkelte aktører og anbefaler dem å melde seg før tilsynet velger å slå til. Flere selskaper innen skipsfart bør nok raskt foreta en intern opprydding og kompetanseheving.

Konkurranseloven åpner for betydelig høyere bøter for bedrifter som blir tatt for ulovlig prissamarbeid. Etter de nye reglene kan bøtene bli opp mot ti prosent av årlig omsetning. I Norge vil man i henhold til uttalelser fra Konkurransetilsynet åpne for lavere bøter for dem som først innrømmer ulovlig prissamarbeid, ikke særlig annerledes enn slik amerikanske og EUs antitrust myndighetene arbeider. ”Sladrerabatt” bør kanskje heller ses på som en mulighet for selskaper til å slippe sanksjoner.

Modus operandi

Offentligheten får et inntrykk av arbeidsmåten i rederiene gjennom tiltalen mot Stolt-Nielsen SA som lød på alvorlig antitrustlovbrudd, prisfiksing, kundefordeling og rigging av bud, med andre ord hele spektret av muligheter innenfor antitrustlovgivningen. Lovbruddene skjedde på ulike måter. Selskapet avsto fra å inngå forretningsforbindelse med konkurrentenes kunder, diskuterte kunder, priser og kontrakter for å unngå konkurranse, forberedte, oppdaterte og

utvekslet kundelister for å gjøre gjennomføringen av avtalen lettere, videreførte konspirasjonen gjennom møter og diskusjoner med konkurrentene, selv etter at Stolt-Nielsens juridiske hovedrådgiver hadde funnet bevismateriale.

Ledere går i fengsel for ulovlig prissamarbeid

For Stolt-Nielsen ble 2003 et vanskelig år som startet meget dårlig. Hovedkontoret som da var plassert i Greenwich i Connecticut (noe senere etter at vanskelighetene i USA begynte, flyttet til Rotterdam) ble gjenstand for en razzia. E-posten til samtlige ansatte ble beslaglagt, alle møtereferater ble kontrollert, alle fakser i de fire årene virksomheten hadde foregått, ble lest. Til sammen 25 000 sider dokumenter ble fraktet fra rederikontorene til Antitrust Division's kontorer på Independence Square West Philadelphia.

Kort tid etter settes det i verk razzia i kontorene til Odfjell. Stolt-Nielsen har angitt sin tidligere konspirator. Basert på dokumenter fra Stolt-Nielsen og razziaer i kontorene til de to selskapene blir Sjaastad, og Nilsen dømt til henholdsvis fire og tremåneders fengsel, og Odfjell får en bot på 300 millioner korner.

Etter Odfjell kom turen til Jo Tankers, selskapet fikk en bot på i overkant av 130 millioner kroner, som det godtar. Sjefen deres Hendrikus van Westenbrügge, måtte sone tre måneder i fengsel.

Økonomiske konsekvenser av kartellovbrudd

Straffesaken mot Stolt-Nieslen har trolig allerede kostet selskapet over én milliard kroner. Med full rettssak og risikoen for bøter på flere hundre millioner dollar, kan saken ende med katastrofe for det Luxemburg-registrerte selskapet. Så langt har Stolt-Nielsen selv oppgitt å ha brukt over 100 millioner dollar på advokater.

Stolt-Nielsens kunder er sinte og de er blant verdens største kjemikalieselskaper. Dow Chemical, Union Carbide, Huntsman, Sasol og flere andre har gått til søksmål mot rederiet, og mange har i stor grad vunnet fram med sine krav. Over 60 millioner dollar er foreløpig utbetalet i erstatninger til kunder.

Samlet utgjør summen én milliard norske kroner og dette beløpet ble passert allerede i august 2006. Sannsynligheten for at advokatkostnadene fortsetter å påløpe med rundt 20

millioner kroner pr måned, ettersom straffesaken mot rederiet og flere av dets ansatte toppsjefer nærmer seg.

Kostnadene ved konkurranselovbrudd i USA er blitt meget høy, og den sterkt rabatterte boten som Odfjell fikk i 2003 på 42 millioner dollar, er ikke engang på listen over de strengeste selskapsstraffene. For eksempel ble farmasiselskapet Hoffmann La Roche ilagt 500 millioner dollar i bot allerede i 1999. Koreanske Samsung Ltd. måtte ut med 300 millioner dollar i 2006. Kjemiselskapet BASF fikk en bot på 225 millioner dollar, Hynix Semiconductor 185 millioner dollar og Infineon Technologies AG 160 millioner dollar.

Sluttsummen for Stolt-Nielsen kan bli vesentlig høyere når rettssaken avsluttes i nær framtid. Fram til da arbeider høyt gasjerte amerikanske advokater under høytrykk og salærtaksametrene tikker med rundt 700 000 kroner i døgnet.

Konklusjon

På rederikontorene i Bergen er det stille hos Odfjell og Jo Tankers som er opptatt av å bøte på skadene de er påført. Den positive utviklingen i kjemikalietankmarkedet den senere tid har Odfjell benyttet i en offensiv strategi ved å gå ut med omfattende bestillinger av ny tonnasje.

Prissamarbeidssaken har vært en stor belastning på Odfjell selskapet og dets ansatte. Det samme kan man si om Jo Tankers hvor Odfjell-familien i Bergen har eierinteresser. Det er ikke urimelig å tenke seg at det vil gå lang tid og medføre mye arbeid å vinne tilbake den tillit som gikk tapt, men som er nødvendig i kjemikalieindustrien.

Men uansett hva resultatet blir for Stolt-Nieslen når saken i Philadelphia avsluttes, vil det om mulig for dette selskapet bli en enda tyngre prosess å hente inn tapt ”good will”, selv om også Stolt-Nieslen satser offensivt for å komme i posisjon, og har i dag flere skip enn noen gang tidligere.

På den annen side er de store amerikanske og europeiskike kjemikalieselskapene helt avhengig av transportkapasiteten som disse rederiene representerer. Kapasiteten kan ikke på noen måte erstattes på kort sikt. Derfor er det stor sannsynlighet for at det vil være mulig å komme fram til omforente løsnninger som begge parter kan leve videre med.

Violence in intimate relationships: Gender symmetry, asymmetry and other myths

Karen Leander

Introduction

Since the 1980s when I began studying "violence against women", the assumption was clear that this concept was used as a synonym for "domestic violence". This meant that all violence that affected women outside of the home or family sphere needed to be called something else, as did that violence against men and others in the family context. It seems that all discussions need to start with a clarification of terminology. Further, despite the expansive research conducted and attention given to this general subject area, terminology has not kept pace. As a parallel to this lapse can be mentioned the debate about whether there is gender symmetry – and men and women are subjected to violence by their partners to the same degree – or gender asymmetry. The aim of this paper is to raise some issues from the debate ongoing in the literature as to the profile of partner violence.

"What about violence against men?" is a question familiar to all who have lectured to larger audiences. To my knowledge, most researchers/speakers on the topic of domestic violence, in Sweden and elsewhere, would be loathe to claim that violence behind closed doors occurred only in one direction, from men against women. The assumption that only men commit domestic violence is nevertheless often ascribed to feminist researchers. Thus making their claims about patriarchal power relations leading to violence vulnerable as soon as other forms of violence in intimate relationships are found, not least violence by women against men and violence within same-sex couples. The speed at which evidence of forms of partner violence other than "woman battering" is used to discredit the "gender power/order relations" perspective in Sweden makes it necessary to examine some of the arguments and studies used.

The debate

The abstract to an article in 2006 by one of the researchers most prolific in the literature on gender symmetry began as follows:

> In the light of evidence from about 200 studies showing gender symmetry in perpetration of partner assault, research can now focus on why gender symmetry is predominant and on the implications of symmetry for primary prevention and treatment of partner violence.[61]

The researcher Murray Straus from New Hampshire went on in his abstract, and in more detail of course in the article, to identify several reasons by such progress was being inhibited, including between too much theory and too little empirical evidence; blindness caused by the adoption of a single causal factory theory – patriarchy and male dominance; lack of funding for studies looking at multi-causes of partner violence and so on.

[61] Straus 2006.

In the Special 20th Anniversary Issue of the Journal of Interpersonal Violence the year before, Martin Schwartz from Ohio took a different viewpoint. The abstract to his leading article in that journal stated:

> The most important thing we have learned about violence against women over the past 20 years is that violence is gendered and learned and can only be understood in the context of gender inequality. Most violence is male, and although some violence is done by females, it is far from equal and often done for very different reasons.[62]

Schwartz continues that those researchers who insist that men and women have similar rates of violence reach their conclusions "by treating male and female as sex categories, rather than as a gender system that is socially constructed and informed… there is no question that men are much more violent than women. Men still account for most injury and homicide not only of women but also of male victims" (p 8).

A few years earlier, the researcher Betsy Stanko reported on the one-day survey among many help-services (excluding the health services) in England and Wales at an Operation Kvinnofrid International Conference in Stockholm. The results of the Day to Count survey showed that over 80 percent of the persons seeking help after being subjected to partner violence were women who had been assaulted by men. The remaining 20 percent were divided between cases of women being violent against men or violence within same-sex couples. One of the main messages of Stanko's presentation was that men's violence against women was not hidden, it was just not being seen.

In 2002, the World Health Organisation published its *World Report on Violence and Health.* In the chapter on violence by intimate partners, a dichotomy in the dynamics of partner violence was identified. A distinction was made between (1) "a severe and escalating form of violence characterized by multiple forms of abuse, terrorization and threats, and increasingly possessive and controlling behaviour on the part of the abuser" and (2) "a more moderate form of relationship violence, where continuing frustration and anger occasionally erupt into physical aggression".[63] The latter type of violence seems similar to the notion of "mutual combat" in the Conflict Tactic Scales. The hypothesis was voiced that community-based surveys are most likely better suited to capturing the second, more moderate form of violence – also referred to as "common couple violence" – than the first severe type of violence that is referred to as battering.[64]

The authors of the WHO report claim that despite community-based surveys which find substantial evidence of physical aggression by women, there are "few indications that women subject men to the same type of severe and escalating violence seen in clinical samples of battered women". Further, the consequences of and motivations for partner violence differ between men and women.

---

[62] Schwartz 2005.
[63] Krug et al., 2002, p 93.
[64] It should be noted here that it is difficult to convey the difference between hitting, assault, and battering in Swedish. The term "kvinnomisshandel", women assault, is usually used to refer to more systematic violence and thus closer to "battering". The process of the normalization of violence often referred to in Sweden is related to the isolation's and breakdown of the victim's self-image. The American term of "entrapment" is another term used to signify the process surrounding battering.

An inquiry to the CDC (Centers for Disease Control) in Atlanta, Georgia, about the various perspectives on partner violence revealed that in 2004 a violence researcher had an article on domestic violence returned from a potential publisher for revision due to the fact that the article had not addressed the issue of common couple violence versus patriarchal terrorism and needed to do so.

What does the literature actually say?

A meta-analytic by John Archer under the title of "Sex Differences in Aggression Between Heterosexual Partners" was published in 2000. He reviewed studies from 1976 to 1997 on physical aggression to heterosexual partners and found that women were slightly more likely than men to use one or more act of physical aggression and to use such acts more frequently. He discussed the two conflicting viewpoints about partner violence as follows: family conflict researchers asked couples about how they solve conflicts and emphasized "mutual combat" with causal influences for committing violence being common to both men and men; feminist researchers on the other hand used victims' reports and police statistics and saw partner violence largely as an effect of patriarchy and was thus largely committed by men against women. The triggering causes of these violent incidents often concerned men's propriety over women, separation, jealousy, and women challenging men's authority or not fulfilling their household duties, using terms such as coercive control. Archer repeated M. P. Johnson's argument that these two groups of researchers make use of "nonoverlapping" populations. While women may be injured to a greater degree than men, many women injure men as well. It could be argued, according to Archer, that women's injuries are due to men's larger size and not necessarily to the internalization of patriarchal values.

Other interesting observations include that violence in dating relationships can be quite different from violence in more established relationships. For instance, men could be assumed to be more restrained in dating relationships, in part leading to women fearing less retaliation than otherwise would be the case and knowing that they could "spread the word" about violent boyfriends. Many of the gender-symmetry studies have in fact been conducted among young dating or college populations in the USA. Archer acknowledged that measures based on act and those based on consequences produce different results. Finally, he speculates as to distinctions between western and other societies. Cultural contexts allowing higher rates of violence by women (lower rates by men) might be where there is a weaker hold by patriarchy, and where individual and relational values as well as secular liberal values are stronger. Where greater economic and familial emancipation of women are found, women are also able to end relationships at considerably less cost than in other contexts. Where patriarchy is stronger, men's violence is greatest, female alliances – and support from birth families - weaker, and women more dependent on men for various resources.

A report was submitted in 2002 to the Department of Health and Children in Ireland by McKeown and Kidd. Summarizing their findings, they state that representative gender-neutral studies of men and women in developed English-speaking countries indicate that domestic violence is present in 5-20 percent of all current heterosexual relationships, and that the violence tends to be serious in about 40 percent of the cases. They also found that young, dating, cohabiting, single, or separated persons are much more likely to be affected by domestic violence than are people who are married and older.[65] They go on to state that half of the identified domestic violence is committed by both persons in the couples, with one-fourth being only committed by women and the remaining one-fourth only being committed

[65] McKeown & Kidd 2002, p 7-8.

by men. The criteria for whether the studies would be included were that both men and women were studied as either victims or perpetrators of domestic violence or both, and that the sample must be representative of the population. Some of the interesting points from the Executive Summary include:

- *Sexual violence was excluded*
- *Both men and women underreport their role as perpetrators of violence and overreport their role as victims of violence, but men do so to a greater degree than women*
- *Outcomes in terms of physical and psychological injuries tend to be considerably more negative for women victims than men victims*

They go on to write that despite the similarity of rates of violence by both sexes (physical, psychological; minor, severe), the outcomes of domestic violence in terms of physical and psychological injuries tend to be considerably more negative for women victims than for men victims. They acknowledge that since their overview concerns self-reported violence, perhaps the most extreme and chronic cases are not represented. Further that women put themselves at higher risks of domestic violence by leaving or trying to leave, evidence of a type of "entrapment", and where one party in a couple is dominant, there is more violence; more democratic and egalitarian couples display less violence.

In 2003, the CDC published a study on the costs of intimate partner violence (IPV) against women in the USA. In this report, it is stated that both women and men are the victims of this violence but that the literature shows that women are more likely than men to suffer physical and probably psychological injuries.[66] Abused women became depressed, abused drugs and alcohol, attempted suicides, and were larger consumers of health services. Lost time at paid work, lost productivity, weakened emotional attachment, and heightened economic dependence. Further, one-third of rape women partners were injured and 41% of women victims of IPV were physically injured. The CDC quotes other figures with regard to intimate partner violence on their home page[67]:

- *IPV accounted for 20% of nonfatal violence against women in 2001 and 3% against men (Rennison 2003).*
- *In 2002, 76% of IPV homicide victims were female; 24% were male (Fox and Zawitz 2004).*
- *The number of intimate partner homicides decreased 14% overall for men and women in the span of about 20 years, with a 67% decrease for men (from 1,357 to 388) vs. 25% for women (from 1,600 to 1,202; Fox and Zawitz 2004).*

In 2004, Henning and Feder[68] looked at women and men arrested for domestic violence, asking the question who presented the greater threat. Their study was conducted against the background of proarrest policies in several US states which make it mandatory for the police called to a private residence to arrest – or take into custody – all persons accused of violence. Many studies have shown that these proarrest policies have led to a sharp increase in the

---

[66] See http://www.cdc.gov/ncipc/pub-res/ipv_cost/ipv.htm (page 3, 2nd paragraph) where the authors refer to literature such as Brush 1990, Gelles 1997, Rand and Strom 1997, and Rennison and Welchans 2000.
[67] http://www.cdc.gov/ncipc/factsheets/ipvoverview.htm "The term "intimate partner violence" (IPV) describes physical, sexual, or psychological harm by a current or former partner or spouse. This type of violence can occur among heterosexual or same-sex couples and does not require sexual intimacy." According to the CDC estimations, nearly two-thirds of IPV is aimed at women and over one-third at men.
[68] Henning & Feder 2004, p. 78.

arrest of women, often when they themselves have called the police for protection and were arrested when the men in the house claimed that the women too (or only she) had been violence. Henning and Federer found that female arrestees were significantly less likely than their male counterparts to have histories that warranted concern regarding the potential for future violence, such as substance abuse. The policy of dual arrests was questioned and it was reflected whether these women would ever seek help again. They encourage researchers to go beyond studying gender differences in the prevalence of intimate partner violence observing that there may be other factors beyond injuries that differentiate male and female offenders. Similarly, Muftić and others conclude from their study of women arrested for IPV that "whereas women arrested alone for IPV may be similar to male offenders, dual-arrested women share more similarities with victims of IPV" urging more differentiation in the discussion of the use of violence, such as for self-defense purposes.[69]

Dobash and Dobash

Russell P. Dobash and R. Emerson Dobash who have writing about domestic violence since their 1979 book *Violence against Wives*, found that their findings from a study published in 2004 suggested that IPV is primarily an asymmetrical problem of men using violence against women and that women's violence is not equivalent to men's in terms of frequency, consequences, severity, or the victim's sense of safety and well-being. They concluded that the then current focus on men's violence against women was appropriate. They used in-depth interviews with women and men (separately) whose cases involving domestic violence (committed by the men against their partners) had been brought before two different criminalcourts in England. Both quantitative and qualitative data were collected, and they referred to their method as context-specific.[70]

The Dobash and Dobash study resulted in many quantitative findings. For instance, while other types of violence had been committed by both women and men (with women often over-reporting their own use of violence and men underreporting their use of violence), about 40 percent of women reported that their male partner had "demanded sex" from them and nearly 20 percent had been "forced" to have sex on at least one occasion. On the other hand, men reported having committed such acts at a much lower rate, and neither women nor men reported sexual coercion or violence on the part of women (p. 337). The Dobashes did document women's violence against men, but also the varying reactions to the violence, finding considerable differences. Women expressed fear, bewilderment, and helplessness. The men who maintained that they were affected negatively by their partner's violence were the exception. Other men expression admiration, a lack of concern, and the attitude that the violence was of little consequence. As for self-defense, both the women and men were in agreement that slightly more than half of the violence women used was always in self-defense.

They entered the debate about the symmetry or asymmetry of partner violence delineating the two schools as family violence (FV) versus violence against women (VAW). They strengthened the view that method is closely aligned with results. According to Dobash and Dobash, the family violence perspective makes use of a narrow, "act-based " approach to the definition and measurement of violence and "is more likely to find 'symmetry' or equivalence of 'violence' between men and women" (p 343). In contrast, "[t]he more comprehensive methodology used in VAW research provides additional data about the problem, including a more detailed look at the violence itself, as well as inclusion of factors such as context,

[69] Muftić et al., 2007, p 772.
[70] Dobash & Dobash 2004, s 333.

consequences and intentions… Findings from this more comprehensive methodology support the notion that *serious* intimate partner violence is asymmetrical, with men usually violent to women" (p 343). While all of the women in the Dobash study had been subjected to repeated attacks from their partners over a long period of time, only half had used any violence themselves, none had used sexual violence, and only a few had caused serious injuries. Other studies do show, nevertheless, that not always is women's violence in the context of men's violence to the woman, but Dobash and Dobash emphasize that the violence is "rarely identical or truly reciprocal" (p 345). For those cases where men are battered, they is not yet enough evidence to indicate what type of intervention should be used for women who subject their male mates to systematic and severe physical and sexual violence.

Graham-Kevan and John Archer noted in 2005 that to explain women's aggressiveness against their male partners, one needed to include all three explanatory models, that of (1) association with fear, (2) reciprocity, act-specified, and (3) coercive behaviour.

In the United States, the National Violence against Women Survey questioned 8000 men and 8000 women about victimization in their lifetime and during the 12-months prior to filling out the questionnaire. While they also found higher rates of violence committed by women than had traditionally been discussed, they also found that married/cohabiting women are more significantly subjected to intimate partner rape, physical assault, and stalking than married or cohabiting men. Further, women were subjected to more frequent and longer lasting victimization. Other differences included more fear of bodily harm, more time lost from work, more injuries, and more use of services in the health, mental health, and criminal justice areas than was the case for men victimized by intimate partner violence.[71]

In a synopsis of Michael S Kimmel's overview of men's victimization in heterosexual relationships, he is reported as stating:

> "Compassion and adequate intervention strategies much (*sic)* explore the full range of domestic violence – not only that both women and men are capable of using violence, but also the different rates of injury, the different types of violence, (including sexual assault, stalking, and postrelationship violence). Such strategies must also understand the differences between violence that is an expression of family conflict and violence that is instrumental to the control of one partner over another (p.23)… While expressive violence may be more symmetrical[72]); instrumental violence is overwhelmingly perpetrated by men – over 90%.
>
> "Men are more violent than women – both inside the home and in the public sphere. 'It is misleading [and dangerous] to characterize marital violence as mutual violence' (Fagan and Browne, 1996, p. 169). The home is not a refuge from violence, nor is it a site where gender differences in the public sphere are somehow magically reversed" (p.24).[73]

According to many commentators, the Conflict Tactic Scale (CTS) used in many population-based surveys allows no insight into context, motivations, and meanings. There are differences in the violence committed in order to control, to retaliate, and for self-defense.

It is often stated in discussions in Sweden that violence by women against their male partners or violence within same-sex couples discredits any type of gender order explanatory model. This is an argument that I have difficulty understanding. If power and gender relations and various forms of behaviour are to a certain degree learned, imitated, and/or sanctioned in a

---

[71] Tjaden & Thoennes 2000, p 142.

[72] (…[A]lthough excluding sexual assaults, stalking and post-relationship violence suggests that this form of violence too is more asymmetrical than the data from CTS suggests – Kimmel suggests a gendered difference of ¼ women and ¾ men.)

[73] For this and other references, see http://www.ncdsv.org/publications_malevictims.html.

society, why should it not be possible for them to be reproduced in various constellations? The article by Regal and others from 2002 about violence in same-sex relationships, where the CTS was used to study 284 gay and bi-sexual men, concluded that the patterns of power, violence, isolation – and comfort, reconciliation after the violence – are found regardless of sex or gender. Similar arguments are make by Holmberg and Stjernqvist in the Swedish context.

Scandinavian symmetry

I have read references to a few studies in Scandinavia that have indicated some gender symmetry in patterns of violence. In 2005, Gill's study from Gävle was part of a unique international study in 30 countries. 900 Swedish students filled out questionnaires, and with regard to less serious violence, it was found that 10% of the female students admitted to hitting their boyfriends first compared to 4% of the male respondents.[74] Nearly one-fourth have shoved one another. The authors discussed learning violence and the so-called "pegagogy of violence". They asserted that violence was clearly an expression for a dysfunctional relational pattern where both partners contributed. The Conflict Tactics Scale was used and the couples were found among the local university student population. The same proportion of women and men sought medical help and suffered serious psychological consequences of the violence. With regard to less serious violence during the past 12 months, one-third of both women and men committed it. With regard to serious violence, six percent committed it, a figure much lower than the average in other countries in the study. With regard to sexual coercion, one-third of the men had subjected their partners to less serious forms, and fifteen percent of the women.

In 2003, the Norwegian researcher Hilde Pope studied violence and violations among young couples. A nationwide representative sample was studied longitudinally. More than 2000 young couples were questioned, 37 percent were married or cohabiting. Six percent of the men and four percent of the women had been physically attacked by their partner during the previous six months. The findings showed that men were as likely as women to be subjected to the type of partner violence that is relatively widespread and less serious. There were few cases reported of all-around serious partner violence during the prior six months.

The continuum of violence

As a participant in the NSfK conference remarked to me after my presentation, the problem seems to have begun when all sorts of violence were equated. What do the various types of gender-based violence have in common, what is different? Isn't all violence gendered? The root causes and triggering devices, the frequency, the gender specificity, the consequences. Is women's nagging to be equated with men slugging women in the face? While watching a BBC-documentary on men who were subjected to "patriarchal terrorism" by their wives and girlfriends, I had several reactions. One was of course horror at what these men had gone through, or were still going through. Another concerned why battered men were being portrayed and not battered women. What then struck me the most was how similar these men's descriptions of their victimization were to the process of normalization described in Eva Lundgren's research in Sweden, with the additional shame and secrecy surrounding men being victimized by women. Ultimately, however, I felt that if people are horrified at what they saw, they should be able to better understand what the battered women's movement has been saying for decades.

[74] DN, 2005-01-27.

In the WHO Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women (2005) the issue of women's violence against men is discussed.[75] The authors maintain that most of the North American studies have used data from dating or college-age couples. They repeat the findings that 4-15 percent of women in these studies hit/use violence without the men having first hit them. Looking at the results in the studies in question, they conclude that women victimized by violence initiate violence against men to a greater degree than women not victimized by violence.

In their study cited above, Dobash and Dobash made the important observation that both family violence researchers (who find symmetry) and violence against women researchers (who find asymmetry) are guilty of conflation concerning acts of violence which can lead to confusing or misleading findings (p 331). The problem occurs at several stages of the research process, from definition and measurement of the problem to reporting of the results. They identify the problem as being one of using the term "violence" to refer to physical and sexual acts and "abuse" being used for non-violent acts (such as shouting or name-calling, threatening to leave). Even when authors introduce the terms separately, they are often used interchangeably in the discussion and presented under single categories, violence or abuse. The danger here would be that women's shouting could be counted as equivalent to men's punching or slapping. In the Dobashes' study above, women and men agreed to a greater degree about women's violence than about men's violence; further, some acts were committed by a great many men that were rarely committed by women, such as choking, property damage, threats to hit (p. 336).

Conclusion

In Sweden, intimate partner homicide kills at least four times more women than men; several self-report surveys show much higher rates of IPV aimed at women than at men.[76] Almost all persons suspected of sexual violence are men, according to the police statistics, and the overwhelming majority of victims are women. The field of interpersonal intimate violence has influenced how violence overall is being discussed and studied. Certainly, the questions raised by the various studies above must be brought into the debates in Scandinavia and Sweden to a greater extent.

References

Archer, J (2000). "Sex Differences in Aggression Between Heterosexual Partners: A Meta-Analytic Review". *Psychological Bulletin* 2000;126(5):651-680.

CDC (Centers for Disease Control). www.cdc.gov/ncipc

DN Debatt. 2005-01-27. Stockholm: Dagens Nyheter. "Kvinnor lika våldsbenägna som män i parförhållanden".

Dobash, R P & R E Dobash (2004). "Women's Violence to Men in Intimate Relationships: Working on a puzzle". *Brit J Criminol*, April 2004; **44**, 324-349.

Garcia-Moreno C, H AFM Jansen, M Ellsberg, L Heise, C Watts (2005). Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women. Geneva: World Health Organization.

[75] Garcia-Morena et al., 2005, p 37-38.
[76] See Leander 2007 (with references to Rying, etc.).

Graham-Kevan N & J Archer (2005). “Investigating Three Explanations of Women’s Relationship Aggression”. *Psychology of Women Quarterly*, 2005;29:270-277.

Henning K & L Feder (2004). “A Comparison of Men and Women Arrested for Domestic Violence: Who Presents the Greater Threat?” *Journal of Family Violence*, April 2004;19(2):69-80.

Holmberg C & U Stjernqvist (2005). “Våld i samkönade parrelationer”. *Socialmedicinsk Tidskrift, Tema: Könat våld – våld i parrelationer.* 2005;82(6):548-557.

Kimmel, M S (2002). "Gender Symmetry in Domestic Violence: A Substantive and Methodological Research Review" *Violence Against Women*, November 2002.

Krug E G et al., eds (2002). *World Report on Violence and Health*. Geneva, WHO Health Organization.

Leander, K (2007). Mäns våld mot kvinnor. Ett folkhälsoproblem. Stockholm: Centrum för folkhälsa, Stockholms läns landsting.

McKeown K & P Kidd (2002). “Men and Domestic Violence: What Research Tells Us”. Dublin, Ireland: Kieran McKeown Ltd., Report to the Department of Health and Children.

Muftić, L R & J A Bouffard, L A Bouffard (2007). *Journal of Interpersonal Violence*, June 2007;22(6):753-774.

Regan K V, K Bartholomew, D Oram, M A Landolt (2002). “Measuring Physical Violence in Male Same-Sex Relationships”. *Journal of Interpersonal Violence*, March 2002;17(3):235-252.

Schwartz, M D (2005). “The past and the Future of Violence against Women”. *Journal of Interpersonal Violence,* January 2005;20(1):7-11.

Straus, M A (2006). “Future Research on Gender Symmetry in Physical Assaults on Partners”. *Violence Against Women,* November 2006;**12**(11):1086-1097.

Tjaden P & N Thoennes (2000). “Prevalence and consequences of Male-to-Female and Female-to-Male Intimate Partner Violence as Measured by the National Violence Against Women Survey”. *Violence against Women*, February 2000;6(2):142-161.

Väktare och våld. En studie av finska och svenska väktares berättelser om våld och hot om våld.

Mallén, Agneta

Sammandrag

Syftet med detta paper är att studera sex väktares berättelser om erfarenheter av våld och hot om våld. I samtalsintervjuerna diskuterar jag väktarnas upplevelser av våld och hot om våld samt *hur* väktarna berättar om detta. Min avsikt i intervjuerna är att väktarna själva avgör vad de räknar som våld eller hot om våld. Ett sätt att få reda på vad väktarna definierar som våld är att undersöka vilka våldshandlingar som väktarna anmäler till polisen. Våld mot tjänsteman skall alltid polisanmälas men väktaren bedömer själv huruvida det våld han eller hon utsätts för räknas som våld eller inte.

Intervjumaterialet visar att en fysisk våldshandling som riktas mot väktaren så gott som alltid polisanmäls. Våld som upplevs personligen riktat mot väktaren eller särskilt kränkande anmäls också till polisen. Däremot uppfattas inte verbala hot om våld som ett reellt hot. Väktarna säger också att våldet hör till yrket vilket gör att våldet inte alltid anmäls.

Då man studerar hur väktarna talar om våldet, blir det tydligt att väktarna ibland beskriver våldet genom att avdramatisera eller ”tona ner” en våldsam händelse. När väktarna berättar om det våld de själva utför använder de sig även av en slags rapportsvenska – formuleringar som kan återfinnas i de rapporter som skrivs när väktaren utsatts för våld. Väktarna normaliserar också våldet i sina berättelser – våldet är något mänskligt som alla kan utöva. Våldet beskrivs även i termer av berättigat och oberättigat våld. Våldet är berättigat då väktaren följer nödvärnslagen eller då våldet utövas kontrollerat av väktaren. Det berättigade våldet ses också som skydd för både väktare och förövare.

Inledning

Det finns idag ett flertal yrkesgrupper vars utsatthet för våldsbrott har undersökts vetenskapligt – bland andra sjukvårdspersonal (Åkerström 1993, 2000, 2002), butiksanställda (Geijer 2002) och fångvårdspersonal (Gustavsson & Svedberg 2002). En yrkesgrupp vars utsatthet för brott förefaller ha ökat kraftigt under de senaste åren är väktare[77]. År 2001 var säkerhetspersonal – bland andra väktare – den yrkesgrupp bland män som var näst mest utsatt för våld och hot om våld på arbetsplatsen i Sverige (Arbetsmiljöverket - Arbetsmiljön 2001). Flera kommuner anlitar idag väktare för att bevaka allmänna platser[78] och väktare anställs

[77] Med termen väktare avser jag väktare, ordningsvakter och skyddsvakter som arbetar med stationär bevakning, teknisk bevakning eller ronderande bevakning (för en beskrivning av de olika bevakningsformerna, se Matteoni 1999) .

[78] Se exempelvis nyhetsartikeln ”Allt flera kommuner anlitar väktare” [http://sydsvenskan.se/sverige/article128463.ece]; 27.11.2005

även allt oftare för att skydda andra yrkesgrupper mot våld och hot om våld (Geijer 2002; Heiskanen 2005). Trots det finns det endast få svenska eller finländska studier som diskuterar yrkesgruppen väktare såsom offer för arbetsplatsrelaterat våld (se Aromaa et.al. 1994; Arbetsmiljöverket - Arbetsmiljön 2001; Hurskainen 2004; Heiskanen 2005).

Syftet med detta paper är att beskriva och analysera väktares erfarenhetsberättelser av utsatthet för våld och hot om våld[79]. Jag har analyserat sex samtalsintervjuer med manliga och kvinnliga väktare i Sverige och Finland och vill därigenom studera *vad* väktarna säger om våldet men också *hur* de uttrycker sig (jfr. Burcar 2005, 22). Vad avser väktarna med begreppet våld i sina berättelser? Finns det skillnader mellan manliga och kvinnliga väktares presentationer av upplevt våld och hot om våld? Denna text utgör en första analys av mitt intervjumaterial bestående av 11 intervjuer. Intervjuerna som denna text grundar sig på omfattar två kvinnliga finska väktare, två manliga svenska väktare och två manliga finska väktare. Jag har gett väktarna de fingerade namnen Päivi, Tarja, Nils, Olle, Jouni och Timo.

Definitioner av våld

Vilka handlingar kan egentligen räknas som våld och hur har våld definierats i tidigare studier? I broschyren ”Våld – en kunskapsöversikt” skriver Per-Olof H Wikström att begreppen våld och aggression i många fall är utbytbara (2002, 7). Våldets varierande definitioner diskuteras också i antologin ”Det lokala våldet” och förklaras i denna bland annat som ”en handling mellan två personer som definieras som illegitim av en (eller flera) utomstående betraktare” (Sahlin & Åkerström 2000, 328). Flera studier om arbetsrelaterat våld utgår från den tredelade definitionen av våld som stiftats av *Californian Division of Occupational Safety* (OSHA) (se bl.a. Nordin 1998; Bowie 2002, 6; Heiskanen 2005, 40). Denna definition indelar arbetsplatsrelaterat våld i inkräktande våld, konsumentrelaterat våld samt relationsrelaterat våld. Enligt denna definition är våld mot väktare oftast konsumentrelaterat våld (Bowie ibid.).

I likhet med SCB (2004) och Gustavsson & Svedberg (2002) vill jag dock i denna studie låta intervjupersonerna själva avgöra vad de räknar som våld eller hot om våld. I detta har jag också inspirerats av Åkerström (2000), som i en studie diskuterar handlingar som enligt lagen är straffbelagda men inte kännetecknas som våld av offren.

I texten nedan kommer jag att diskutera de empiriska data jag fått i samband med samtalsintervjuerna. De teman i samtalsintervjuerna jag diskuterar är väktarnas upplevelser av våld och hot om våld och hur väktarna berättar om detta. Jag vill få reda på vilka handlingar som väktarna upplever som våld och undersöker därför också när väktarna brottsanmäler våldshandlingar.

[79] Syftet med denna studie är inte att diskutera *omfattningen* av hot om våld och våld mot väktare. En studie av omfattningen av våld mot väktare försvåras av att mörkertalet gällande våld och hot om våld mot väktare torde vara stort. Väktarnas låga anmälningsbenägenhet bekräftas av en australiensisk studie av olika yrkeskategoriers anmälningsbenägenhet som uppskattar att endast ett av fem fall av våld och hot om våld på arbetsplatsen anmäls till polisen (Mayhew 2000, 22).

Att anmäla en våldshändelse

För att försöka utröna, vilka händelser som väktarna kategoriserar som våld (jfr SCB 2004; Gustavsson & Svedberg 2002), har jag i samtalsintervjuerna bland annat frågat när väktarna anmäler en våldshändelse till polisen. Våld mot tjänsteman – som våld mot väktare innebär – skall alltid rapporteras till polisen men att väktaren bedömer själv huruvida en våldsam incident räknas som våld mot tjänsteman eller inte. En knuff eller ett nyp kanske undantas regeln och räknas inte som våld – i likhet med personalen på sjukhem i Åkerströms studie (2000) som inte benämner knuffar och nyp ”våld”.

Väktarna jag samtalsintervjuat är ense om att en fysisk våldshandling så gott som alltid polisanmäls. För Nils finns det i citatet nedan en tydlig gradering i våldet som bestämmer när man anmäler. De som kommer med verbala hot får en andra chans, medan upprepade hot och våld anmäls:

Nils: Och då har vi ändå en väldigt hög toleransnivå när det blir ett hot mot oss.
Agneta: Alltså när, när väljer man sen att, när har du ditt mått rågat eller när anmäler du?
Nils: När det gäller hot så brukar jag då… alltså ge dom en chans: ”Har du tänkt på vad du säger för nånting?”.
Agneta: Mm.
Nils: Och visst oftast säger dom ”aj förlåt jag tänkte mej inte för”, okej, fine, då noterar jag bara. Men om dom kommer med upprepade hot och det eskalerar så är det inget snack om saken.
Agneta: Och om det är våld?
Nils: Ja våld så är det nolltolerans.

Likaså anmäls våldshändelser som känns personliga eller kränkande till polisen. Väktarna anmäler händelser där förövaren är ”närvarande i situationen”, när förövaren ”vet vad han gör”, när våldet ”riktas mot mej (väktaren)” eller när förövaren har ”konkret info”, såsom hemadress eller andra uppgifter om väktaren. I tidigare samtalsintervjuer om trygghet och rädsla för brott (Mallén 2005, 156) säger också intervjupersonerna att de berörs mycket starkt av brott som de upplever vara personligt riktade mot dem eller en närstående människa.

Alla våldshändelser anmäler väktarna dock inte. När jag frågar varför man inte anmäler en våldshändelse, säger en del av väktarna att brottsskadeståndet är alltför lågt – ”man får ju ingen ersättning”. Väktarna anser också att de blir immuna, avtrubbade, för våldet. Detta förklaras med att våldet hör till jobbet:

Agneta: Vad beror det på [att man inte anmäler en våldshandling]?
Jouni: Jag vet inte, kanske är man avtrubbad [viskar nästan], jag vet inte. (…) På nåt sätt är det, jag tycker att det hör till jobbet men om det skulle gå dåligt så skulle man säkert tänka på annat sätt.

Jounis kommentar om att våldet ”hör till jobbet” sammanfaller med resultaten i en finländsk studie av Aromaa et. al. (1994). Denna studie visar att väktare som arbetar som butikskontrollanter sällan polisanmäler kunderna för det våld de utövat mot väktarna. Detta beror på att väktarna upplever att ständiga hot och våld är något som tillhör jobbet.

Våldsamma situationer

I fem av de sex intervjuer jag analyserat är väktaren ensam i tjänst när han eller hon upplever våld eller hot om våld. Förövaren är i de flesta av fallen missbrukare, psykiskt sjuk eller berusad. I flera av intervjuerna kommenterar väktaren att förövaren har ”tom blick”, är ”snurrig” eller – som i citatet nedan – är påverkad av narkotika.

Olle: ”Stick annars dödar jag dej” [ropar] skriker han till mej och så tänkte jag antingen är han narkotikapåverkad eller så är han, jag ser ögonen på han va, eller så är han psykiskt sjuk
Agneta: Mmm.
Olle: Eller så är han en kombination… [funderar]

Förövarna använder också olika slags tillhyggen, allt från en shoppingvagn som kastas mot väktaren, till knivar eller trasiga flaskor.

Jag som intervjuare får uppfattningen av att väktarna berättat flera gånger om händelserna. Många av berättelserna om upplevt våld eller hot presenteras också med en dramaturgisk poäng. I en del av berättelserna målar väktaren upp ett vardagligt ingripande som spårar ur och blir väldigt våldsamt. Förövaren som exempelvis först sitter ner reser sig plötsligt upp och blir hotfull. I skildringen nedan har väktaren fått en anmälan om att någon – kanske en solbadande anställd – sitter på taket till en kontorslokal. Denne någon visar sig vara en mycket våldsam man.

Olle: Och jag säger,”tjena” sa jag [ljus vänlig röst], ”du får inte lov att sitta här uppe, man får inte va här”. Så vänder han om sej och så ser (jag) han är skuren på armarna här och blod på den här t-shirten. Så säger han [väser]”stick annars ska jag döda dej”.

Ibland får skildringarna av våldshändelserna nästan en ofrivilligt komisk vändning, såsom i berättelserna nedan. De bägge kvinnliga väktarna jobbar civilklädda som butikskontrollanter och berättar om två nästan identiska händelser de råkat ut för:

Tarja: Jag minns så klart att när jag bad om *hjälp* av människorna runt omkring så hörde jag bara hur en man och hans fru säger ”oj, oj nu är det ett familjegräl på gång”.

Päivi: En gång stod jag i en butiksentré och försökte hålla kvar en man som snattat. Han kom loss och smet (…). En man kom efteråt och sade ”Måste ni turturduvor slåss här i entrén” [skrattar gott].

Intressant i citaten ovan är att de våldsamma ingripandena uppfattas som familjevåld. Detta beror dels på att motparterna är en manlig förövare och en kvinnlig väktare, dels på att den kvinnliga väktaren inte bär uniform utan civila kläder.

Verbala hot tas sällan på allvar av de väktare jag samtalsintervjuat. De manliga väktarnas åsikt kan illustreras med citatet ”menar han vad han säger eller säger han bara” – här avser väktaren att hot om våld ofta är tomt prat som inte infrias. De kvinnliga väktare som jag

intervjuat upplever säger sig inte heller ta verbala hot om våld på allvar. Tarja likställer de muntliga hot hon får höra i jobbet med ”sånt som jag kan häva ur mej när jag kör bil”. Päivi säger att hon inte ”orkar lyssna” på de verbala hoten.

Studier visar att det finns skillnader i det så kallade våldsmönstret för män och kvinnor – kvinnor utsätts i högre grad för verbala skymfningar och smädelser medan män mest utsätts för öppet våld (Mayhew 2000, 24). Detta förklaras ibland (ibid.) med att de mest våldsutsatta kvinnorna undantagslöst arbetar inom vård- och sociala yrken medan våldsutsatta män arbetar med säkerhetsuppgifter inom polis- och säkerhetsyrken (se även Arbetsmiljöverket - Arbetsmiljön 2001). Enligt svenska och finländska studier är kvinnor mer utsatta för våld på arbetsplatsen än män (SCB – Offer för våld och egendomsbrott 1978-2002; Heiskanen 2005).

Berättelser om våld

Jag vill i detta paper ännu diskutera *hur* väktarna talar om våldet. Jag vill dels studera vilka ord och formuleringar väktarna använder för att beskriva våld de själva utövar, dels vilka ord och formuleringar väktarna använder för att beskriva våld som utövas av andra. Intressant är också att studera huruvida väktarna anser att våldet kan vara berättigat i vissa fall.

När väktarna beskriver sitt eget bruk av våld använder de ord som ”hålla i”, ”släpa”, ”putta” och ”brottas”. Termen ”brottas” låter nästan gullig men beskriver en handling där en person med hjälp av fysisk kraft försöker oskadliggöra en annan person. Väktarna säger också att de ”kopplar grepp”, ”lägger ner och bojar”, ”sänker honom (förövaren) i backen” och ”bryter ner”. Bruket av våld beskrivs kliniskt men diffust. Tänkas kan, att väktarna på så sätt försöker distansera sig från sitt eget bruk av våld. De formuleringar som används är även en slags *rapportsvenska* – formuleringar som återfinns i de rapporter som skrivs då väktaren varit involverad i en våldshandling.

När väktarna däremot beskriver det våld som de andra – förövarna – utövar, används mer vardagliga ord och formuleringar. Förövarna ”biter”, ”slänger en shoppingvagn”, riktar ett ”karateslag”, ”smäller” och ”sparkar”. Formuleringarna som används åskådliggör konkret vilka våldshandlingar som förövaren använt sig av.

Man kan också säga att väktarna *normaliserar* våldet, både det som utövas av väktarna och det våld som riktas mot väktarna. Våldet är något vardagligt och ofta förekommande. Väktarnas bruk av våld beskrivs bland annat som följer:

Päivi: När man måste försvara sig (…) Ibland blir man aggressiv, det är mänskligt.

Här säger Päivi alltså att våldet är mänskligt, något som alla kan bli tvungna att utöva. Man pratar också om ”normala våldssituationer”, såsom i citatet ”De här normala våldssituationerna är att man måste avlägsna en bråkstake som blir arg.” I detta citat tonar väktaren även ner våldet, det är en ”bråkstake” – en term som snarare skulle beskriva ett busigt barn än en våldsverkare.

Väktarna beskriver också våldet genom att ”tona ned” en våldsam händelse (jfr Åkerström 2000). Olle säger ”den var inte särskilt upplyftande den händelsen” efter att han beskrivit hur

han blivit hotad med kniv. Den finska väktaren Timo beskriver en person som hotat honom med våld genom att säga ”det var en sån där tråkig man”. Han fortsätter med att förklara varför mannen var ”tråkig” – mannen var efterlyst för 17 brott. Likaså förekommer att väktarna tonar ner det våld de själva använder i gripanden. Jouni tonar ner både förövarens och sitt eget bruk av våld i citatet nedan:

Agneta: Attackerade han dej?
Jouni: Han hoppade på mej men jag sprejade[80] och bojade honom och polisen (kom) och allt gick igen jättebra.

Våldet som väktarna utövar beskrivs även i termer av *berättigat* och *oberättigat* våld. Olle förklarar att han alltid arbetar juridiskt rätt, utgående från nödvärnslagen[81], även om han blir tvungen att bruka mycket våld: ”Våldsamma ingripanden (…) (då vi måste) slå med batong och verkligen ta i och ta dom i backen (…) (Men)vi måste alltid arbeta *by the book* så att säga.(…)Vi tar inte och pryglar nån.” Våldet beskrivs som kontrollerat, det spårar inte ut i hämningslöst pryglande. Timo använder likaledes termen ”kontrollerat bruk av kraft[82]” när han beskriver det våld han tillgriper. Våldet är kontrollerat – och därmed berättigat. Väktares oberättigade bruk av våld beskrivs i ett fall då Nils berättar om sin kollegas sätt att gripa en förövare. Nils säger:

> Och då har jag en kollega som tog ett skuldergrepp[83] på honom (…) Och det låg inte riktigt i proportion till det motstånd han hade.

Slutligen ses våldet i intervjuerna som ett skydd, både för väktaren och för förövaren. Då våldet skyddar väktaren beskrivs det som följer: ”Om dom varit våldsamma får vi ju lägga en viss nivå (av motstånd) (…) det är för vårt eget skydds skull.” Våldet kan också ses som ett skydd för förövaren och beskrivs då som följer: ”Det är för att vi vill ha kontroll så fort som möjligt (…) för att minimera risken för skador (…) på honom, va.” Här betonas även att väktaren bör ha kontroll över situationen. Detta kan jämföras med termen ”kontrollerat bruk av kraft” ovan, där kontrollen också poängteras.

Avslutande diskussion

Denna första analys av intervjumaterialet med sex väktare visar att det kan vara svårt att klart dra gränsen mellan de handlingar som definieras som våld och handlingar som inte definieras som våld. Väktarnas definitioner av våld ligger på individnivå, eftersom respektive väktare definierar våld på olika sätt. Däremot polisanmäls fysiskt våld alltid och uppfattas därmed som våld. I likhet med den sjukvårdspersonal som Åkerström studerat (2000) tonar väktarna ner våldet och beskriver det som något normalt och vardagligt.

[80] I Finland har väktarna rätt att använda pepparspray.
[81] Brottsbalken 24 kap, § 1-6
[82] Den finska termen är ”hallittua voimankäyttöä”
[83] Väktaren vänder upp förövarens arm på ryggen mot dennes skuldra.

Referenslista:

Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljön 2001, [http://www.av.se]; 25.11. 2005

Aromaa, Kauko et. al., (1994), *Väkivalta työtehtävissä. Työssä koettua väkivaltaa koskevan tutkimushankkeen osaraportti*, Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos

Bowie, Vaughan, (2000), Defining violence at work: a new typology. I: *Violence at Work. Causes, patterns and prevention*, Red. Martin Gill, Bonnie Fischer & Vaughan Bowie, Devon: Willan publishing, s. 1-20.

Burcar, Veronika, (2005), *Gestaltning av offererfarenheter. Samtal med unga män som utsatts för brott*, Lund: Sociologiska institutionen vid Lunds universitet.

Geijer. Per, (2002), *Hot och våld vid nattöppen detaljhandel. Pilotstudie i centrala Stockholm*, Arbetarskyddsstyrelsen. [htpp://www.av.se]; 22.11. 2005

Gustavsson, Jan & Svedberg, Boy, (2002), *Hot och våld mot personal i kriminalvården*, Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.

Heiskanen, Markku, (2005), Työpaikkaväkivalta Suomessa. I: *Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista*, OPTL:n julkaisuja 216, [htpp://www.om.fi/optula]; 24.11.2005

Hurskainen, Tero, (2004), *Snattare, knarkare och bråkmakare. Upplevda och reella hot för säkerhetspersonalens arbetssäkerhet i finska varuhus*, Opublicerad avhandling pro gradu i sociologi, Institutionen för allmän samhällsforskning vid Åbo Akademi.

Mallén, Agneta, (2005), *Trygghet i skärgårdsmiljö. En studie om rädsla för brott i Åboland,* Lund: Sociologiska institutionen vid Lunds universitet.

Matteoni, Mario, (1999), *Repetitionsutbildning för väktare*, Borås: Sjuhäradsbygdens tryckeri Ab.

Mayhew, Claire, (2000), Occupational violence in industrialized countries: Types, incidence patterns and at risk groups of workers, I: *Violence at Work. Causes, patterns and prevention*, Red. Martin Gill, Bonnie Fischer & Vaughan Bowie, Devon: Willan publishing, s. 21-40.

Nordin, Henrik, (1998), *Våld och hot i arbetet. Statistik över anmälda arbetsskador, utsatthet och besvär*, Arbetarskyddsstyrelsen. [http://www.av.se]; 19.11. 2005

Statistiska centralbyrån. (2004), *Offer för våld och egendomsbrott 1978-2002*. [http://www.scb.se/statistik/LE/LE0101/1978I02/LE0101_1978I02_BR_04_LE104SA0401.pdf]; 22.11. 2005

Wikström Per-Olof, (2002), *Våld – en kunskapsöversikt*, Solna: Tryckindustri.

Åkerström, Malin, (1993) *Våld och hot i sjukvårdsarbeten – dokumentation av en riksrepresentativ intervjustudie*, Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University, Lund: Sociologiska Institutionen.

Åkerström, Malin, (2000), ’Det gicks bärsärkagång’ – nedtoning av våld på sjukhem. I: *Det lokala våldet. Om rädsla, rasism och social kontroll*, Red. Ingrid Sahlin & Malin Åkerström, Stockholm: Liber, s. 297-319.

Åkerström, Malin, (2002), Slaps, Punches, Pinches – But not Violence: Boundary-Work in Nursing Homes for the Elderly, *Symbolic Interaction* Vol. 25/4: 515-536.

The Connection Between Alcohol Use and Violence. Comparing Finnish-speaking and Swedish-speaking Adolescents in Finland

Yaira Obstbaum
Department of Criminal Policy
Ministry of Justice
Yaira.obstbaum@om.fi

Mikko Aaltonen
Department of Criminology
National Research Institute of Legal Policy
Mikko.aaltonen@om.fi

The aim of the paper

to present how alcohol use is connected to juvenile violence among Finnish adolescents by investigating whether the connection between alcohol use and violence is spurious or situational (causal?)

to present findings that imply that the connection between alcohol and violence could be different among Finnish-speaking and Swedish-speaking adolescents

to investigate if this difference could be understood through situational effects of alcohol rather than delinquent lifestyles to which alcohol use is connected

Finnish self-reported delinquency 2004

- All results are based on the 5th sweep of the Finnish Self-Report Delinquency Study (FSRD). The sweep was conducted in year 2004 and for the first it time included a booster sample of the Swedish-speaking minority of Finland. The respondents are ninth graders (15-16 year olds).

- Finnish Self-Report Delinquency Study (FSRD) 2004
  - **5,142** adolescents from Finnish speaking schools
  - **1,137** adolescents from Swedish speaking schools.

- *Cause, excuse or something else? The connection between alcohol use and violence among Finnish adolescents*
  - Mikko Aaltonen, Master's thesis, University of Helsinki, March 2007
  - National Research Institute of Legal Policy Research Reports (forthcoming) (www.optula.om.fi)
- *Juvenile Delinquency among the Swedish speaking minority in Finland*
  - Yaira Obstbaum, Master's thesis, University of Helsinki, March 2006
  - National Research Institute of Legal Policy Research Reports 69 (www.optula.om.fi)

Cause, excuse or something else? The connection between alcohol use and violence among Finnish adolescents

- The aim of the study was to examine the strong connection between frequency of alcohol use and violent behaviour among Finnish-speaking adolescents and to investigate whether this relationship is causal (intoxicated violence) or spurious (shared risk factors)?
- After controlling for several possible explaining variables (e.g. low self control, low parental control, low socio-economic status), the association between alcohol use and violence remained strong. No third variable could entirely account for the connection between alcohol use and violence, which implies that this relationship is not caused by shared risk factors
- However, this analysis does not tell anything about the situational effect of alcohol: is alcohol use connected to drunken violence, or to violence in general? If the frequency of alcohol use is connected to sober violence, the reason cannot be the intoxicating effect of alcohol: in that case the relationship would, after all, be spurious
- Results indicate that while high alcohol consumption slightly increases the prevalence of sober violence, the majority of the correlation between alcohol use and violence is explained by **drunken violence**

- *High alcohol use is a major contributing factor to violence, at least among Finnish-speaking adolescents*

Situational or spurious?

Situational (=causal) explanation:

Alcohol use → Intoxication → Drunken violence

Spurious (=alternatives to causal) explanation:

Shared risk factors → Violence

Shared risk factors → Alcohol use

Alcohol use → Sober violence

Differences in delinquency between Finnish and Swedish speaking adolescents.

Differences in delinquency between Finnish and Swedish speaking adolescents.

- Finland has two official languages: Finnish and Swedish. Swedish is spoken as a mother tongue by 6 per cent of the population. Many studies suggest that the Swedish speaking population “deviates positively” from the Finnish-speaking majority by having a lower incidence of various social problems. My study was the first systematic effort to describe comparatively the prevalence of **juvenile delinquency** among the Swedish-speaking adolescents in Finland.

- In the previous figure we see the percentages of adolescents who committed the offences at least once during the last year.
- Finnish speaking adolescents had higher participation levels in *seven types of delinquency*: truancy, running away from home, stealing at school, assault, destruction of property, buying stolen property, and use of marihuana or hashish.
- Swedish speaking adolescents had higher participation rates in only *three offence types*: driving without licence, driving under the influence of alcohol, and stealing at home

- In this presentation we are going to focus particularly on violent offences. We see that when it comes to assault there is a big difference between the language groups where the prevalence of committing assault is 50 percent higher among the Finnish-speaking adolescents than the Swedish- speaking adolescents.

Alcohol use and delinquency among the Swedish-speaking adolescents..

- Finnish speaking adolescents were much more likely to commit violent offences (excluding fighting) and destruction of property under the influence of alcohol. It could be stated that Swedish speaking frequent alcohol users somehow manage not to commit these crimes when they use alcohol.

- Swedish speaking youth also tend to use alcohol a little more frequently.

- It however seems that there is not an equally strong connection between frequent drinking and frequent offending among Swedish speaking adolescents as there is among Finnish speaking adolescents.

- **This presentation tries to further investigate whether the fact that *there is more drunken violence among Finnish-speaking adolescents* can be understood through differences in situational factors or shared risk factors.**

Frequency of alcohol use and violent behaviour. Differences between the language groups.

Frequency of alcohol use and violent behaviour

- In these figures, we compare the language groups according to the frequency of alcohol use and the prevalence of violence.

- In the first figure , we see that the Swedish-speaking adolescents tend to use alcohol a little more frequently than the Finnish-speaking adolescents. This is surprising, keeping in mind that Swedish-speaking adolescents more seldomly commit violent offences under the influence of alcohol.

- The second figure shows the prevalence of committing a violent offence in the year prior to the investigation. A We see here that prevalence committing a violent offence is a little higher among Finnsh-speaking adolescents is a little higher, but the difference is not very big.

- Also, when it comes to fighting it is equally common to take part in a fight in both language groups. However, the fights among Finnish-speaking youth were much more often severe and resulted in injuries that required medical assistance.

- We cannot say...
  - that Finnish-speaking drink more than Swedish-speaking adolescents
  - that Finnish-speaking adolescents would be particularly more violent than their Swedish-speaking peers (with the exception of assaults)

- How about the connection **between** alcohol use and violence?

Is the connection situational?

Percentages of 15 – 16-year olds who **took part in a fight** in the year prior to the investigation in Finnish-speaking schools and Swedish-speaking schools, by level of intoxication and frequency of alcohol use.

Is the connection situational?

- The basic association between alcohol use and fighting looks pretty much the same, but there is quite a big difference in those adolescents who drink at least once a week between language groups.
- The number of assaults in Swedish-speaking group is so small that comparison does not really make sense. However, one could find an implication in the figure, that the violence in the Finnish-speaking group is more severe
- As one can see, the differences between different alcohol consumption groups are explained for large part by intoxicated violence. In ohter words, it seems that the prevelance of sober violence is almost exacly the same.
- Therefore it would seem that the differences between language groups and alcohol consumption groups are explained by differences in drunken violence.

Gender controlled odds ratios for violent behaviour

Use of alcohol	Finnish	Swedish
never	1	1
once a month or less	***2,0	1,3
1 - 2 times a month	***5,3	*2,1
once a week	***15,5	***4,6
Economic situation in family		
very good	1	1
good	1,1	1,1
fair	**1,5	1,2
poor	**2,3	1
Self control		
high	1	1
average	***2,3	**2,6
poor	***4,0	**3,2

Results

- The prevalence of sober violence is the same in both language groups
- Being intoxicated had similar effects to fighting in both language groups
- The overall relationship between frequent use of alcohol and violence was *much stronger* among Finnish-speaking adolescents
  - Controlling for the economic situation in the family did not change the initial connection between alcohol use and violence or explain the difference between language groups
  - Controlling for low self control had a similar effect to the risk of violent behaviour in both language groups, however this did not explain away the differences between the language groups concerning the connection between alcohol use and violence
- **Frequency of alcohol use is much more strongly connected to violent delinquency among Finnish- than Swedish-speaking adolescents**

Problems

- The variables used (the frequency of alcohol use) are not specific enough
  - We should know more than just the frequency of alcohol use (amount, substance used, subjective feeling of intoxication)
- ”Lost in translation”?
  - Possibility that words like assault, intoxication, etc. may have slightly different meanings in different languages

Situational or spurious: conclusion

Situational (=causal) explanation:

Alcohol use → Intoxication → Drunken violence

Spurious (=alternatives to causal) explanation:

? Shared risk factors → Violence
Shared risk factors → Alcohol use

Alcohol use → Sober violence

*Intoxication leads to violence in both language groups, but does not explain **the difference between language groups**.*
*As a **conclusion** one could say that the situational effect of alcohol seems to account for the majority of the connection between alcohol use and violence. This is emphasized by the fact the alternative explantions were rather weak compared to the role of intoxication in violence.*

However, we still have to take into account that alcohol use is connected to a large quantity of shared risk factors that we have not been able to control for here.

Discussion: the different connection between alcohol use and violence between the language groups…

- The relative effect of drunkenness for violent behaviour is similar in both groups, but **the relative amount of <u>violent frequent drinkers</u>** is very much larger in the Finnish-speaking group
- **The different connection between alcohol and violent behaviour can be attributed to the larger amount of Finnish-speaking violent frequent drinkers**.

- This can be explained in at least two ways:
  1. Either the Finnish-speaking adolescents consume larger quantities of alcohol when intoxicated.
  2. Or the cultural meanings connected to alcohol use are different in different language groups: The attitudes towards delinquent behaviour when intoxicated may be more tolerant in the Finnish-speaking group.

Mænds vold i hjemmet

Poppel, Mariekathrine PhD. studerende
Email: mapo@ilisimatusarfik.gl
Ilisimatusarfik. Grønlands Universitet

Abstrakt

Artiklen bygger på foreløbige resultater fra Ph.d. projektet *Vold i familien – mænds vold mod kvinder – en undersøgelse af aspekter af måden, hvorpå mænds vold mod kvinder beskrives og forklares*. Projektet tager udgangspunkt i et udvalgt materiale fra den prækoloniale (før 1721), den koloniale (1721-1953) og den postkoloniale (efter 1953) periode i Grønland samt at analysere mulige sammenhænge mellem disse perioder.
I denne artikel fokuseres på aktuelt materiale fra Politiets rapporter fra 2001 vedrørende mænd, der er anmeldt og dømt for vold mod ægtefælle/samlever. vedrører vold i familien – mænds vold mod kvinder. Undersøgelsen er for ét år, nemlig 2001.

Af politirapporterne fremgår det, at mange af mændene, som er voldsdømt i 2001 har en svag tilknytning til arbejdsmarkedet:

- De er ofte arbejdsløse eller arbejder som sæsonarbejdere. De fleste har ingen uddannelse.
- Deres hustruer eller samlevere har oftest ingen uddannelse eller arbejde.
- De har økonomiske problemer, som gæld I forbindelse med husleje, børnebidrag, og varme.
- De har sociale problemer, som boligmangel, manglende kontakt til egne børn.
- De har samlivsproblemer, som følge af alkoholmisbrug ofte også for samlever.
- En del af mændene har været udsat for omsorgssvigt i barndommen.

For at få en bredere tilgang og et yderligere datamateriale til analysen af 'vold' og relationen til sociale problemer har jeg endvidere foretaget nogle analyser på data fra Den arktiske Levevilkårsundersøgelse (SLiCA).

Indledning

I 2001 udstak den øverste anklagemyndighed – rigsadvokaten – et særligt direktiv vedrørende efterforskning af voldssager i samlivsforhold. Direktivet bestemte, at der i alle voldssager skulle udarbejdes en udvidet undersøgelse om voldspersonen og dennes bagggrund. Det er disse undersøgelsessager, som danner grundlag for mine analyser af den postkoloniale periode i mit Ph.d. projekt *Vold i familien – mænds vold mod kvinder – en undersøgelse af aspekter af måden, hvorpå mænds vold mod kvinder beskrives og forklares* i et udvalgt materiale fra den prækoloniale (før 1721), den koloniale (1721-1953) og den postkoloniale (efter 1953) periode i Grønland samt at analysere mulige sammenhænge mellem disse perioder.

Formålet med dette oplæg er at fremlægge en materiale fra min Ph.D. afhandling[84] om mænds vold i hjemmet og nogle resultater om vold fra den arktiske levevilkårsundersøgelse (SLiCA)[85].

Vold i familien

Analyser af forekomst af vold i Sundhedsprofilundersøgelsen i Grønland fra 1994 viste, at 47 % af kvinderne og 48 % af mændene i løbet af deres liv mindst én gang har været udsat for vold (Curtis 2005).

I Nuuk var der i 2001 udrykning til *331 husspektakler*, hvoraf *48 udrykninger havde børn involveret* (Meyer 2005). Når børn er involverede, sker det ofte, at børnene bliver anbragt uden for hjemmet, indtil voldssituationen er stabiliseret (Poppel 2005).

Vold i familien rammer først og fremmest kvinder og børn og har betydning for både familiens og samfundets sociale, kulturelle og økonomiske liv og ikke mindst for børns udvikling og indlæring. Den gængse opfattelse har været - og er stadig, at den væsentligste årsag til vold i familien er indtagelse af alkohol. Det er da også et faktum, at de fleste tilfælde af vold (samt mord og selvmord) sker i spirituspåvirket tilstand. Det er imidlertid ikke min opfattelse, at spiritus alene er årsagen, hvilket understøttes af, at spiritusforbruget i en længere periode har været faldende, samtidig med at volden har været stigende (Politiets virksomhedsrapporter). Derimod peger vold i hjemmene på en sammenhæng med bestemte sociale og strukturelle forhold i samfundet. I undersøgelsen har jeg taget udgangspunkt i en kønsbaseret voldsforståelse. FN´s definition[86] af vold mod kvinder sætter fokus på: fysisk, seksuel og psykisk vold mod kvinder og piger, der udøves i a)familien, b)i lokalsamfundet og c)af staten.

Voldsmønstret i samliv mellem mænd og kvinder domineres af mænd som voldsudøvere og kvinder som ofre (Gelles og Straus 1988), (Dobash 2000), (Connell 1995). Jeg er enig i den opfattelse, at voldsforskning giver os ”begrænset indsigt, (når) den i højere grad fokuserer på offeret” (Krohn-Hansen 2001:34). Og jeg har derfor valgt at sætte fokus på voldelige mænd i samlivsforhold og deres måder at udfolde sig på, for derved at få bedre indsigt i mænds vold mod kvinder i samlivsforhold.

---

[84] Se: Kön och våld . Ett nordiskt forskningsprogram 2000-2004. Slutrapport:

[85] Den Arktiske Levevilkårsundersøgelse (SliCA) er et partnerskab mellem oprindelige folk og forskere fra USA, Canada, Grønland, Norge, Sverige, Finland og Rusland (Kola Halvøen og Tjukotka). SlicA er et grønlandsk ledet initiativ under Arktisk Råds arbejdsgruppe vedr. Bæredygtig Udvikling og støttes af Inuit Circumpolar Council (ICC), Sameråd og Den Russiske Sammenslutning af Oprindelige Folk (RAIPON). SliCA´s overordnede mål er: a: at måle levevilkår på en måde, der er relevant for befolkningerne i Arktis; b: dokumentere og sammenligne levevilkårsniveauer blandt oprindelige folk i Arktis; c: at forbedre forståelse af de arktiske befolkningers levevilkår (www.arcticlivingconditions.org)

[86] som fremgår af FN´s: ”Declaration on the Elimination of Violence Against Women”. In; 85´th Plenary Meeting. December 20, 1993. Geneva, Switzerland; 1993.

Materiale

Til min undersøgelse har jeg ud af 456 afgørelsessager fra 2001 udvalgt i alt 22 sager[87], der vedrører vold i familien – mænds vold mod kvinder. Undersøgelsen er for ét år, nemlig 2001. Der er tale om 22 tilfælde: altså hele populationen af mænd dømt for vold i familien. Materialet omfatter således alene de mænd, der er **anmeldt** og **dømt** for vold **i samlivsforhold.** Med voldsdømte mænd menes her de mænd, der er rapporteret til politiet for vold mod deres hustru eller samlever og dømt. Det betyder, at mænd, der udøver vold mod ægtefælle/samlever, men som af sociale eller andre grunde ikke anmeldes ikke indgår i materialet.

Voldsdømte mænd i 2001 - sociale baggrund

Af politirapporterne fremgår det, at mange af mændene, som er voldsdømt i 2001 har en svag tilknytning til arbejdsmarkedet:

- De er ofte arbejdsløse eller arbejder som sæsonarbejdere. De fleste har ingen uddannelse.
- Deres hustruer eller samlevere har oftest ingen uddannelse eller arbejde.
- De har økonomiske problemer, som gæld I forbindelse med husleje, børnebidrag, og varme.
- De har sociale problemer, som boligmangel, manglende kontakt til egne børn.
- De har samlivsproblemer, som følge af alkoholmisbrug ofte også for samlever.
- En del af mændene har været udsat for omsorgssvigt i barndommen.

Disse resultater førte til spørgsmålet:

Om mænd med sociale problemer oftere er voldelige?

For at få en bredere tilgang og et yderligere datamateriale til analysen af 'vold' og relationen til sociale problemer har jeg foretaget nogle analyser på data fra Den arktiske Levevilkårsundersøgelse, SLiCA og har udarbejdet nedenstående tabeller[88]. Jeg har organiseret gennemgangen i forhold til en række spørgsmål, der indgik i SLiCA-spørgeskemaet.

Analyserne neden for vedrører dels inuit i Grønland, Arktisk Canada og det nordlige Alaska samt inuit og andre oprindelige folk i Tjukotka og dels nogle særkørsler på materiale vedrørende Grønland.

Oversigten, der bringes før tabelmaterialet, er medtaget for at præsentere nogle overordnede informationer om SLiCA[89]. SLiCA er repræsentativ for de oprindelige befolkninger, der indgår I undersøgelsen.

---

[87] Voldssagerne indeholder en såkaldt "personundersøgelse", som er udarbejdet til brug for retten, som i følge Kriminalloven skal inddrage viden om gerningsmanden og hans liv og levned i sin dom. Materialerne indeholder oplysninger om den sigtedes opvækst, skolegang, uddannelse og arbejdsmæssige forhold, sociale og familiemæssige forhold, økonomiske og bologmæssige forhold, helbred og rusmiddel forbrug.

88 Indtil videre har jeg ikke gennemført grundigere statistiske analyser (som f.eks. regressionsanalyser), men i første omgang alene forsøgt at finde mønstre, der yderligere kan analyseres.

[89] Yderligere information om undersøgelsen kan fås på; www.arcticlivingconditions.org.

Oversigt. SLiCA – stikprøve- og dataindsamlingsresultater for lande/regioner beboet af inuit

	Inuit 15+/16+	Interviewpersoner i alt	Svarprocent	Maksimal Stikprøvefejl i procent: +/-
Nordlige Alaska	11.000	700	84 %	+/- 4%
Tjukotka	20.000	600	85 %	+/- 4%
Canada	22.000	4.700	83 %	+/- 1%
Grønland	40.000	1.200	83 %	+/- 3%
Regioner/lande beboet af inuit i alt	93.000	7.200	83 %	+/- 1%

Kilde: Poppel et al 2007

Tabel 1.

Problemer, der spiller en rolle for befolkningen i lokalsamfundet.

Andel af inuit i Arktis, der angiver et eller flere nævnte forhold som problemer. Procentuel fordeling på lande/regioner

	Canada	Grønland	Tjukotka	Alaska	I alt
Arbejdsløshed	87	84	100	83	88
Alkoholmisbrug	78	79	100	84	84
Selvmord	70	67	97	60	74
Stofmisbrug	79	68	75	71	72
Vold i familien	69	63	92	50	69
Seksuelle overgreb	60	58	88	34	62

Kilde: Poppel et al 2007

Et af spørgsmålene fra SLiCA spørgeskemaet drejede sig om problemer i respondentens lokalområde: ”**Hvilke af følgende problemer spiller eventuelt en rolle for befolkningen i dit lokalsamfund?**” Når vi opdeler svarene på lande og regioner i Arktis, som bebos af inuit, giver SLiCA et rimelig klart billede af, hvorvidt inuit i almindelighed betragter vold i familien som et problem i lokalsamfundet: idet mere end to ud af tre inuit betragter familievold som et problem. Den største andel, der betrater familievold som et problem blandt inuit og andre oprindelige folk i Tjukotka, mens den laveste andel findes i Alaska.

Tabel 2.

Problemer, der spiller en rolle for befolkningen i lokalsamfundet – fordelt på køn

Andel af inuit i Arktis, der angiver et eller flere af nævnte forhold som problemer. Procentuel fordeling på køn

	Mænd	Kvinder	I alt
Arbejdsløshed*	86	90	88
Alkoholmisbrug	81	85	83
Selvmord	72	77	74
Stofmisbrug	67	76	71
Vold i familien	64	72	68
Seksuelle overgreb	56	64	60

* Data foreligger ikke for Canada
Kilde: Poppel et al 2007

En række problemer blev præsenteret og nogle af de problemer, der rangerede højest er opgjort i tabellen fordelt på køn. Det generelle billede er, at kvinder er mere bekymrede i forhold til de problemer, der er opgjort i tabellen. Især når det drejer sig om selvmord, vold i hjemmet og seksuelt misbrug. 20% flere kvinder end mænd opfatter således vold i hjemmet som et problem i lokalområdet.

Tabel 3.

Problemer, der spiller en rolle for befolkningen i lokalsamfundet i Grønland – fordelt på køn.

Andel af grønlændere, der angiver et eller flere nævnte forhold som problemer. Procentuel fordeling på køn

	Mænd	Kvinder	I alt
Arbejdsløshed	81	87	84
Alkoholmisbrug	76	83	79
Selvmord	61	75	67
Stofmisbrug	65	72	68
Vold i familien	59	69	64
Seksuelle overgreb	53	65	58

Kilde: Poppel et al 2007

Det generelle billede i Grønland er, at kvinderne - i lighed med inuit og andre oprindelige folk i Canada, Tjukotka og Alaska i Arktis - er mere bekymrede end mændede og I højere grad identificerer de oplistede forhold som problemer I lokalsamfundet.

Tabel 4.

Ofre for overgreb (ikke seksuelle) inden for de sidste 12 måneder - Grønland, Tjukotka, Alaska.

Andel af inuit i Arktis*, der oplyser at de har været udsat for overgreb.

Procentuel fordeling på land/regioner og køn

	Mænd	Kvinder	I alt
Grønland	11 %	7 %	9 %
Tjukotka	16 %	16 %	16 %
Alaska	8 %	7 %	8 %

* Data foreligger ikke for Canada

Kilde: Egen kørsel på SLiCA´s internationale datasæt (’inuit i Arktis’)

Tabelen viser, hvor stor en del af populationen, der har været ofre for overgreb, som ikke var seksuelle krænkelser (typisk vold).
Både i Grønland og det nordlige Alaska er flere mænd end kvinder udsat for vold, mens lige stor andele blandt kvinder og mænd I Tjukotka er udsat for vold. Vi ved fra politirapporter, at mænd oftest er ofre for gade- eller restaurationsvold, mens kvinder oftest er ofre for vold i hjemmet/familien.

Tabel 5.

Ofre for overgreb (ikke seksuelle) inden for de sidste 12 måneder og rapportering af problemer i hjemmet i dag med alkohol eller stoffer - Grønland, Tjukotka, Alaska.

Andel af inuit i Arktis*, der oplyser at de har været ofre for overgreb fordelt efter ’ja/nej’ på spørgsmål om problemer i hjemmet i dag med alkohol eller stoffer.

Procentuel fordeling på land/regioner

	Ikke problemer i hjemmet i dag	Problemer i hjemmet i dag	I alt
Grønland	8 %	15 %	9 %
Tjukotka	9 %	24 %	16 %
Alaska	3 %	16 %	8 %

* Data foreligger ikke for Canada

Kilde: Egen kørsel på SLiCA´s internationale datasæt (’inuit i Arktis’)

Vold er ofte relateret til alkoholmisbrug. Tabel 5 oven for siger ikke noget om årsagssammenhænge, men viser, at personer med alkohol- eller stofmisbrug i hjemmet oftere

er ofre for overgreb. Ca. to gange så ofte i Grønland og Tjukotka og fem gange så ofte i Alaska.

Tabel 6.

Ofre for overgreb (ikke seksuelle) inden for de sidste 12 måneder og problemer i hjemmet i dag med alkohol eller stoffer - fordelt på køn I Grønland, Tjukotka, Alaska.

Andel af inuit i Arktis*, der oplyser at de har været ofre for overgreb fordelt efter 'ja/nej' på spørgsmål om problemer i hjemmet i dag med alkohol eller stoffer.

	Ikke problemer i hjemmet i dag	Problemer i hjemmet i dag	I alt
Mænd	9 %	19 %	11 %
Kvinder	6 %	18 %	9 %

* Data foreligger ikke for Canada

Kilde: Egen kørsel på SLiCA´s internationale datasæt ('inuit i Arktis')

Hvis vi ser på den totale inuit population i Grønland, Tjukotka og det nordlige Alaska, kan vi se, at der er to gange så mange mandlige ofre for ovegreb og tre gange så mange kvindlige ofre for overgreb, som har problemer med alkohol og rusmidler i hjemmet i dag.

Tabel 7.

Ofre for overgreb (ikke seksuelle) inden for de sidste 12 måneder og problemer i hjemmet i dag med alkohol eller stoffer – fordelt på køn i Grønland.

Andel af grønlændere, der oplyser, at de har været ofre for overgreb fordelt efter 'ja/nej' på spørgsmål om problemer i hjemmet i dag med alkohol eller stoffer.

Procentuel fordeling på køn

	Ikke problemer i hjemmet i dag	Problemer i hjemmet i dag	I alt
Mænd	10 %	16 %	10 %
Kvinder	6 %	14 %	7 %

Kilde: Egen kørsel på SLiCA´s internationale datasæt ('inuit i Arktis')

Tabel 7, der fokuserer på evt. samvariationer i Grønland mellem problemer med alkohol og stoffer I hjemmet I dag og personer, der har været udsat for overgreb (typisk vold) viser, at 10% af alle mænd og 7 % af alle kvinder i Grønland inden for de seneste 12 måneder har været udsat for vold. Og når alle, der angiver, at de har været udsat for vold fordeles efter

oplysninger om problemer med alkohol eller andre rusmidler i hjemmet i dag (lejlighedsvis) fremgår det, at 60% flere mænd og ca. 2½ gang flere kvinder, der har oplevet vold inden for de seneste 12 måneder har problemer med alkohol.i hjemmet.

Figur 1.

Kilde: Egen kørsel på SLiCA´s internationale datasæt ('inuit i Arktis')

Hvis ofre for vold fordeles efter husstandsindkomst (i seks indkomstgrupper) synes der – med få undtagelser – at være et mønster med en faldende andel af ofre jo højere indkomstgruppe – kun gruppen med de laveste husstandsindkomster passer ikke ind i dette mønster. (Der er imidlertid behov for yderligere og grundigere analyser af disse tal).

Figur 2.

Kilde: Egen kørsel på SLiCA´s internationale datasæt ('inuit i Arktis')

Figur 2, der fordeler ofre for vold på indkomstgrupper i Grønland, viser ikke et entydigt billede. Der er samlet for begge køn tale om et fald i forekomsten af voldstilfælde fra den laveste til den næstlaveste indkomstgruppe og derefter en svag stigning for mændenes vedkommende. Mens der for kvindernes vedkommende er tale om en halvering af antallet af voldsofre fra den næstlaveste til den tredje indkomstkategori, sker der næsten fordobling fra den tredje til den fjerde indkomstkategori (ca 130.000 DKK) med efterfølgende fald med stigende indkomst Mønstrene for mænd er, som det fremgår af figuren mindre entydigt, idet der er tale om flere ændringer i udviklingsretningen

Referencer

AHDR (Arctic Human Development Report) 2004. Akureyri: Stefansson Arctic Institute

Connell, R.W. (1995): *Masculinities*. Polity Press, Cambridge.

Curtis, Tine, Finn B. Larsen, Karin Helweg-Larsen, Peter Bjerregaard (2000): *Omfanget af vold og seksuel vold samt voldens sundhedsmæssige konsekvenser*. Afdeling for Grønlandsforskning, Statens Institut for Folkesundhed.

Curtis, Tine (2005): *Forekomsten af vold i Grønland; med særlig fokus på vold mod kvinder og voldens sundhedsmæssige konsekvenser*. I Poppel, M (red) (2005): *Køn og Vold i Grønland.* Forlaget Atuagkat A/S, Nuuk.

Dobash, R. Emerson, et al (2000): *Changing violent men*. Sage Publication Inc.

Gelles, R & Straus, M (1988): *Intimate violence. The causes and consequences of abuse in the american family*. Touchstone Book. Published by Simon & Schuster Inc. New York.

Giertsen, Hedda (2000) : *K og Måter Å Forstå Drap På*. Universitetsforlaget AS, Oslo.

Krohn-Hansen, Christian (2001): *Det vanskelige voldsbegrepet*. Pax Forlag, Oslo.

Meyer, Jørgen (2005): *Vold og køn - Udviklingen inden for voldsområdet set med politiets øjn***e**, i . Poppel, M (red) (2005): *Køn og Vold i Grønland.* Forlaget Atuagkat A/S, Nuuk.

Poppel, Birger, Jack Kruse, Gérard Duhaime, Larissa Abryutina (2007). *SLiCA Results*. Institute of Social and Economic Research, University of Alaska Anchorage.

Poppel, M (2005): Barrierer for grønlandske mænd på arbejdsmarkedet, i: Carlsen, Alsel. V (red): *Arbejdsmarkedet i Grønland*. Ilisimatusafik, Nuuk.

Poppel, M (red) (2005): *Køn og Vold i Grønland.* Forlaget Atuagkat A/S, Nuuk.

Skjørten, Kristin (1994): *Voldsbilder I hverdagen. Om menns forståelse av kvinnemishandling*. Pax Forlag A/S, Oslo.

Sørensen, Bo Wagner (1994): *Magt eller Afmagt?* Akademisk Forlag.

TemaNord (2005:544): Kön och våld. Ett nordiskt forskningsprogram 2000-2004. Slutrapport. Nordic Council of Ministers, Copenhagen.

Korruption og embedsetik blandt danske embedsmænd i 1800-tallet

Mette Frisk Jensen

Den danske offentlige forvaltning er i nutiden relativt ukorrupt, hvilket er et forhold, der ikke gjorde sig gældende længere tilbage i Danmarkshistorien. I artiklen dokumenteres således en lang række sager, hvor embedsmænd blev dømt for bedrageri i 1700- og 1800-tallet. Særligt begyndelsen af det 19. århundrede så mange tilfælde af korrupte embedsmænd, men også et markant fald i antallet af sager fra omkring år 1830 til 1850. Artiklen diskuterer baggrunden for denne udvikling og peger på den generelle dårlige økonomiske situation for landet, som afgørende for stigningen i antallet af sager, og en gradvis øget kontrol med og stramning af praksis for embedsmændenes forvaltning som væsentlig for det efterfølgende fald.

Korruptionshistorie er i dansk sammenhæng et relativt ubeskrevet blad. Når emnet berøres eksempelvis i den nyeste danske forvaltningshistorie, der udkom i år 2000, er det stadig historikeren Marcus Rubins værk "Frederik VI's tid" fra 1895, der udgør grundlaget for beskrivelsen af korruptionen i begyndelsen af 1800-tallet.[90] I samme forvaltningshistorie er der argumenteret for, at den offentlige embedsmand i moderne forstand med en skærpet bevidsthed for de etiske normer var en realitet omkring begyndelsen af det 19. århundrede. Den danske enevældes embedsmænd var da overvejende rekrutteret fra et borgerskab præget af oplysningstidens tankegods, og kravene til deres uddannelse og personlige kvalifikationer var gradvist skærpet. Embedsmændene udgjorde en mere selvbevidst stand, der i højere grad identificerede sig som ansvarlige overfor staten og dens borgere, hvor de tidligere havde opfattet sig selv mere direkte som Kongens tjenere.[91]

Netop begyndelsen af 1800-tallet var imidlertid præget af en lang række tilfælde af korruption blandt embedsmændene, hvilket muligvis rokker ved – eller i det mindste nuancerer - det samlede billede af forvaltningens udviklingsgrad. Denne knap så glorværdige del af Danmarkshistorien, som korruptionshistorien udgør, indikerer, at der næppe blot har været tale om en lineær udvikling, og at forvaltningen i begyndelsen af 1800-tallet muligvis var knap så regelbundet, som tidligere antaget. Embedsmændenes øgede professionalisering, standsbevidsthed m.v. har tilsyneladende ikke været en garant for en ukorrupt forvaltning. Tilbage bliver så spørgsmålet om, hvorfor, hvordan og hvornår der i forvaltningshistorien sker afgørende ændringer med hensyn til embedsmændenes bedragerier, og hvilken betydning det har for det danske bureaukratiets udvikling.

I et længere perspektiv står periodens mange korruptionssager nemlig i skærende kontrast til nutidens relativt hæderlige og ukorrupte offentlige forvaltning, hvor Danmark er placeret i toppen blandt verdens mindst korrupte lande ifølge Transparency Internationals årlige målinger.

Spørgsmålet lader sig ikke let besvare, men emnet er genstand for den ph.d.-afhandling, jeg arbejder på i øjeblikket, om den danske korruptionshistoriske udvikling i 1800-tallet. Her

[90] Jørgensen 2000, s. 415 - 417
[91] Feldbæk 2000, s. 334 - 335

undersøges bureaukratisk korruption i den civile administration i det 19. århundrede ved at gennemgå en lang række sager, hvor embedsmænd blev dømt for korruption i samtiden. Derved tegnes et billede af det danske styres syn på og ageren overfor embedsmændenes korruption, og de etiske fordringer embedsmændene var underlagt fra styrets side. Projektet tager afsæt i antagelsen om, at der er en nøje sammenhæng mellem 1800-tallets danske styres syn på og ageren overfor embedsstanden og udviklingen af en særlig dansk forvaltningsetik og praksis. En størrelse der i løbet af århundredet blev karakteriseret ved en høj grad af hæderlighed og embedsmoral. Det er antagelsen, at nutidens retskafne og hæderlige embedsstand ikke blev skabt over en nat, men i en kulturel dannelse- og disciplineringsproces mellem de ydre fordringer, staten stillede, og embedsmandens egen selvforståelse og normer for embedsetik. De handlingsmønstre, sædvaner, normer og rammer, der i dag er bestemmende for den moderne offentlige forvaltning har således med megen sandsynlighed rod i den historiske udvikling i netop 1800-tallet.

Korruptionssituationen

Korruption vil notorisk være svært at undersøge historisk, idet eventuelle korrumperede embedsmænd efter al sandsynlighed har forsøgt at skjule deres lyssky forehavende. Derfor er det alene muligt at tage udgangspunkt i de sager, hvor embedsmænd blev dømt i samtiden, og endda med dette udgangspunkt er det umuligt indenfor en overkommelig tidsramme at opspore alle sager og tegne et fuldstændigt billede af antallet af dømte. Undersøgelsen bygger derfor på data, der ikke hævder at være udtømmende, men alligevel så omfattende og dækkende at udsvingene over tid kan spores. Den type bureaukratisk korruption, undersøgelsen beskæftiger sig med, er defineret som *misbrug af offentligt embede til privat vinding*, og sigter således både på svindel med betroede midler, nepotisme og modtagelighed for bestikkelse hos statens embedsmænd.[92]

Et centralt karakteristika for central- og regionaladministrationens embedsmænd var deres baggrund som juridiske kandidater. Den juridiske embedseksamen blev indført ved Københavns Universitet i 1736 og førte gradvist til en egentlig juridisk faguddannet stand af borgerlige embedsmænd. Selvom der først i 1821 kom et direkte krav om en juridisk embedseksamen for at opnå en række af statens centrale embeder, havde de universitetsuddannede jurister så godt som monopol på de højere embeder i det centrale-, regionale og delvist det lokale embedsværk fra omkring år 1800.[93] Samtlige juridisk uddannede fra Københavns Universitet er biograferet i værket "Candidati og Examinati Juris 1736 – 1936" af Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen, der har dannet den væsentligste og mest systematiske del af grundlaget for afhandlingens opsporing af bedrageridømte embedsmænd. Derudover er anvendt arkivalier og oversigter fra en række kommissionsdomstole, arrestantjournaler fra de fængsler, hvor de bedrageridømte embedsmænd overvejende blev fængslet, trykte oversigter over Højesterets domme og den civile centraladministrations embedsetat. Tilsammen dokumenterer det 135 tilfælde af embedsmænd fra den civile administration i det danske monarki dømt for bedrageri i perioden fra 1736 til 1936. Til trods for, at opsporingen af sager forsøger at dække en ca. 200-årig periode, er det materialet fra 1800-tallet, der er gennemarbejdet grundigst, og det er derfor tallene i den periode, der må forventes at være mest dækkende. Hele perioden er alligevel medtaget for at give et forsigtigt bud på situationen i perioden både før og efter den egentlige kronologiske afgrænsning for undersøgelsen, men dog med en række forbehold.

---

[92] Definitionen anvendes af Transparency International i forbindelse med deres arbejde med de årlige korruptionsindekser (Corruption perception index)

[93] Gøbel 2000, s. 121, Feldbæk 2000, s. 322

Som grafen illustrerer er langt størstedelen af sagerne placeret i tidsrummet fra ca. 1760 til 1850, og særligt den tyveårige periode fra 1811 til 1830 viser en kraftig stigning i antallet af bedrageridømte embedsmænd. Grundlaget for den første halvdel af 1700-tallet er dog formentlig for tyndt til at tro, at det giver et pålideligt billede af situationen. Der har formentlig været langt flere bedragerier blandt embedsmændene i perioden, men de er blot ikke indfanget via det anvendte talmateriale. Spørgsmålet er her også, hvad samtiden har defineret som korruption, og i hvilket omfang der er skredet til domfældelse. Grafen kan derfor næppe betragtes som en egentlig samlet oversigt over korruptionsniveauet, men på den anden side kan man gå ud fra, at der er en sammenhæng mellem antallet af bedragerier og antallet af dømte. En mulig tolkning at tallenes fordeling kunne også være, at de var en indikator for, hvornår samtiden begyndte at tage embedsmændenes bedragerier alvorligt. Det vil sige, at tallene kunne vise, hvornår styret har været mest ihærdige i bekæmpelsen af korruptionen. På bundlinien vil det være et fortolkningsspørgsmål, som undersøgelsen endnu er et stykke fra at give et endeligt bud på.

Hvis talmaterialet trods alle forbehold alligevel betragtes som en indikator for korruptionsniveauet fremkommer der en interessant forskel mellem central- og regionaladministrationens embedsmænd og lokaladministrationens, når embedsmændenes inddeles efter ansættelsessted i henholdsvis central-, regional-, og lokaladministrationen.

Det viser sig nemlig, at faldet i antallet af sager for de første to embedskategorier skete meget markant efter år 1830, mens nedgange i antallet af sager for lokaladministrationens embedsmænd først satte ind fra omkring år 1850. Der er her ikke umiddelbart noget, der peger i retning af, at der har været forskel i styrets indsats overfor de forskellige embedskategoriers korruption, og at forskellen på tidspunktet for faldet i antallet af sager kan forklares af at lokaladministrationens embedsmænd var under et nøjere tilsyn end de øverste embedskategorier. Der er tilsyneladende ikke nogen enkelt institutionel forklaring på forskellen i nedgangen af korruptionssager for henholdsvis central- og regionaladministrationen. Forskellen kan muligvis søges i ændrede økonomiske forhold for embedsmændene eller i styrets gradvist øgede kontrol med administrationen, men overordnet set leverer undersøgelsen endnu ikke en konkret forklaring på forholdet. Bemærkelsesværdig er også forskellen i de to embedskategoriers antal af sager i slutningen af 1700-tallet, hvor lokaladministrationens ansatte står for den væsentligste del af sagerne.

Krig og finanskrise

Ved et kig på Danmarkshistorien i de første tre årtier af 1800-tallet og gennemgangen af en væsentlig del af korruptionssagerne i perioden lader en del af den kraftige stigning i antallet af sager sig derimod forklare. Perioden var præget af Englandskrigene fra 1807 til 1814, der påførte staten enorme ekstra udgifter til krigsførelsen. Danmark deltog som Frankrigs forbundsfælle i fastlandsspærringen, der søgte at ramme den britiske økonomi ved at lukke det europæiske kontinent af for handel med England, hvilket førte til et stort tab af handelsindtægter for Danmark. De øgede udgifter sammenholdt med tabet af indtægter førte under krigen den danske økonomi ud i en veritabel finanskrise. De ekstra omkostninger blev finansieret med en øget udstedelse af pengesedler, låntagning og via forhøjelse af skatter og afgifter. Den voldsomme udvidelse af pengemængden førte til en eksplosiv inflation i løbet af krigsårene, store kursfald på den danske kurant valuta, der tilsammen førte til, at staten i januar 1813 måtte opgive at opfylde sine pekuniære forpligtigelser. Den danske stat var

bankerot, og forsøgte at afhjælpe problemet via en pengereform, der bla. indførte en ny valuta. Seddelkurserne forblev dog forsat svingende og lå helt frem til 1838 langt under den pålydende værdi, og den danske statsgæld blev mere end fordoblet i perioden fra 1812 til 1830.[94] Englandskrigen havde således store økonomiske konsekvenser for den danske nationaløkonomi på både kort og lidt længere sigt, og situationen blev yderligere forværret af en krise i landets vigtigste erhverv, landbruget, der satte ind omkring 1818. Helt frem til slutningen af 1820'erne kæmpede både staten og befolkningen med efterveerne af krigen og finansvæsenets sammenbrud.

En af de grupper i samfundet krisen ramte særligt hårdt var statens embedsmænd, der som lønmodtagere oplevede, hvordan deres reallønninger blev udhulet af den kraftige krigsinflation, og valutaens efterfølgende fluktuationer. Undersøgelserne af de enkelte embedsmænds embedsførelse i perioden viser, at adskillige af dem har fået mere end halveret deres indkomst i perioden, og i den situation ikke har kunnet stå for fristelsen til at "låne" fra de offentlige kasser. Langt størstedelen af bedragerisagerne i perioden er simple kassemangelssager, hvor embedsmændene har taget af de offentlige midler, de var sat til at administrere i embedet.

Et eksempel på en sådan sag var told- og konsumtionskasserer Johan Jacob Bruun fra Aalborg, der i 1829 blev dømt i Højesteret for en kassemangel på 8624 rigsbankdaler sølv og 12.449 rigsbankdaler sedler og tegn. Dommen lød på tilbagebetaling af beløbet til dobbelt rente, og hvis han ikke kunne betale, på arbejde i Københavns fæstning på livstid. Desuden blev han fradømt sit embede og sine ordenstitler. Ifølge Bruuns egen opgørelse af sine embedsindtægter havde han i 1816 en indkomst på 11.008 rigsbankdaler sedler og tegn, der i de efterfølgende år faldt så drastisk, så han i 1823 kun havde tjent 3892 rigsbankdaler sedler og tegn.[95]

Toldembedsmændene var aflønnet med et fast beløb og en vis procentdel af toldopkrævningerne. Den faldende handel under krigen førte til et drastisk fald i indtægterne fra tolden og konsumtionen, og det var konsekvenserne heraf, der ramte Bruun, som ikke havde formået at tilpasse sin levefod til den depressive økonomi. Efter domfældelsen søgte Bruun kong Frederik VI om benådning eller formildelse af dommen, så han slap for det almindeligt frygtede fæstningsarbejde. Benådning blev der ikke tale om, men han slap for fæstningsarbejdet og blev fængslet først i fæstningen Frederiksort ved Kielerfjorden og derefter i arresten på Kastellet i København. Told- og konsumtionskasseren fra Aalborg blev dømt helt efter forskrifterne i loven fra 1739 om regnskabsbetjente med oppebørsler, og som adskillige andre af de bedrageridømte embedsmænd i perioden.[96]

I et nutidigt perspektiv er det påfaldende, at embedsmændene kunne slippe for fængselsstraffen, hvis de blot tilbagebetalte gælden. Det indikerer, at de økonomiske og pragmatiske hensyn for statskassen overskyggede de principielle og normative overvejelser om embedsmændenes forvaltning. Den gældende lovgivning i begyndelsen af 1800-tallet blev anvendt som et middel til at tvinge embedsmændene til at betale deres gæld, og først hvis de ikke kunne betale, blev de mere etiske spørgsmål om misbrug af et offentligt embede rejst. Et eksempel på at fængselsstraffen blev eftergivet mod tilbagebetaling af gælden var i sagen mod Johan Karl Luno. Han var chef for Købstædernes Brandforsikring, og det blev i 1819

[94] Feldbæk 1993, s. 189 – 198, Svendsen 1968, s. 140 - 145
[95] Jensen 2007
[96] Regnskabsbetjente med oppebørsler var dem, der stod for opkrævningen af kongens skatter og afgifter, og i nogle tilfælde mere generelt de embedsmænd der forvaltede offentlige midler.

opdaget, at der var væsentlige uregelmæssigheder i hans embedsregnskaber. Han blev i 1820 dømt til at miste embedet og tilbagebetale gælden på 15.457 rbd. sedler og tegn eller arbejde i Københavns fæstning til døden. Ved venners hjælp fik Luno samlet 6000 rbd., og han søgte kongen om benådning, hvis beløbet blev betalt. Danske Kancelli, der stod for datidens stats-, indenrigs- og justitssager, behandlede sagen og indstillede til Kongen, at Lunos fængselsstraf blev eftergivet mod betaling af de 6000 rbd. med henvisning til, at Brandforsikringen ville være bedre tjent med at modtage det beløb end slet ingenting. Kancelliet gør i indstillingen til kongen desuden opmærksom på, at Lunos gage havde været utilstrækkelig til at forsørge hans familie. Kongen godkender Kancelliets indstilling og Luno blev frigivet, men mistede trods alt embedet.

Materialet fra sagerne om Johan Jacob Bruun, Johan Karl Luno og en række øvrige embedsmænd, der blev dømt for korruption i de første tre årtier af 1800-tallet vidner om, at embedsmændene som lønmodtagere var særligt hårdt ramt at krigen og finanskrisens konsekvenser. Det er med stor sandsynlighed de forhold, der kan forklare stigningen i antallet af sager, hvor embedsmænd er dømt for korruption. For central- og regionaladministrationens embedsmænd følger den beskrevne korruptionskurve, således ret nøje landets økonomiske konjunkturer, der forbedres efter år 1830. For lokaladministrationen kom faldet først efter 1850, hvor Danmark nyligt havde fået en grundlov, der ophævede den enevældige styreform landet havde haft siden 1660. Det er naturligvis en markant forvaltningshistorisk begivenhed, der formentlig, som en blandt flere faktorer, kan have haft en betydning for embedsmændenes korruption.

Styrets syn på embedsmændenes korruption

En gennemgående tendens i sagerne under primært Kong Frederik VI. (1808 - 1839) var, at de mange bedragerisager blev taget alvorligt. Sagerne blev undersøgt grundigt, og embedsmændene blev retsforfulgt, selvom de som regel bønfaldt Kongen om nåde, og bad om at Kongen selv ville afgøre deres sager. Det gælder både for lokaladministrationens mange embedsmænd, men - måske mere overraskende - også for de allerøverste embedsmænd, der har været helt tæt på kongen.

Embedsmændenes bedragerier blev betragtet som en forbrydelse, der for en stor dels vedkommende blev straffet. Det er formentlig et væsentligt faktum i korruptionshistorien, at der på dette tidspunkt ikke blev set igennem fingre med bedragerierne. Overordnet set er der sandsynligvis god grund til at antage, at hvis styret ikke slår ned på korruptionen og dømmer embedsmændene, er der en god chance for, at det blive en indgroet del af embedskulturen. Det er således ikke sket for Danmarks vedkommende.

Alligevel har det enevældige styre opereret med det mærkværdige forhold, at embedsmændene kunne slippe for fængselsstraf, hvis de blot kunne tilbagebetale gælden. Det var der blot ikke så mange, der kunne! Det vil sige, at der har været økonomiske hensyn for statskassen, der vejede tungere end de moralske og mere etiske overvejelser om embedsmændenes forvaltning. Embedsmændene er dog som regel heller ikke sluppet helt fri fra straf til trods for, at de har kunnet tilbagebetale gælden. De har i flere tilfælde mistet embedet og har modtaget en dom, der har været ærekrænkende, men de har kunnet undgå fængselsstraffen. Der er dog også eksempler på embedsmænd blev genindsat i embedet efter en kort suspension, hvis Danske Kancelli havde tillid til, at embedsmanden var vederhæftig og ville tilbagebetale gælden. Byfoged og herredsfoged i Skanderborg, Nicolai Andreas Bagger, fik eksempelvis lov til at fortsætte i embederne efter at et kasseeftersyn i 1819 havde

påvist et betragteligt underskud. Først da Bagger cirka et år senere ikke havde tilbagebetalt gælden, valgte Kancelliet at suspendere ham og indlede en civil proces. Adskillige andre sager påviste, at embedsmændenes "lån" fra embedskasserne kun var strafbare, hvis kassedifferencen ikke kunne betales.[97] Det indikerer, at der i den sene enevælde ikke var et klart skel mellem embedsmændenes private økonomi og økonomien i embedet. Et forhold der traditionelt har betydning for et lands bureaukratiske udviklingsgrad og korruptionsniveauet. Gennemgangen af en række af bedragerisagerne i begyndelsen af 1800-tallet har desuden påpeget, at lovgivningen var mangelfuld. To af de helt centrale forordninger, der blev lagt til grund for embedsmændenes domme stammede fra 1690 og 1739, og i begyndelsen af 1800-tallet haltede de langt efter den administrative udvikling. En væsentlig del af embedsopgaverne var ikke omfattet af lovgivningen, og i mangel af et tilstrækkeligt strafferetsligt bedømmelsesgrundlag blev adskillige af embedsmændene idømt arbitrære straffe. Lovgivningen var forældet og så uklar, at den ikke kan siges at have leveret præcise juridiske retningslinier for embedsmændenes forvaltning. Først i 1840 fik Danmark en ny straffelov med et afsnit om embedsstandens bedragerier, der skabte et klarere grundlag for grænserne i forhold til embedsstandens ansvar og pligter.

Kongen og Danske Kancelli havde i 1803 iværksat en række embedsrejser, hvor embedsmænd fra Kancelliet blev udsendt til landets forskellige amter for at inspicere de lokale embedsmænds forvaltning. Embedsrejserne blev gennemført frem til 1808, hvor de blev indstillet på grund af krigen. I 1819 blev rejserne genoptaget med henvisning til deres nyttige funktion for staten, og efter at Kancelliet havde modtaget mange klager fra befolkningen over embedsmændenes forvaltning. Med rejserne har styret formentlig ønsket at skaffe sig et mere detaljeret kendskab til forholdene i den lokale og regionale forvaltning og samtidig øge kontrollen med landets retsbetjent. En større del af kassemangelsagerne i 1820'erne blev således opdaget ved embedsrejserne. Med embedsrejserne demonstrerede styret en vilje til at få ryddet op i embedsmændenes bedragerier, og det styrker indtrykket af, at styret tog sagen alvorligt til trods for den haltende lovgivning.[98]

Enevældens bureaukratisering

Med indførslen af den juridiske embedseksamen ved Københavns Universitet i 1736 havde enevælden taget et vigtigt skridt i retning af professionalisering af embedsstanden. Som allerede nævnt, var den langt overvejende del af embedsmændene i central- og regionaladministrationen omkring år 1800 uddannede jurister. Embedsmændene har, med samtidens ord været "lovkyndige", og rekrutteringen til embederne er ved begyndelsen af 1800-tallet sket på et sagligt grundlag, hvor uddannelse og personlige kvalifikationer var afgørende.[99] Et lands korruptionsniveau ses ofte i sammenhæng med landets udvikling af en bureaukratisk forvaltning med klare regler for og kontrol af embedsmændene. Der er ingen tvivl om, at den danske forvaltning var relativt langt i den proces i den sene enevælde efter samtidens målestok. Karakteristisk for den danske administrative udvikling er det formentligt, at der på et relativt tidligt tidspunkt er opbygget institutioner og domstole, som befolkningen kunne have tillid til.[100] Gennemgangen af bedragerisagerne viser ingen problematiske sager ved selve domstolene. Der var sager blandt byfogderne, der fungerede som dommere, men det var primært deres forvaltning af skiftesager, der var problematiske og ramt af bedrageri eller ekstraordinært langsommelig sagsbehandling. Der er ikke nogen sager, hvor dommere har

[97] Salbøg Kristensen 2004, s. 61 – 63, Christensen 2004, s. 75 - 83
[98] Jørgensen 1969, Jensen 2007 b
[99] Feldbæk 2000, s. 316 - 331
[100] Knudsen 2006, s. 35 - 37

modtaget bestikkelse, og på det grundlag truffet en fordelagtig afgørelse, for den der gav bestikkelsen. Som tidligere nævnt var de mange bedragerisager i langt overvejende grad kassemangelsager, hvor embedsmanden havde taget af kassen, og hvor det som regel ikke gik ud over enkeltpersoner. Genoptagelsen af embedsrejserne med henvisning til borgernes klager i 1819 viste alligevel, at der har været tilfælde, hvor borgernes har mærket konsekvenserne af embedsmændenes bedragerier, men de har haft mulighed for at klage til Kancelliet, der har demonstreret handlekraft med undersøgelserne i forbindelse med embedsrejserne. De forhold kan have haft betydning for offentlighedens tillid til institutionerne, der muligvis er blevet rystet men ikke nødvendigvis knækket på trods af de mange korruptionssager i begyndelsen af 1800-tallet.

I sin bureaukratiseringsteori fremhæver den tyske sociolog Max Weber en lang række karakteristika for den idealtypiske rationelle forvaltning som: formaliseret uddannelse, faste kompetenceområder, forvaltning på baggrund af love og regler, fuldtidsarbejdende og fast aflønnede embedsmænd og adskillelse mellem embedets og embedsmandens penge.[101] Webers kriterier for den bureaukratiske forvaltning kan anvendes som mål for, hvilket udviklingstrin et lands forvaltning har nået over tid.

Det empiriske materiale fra gennemgangen af embedsmændenes bedragerisager viste, at der i første halvdel af 1800-tallet stadig var problemer i forhold til opfyldelse af enkelte af kriterierne. Administrationen var ikke fuldt reguleret med hensyn til lovgivningen for embedsmændenes bedragerier, og der var ikke en klar adskillelse af økonomien i embedet og embedsmandens private økonomi. Korruptionshistorien kan derved med sit "patologiske" perspektiv på forvaltningshistorien være med til at nuancere forståelsen af udviklingsmekanismerne i forvaltningen.

Overordnet set kan det, der er kendetegnende for den danske korruptionshistoriske udvikling, være et relativt konstant antal sager fra omkring midten af 1700-tallet frem til begyndelsen af 1800-tallet. Sammenlignet med andre lande har forvaltningen formentlig allerede på dette tidspunkt været forholdsvis ukorrupt.[102] Fra begyndelsen af 1800-tallet rystes udviklingen som konsekvens af krigen og finanskrisen, og antallet af sager steg kraftigt i en cirka 20-årig periode for så at falde tilbage til niveauet fra før krigen frem til ca. 1850, hvor antallet af sager stort set forsvandt. Umiddelbart kunne det se ud som om, der sker noget afgørende i perioden fra 1830 til 1850. Der kommer en række forvaltningsmæssige reformer, der kan have haft betydning for embedsmændenes korruption. Kasse og regnskabsvæsnet blev reorganiseret med en reform i 1835, der specificerede principperne for bogføringen og regnskaberne, og øgede graden af revision.[103] Den allerede nævnte straffelov fra 1840 har tillige bidraget til en skærpede grænser for forvaltningen med en større grad af kontrol og regelbundethed. Det er dog næppe hele forklaringen på det meget markante fald, der kommer i antallet af sager fra midten af 1800-tallet, og hvor resten af århundredet er stort set korruptionsfrit til trods for en stigning i antallet af embedsmænd i forvaltningen.
I moderne tid er det et velkendt fænomen, at et lands finansielle krise kan føre til økonomiske og administrative reformer, der kan ændre incitamentstrukturen for embedsmændenes korruption.[104]

Det er ikke umuligt at tænke sig, at den økonomiske krise Danmark oplevede omkring og

[101] Weber 1971, s. 107 – 157, Knudsen 1988, s. 118 ff.
[102] Knudsen 2000, s. 476, Knudsen 2006, s 36
[103] Olsen 2000, s. 417 - 418
[104] Rose-Ackerman 1999, s. 209 - 212

efter Englandskrigene på en eller anden vis blev en katalysator for udviklingen frem mod en ukorrupt forvaltning. Krisen har umiddelbart forværret korruptionen, men samtidig eksponeret problemet og skabt et større fokus på problematikken omkring forvaltningens svagheder. De mange korruptionssager har udstillet embedsmændenes mangel på etiske normer og styrets evne til at kontrollere embedsværket. Korruptionen kom på meget kontant vis på dagsordenen og langt mere markant, end hvis stigningen i antallet af sager blot var forløbet gradvist. Den pludselige voldsomme stigning i antallet af korruptionsdømte embedsmænd kan have aktualiseret problemet på en måde, der efterfølgende førte til en øget vilje til at få ryddet op i sagerne og ændret lovgivning og administrationspraksis. En væsentlig del af forklaringen af den danske korruptionshistoriske udvikling kan meget vel bunde heri, og have været med til at skærpe bevidsthed om forvaltningens etiske normer allerede i den sene enevælde. Den skærpede bevidsthed sammenholdt med det kompleks af ændret lovgivning og administrationspraksis, der blev indført under og efter korruptionskrisen, kan meget vel have været med til at grundlægge den relativt hæderlige og ukorrupte forvaltning, som er kendetegnende for dansk forvaltning i nutiden.

Litteratur

Christensen, Dorte ”Den danske enevælde og korruption blandt herredsfogder” s. 73 – 92 Den jyske historiker nr. 104, juni 2004.

”Dansk Forvaltningshistorie i stat, forvaltning og samfund”, bd. 1 fra middelalderen til 1901, Red. Tim Knudsen, Ditlev Tamm, Leon Jespersen, Ladewig Petersen, København 2000

Den jyske historiker, nr. 104 juni 2004, ”I statens tjeneste – korruption, bestikkelse og underslæb blandt enevældens embedsmænd”, Red. Nina Koefoed og Rune Haahr Petersen

Feldbæk, Ole ”Danmarks økonomiske historie 1500 – 1840”, Herning 1993

Feldbæk, Ole ”Vækst og reform – dansk forvaltning 1720 - 1814” s. 227 – 347 i ”Dansk Forvaltningshistorie i stat, forvaltning og samfund”, bd. 1, København 2000

Gøbel, Erik ”De styrede rigerne. Embedsmænd i den dansk-norske centraladministration 1660 – 1814”, Odense 2000

Jensen, Mette Frisk ”De for Embedsmanden trykkende Tider”, bidrag til en endnu upubliceret antologi om forholdene i Nordjylland under Englandskrigene, 2007

Jensen, Mette Frisk ”Højesteretsassessor Langes embedsrejse til Aalborg år 1824” endnu upubliceret artikel i Fra Himmerland og Kjær Herred, 2007 b

Jørgensen, Erik Stig ”Danske Kancelli 1815 - 1848” s. 362 – 430 i ”Dansk Forvaltningshistorie i stat, forvaltning og samfund”, bd. 1, København 2000

Jørgensen, Frank: ”De deputeredes embedsrejser 1803 – 1830”, Arkiv 3. bind, nr. 1 1969, s. 78 - 91

Knudsen, Tim ”Perspektiv på forvaltningshistorie” s. 117 – 135 i Arkiv – tidsskrift for arkivforskning, 12. bind, nr. 2 1988

Knudsen, Tim ”Ministerialsystemet” s. 465 – 552 i ”Dansk Forvaltningshistorie i stat, forvaltning og samfund”, bd. 1 fra middelalderen til 1901, København 2000

Knudsen, Tim ”Fra Enevælde til Folkestyre – dansk demokratihistorie indtil 1973”, København 2006

Olsen, Poul Erik ”Finansforvaltningen 1814 – 1848” s. 405 – 430 i ”Dansk Forvaltningshistorie i stat, forvaltning og samfund”, bd. 1 fra middelalderen til 1901, København 2000

Rose-Ackerman, Susan ”Corruption and Government – causes, consequences and reform, Cambridge 1999

Rubin, Marcus ”Frederik VI’s tid – fra Kielerfreden til Kongens død”, København 1895

Salbøg Kristensen, Rasmus ”Byfoged, enevælde og korruption” s. 51 – 72 i Den jyske historiker nr. 104, juni 2004

Svendsen, Knud Erik & Hansen, Svend Aage ”Dansk Pengehistorie 1700 – 1914” bd. 1, Odense 1968

Weber, Max ”Makt og byråkrati”. Norsk oversættelse af bl.a. Wirtschaft und Gesellschaft 3. del, Oslo 1971

Skandalen och publiken

Wästerfors, David

Abstract

Intresset för publiker har på senare tid vuxit i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. I detta paper skall jag undersöka publikens betydelse för ett fenomen som inte vanligtvis räknas som en kulturprodukt: skandalen. Utgångspunkten är ett projekt om korruptionsskandalers dramaturgi[105] där just folkliga svar på skandaler kom att bli det huvudsakliga materialet. Under 2003 och 2004 samlade jag in omkring 2000 inlägg på debattkedjor på Internet, främst knutna till svenska Aftonbladets hemsida. De skandaler som diskuteras skiljer sig åt till sina detaljer men rör samtliga korruption i vid bemärkelse: mutor i Systembolaget, Skandias bonusavtal, politikers tvivelaktiga förmåner eller ageranden.

Utifrån detta material argumenterar jag för att människors svar på skandaler (och den folkliga diskursen om skandaler) inte låter sig förstås med endimensionella etiketter, såsom ”moralisk panik”. Det finns inte *en* reaktion på skandaler utan flera och de är knutna till varandra i ett slags samhällelig dialog. Man kan tala om olika retoriska stilar: indignation, skepticism, ironi och sarkasm. Jag argumenterar också för att människors svar på skandaler inte kan skiljas från skandalerna som fenomen, och vice versa. När någon ropar ”skandal!” måste någon annan besvara detta utrop, annars blir det ingen skandal.

Inledning

I moderna samhällen är publikens makt stor. En artist som saknar publik är inte mycket värd, lika lite som en politiker på valturné som saknar åhörare. Publiken är, som ordet antyder, en påminnelse om att kultur- och samhällsliv utspelar sig inför en offentlighet och att denna offentlighet varken kan eller bör förbises.[106]

Intresset för publiker har på senare tid vuxit i humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning. Så kallade ”audience studies” kan till exempel handla om hur den på 1980-talet mycket populära tv-serien ”Dallas” togs emot (Alasuutari 1992; Liebes & Katz 2003), hur tonåringar läser ungdomstidningar (Currie 2003) eller mer allmänt om hur en viss kategori läsare eller tittare hanterar medier, till exempel svarta kvinnor i USA (Bobo 1995; 2003). Gemensamt är publikens aktiva och kreativa möte med det som visas upp.

---

[105] Projektet har bedrivits tack vare stöd från Fahlbeckska stiftelsen i Lund.

[106] Norbert Elias (1992) har i en sociologisk biografi över Wolfgang Amadeus Mozart beskrivit uppkomsten av en publik i modern tappning, det vill säga uppkomsten av en anonym marknad för kulturprodukter. Elias menar att den sorts konstnärskap som gäller idag, ”konstnärskonsten”, föregicks av en annan sort, ”hantverkarkonst”, i vilken konstnären inte riktade sig till en masspublik utan till bestämda och överlägsna uppdragsgivare. Mozart, till exempel, var till en början tvingad att producera musik för sin tids hovadel, som både betalade och bedömde resultatet. När han istället började rikta sig till en borgerlig publik föregrep han utvecklingen och utkämpade ett slags konstnärlig befrielsekamp. Elias visar med andra ord att publiken, som vi idag tänker oss den, inte alltid varit mäktig.

I detta paper skall jag undersöka publikens betydelse för ett fenomen som inte vanligtvis räknas som en kulturprodukt: skandalen. Utgångspunkten är ett projekt om korruptionsskandalers dramaturgi[107] där just folkliga svar på skandaler kom att bli det huvudsakliga materialet. Jag har i andra sammanhang redovisat resultatet av dessa studier (Wästerfors 2005; 2006). Här kommer jag att summera och utveckla min analys för att underbygga två argument:

(1) Människors svar på skandaler (och den folkliga diskursen om skandaler) låter sig inte förstås med endimensionella etiketter, såsom ”moralisk panik” (Cohen 1972/2002, Goode & Ben-Yehuda 19xx). Det finns inte *en* reaktion på skandaler utan flera och de är knutna till varandra i ett slags samhällelig dialog.

(2) Människors svar på skandaler kan inte skiljas från skandalerna som fenomen, och vice versa. När någon ropar ”skandal!” måste någon annan besvara detta utrop, annars blir det ingen skandal.

Å ena sidan förutsätter skandalen en bekräftande publik, å andra sidan går det inte att fastställa exakt hur denna publik kommer att bete sig. Kommer verkligen det skandalösa att bekräftas? Det betyder att människors sätt att ”besvara” skandaler är öppet och oavslutat, vilket anger en kvalitet i den sociala konstruktionen av skandaler. I skandalen finns osäkerheten inbyggd. En skandal består inte bara av utropet ”detta är skandal!” utan också ”är detta en skandal?”

Att skandalpubliken inte låter sig förenklas kan tyckas besvärande utifrån en traditionell kriminologisk synvinkel. Det betyder ju att varje skandal förblir otydlig och att skandalbegreppet (om nu omgivningens svar ska räknas in) befinner sig i ständig rörelse. Om å andra sidan perspektivet vidgas till kultursociologi och ”audience studies” framstår dessa egenheter som mindre besvärande, snarare välbekanta. Skandalens publik är förmodligen mer lik kulturscenens publik än vi brukar anta.

Retoriska stilar

Inför uppgiften att undersöka korruptionsskandalers dramaturgi var min första tanke att studera medierapportering och först därefter mediekonsumenters reaktioner. Jag föreställde mig att jag skulle identifiera ett antal skandaler och deras förlopp och sedan analysera hur människor tolkade dessa skandaler, i till exempel insändare.

Efter att ha läst Randall Collins bok ”Interaction Ritual Chains” (2004) blev jag fascinerad av vidden i ett interaktionistiskt perspektiv. En av Collins poänger är att även samhälleliga makrofenomen, som till exempel tobaksrökning eller den starka patriotismen i USA efter attentaten den 11 september 2001, byggs upp av småskaliga interaktioner, närmare bestämt interaktioner som följer på varandra i ett slags underförstådd rituell form. Borde inte en skandal kunna studeras på liknande sätt?

Jag diskuterade saken med Gonen Hacohen, en kollega som arbetar med konversationsanalys, det vill säga en vetenskaplig tradition som är känd för att vara radikalt interaktionistisk. Han fick mig att – mycket riktigt – radikalisera upplägget. Varför utgå från medierapportering, undrade han, och inte människors svar på denna rapportering? Om jag på allvar ville prova ett

[107] Projektet har bedrivits tack vare stöd från Fahlbeckska stiftelsen i Lund.

interaktionistiskt perspektiv borde jag inte på förhand bestämma vilka skandaler folk samspelar med utan tvärtom låta samspelet peka ut skandalerna. Närmare bestämt borde samspelet peka ut det (eventuellt) skandalösa i skandalerna. Skandalernas laddning borde förstås utifrån deras publik.

Så kom det sig att jag under 2003 och 2004 samlade in omkring 2000 inlägg på debattkedjor på Internet, främst knutna till Aftonbladets hemsida men också Svenska Dagbladet och Passagen. Inläggen är av varierande längd och format, allt från enstaka repliker eller notiser till längre pamfletter och artiklar. De skandaler som diskuteras skiljer sig åt till sina detaljer men rör samtliga korruption i vid bemärkelse: mutor i Systembolaget, Skandias bonusavtal, politikers tvivelaktiga förmåner eller ageranden (så kallade pampfasoner), såsom när dåvarande finansministern Bosse Ringholm använde regeringsplanet för att ta sig hem från en fotbollsmatch i Portugal. Inläggen är knutna till varandra och webbredaktörernas på förhand formulerade teman, till exempel ”Är samhällstopparna för giriga?”, ”Fifflande direktörer”, ”Mutor, mygel och maktmissbruk – vart tog den svenska hederligheten vägen?”

I dessa debattkedjor diskuteras ibland en och samma skandal om och om igen (till exempel Skandia) men mest slående är snarare hur skandalerna blandas. På samma sätt som webbredaktörerna klumpade ihop skandaler under tematiska rubriker – girighet, hederlighet, mutor osv. – klumpades de ihop av enskilda kommentatorer. Jag fann att människors kommentarer inte lät sig sorteras efter nyhetsflödets rubriker utan snarare efter retorik. Det som tydligast skilde ett inlägg från ett annat var alltså inte att det ena handlade om Skandia och det andra om Systembolaget utan att det ena var skrivet i en upprörd ton och det andra i en desillusionerad. Skribenternas sätt att övertyga fungerade som ett mer fruktbart analysredskap än deras stoff.

I materialet fanns belägg för åtminstone fyra retoriska stilar: indignation, skepticism, ironi och sarkasm (Wästerfors 2005). Jag skall här försöka förklara vad som utmärker var och en av dessa.

Indignation

Indignation är den mest uppenbara stilen, vilket inte är särskilt förvånande. En korruptionsskandal är djupt förknippad med människors upprördhet, harm och ilska. Följande inlägg rymmer ett koncentrat:

> Så har det hänt igen!!! Det är skandalöst! Nu står dessa girigbukar och har mage att försöka bortförklara och säga att de hela tiden sett till Skandias bästa. Girigheten blir större ju mer man får och man blir fartblind. Var finns moralen i samhället? Hoppas det blir återbetalningsskyldighet och fängelsestraff så alla får reda på vad som gäller. Måste lagar vara alldeles vattentäta för att stoppa dessa skurkar? God save us from these bad people!!!!!!

I upprörda kommentarer listas ofta skandaler, alternativt antyds en lista (”så har det hänt igen!!!”).[108] En skandal som den i Skandia tas alltså inte som tecken på att nu är ”allt”

[108] Ett exempel på en konkret lista ges av signaturen ”Olov”:
”Nu: Systembolaget och V&S.
Nyss: MKB (SABO-företaget i Malmö).
Tidigare: HSB, LO-pampar, fackombudsmän.

avslöjat. Istället antar man att det som hänt är toppen av ett isberg eller det senaste i en rad av liknande och förhoppningsvis snart avslöjade fall. Man antar att det finns en räcka skandaler och det i sig räknas som upprörande.

Indignationen markeras också genom att antyda ett samhälleligt förfall (”var finns moralen i samhället?”) och mana till straff (”hoppas det blir… fängelsestraff”). Bilden av ett samhälle som rasar samman gör att upprördheten legitimeras; det framstår som välmotiverat att vara upprörd mot bakgrund av situationens allvar. Utrop som ”usch!” och ”fy fan!” eller fördömanden skrivna i versaler och med rader av utropstecken, som i exemplet ovan, förstärker den indignerade tonen. Men indignationen kan också vara mer återhållen och sammanbiten. Signaturen ”luttrad” skriver:

> Det är helt uppenbart för oss vanliga människor, att det här ”systemet” inte fungerar. (…) I skuggorna av folkhemmets likvaka, kryper redan likmasken. Innan kroppen återtagit rumstemperaturen och bönen fått sitt Amen. I brist på normer, för det är just normer som saknas hos de som företräder systemet, tuggar likmasken smaskande på de rester som finns att tugga på. Vi vanliga sitter förtröstansfullt och tittar på. Vi väntar in en större tanke. Kanske måste vi vanliga återigen erövra systemet från de vi givit vårt förtroende.

Här är tonen inte lika ilsken och mer besviken. Ett ”vi” har svikits (”vi vanliga”) och den dystra undergången målas upp med likvaka och likmaskar som metaforer. Ändå går det inte att ta miste på att besvikelsen kombineras med upprördhet och en nästan hotfull antydan om att ”återigen erövra systemet” från dem som svikit.

I indignerade kommentarer finns utan tvekan likheter med moralisk panik. Ett hot mot samhälleliga värden definieras och presenteras på ett stiliserat sätt. Diagnoser och lösningar föreslås (Cohen 1972/2004, s. 1). Känslorna är intensiva och förefaller uppmana till handling. Landet faller samman, gör något! (Goode & Ben-Yehuda 19xx). En skribent som kommenterar Skandias bonusavtal skriver till exempel: ”Detta är en skandal utan dess like!! GÖR NÅT bästa politiker!!” Även utmålandet av en folkets fiende, ”a folk devil” (Cohen 1972/2004), återfinns, såsom i talet om ”vi” kontra ”dessa skurkar” eller ”these bad people”, för att citera det första exemplet ovan.

Men vid närmare betraktande finns goda argument mot tolkningen moralisk panik. Även om människor blir upprörda över korruption och maktmissbruk tycks de inte fått just panik. De uppvisar ingen besinningslös skräck eller hysteri och de beter sig inte på samma sätt som vid en naturkatastrof (Goode & Ben-Yehuda 19xx). Istället vilar en viss besinning över dessa kommentarer, liksom över det faktum att de är nedskrivna. Personerna har ju inte sprungit ut på gator och torg för att protestera över det samhälleliga förfallet utan satt sig vid en dator och skickat iväg några rader till Internet. Ordvalet indignation är mitt försök att fånga detta. Visserligen är skandalens publik upprörd och arg men inte nödvändigtvis på ett besinningslöst sätt. Orden ”retorik” och ”stil” syftar till samma sak. Upprördheten måste inte förstås som allomfattande och medryckande panik utan som en stil bland andra – och som retorik.

Dessutom: Kommunpolitiker i Gävle och Motala, riksdags- och regeringsledamöters resor, bostäder, fester och semestrar.”

Skepticism

Frånvaron av panik i människors skandalkommentarer blir än tydligare om den indignerade stilen jämförs med andra stilar. Vid sidan av upprördheten – och som svar på den – fann jag ett slags demonstrativ ”icke-upprördhet”, en skandalskepticism. Mutor och mygel har alltid funnits, skriver många kommentatorer; korruption är följaktligen inget att bli upprörd över. Mediernas strålkastarljus avslöjar egentligen inget nytt, de har bara blivit skarpare – och har inte de flesta något de helst vill dölja? ”Den som är utan skuld kastar första stenen”, skriver signaturen ”Sorry” och fortsätter:

> Girighet florerar bland hög och låg, det är väl inget nytt. Vi betalar svart, vi snackar oss till förmåner, vi byter tjänster etc. (…) Det är lätt att moralisera, men vem av oss vanliga skulle säga nej till en liten gåva som inte förpliktigar?

Nu framstår inte längre ”vi vanliga” som obefläckade och hederliga utan tvärtom som lika goda kålsupare, för att låna ett annat populärt uttryck. ”Det vi har sett de senaste åren är att journalisterna har blivit bättre på att avslöja fifflare”, skriver en kommentator och får som svar ”precis vad jag menar”:

> Vaddå ”Vart tog den svenska hederligheten vägen?”. HAHAHA… Har vi någonsin varit hederliga? Mygel, fiffel osv har alltid förekommit. Måste vara extremt naiv för att tro något annat (är själv planetens värsta cyniker, sorry).

Ytterlighetsformuleringar eller ”extreme case formulations” (Pomerantz (1986) fyller här en betydelsefull funktion. ”Alla” fifflar, mutor har ”alltid” förekommit, hederlighet har ”aldrig” funnits – sådana formuleringar gör att skribentens skepticism framstår som välgrundad. Betydelsefullt är också referenserna till indignerade inlägg eller, som i inlägget ovan, till webbredaktörens tema. Skeptiska inlägg svarar på såväl indignerade inlägg som medier. De interagerar med och ger näring till varandra.

Det vore med andra ord missvisande att låta den ena stilen representera skandalens publik och negligera den andra, såsom man skulle göra om man definierade publiken som odelat indignerad. När kommentatorn i ovanstående inlägg skriver ”HAHAHA…” vänder han sig både till medierna (Aftonbladet) och tidigare kommentatorer i debattkedjan för att just komplicera bilden av skandalernas laddning. Måhända har medierna bestämt agendan och fått delar av publiken att spela med, men även ”planetens värsta cyniker”, som han eller hon kallar sig, ingår i publiken.

En kvalitativ undersökning kan inte avgöra hur vanlig skepticismen är. Man kan ju tänka sig att indignationen utgör den mest dominerande ståndpunkten medan skeptiska röster enbart finns i periferin. Samtidigt är även det omvända tänkbart. I vilket fall som helst kvarstår det faktum att det ena är knutet till det andra; skepticismen besvarar indignationen och tycks hålla den inom vissa ramar. Man förefaller inte betvivla förekomsten av skandaler, lika lite som man oavkortat skulle argumentera för att det inträffade (Systembolagets mutor, Skandias bonusavtal osv.) inte är moraliskt fel. Skeptikerns poäng är snarare en reaktion på reaktionerna – och en uppmaning om att sansa sig.

Men i debattkedjorna ger skeptiska inlägg näring till än mer indignation – gentemot de skeptiska. Man skulle alltså kunna vända på argumentationen och säga att på samma sätt som skepticismen håller indignationen inom vissa ramar håller indignationen skepticismen inom vissa ramar – och hindrar den från att blomma ut i allomfattande cynism. I förlängningen av

ett skeptiskt inlägg ligger en bild av korruption som alldagligt, oförargligt och ofrånkomligt, vilket retar somliga i debatten. ”Det som irriterar mig något så oerhört är alla dessa kommentarer om att ’Det var väl väntat…’, ’…så skulle jag också göra…’”, skriver signaturen ”Groensocialist”:

> Det verkar som om ni resignerat och egentligen inte tycker att det var konstigt (syftar troligen på mutor i Systembolaget). Då har ni inte förstått poängen. Av en sån här sak ska man lära sig att det inte SKA myglas eller försnillas från någon!

På så sätt rullar debatten vidare. Den ena kommentatorn försöker slå fast poängen medan den andra betvivlar den. Att skandalen över huvud taget har en poäng tycks alla överens om (Bird 2003, s. 32), liksom att poängen är moralisk – den handlar om hur man bör agera i samhället, respektive reagera på andras ageranden. Men poängens exakta formulering är föremål för en oavslutad diskussion: ”ni har inte förstått…”.

Ironi och sarkasm

Förutom indignation och skepticism urskiljde jag även ironi och sarkasm. Sarkastiska inlägg är bitande och vassa. Skandalvokabulären är inte sällan kryddad med sådana uttryck. Ord som mygel och fiffel bär på sarkastiska konnotationer, liksom ”girighet”, ”svin”, ”svinerier”. En kommentator talar om ”en liten sfär av fetnackade slipsgubbar” som ”beviljar varandra bonus och fallskärmar medan företagen blöder”. ”Just nu verkar rekryteringsföretagen satsa på giriga loosers som inte har någon som helst heder eller koll på företagsekonomi”, skriver en annan kommentator och avslutar:

> Sparka ut aporna, få fart på Sverige.

På liknande sätt kan ironi bakas in i skandalpublikens reaktioner. Man kan önska socialdemokraterna (det vill säga dåvarande regeringspartiet) lycka till med att värva väljare, man kan uttrycka förhoppningar om att dåvarande finansministern Bosse Ringholm ”lär sig” att ställa till med bättre skandaler i framtiden och man kan ironisera över meddebattörer, inte minst de indignerade. ”Fler saker måste övergå i kollektivt ägande” skrev till exempel en upprörd kommentator och fick som svar ”ja, det brukar ju verkligen bli bra!” Ironin kan rentav riktas mot en själv, såsom då en skribent inleder sin klagosång över Skandia med ett slags självreflexiv varning: ”nu kommer det lite galla”.

Ironi och sarkasm tillför ytterligare nyanser i studiet av skandalens publik. Som retoriska grepp möjliggör de fler positioner än den upprörda eller skeptiska – de tillhandahåller ett slags alternativa publikidentiteter. Den sarkastiske framstår som raljant och spefull, ett slags folkets gycklare, medan den ironiske tycks sväva över och betrakta debatten. Sådana stilar ryms inte i begreppet moralisk panik. I den mån publiken diskuteras där är det snarare i rollen som aningslöst trollbunden iakttagare av hysteri eller som påhejare (Cohen 1972/2002, s. 134).

Kulturell intimitet

Ett annat resultat av min analys av debattkedjorna på Internet är den gemenskap som skapas. Även om debattörerna inte är ense interagerar de med varandra och bildar på så sätt en samvaro, låt vara i virtuell och flyktig form. Markörerna för denna samvaro kan tolkas i termer av vad antropologen Michael Herzfeld (1997, s. 3) kallar kulturell intimitet.

Herzfeld menar att på samma sätt som medborgarna i en nationalstat förenas av det de förmodas vara stolta över – flaggan, landslaget, berömda personer osv. (Anderson 1991) – förenas de också av det de förmodas skämmas över. Det som håller ihop en nation är inte bara den nationella äran utan också motsatsen, den nationella skammen. Man ältar det dåliga i den egna kulturen, skönhetsfläckarna och ”det typiska”. I det här fallet innebär det att en rad vanliga uttryck som ”typiskt svenskt”, ”den svenska avundsjukan”, ”en blåögd mentalitet” eller ”mygelsverige” bidrar till gemenskap mellan debattörerna, oavsett om inlägget för övrigt går i indignerad, skeptisk, ironisk eller sarkastisk stil. Man suckar över skandalerna eller själva upprördheten och man gör det tillsammans.

Det är värt att understryka att gemenskapen alltså inte enbart grundas på indignation mot skandalernas huvudpersoner utan även skepticism mot medier och deras publik. Även här refereras till ”det svenska”. Signaturen ”alice2” skriver till exempel om en ”blåögd” eller ”arrogant” attityd i Sverige när hon ifrågasätter den upprörda tonen inför skandaler:

> Ibland blir jag verkligen förvånad över vilken bild många svenskar har av verkligheten i det här landet! Varenda gång ngn ”höjdare” har ertappats med fingrarna i syltburken hör man en kör av upprödhet: meeen sááááá’nt händer inte här! Likadant med otäcka våldsbrott, ja till och med naturkatastrofer och olyckor av vad slag det vara månde – alltid detta: MEN HUR KUNDE DETTA HÄNDA I SVERIGE??!!! Fascinerande faktiskt… (…) Jag menar självklart inte att vi skall ”ge upp” och bara lita på ödet… verkligen inte… det är den här egendomliga (blåögda? eller extremt arroganta) attityden som jag tycker kan vara otroligt jobbig!

Resultatet blir en kollektiv klagan som den enskilde liksom kan falla in i – beträffande skandalerna, upprördheten eller alltsammans. Att skandalerna är ”våra” markeras också i talet om repetition. Med uttryck som ”en rad av…”, ”den senaste…”, ”nästa…”, ”nu är det Systembolagets tur!” eller, som i ovanstående citat, ”varenda gång…” kan kommentatorerna samla ihop skandalerna och konstruera ett slags symboliskt ägande av dem.

Att man inte diskuterar en tysk skandal eller en skandal i Frankrike eller Ryssland är en banal men likväl betydelsefull iakttagelse. Om vi rannsakar oss själva finner vi förmodligen att utländska skandaler sällan varken upprör oss eller får oss att uttrycka skepsis mot andras upprördhet. Det är istället den egna nationens skandaler som väcker känslor. Om någon mot förmodan skulle engagera sig i en utländsk skandal ligger det nära till hands att omgivningen tänker att han eller hon har en koppling till utlandet, till Tyskland, Frankrike, Ryssland eller vilket land som nu är aktuellt. Gränsfall skulle kunna vara EU- eller FN-skandaler men även här förefaller intresset än så länge ganska ljumt i jämförelse med vad den egna nationen kan erbjuda. Skandalpubliken konstitueras av identifikation.

Utifrån intervjuer med kvälls- och skvallerpressens läsare argumenterar S. Elizabeth Bird (2003, s. 44 ff.) på liknande sätt. Bird hävdar att skandalernas publik finner ett nöje i skandaler, att den både gottar sig åt och känner avsmak inför den ”sociala röra” (”social mess”, ibid., s. 45) som skapas när kända personer i ett samhälle avslöjas som normbrytare. Ytterst bygger detta nöje på att publiken känner igen de moraliska frågorna från sina egna liv. Visserligen kan man visa stor distans till historiska och till synes avslutade skandaler (som lätt förvandlas till skämt, påpekar Bird) men de stora skandalerna är de som aldrig tycks kunna debatteras klart. Media antyder moralen men bestämmer den inte, ”they draw some lines

about morality, but they do not answer all the questions" (ibid.). Vem var offret, prins Charles eller Diana? Hur ska Monica Lewinsky tolkas, som utnyttjad eller utnyttjare?

Återigen framstår moralisk panik som ett trubbigt begrepp. I debattkedjorna råder inte konsensus om det aktuella problemet eller hotet mot samhälleliga värden (Goode & Ben-Yehuda 19xx). Och den brist på proportioner som brukar betraktas som avgörande – själva begreppet "panik" antyder ju en överdriven reaktion – kan lika gärna placeras i publikens kommentarer om publiken, som i citatet ovan. Skeptiska inlägg tar avstamp i bilden av att *andra* reagerar för starkt, som om mediekonsumenter på egen hand gjorde en analys i termer av panik (även om de inte alltid använder det ordet).

Gemenskapen eller den kulturella intimiteten skapas alltså inte genom full uppslutning bakom en enda ståndpunkt utan genom själva debatterandet – och här ingår åtskilliga ståndpunkter. Annorlunda uttryckt: det är frågorna snarare än svaren som förenar människor. Är Sverige hederligt? Vad är egentligen hederlighet?

En mikroskandal

Efter att jag hade avslutat mina analyser av detta skandalmaterial diskuterade jag med Johan Asplund, professor emeritus vid Lunds universitet. Han påminde mig om att jag fortfarande inte besvarat frågan vad en skandal är. Han påminde mig också om att jag enbart intresserat mig för makroskandaler, alltså skandaler som utspelar sig inför en stor publik och via medier. Finns det inte också mikroskandaler, det vill säga småskaliga skandaler som aldrig når offentligheten?

Ett exempel kunde vara en misslyckad taxitur. Låt säga att du tar en taxi från järnvägsstationen. Du uppger en enkel och välkänd adress som slutdestination. Efter ett tag visar det sig att taxichauffören inte hittar. Han eller hon vill inte medge det, kör fel och tvingas köra tillbaka för att försöka igen. Resan drar ut på tiden och du blir alltmer uppretad och irriterad. Det är inte otänkbart att du sedan, när du väl kommit fram, riktar dig till en närstående och utbrister: "att något sådant kan hända, det är väl skandal!" Du hade förtroende för taxichauffören, det vill säga ett självklart och oreflekterat förtroende av den typ etnometodologer beskriver, men det förtroendet bröts. Skandalen, som du ser det, är ett faktum.

Ur sådana exempel skulle man kunna utvinna några kännetecken:

(1) Något exceptionellt inträffar. I centrum står en person som inte uppför sig som han eller hon borde.
(2) Händelsen består av ett förtroendebrott.

Båda dessa omständigheter tycks återfinnas i makroskandaler även om de då är mer explicita. Förtroendevalda och personer som innehar förtroendeposter är självskrivna i såväl korruptionsskandaler som andra skandaler. I likhet med en mikroskandal är det inte nödvändigtvis frågan om brott; chaufförens ageranden är snarare fel på ett mer obestämt och vagt sätt. Skandaler involverar ofta rättsprocesser men den slutliga benämningen av det aktuella agerandet – brottsligt eller inte – är inte alltid given eller ens intressant. Som skandalforskaren Patrik Johansson (19xx, s. xx) noterar blir heller inte riktigt allvarliga brott, såsom mord eller folkmord, klassade som skandaler. Sådana händelser tycks "för stora" för begreppet, som om det främst avsåg något upprörande snarare än (enbart) kriminellt.

Mikroskandaler når som sagt inte offentligheten men livet är fullt av dem, menade Johan Asplund. I ett modernt samhälle med oräkneliga förtroenderelationer är det ofrånkomligt. Men om mikroskandalen ska användas som modell för att förstå även makroskandaler bör vi också uppmärksamma den pusselbit som jag undersökt i detta kapitel: skandalens publik, det vill säga själva mottagandet av utropet ”skandal!” Den exceptionella händelsen och förtroendebrottet kan ju omgivningen acceptera (och understryka) men också avvisa. ”Det är väl inget exceptionellt att taxichaufförer inte hittar – och chaufförer har jag för övrigt inget förtroende för…” Med ens sjunker ”skandalen” ihop – såvida inte du eller någon annan tar till orda och argumenterar emot.

Följaktligen borde vi lägga till ett tredje kännetecken:

(3) Skandalen fordrar en publik som besvarar skandaletiketten – och svaret är moraliskt och ”oavslutat”.

Referenslista:

Alasuutari, Pertti (1995) *Researching Culture. Qualitative Method and Cultural Studies*. London: SAGE.

Anderson, Benedict (1991) *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg: Daidalos.

Bird, S. Elizabeth (2003) *The Audience in Everyday Life. Living in a Media World*. New York & London: Routledge.

Bobo, Jacqueline (2003) “The Color Purple. Black Women as Cultural Readers”. Brooker, Will & Jermyn, Deborah (2003) (red.) *The Audience Studies Reader*. London & New York: Routledge.

Bobo, Jacqueline (2003) *Black Women as Cultural Readers*. New York: Columbia University Press.

Brooker, Will & Jermyn, Deborah (2003) (red.) The Audience Studies Reader. London & New York: Routledge.

Cohen, Stanley (1972/2002) *Folk Devils and Moral Panics*. London & New York: Routledge.

Collins, Randall (2004) *Interaction Ritual Chains*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.

Currie, Dawn H. (2003) “Girl Talk. Adolescent Magazines and Their Readers”. Brooker, Will & Jermyn, Deborah (2003) (red.) *The Audience Studies Reader*. London & New York: Routledge.

Gluckmann, Max (1963) “Gossip and Scandal”. *Current Anthropology* 4 (3): 307-316.

Goode, Erich & Ben-Yehuda, Nachman (1994) *Moral Panics. The Social Construction of Deviance*. Cambrigde, Mass.: Blackwell.

Herzfeld, Michael (1997) Cultural Intimacy. Social Poetics in the Nation-State. New York, London: Routledge.

Johansson, Patrik (2004) I skandalers spår. Minskad legitimitet i svensk offentlig sektor. Göteborg: Göteborgs universitet.

Liebes, Tamar & Katz, Elihu (2003) "The Export of Meaning. Cross-Cultural Readings of Dallas". Brooker, Will & Jermyn, Deborah (2003) (red.) *The Audience Studies Reader*. London & New York: Routledge.

Pomerantz, Anita (1986) "Extreme Case formulations. A way of Legitimizing Claims". *Human Studies* 9: 219-229.

Wästerfors, David (2005) "Skandalresponser". Sjöstrand, Glenn (red.) Fiffelsverige. Sociologiska perspektiv på skandaler och fusk. Lund: Liber.

Wästerfors, David (2006) "Skandalösa pengar". Linné, Tobias & Persson, Marcus (red.) *Pengar – människan och hennes betalningsmedel*. Lund: Studentlitteratur.

Korrupsjon i skipsfarten – en security trussel

Christophersen, Jan Georg

Sammendrag

Korrupsjon i skipsfartsnæringen er et omfattende problem og har vært det lenge. I internasjonal skipsfart har det dessuten vist seg at korrupsjon kan være en betydelig security-trussel. I Norge fikk vi i 2004 ny lovgivning som gjør det straffbart å bestikke personer i utlandet. Det foreliggende datagrunnlaget viser imidlertid ikke endringer i holdninger blant skipsfartsnæringens utøvere, med hensyn til deres forståelse av bruken av smøring/bestikkesler. En grunn som ofte oppgis til at bestikkesler og smøring fortsatt foregår er, at skipsfart som internasjonal virksomhet er av en slik karakter, at det ikke er mulig å gjøre forretning uten former for bestikkesler/smøring. Det kan dreie seg om enkle former som ”brune” konvolutter som inneholder kontanter, eller mer sofistikerte former for ”kick back”.

Innledning

Korrupsjon innebærer en hemmelig avtale mellom to eller flere parter, der siktemålet er å oppnå en urettmessig fordel. Det oppstår derved en avhengighet mellom partene hvor taushet om hverandres handlinger er den beste garanti for ikke å bli avslørt. Den som gir eller tilbyr en bestikkelse, kalles den aktive bestikker. Den som krever, mottar eller aksepterer en bestikkelse omtales som passiv bestikker.

Security er betingelsen for å være beskyttet mot farer og tap. Generelt kan man si at security er et begrep på linje med sikkerhet. Begrepet ”security” blir generelt brukt synonymt med ”sikkerhet”, men som en teknisk term ”security” som betyr at noe ikke bare er sikkert, men at det er blitt sikret.

Security for verdens stater er til en stor del avhengig av sikker bruk av verdenshavene. Stater har en viktig nasjonal interesse av security i skipsfarten. Vi må være forberedt på og bekjempe blant annet korrupsjon som i utgangspunktet kan være en trussel mot vår security. Stater må utnytte og styrke allianser med internasjonale fellesarrangement, nyskapning i bruken av rettslig personell samt militære og sivile maktmidler, utvikling av teknologi, samt styrking av etterretningen og analyser.

I dagens økonomi har havene fått økt betydning, som gir alle stater muligheter til å delta i et globalt marked. Mer enn 80 prosent av verdens varer fraktes på kjøl og former en global, maritim kjede. Omtrent halvparten av verdens handel i verdi, og ca. 90 prosent av stykkgodslaster blir transportert i containere. Skipstransport er derfor helt nødvendig i den globale økonomien, men den er sårbar særlig på to områder. Spredd over Asia, Nord Amerika og Europa er det 30 megahavner/byer som utgjør verdens viktigste uavhengige handelsvev. Gjennom en håndfull internasjonale streder og kanaler passerer dessuten 75 prosent av verdens maritime handel og halve det daglige forbruket av olje.

Infrastruktur og systemer som spenner over det maritime området, hvor eierne i det vesentlige er private næringsdrivende, har i stadig større grad blitt både angrepsmål og potensielt de som begår ulovlige handlinger. Dessuten, mye av det som skjer i det maritime område med hensyn til skipenes bevegelser, aktiviteter, last, intensjoner eller eierskap er ofte vanskelig å føre kontroll med. Blant annet derfor er skipsfartens område fortsatt et usikret

element der det går for seg en prosess, alltid klart til nye initiativ, men åpen for trusler fra stater, terrorister og kriminelle.

Det presiseres at den korrupsjon som det snakkes om her er internasjonal. Det er signifikant sammenheng mellom økonomisk kriminalitet og det økonomiske liv i skipsfartsnæringen. Flaggstatsmyndighetene kontrollerer i henhold til nasjonale reguleringer, de kriminelle handlingene i og utenfor selskapene skjer i en internasjonal sammenheng, håndhevingen er derfor ytterst komplisert. Motivene og mulighetene for korrupsjon foreligger, samtidig som oppdagelsesrisikoen er liten og sannsynligheten for sanksjon er tilnærmet fraværende.

Aktørene

Korrupsjon i skipsfartsnæringen har lange tradisjoner og dannet utgangspunkt for debatt om norske redere som fraktet strategisk viktig olje til det Sør afrikanske regiments krig- og undertrykkelsesmaskineri. Det er vel dokumentert at norske redere på 1970- og 80-tallet sto i første rekke når det gjaldt å levere olje som var av helt avgjørende betydning for både apartheidregimets eksistens og okkupasjon og krigføring mot Sør-Afrikas naboland. Apartheidsystemet ble stemplet av FN som en forbrytelse mot menneskeheten, og transporten av olje var derfor et bidrag til krigsforbrytelser, altså en security-trussel.

Med noen unntak opptrådte ikke norske redere i strid med norsk lovgivning, ettersom Stortinget ikke før de aller siste apartheidårene innførte et lovforbud mot oljetransportene. Men i perioden etter lovforbudet fortsatte imidlertid norskeide og norskfinansierte rederier sin virksomhet og tjente store penger på transportene. Rederne selv mente at det forelå sunn konkurranse bak fraktene noe som hindret korrupsjon. Ikke alle er enige i denne forståelsen. Data viser at flere sentrale personer som selv deltok i transportene av olje til apartheidstaten, forteller om bestikkelser fra mottakerne av oljen, også i perioden etter at norske myndigheter hadde nedlagt forbud mot transportene.

Et annet eksempel på korrupsjon i skipsfarten var forliset 3. februar 2006 av ”roll-on roll-off” fergen M/S ”Al-Salam Boccaccio 98” på vei fra Saudi Arabia til den egyptiske havnebyen Safaga som forliste i Rødehavet og 1000 mennesker miste livet. En egyptisk parlamentarisk kommisjon som ble oppnevnt fant at fergens eier ikke hadde fulgt en rekke grunnleggende sikkerhetsstandarder og fordømte handlingsmønstret som ”wicked collaboration” (ond/hensynsløs samarbeid) mellom skipets eierselskap og tjenestemenn i President Hosni Mubaraks regjering. Med andre ord korrupsjon som truer security til sjøs. Det 36 år gamle fartøyet var rutinemessig overlastet med passasjerer. Opprinnelig var skipet sertifisert i Italia for å føre 1 187 passasjerer, men var gitt ”tillatelse” til å føre opptil 2 890 passasjerer av egyptiske myndigheter.

Fergen var registrert under bekvemmelighetsflagg i Panama, en vanlig praksis som benyttes internasjonalt for å omgå internasjonale sikkerhet og bemanningsstandarder. Men selv Panamaregistrert hadde i dette tilfelle satt restriksjoner på fartsområdet til ikke å overstige 20 mil fra land. I henhold til den parlamentariske kommisjonens rapport gikk skipet ned 43 mil fra den egyptisk kysten. Her hadde altså eierselskapet oppnådd dispensasjon til å operere en rute i internasjonalt farvann i strid med internasjonale resolusjoner.

Forlis av dette slag er historien full av, saker som skulle vært sanksjoner på en rettslig forsvarlig måte, men isteden blir de satt på hyllen, eller går i skuffen.

De senere år har piratvirksomhet gjort en forholdsvis drastisk tilbakekomst, mest markert i Sydøst Asia. Problemet har markante handels- og security-messige konsekvenser og er åpenbart i behov av en mer samordnet reaksjon fra alle berørte parter. Det rapporteres stadig

om et betydelig antall angrep på handelsfartøy, selv om antallet har gått noe ned de seneste årene. Tendensen er imidlertid at når det rapporteres om reduksjoner av piratangrep i Sørøst Asia, dukker det opp andre områder med økt aktivitet som for eksempel Vest- og Øst Afrika. Moderne piratvirksomhet minner nye om militæraksjoner som involverer inntrengere som ofte truer med å skade, bortføre eller drepe besetningsmedlemmer, og i mange tilfeller også gjør det de truer med. I Asia synes dagens pirater å bestå av ganske homogene grupper av fiskeribefolkning, vanlige kriminelle og i noen områder av såkalte ”frigjøringsgrupper”. Forskning viser at asiatiske kriminelle familier er innblandet i mange tilfeller av piratangrep. Utad kan slike angrep fortone seg som tilfeldige handlinger, men er i virkeligheten kommet i stand gjennom samarbeid (bestikkelser/smøring) mellom kriminelle grupperinger, korrupte skipseiere og skipsførere. For eksempel har skip forsvunnet slik at skipseier kan kreve sitt forsikringsselskap for erstatning for tapt skip. Senere har man funnet ”tapte” skip som har fått ny identitet og drevet av de samme tidligere eierne. Når korrupsjonen antar slike former representerer det en betydelig security-trussel for besetningens liv og helse, sjøforsikringsbransjen risikerer store tap og det marine miljøet kan skades.

I skipsfartsnæringen er korrupsjon som skjer gjennom mellomledd (indirekte) særlig utbredt under forskjellige bekvemmelighetsflagg. En viktig grunn er at håndheving av reglene er vanskelig. Flaggstatene arbeider nasjonal, de kriminelle internasjonalt. Her kan nevenes et tilfelle fra Liberiaflagg.
En embetsmann ved det liberianske Bureau of Maritime Affairs J.D. Slanger ble i august 2005 arrestert og framstil for retten for underslag av offentlige fond. Offisielt var underslaget på 3,5 millioner dollar.
Slanger var den første offentlige tjenestemann som havnet i retten etter tiltale for korrupsjon etter at borgerkrigen i Liberia tok slutt i 2003. Borgerkrigen og korrupsjonen i Liberia ble indirekte støttet av de redere, blant disse en rekke norske, hvor registreringsavgiften fra skipsselskaper som valgte å registrere sine skip i Liberia under borgerkrigen derved ble indirekte ansvarlig for å holde Tailor-regimet ved makten. Det er hevdet at den eneste økonomiske tilgangen som landet hadde gjennom borgerkrigen var inntektene fra Liberian International Ship and Corporate Registry (LISCR) i Vienna, Virgina, USA. LISCR sendte i hvert fall 18 millioner dollar hvert år – omtrent en tredel av dets eget økonomiske utbytte – direkte til Liberias ”regjering”, en regjering som ikke fantes i landet under store deler av krigens varighet. Bekvemmelighetsregistret LISCR selger billig registrering uten avgifter og lav skatt til skipredere, 30 – 40 prosent av inntektene går til staten Liberia. Security trusselen som denne type korrupsjon representerer for landets egne innbyggere og for nabolandenes er det ikke nødvendig å presisere.

Korrupsjon

Korrupsjon er en særlig viktigste drivkraft, og trolig den mest sosialt skadelige aktiviteten, som kriminelle grupperinger driver innefor skipsfartsnæringen for å oppnå sine målsettinger. For å beskytte sine forretningsinteresser, benytter man i stor utstrekning underavdelinger som bidrar til å smøre enkeltpersoner og institusjoner i den ulovlige forretningsvirksomhet. Slike selskaper benytter ofte bestikkesler, planting av personer i systemet, konspirasjon, og/eller pengeutpressing av offentlige tjenestemenn og politiske ledere i flere stater samtidig. En av de mer skremmende konsekvensene av korrupsjonen har vist seg å være, at organisert kriminalitet har hjemsøkt og i virkeligheten overkjørt hele strafferettssystemer i enkelte stater. Korrupsjonen angriper effektivt hele statsskikken i samfunnet ved å betale ut og true myndighetenes representanter til for eksempel til å endre tiltaler, endre rettslige kjennelser,

sørge for at vitner ikke våger å still, eller ikke reise sak i det hele tatt. Ulovlig sjenerøse gaver og tjenester fordeles mellom medlemmer av politiske partier og ulike statlige departementer så vel som ansatte og politikere på lokalt plan i forsøkene på å endre de politiske forutsetningene og svekke security.

De samme metodene benyttes i sjøfartsnæringen som i næringer på land. Forskjellen er at skipsfart er en "delt" næring med produksjonsapparatet (skipene) rundt om på verdenshavene, og med administrasjonen på land. Metoder for korrupsjon er de samme som landbasert industri, men likevel har skipsfartsnæringen større muligheter til å utøve korrupsjon fordi oppdagelsesrisikoen er mindre og muligheten langt flere enn for landbasert industri.

Security-trussel?

Noe eksempel vil kunne vise hva jeg tenker på.

Narkotikasmugling. Den illegale narkotikaen og tilknytningen til korrupsjon er vel dokumentert, antatt å være den nest største industrien i verden, og skal dekke etterspørselen fra mellom tre og fire prosent av verdens populasjon.[109] Det meste av transporten av varen skjer med skip. Skipsfartsnæringen er med andre ord tungt inne i narkotikasmugling. Den security-trussel som knytter seg til denne type skipstransport utgjør naturligvis en betydelig fare. Overskuddet av profitten som strømmer fra denne handelen er ikke bare en konkurrent til brutto nasjonalproduktet for mange stater, men er også tilstrekkelig til å undergrave lovlig næringsvirksomhet, og nasjoners betalingsbalanse, pengesystem og internasjonal banksamarbeid. Omfanget av denne ulovlige virksomheten har medført at narkotikatrafikken har blitt stadig mer avhengig av bestikkelser. Resultatet for mange stater er, at dette undergraver og true hele styringssett de kriminelle slipper unna nasjonal og internasjonal håndheving og kan derved fortsette sin aktivitet som fjerner friheten og redusere security.

Smugling av militært materielle. Mye av vedrens håndvåpenhandel skjer gjennom korrupsjon og skipstransport og blir gjennomført på ulovlig måte.[110] Ved slutten av den kalde krigen, ble et stort antall våpenproduserende land grepet av panikk og solgte ut lagrene sine av maskingevær, raketter, granatkastere, ammunisjon og eksplosiver av annet slag på svartebørsmarkedet. Tyveri av militært materiell og/eller korrupsjon fra offentlige funksjonærer og vaktselskaper som skulle passe på lagrene, men som også var ute etter penger for de komponenter som var tilgjengelig for slag til kjøpere fra opprørs- og terroristgrupper. Mye av dette materiellet skulle selvsagt transporteres og skipstransport var et selvsagt valg. I 2003 ble et lasteskip under Tongas flagg avslørt av den israelske kystvakten med 50 tonn våpen som skulle til de palestinske selvstyreområdene. Hvor råvarer og forarbeidede varer i store kvanta er tilgengelig der er også skipsfartsnæringen behjelpelig med transporten. Kontrabande (varer som det er forbudt å innføre og selge i et krigførende land) gjennomføres som oftest ved korrupsjon. Denne form for transportvirksomhet er i dag i ferd med å komme under former for kontroll gjennom skanning av containere og andre kontrolltiltak som for eksempel satellittbasert overvåkning. Likevel er korrupsjonen knyttet til skipstransporten av militært materiell omfattende både i havneindustrien og i skipsfartsnæringen som naturligvis skaper betydelige security-problemer.

---

[109] For nyere tendenser, se United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention, Global Illicit Drug Trends 2000 (Vienna: United Nations International Drug Control Programme, 2000).
[110] International Crime Control Strategy (Washington, DC: The White House, May 1998), 21.

Smugling og handel med mennesker. Den globale handelen med mennesker hvor korrupsjon og sjøtransport går hånd i hånd er blitt den hurtigst voksende ulovlige handel i verden.[111] Det er ofte en mer lønnsom forretning enn andre høyt profitable aktiviteter som for eksempel narkotika og våpenhandel, fordi det ikke krever teknisk kompetanse og erfaring eller et distribusjonsnetteverk. Vider er det slik at i mange land er straffene for menneskesmugling vesentlig lavere enn for eksempel narkotika (hvor for eksempel Malaysia benytter dødsstraff). Illegale immigranter betaler på forskudd før skipets avgang, og smuglerne har ingen forpliktelser til å returnere pengene dersom operasjonen skulle gå galt. Groteske eksempel på slik korrupsjon har kommet for en dag hvor man har funnet containere med døde mennesker i anløpshavner flere steder i verden. I 2003 ble et Tonga-registrert skip avskåret av den franske marinen. Skipet var på vei til Italia med 1000 kurdiske flyktninger om bord.

De mørke sidene av denne virksomheten involverer bortføring eller ulovlig rekruttering av kvinner og barn til sexindustrien, innlands trelldom og rekruttering til dårlige arbeidsplasser med elendig lønn. Dette betyr at aktiviteten både strider mot internasjonale konvensjoner og er i strid med menneskerettighetene.

Piratvirksomhet. Piratvirksomhet har vist en alarmerende tilbakekomst i Indonesia, Bangladesh, Malakka Stredet, Syd Kina havet, India, Ecuador, Vest og øst kysten av Afrika, samt Rødehavet med 469 rapporterte tilfeller i 2000 [112] til 325 tifeller i 2004.[113] De fleste piratangrep blir utført av organiserte kriminelle grupper hvorav en hel del er erfarne sjøfolk/fiskere. En rekke tilfeller blir nok ikke rapportert, skip blir angrepet når det ligger på reden og venter på tørn, så vel som til sjøs. Som oftest er målet en container som skipet fører med verdifull last. Men ikke sjelden blir hele skipet med lasten tatt etter at mannskapet er blitt drept eller satt ut av spill. Lasten blir deretter solgt ved å benytte falske skipningsdokumenter, og skipet blir malt om og gitt falsk registrerings og identifikasjonsnummer. Det skjer også at skipene forandres på andre måter og deretter solgt. Når skip forsvinner er det ikke sjelden involvert korrupsjon hvor korrupte skipseiere, myndigheter og private organisasjoner samarbeider med piratgrupper. En grunn kan være å sikrer seg skip og last. En annen kan være et ledd i destabilisering av regimer eller forsikringssvindel noe som sterkt bidrar til redusert security.

Ulovlig senking. Eksempel på en annen form for korrupsjon kan være tapet av M/T ”Salem” utenfor kysten Vest Afrika 17. januar 1980 på vei fra den Persiske bukt med kurs for Europa med en last råolje (crude oil). ”Salem” var forsikret for U.S. dollar 24. 000.000 for skroget og U.S. dollar 60.200.000 for lasten. Denne saken kunne meget vel gått inn i historien som uoppklart hadde det ikke vært fordi ”Salem” skulle vært lastet med 193,000 tonns råolje, men det kom ikke en oljeflekk til syne på havets overflate som var havblikk og vakker på forlisstedet. Saken var den at skipet den 27. desember ankeret opp i Durban Sør-Afrika under navet ”Lema”, losset lasten og tok inn ballast slik at skipet fortsatt var på lastemerket og fortsatte reisen mot Europa. Lasten ble solgt i Sør-Afrika for U.S. dollar 44 millioner og skipet var forsikret av britiske og norske selskaper for U.S. dollar 24 millioner. Med i konspirasjonen, hvor omfattende korrupsjon var involvert, var personer fra ulike kanter av verden. Befrakter, meglere, mottaker av lasten, skipsfører og maskinsjef er alle mistenkes for omfattende korrupsjon. Jurisdiksjonsspørsmålene er meget uklare og skaper normalt i slike saker store vanskeligheter. Likevel ble det 4. august 1980 i London utstedt arrestordre på de

[111] Se for eksempel U.S. National Intelligence Council, Growing Global Migration and its Implications for the United States (Washington, DC: National Intelligence Council, March 2001).
[112] International Chamber of Commerce, Crime Service, Weekly Piracy Report, May 22-28, 2001.
[113] Christophersen, J.G. Satellite-based tracking of ships as global crime control. I: K.C. Guan og J.K. Skogan: *Maritime Security in Southeast Asia*. Abingdon: Routledge 2007, s. 155.

innblandede i konspirasjonen. Kanskje kan de skyldige en dag stilles for retten i England. Men det er ikke tvil om at arrestordren må sees på som ren proforma fra britiske myndigheter side. Hvordan det gikk med erstatningsoppgjøret som er et sivilrettslig spørsmål er jeg ikke kjent med. En ting er sikkert, ”Salem”-saken bidro til å redusere security for mange mennesker. For motstanderne av apartheidregimet, forsikringsnæringen, besetningen som uforskyldt ble utsatt for fare og for miljøet gjennom senkingen av skipet.

Konklusjon

I Norge sier man gjerne at vi har ingen korrupsjonskultur. Folk går ikke rund med stresskofferter full av kontanter. Det er ikke slik vi gjør det. Med i skipsfartsnæringen stiller det seg noe annerledes. Skipsfart er en global næring og rundt om i verden er forholdene ikke like. I noen stater er det nødvendig å betale seg rundt i systemet, andre steder vil slikt handlingsmønster bli fordømt som etisk og moralsk forkastelig. I enkelt land finnes det netteverk, med ”tjenestebanker”, der du får kreditt og trekker veksler. Dette systemet har internasjonal skipsfart, over lang tid, levd med og benyttet seg av i stor utstrekning. I skipsfarten er alle underlagt de samme kreftene, hvor betaling for tjenester synes uunngåelig dersom man ønsker å gjøre forretning på sjøtransport. Kampen mot korrupsjon er en av vår tids store utfordring. Problemet kan ikke løses gjennom rettssystemet alene. Allmenn- og individualprevensjonen er viktig, men uten etikk og moral blant de som driver i næringen kommer vi ingen vei. Korrupsjonen i skipsfartsnæringen er et internasjonalt problem og må derfor løses internasjonalt.

Mutans etikett

Thelander, Joakim

Denna artikel är baserad på empiriskt material från min avhandling *Mutor i det godas tjänst?* (2006). Ett antal svenska och danska biståndsarbetare berättar i avhandlingen om sina erfarenheter av korruption, särskilt i form av mutor. Biståndsarbetarna arbetar inom olika typer av organisationer och med skilda former av hjälpverksamhet, men flertalet har det gemensamt att de har erfarenheter från praktiskt fältarbete med bistånd och i samband med det stött på och behövt hantera frågor om korruption. Undersökningen är inte inriktad mot någon specifik region; i det empiriska materialet finns personer med erfarenheter från biståndsarbete i Östeuropa, Afrika, Asien och Latinamerika.

De intervjuade personerna beskriver ett antal situationer där frågor om korruption och mutor aktualiseras i samband med deras praktiska biståndsarbete. Det finns återkommande beskrivningar av vardaglig korruption i kontakterna med myndighetspersoner i länderna där de arbetar. Till exempel kan det röra sig om begäranden av mutor vid gränskontrollerna, polismän som kräver kontanta ”böter” eller mutor till andra myndighetspersoner som hälsovårdsinspektörer och flygplatstjänstemän. Här finns en problematik som biståndsarbetarna på något sätt måste hantera i sitt arbete och som var en grundläggande utgångspunkt när jag bedömde korruption som intressant att studera i en biståndskontext. Jag har således haft ett särskilt intresse av det som ibland kallas ”petty corruption”, den vardagliga eller ”lilla” korruption som i regel involverar tjänstemän på låga nivåer som trafikpoliser eller tullpersonal.

I detta sammanhang vill jag belysa hur biståndsarbetarna talar om vad som kan benämnas ”mutans etikett”. Den praktiska hanteringen av mutor beskrivs som något man kan vara naiv, förbluffad eller upprörd inför men är samtidigt något som uppenbarligen kan läras in. Det rör sig om ett socialt område som har sina egna krav på stil och etikett. Denna etikett menar jag på olika sätt präglas av en överordnad norm om diskretion.

Metod

Det empiriska materialet i undersökningen består av intervjuer med svenska (i två fall danska) biståndsarbetare. Under hösten 2001 och våren 2002 gjorde jag de individuella intervjuerna samt en gruppintervju. Sammanlagt gjordes 17 individuella intervjuer och i gruppintervjun medverkade fyra personer. Av dessa 21 personer var 8 kvinnor. Två av intervjuerna genomfördes av praktiska skäl via telefon, de övriga gjordes genom personligt besök. De flesta intervjuerna varade mellan 45 och 60 minuter. Samtliga spelades in på band och transkriberades. (Det bör nämnas att i denna artikel citeras endast några av intervjupersonerna. Namn och andra detaljer som skulle kunna röja identiteten är ändrade.)

Urvalet av intervjupersoner gjordes i första hand bland biståndsorganisationer i Sverige. Jag intervjuade även två danska biståndsarbetare, då jag fick tips om två personer i Danmark som kunde vara intresserade av att låta sig intervjuas. Jag ville fånga en variation av erfarenheter inom praktiskt biståndsarbete och kontaktade därför inledningsvis (sensommaren och hösten 2001) via telefon ett brett spektrum av hjälporganisationer, såväl mindre lokalt förankrade

icke-statliga organisationer som stora nationella och internationella organisationer. I materialet finns personer som arbetar eller har arbetat exempelvis med sjuk- och hälsovård, hjälpsändningar med kläder, sjukvårdsartiklar och förnödenheter, hjälp inriktad mot barn, jordbruksutveckling, vattenförsörjning, kvinno- och jämställdhetsprojekt, bostadsprojekt, organisationsutveckling och undervisning. Andra dimensioner där jag strävade efter och åstadkom variation var typen av befattning (till exempel volontär, projektledning, handläggare, regionansvarig, frilansande konsult), kön (13 män, 8 kvinnor), ålder (de intervjuade är mellan cirka 25 och 65 år med huvuddelen inom intervallet 30-50 år) samt regionen där man arbetat med bistånd (Östeuropa, Afrika, Asien, Latinamerika).

Jag har avstått från att försöka göra egna observationer av korruption. Ett skäl till detta är helt enkelt att det är svårt att observera korruption: ”although bribery is prevalent, it is conducted in an atmosphere of understandable secrecy” (Reisman, 1979:9). Mutor och andra handlingar inom korruptionens område utförs oftast i det fördolda och under täckmantel av andra etiketter som ”avgifter”, ”presenter” eller liknande. Det sker delvis på grund av den självklara anledningen att det ofta rör sig om handlingar som är olagliga, men utöver detta kan hemlighetsfullheten ses som en av de normer som omgärdar mutor.

Regeln om diskretion

Att mutor och annan korrupt verksamhet är något som pågår i det fördolda är något som ingår i våra vardagliga föreställningar kring mutor (Jacobsson, 2005:32; Reisman, 1979:9; Werner, 2000:17). W. Michael Reisman (1979:37 ff) påpekar att mutor för att de ska förekomma förutsätter en viss typ av grundläggande sociala villkor. Det är nödvändigt att det finns en *kontrollerande aktör* som utövar någon grad av normativ reglering över en viss transaktion. Det måste också finnas en med Reismans ord *extern aktör*, som alltså är den aktör som värdesätter och är beroende av den kontrollerande aktören för ett önskvärt utfall av transaktionen. Den externa aktören kan då tänkas att i strid mot den tillämpliga normen försöka säkerställa det önskvärda utfallet genom att erbjuda någon form av privat belöning till den kontrollerande aktören. Här kan det tilläggas att ”mutsituationen” för att vara komplett tycks kräva ytterligare en aktör, nämligen en eller flera utomstående aktörer som är utestängda från relationen och som därmed kan tänkas missgynnas av denna, eller i alla fall kan tänkas ha moraliska (eller juridiska) synpunkter på agerandet om det avslöjas.

När det gäller relationerna mellan aktörer som ägnar sig åt mutor så kan dessa alltså betecknas som en triad: A är mutgivaren (bestickaren), B är muttagaren (mutkolven) och C är en utanförstående tredje part som inte känner till ”mutrelationen” mellan A och B. Personerna A och B är självklara, men även C måste ingå för att relationen mellan aktörerna ska anses vara komplett. Om det inte finns någon utomstående tredje part som bör hållas utanför så skulle det inte finnas anledning till något hemlighetsmakeri. A och B delar alltså vad som kan betecknas som en mutrelation där C hålls utanför, och där C (om relationen upptäcks) träder in i rollen som den som avslöjar och eventuellt fördömer och anklagar A och B. Relationerna när det gäller mutor kan därför beskrivas som både inkluderande och exkluderande.

Det exkluderande förhållningssättet får sitt främsta uttryck i uppfattningen att mutor bör vara *diskreta*. Georg Simmel (1900/1978:387 f) menar visserligen att stora mutor, som ges fullt öppet, av denna anledning kan få en ”officiell” natur och därmed undvika att bli betraktade som mutor. Men när det gäller de mer vardagliga former av korruption som biståndsarbetarna

beskriver under intervjuerna är diskretionsnormen en tydlig aspekt av etiketten kring mutor. Folke arbetar sedan många år tillbaka som konsult för biståndsfinansierade projekt inom bostadssektorn. Han beskriver korruptionen som institutionaliserad inom byggbranschen i landet där han arbetar och fortsätter:

Folke: /.../ när jag jobbade med trähusbyggande, det var samma sak när det handlade om att man skulle lämna offert på att bygga hus i nån grupp för socialt bostadsbyggande eller nånting. Om dom inte var finansierade utav nån utländsk eh... bistånds- nåt utländskt biståndsorgan som hade mycket strikta upphandlingsregler och som *granskade* dom här upphandlingsreglerna mycket noga, så eh blev man *alltid* kontaktad av någon som sa att ”ja vi kan hjälpa till och se till att ni får det här jobbet, *men*...” och så stänger dom dörren. Så stänger man dörren och då säger dom hur mycket dom ska ha.

”Så stänger man dörren”, säger Folke. Beskrivningen är en tydlig illustration på de samtidigt inkluderande och exkluderande relationerna när det gäller korruption. Man ”stänger dörren” för att de andra inte ska veta vad som försiggår. Folke tar under intervjun själv avstånd från den korrupta hanteringen kring upphandlingarna, men det han beskriver ger i alla fall en bild av hur korrupt verksamhet kan se ut.

Etikettsbrott

En mer konkret beskrivning av den diskreta karaktären hos mutor ges under intervjun med volontären Sten, som arbetat med bistånd som lärare. Han berättar under intervjun om en låda med kläder och andra saker som han och hans familj behövde, som han inte fick ut från hamnen. Veckorna gick, han anlitade ett ombud från hjälporganisationen men inte heller denne lyckades få ut lådan; det var ständiga problem med stämplar som fattades och ansvariga personer som inte var anträffbara just då. Till sist blev situationen akut och Sten begav sig till hamnkontoret tillsammans med ombudet, fast beslutad att få ut lådan. Den här gången lyckades det, men endast med hjälp av en muta till hamntjänstemännen. Jag frågar om hamntjänstemännen sa rakt ut att de ville ha en muta. Sten berättar hur det gick till:

Sten: Nej, det sas aldrig rätt ut. Och jag var ju alldeles för naiv för att begri-, förstå mig på hur det *fungerade* va, men på något sätt så eh... Jag *missuppfattade* situationen så... vid ett tillfälle så liksom gav jag upp då och så tog jag handen då för att ta fram min börs va, så mot bakfickan så där. Men då blev jag hejdad va, för det fick inte göras, ske så uppenbart.

Joakim: Okej. Var det nån av dom som, alltså dom som jobbade där som hejdade dig?

Sten: Ja. ( ) Och sen så eh... så blev det då, ja alltså det skulle göras i *smyg* då, via nåt ombud och så va. [kort skratt] Så... så folk gick bakom några lådor och gjorde upp den dära dealen då och så kom dom tillbaks.

Joakim: Så det var inte du själv, alltså det var inte du själv som betalade nån, utan gav du pengarna till nån annan där som, ja?

Sten: Ja, jag gav pengarna till någon, som gick bakom... gick i skymundan, så väldigt diskret, sen så... sen vet inte jag var pengarna hamnade till slut, men så kom den här personen tillbaka då, som vi då hade utsett till mitt ombud. Och sen så var saken klar.

När en social norm som i normala fall är underförstådd bryts kan den bli synlig genom de deltagande aktörernas agerande för att upprätthålla normen. Johan Asplund (1987/1992:129 ff) diskuterar i *Det sociala livets elementära former* bland annat Harold Garfinkels etnometodologi. Denne gav sina studenter i uppgift att bryta mot de vardagliga förväntningarna i en rad situationer. Man fick till exempel uppdraget att behandla de egna familjemedlemmarna som främlingar eller att försöka pruta på varorna i en amerikansk stormarknad. Asplund skriver: ”Hur skall ’osynliga’ rutiner och ritualer göras synliga? /---/ Svaret är kanhända uppenbart, när frågan en gång ställts. Vad man bör göra är givetvis att *bryta* mot rutinerna och ritualerna. Disciplinen kommer till synes i samma ögonblick som man bär sig odisciplinerat åt” (ibid:129). Så är det också i detta fall. Regeln om diskretion framträder tydligt i det ovanstående utdraget: ”det fick inte göras, ske så uppenbart”. Sten blir tillrättavisad för sitt normbrott och får sedan veta hur pengarna ska överlämnas.

Sten ger en målande beskrivning av hur själva överlämnandet gick till: ”jag gav pengarna till någon, som gick bakom… gick i skymundan, så väldigt diskret”. Georg Simmel betonar i *The Philosophy of Money* (1900/1978) att pengar möjliggör diskretion i samband med muttransaktioner: ”Money, more than any other form of value, makes possible the secrecy, invisibility and silence of exchange” (ibid:385). Och inte nog med att betalningen skedde ”i skymundan”; den skedde också via ett ombud. Genom att använda ett ombud – ibland kallat en ”agent” eller en ”mellanhand” – kan mutgivaren distansera sig från själva transaktionen.

Den mest uppenbara anledningen till hemlighetsmakeriet är att mutor är olagliga i det land där Sten arbetade som volontär, liksom i Sverige. Men det kan också finnas en mer allmän strävan från aktören att rädda sitt ”sociala ansikte” (Goffman, 1967:5 ff) och bevara sin värdighet i samband med korrupt verksamhet. Simmel (1900/1978) menar att muttagaren genom att iaktta ”a certain grandeur, a strictness and superiority of behaviour” (ibid:384) kan upprätthålla skenet av ett respektabelt handlande. En muta som ges diskret och med en viss elegans möjliggör för aktörerna att bevara sin respektabilitet. Erving Goffman (1959/1994) använder sig av en metaforik hämtad från teaterns värld. Här skulle man i goffmanska termer kunna tala om deltagarna som ett ”team” i färd med att presentera en föreställning (jfr. Goffman, 1967:27 ff). Aktörerna samverkar genom sitt agerande för att åstadkomma och upprätthålla en fasad av respektabilitet.

Vi kan tillägga att det inte bara är regeln om diskretion som synliggörs i det ovanstående exemplet. När Stens handling att vilja lämna över betalningen öppet tillrättavisas blir det samtidigt tydligt att det rör sig om en muta. I annat fall hade den öppna betalningen utan vidare kunnat accepteras. En annan av biståndsarbetarna, Nette (som är dansk men även talar bra svenska), har arbetat med bistånd främst som frilansande konsult. På flygplatsen i landet där hon arbetade med bistånd gjorde hon en erfarenhet som påminner om Stens:

Nette: Och eh... det kostade ju, till exempel om du har lite mycket bagage... så säger du till dom lokala ”jag kan inte få dom genom ( ) utan jag ska betala så här hemskt mycket för extra bagage”. ( ) Men *en* gång... jag kommer inte ihåg, jag tror det var i (landet Y) jag har för mycket bagage, och eh... då sa en bekant att ”ja men det kan jag väl fixa eh... om han fick lite smörjelse”. Då gick han med mig, och jag *förstod* fortfarande inte, alltså, jag var *väldigt* naiv och... för hur, hur han skulle göra det här. Och så var det han som checkade in, och så checkade han in den och den och den och säger jag ”oh ja men jag har den här stora väskan också”. Så säger han ”Shh! Shh! [båda skrattar] det är det som är *fidusen*, det är det som är the *trick*”.

Den som bryter mot en regel kan som vi redan sett bli tillrättavisad. Finessen i exemplet ovan går ut på att flygplatstjänstemannen officiellt checkar in endast en väska medan passageraren i själva verket tar med sig ytterligare en väska ombord. Nette blir därför uppmärksammad på sin klumpighet när hon nämner att hon även har en stor väska som ska checkas in, och anledningen är att hon just har brutit mot diskretionsregeln. Det krävs alltså en viss kunskap för att kunna hantera regeln om diskretion. Om man som Nette inte riktigt hänger med på vad det är frågan om så kan resultatet bli att regeln oavsiktligt bryts. I detta fallet är det tydligt att även tillrättavisandet av regelbrottet sker på ett diskret sätt: ”Shh! Shh!”. När en aktör behöver hjälp med sin rollgestaltning är det lämpligt att regianvisningarna så långt som möjligt ges utan att störa föreställningen – Goffman (1959/1994:157 ff) talar därför om ”regivinkar”. Att på ett alltför iögonfallande sätt peka ut Nettes misstag kunde ha gjort mer skada än nytta.

Även i nästa exempel är det ett brott mot regeln om diskretion som lyfter fram dess existens och giltighet. Den här gången är det dock inte biståndsarbetaren som bryter mot regeln utan motparten. Louise berättar om en händelse som utspelades vid flygplatsen i ett av länderna där hon arbetade:

Louise: Men det *mest* frustrerande tror jag varit nån gång när... när jag stod vid eh... och skulle ut ur landet och hem till min familj. Och då så säger dom att ”ja, men vi behöver också tjugo US dollar, just nu”, sa dom [kort skratt]. Så, alltså sa jag ”pratar ni om *mutor* nu?”, sa jag [stort skratt]. Och då alltså ”ja, du kommer inte på det här planet”, sa dom. [skratt] Och då, då åkte det fram pengar [skratt] för då skulle jag hem va. Men jag menar, det var, det var... och det är nu på senare år alltså. Så att det... och det var så chockerande så det hade jag... men det var ju inte heller där vi har jobbat och arbetat ( )

Joakim: Alltså du...

Louise: Och då hade jag inte liksom *tiden* va, för det där planet stod där ute [kort skratt] och jag märkte, och dom ropade liksom oh nu är det ”call two” liksom [skratt]. Så det var ju verkligen en, en *sofistikerad* situation, där man... där jag ville *hem*.

Louises reaktion uttrycker förvåning när tjänstemännen på flygplatsen säger att de behöver tjugo US dollar för att hon ska få gå ombord på flygplanet, något hon illustrerar genom användandet av en iscensatt egen replik: ”Så, alltså sa jag ’pratar ni om *mutor* nu?’”. I ”idealfallet” kan enligt Simmel (1900/1978) båda parterna låtsas som om det inte alls rör sig om någon muta (ibid:384 f). Så är knappast fallet med flygplatstjänstemännens iscensatta och tämligen burdusa yttrande att ”vi behöver också tjugo US dollar”. I mutsammanhang är det förmodligen rimligt att beteckna en sådan rättframhet som taktlös – som ett etikettsbrott.

Etikettsbrottet ser jag som en rimlig förklaring till Louises förvånade och upprörda reaktion: ”det var så chockerande”. Man kan i och för sig tänka sig att det chockerande skulle kunna ligga i att det *överhuvudtaget* begärs en muta i sammanhanget. En sådan förklaring vore sannolik om berättelsen kom från en person utan erfarenheter av korruption. Men Louise beskriver sig under intervjun som någon med en hel del erfarenheter av korruption i samband med biståndsarbete, och jag tror därför inte att det är en särskilt trolig förklaring i detta fallet. Samtidigt kan vi notera att Louise ändå beskriver det som en ”*sofistikerad* situation”. Men det sofistikerade består då knappast i tjänstemännens bryska begäran om kontanter utan i utnyttjandet av den akuta beroendeställning som Louise befinner sig i då man ropar ut ”call two” för hennes flygplan. I en sådan situation är det tydligt att tjänstemännen befinner sig i ett överläge – de är sinnebilden för en ”kontrollerande aktör”, för att använda Reismans (1979:37) benämning – och det utnyttjar de till sin fördel genom att begära en muta.

Både Nette och Sten beskriver sig själva som naiva i de tidigare givna exemplen. Att tala om sin naivitet kan vara ett sätt att ge en förklaring till varför man betalt ut en muta. Den som är naiv kan till exempel lättare bli lurad eller pressad till att betala en muta och därmed kan handlingen förklaras och kanske ursäktas. I de nämnda fallen tycks det dock inte främst vara frågan om att beskriva sig som naiv för att på så sätt åstadkomma en förklaring till handlandet. Det handlar helt enkelt om naivitet eller okunskap beträffande reglerna för hur mutor ska överlämnas på ett korrekt sätt. Och den som inte kan reglerna riskerar att bryta mot dem, om än oavsiktligt. Man kan beskriva det som att Nette helt enkelt ”gör bort sig”; hon skapar en genant situation som dessutom medför att regeln blir synlig. Det är ett klavertramp som förmodligen kan jämföras med att be svartjobbaren om ett kvitto.

Rykten om korruption

Korruption kan framstå som något osynligt och ogripbart, något som inte kan iakttas i sig utan bara genom dess effekter. Korruptionens egenskap av att vara något som sker i det fördolda kommer till uttryck i följande två intervjuutdrag. Fredrik är lärare och har deltagit i ett utbytesprojekt med en skola i ett utvecklingsland, där man bland annat skickade läromaterial till den aktuella skolan. Han fick besked av hamnkontoret att han inte kunde skicka sakerna

som vanliga postpaket utan måste skicka materialet i stängda containrar. Annars skulle materialet försvinna på vägen och inte komma fram:

Fredrik: /---/ Och det kan man aldrig säga vem som har tagit det paketet va, men alltså nånstans... av nån anledning så öppnas det och försvinner. Och lite grann så ligger det nog kvar att det är legitimt att öppna dom också, och titta efter vad där är. Så eh... men vi har skickat böcker alltså ner och dom *har* kommit fram.

Fredriks egna konkreta erfarenheter bekräftar alltså inte det han fick höra av hamnkontoret: ”vi har skickat böcker alltså ner och dom *har* kommit fram”. Beredvilligheten att acceptera giltigheten i tanken att materialet måste skickas i stängda containrar har sannolikt att göra med de uppfattningar om utbredd korruption som finns angående vissa länder och regioner. Dessa uppfattningar kan vara mer eller mindre korrekta; det går naturligtvis att tänka sig att Fredrik hade en osedvanlig tur när böckerna kom fram utan att försvinna på vägen. Men genom korruptionens diskreta karaktär kan uppfattningarna om dess art och utbredning vara svåra att förändra, även i ljuset av erfarenheter som skulle kunna leda till modifieringar av uppfattningarna. Skattningar av korruptionens omfattning och natur har beskrivits som ”impressionistiska” (Theobald, 1990:79) och svåra att bedöma. Här spelar korruptionens diskreta egenskaper en viktig roll.

Rykten om korruption behöver dock inte alltid gälla lokalbefolkningen. De kan också gälla personer med anknytning till biståndsvärlden. Ida har arbetat med bistånd som rådgivare, koordinatör och konsult, bland annat med landsbygdsutveckling. Hon talar om hur hon ser personer som arbetar för olika konsultbolag med biståndsrelaterade projekt och där alla kanske inte är lika nogräknade när det gäller att inte delta i korruption:

Ida: Och då går ju dom [konsulterna] också upp på olika Prime Minister’s Office och ministerier, bjuder ut på en drink på kvällen och... jag ser ju dom sitter då, olika länder ser man på samma hotell och så, och ”ja, jag träffade den ikväll och... ”. Och sen när jag träffar nästa ”ja, här fick jag en väska här och en portfölj, och den var väl fin”, och så då ser man det står då liksom nånting på den, eller nån fin penna och det... det är liksom... Det är dom grejorna man kan *se*, och då undrar man vad dom får i *övrigt* då va.

De fina portföljerna och pennorna kan i sig uppfattas som tvivelaktiga belöningar i samband med biståndsverksamhet, men det är först när de ses som tecken på något djupare och mer problematiskt som portföljerna och pennorna blir riktigt talande: ”då undrar man vad dom får i övrigt då va”. Det är en form av ”toppen-av-isberget” eller *pars pro toto*-logik som ligger till grund för Idas funderingar. Hennes observationer exemplifierar en större underliggande problematik och utgör därmed samtidigt en kritik mot konsultbolagens sätt att arbeta. Poängen i detta sammanhang är dock inte att reda ut hur det egentligen förhåller sig med konsultbolagens agerande, utan snarare att rykten som dessa får mycket av sin näring genom den hemlighetsfullhet som förknippas med korruption.

Regeln om diskretion kan alltså leda till rykten och mer eller mindre vaga uppfattningar om korruptionens karaktär och utbredning. Det är ingen tillfällighet att Transparency Internationals index över korruption handlar om skattningar av *uppfattad* korruption – det beror till stor del på korruptionens diskreta egenskaper.

Anspelningar och tvetydigheter

Om något ska behandlas diskret så medför detta naturligtvis att det diskreta inte kan sägas rent ut hur som helst. Korrupta aktiviteter kunde i intervjuerna beskrivas i termer av ”smörjelse” eller liknande, en anspelning på mutans förmåga att få någonting att hända där det tidigare gått trögt, som i fallet med Stens låda. Man kan också utnyttja ords olika betydelser, något som Ida belyser i följande intervjuutdrag:

Ida: /---/ Chai då, ordet för te, det var också, betyder hjälp då... på olika sätt så att eh...

Joakim: Jaha okej, så det är nån dubbelbetydelse där?

Ida: Mm. Och det använde poliserna om dom stannade en, och säger ”har du lite te?”. ”Have some chai?”. Och så liksom: ”Vad då te?”. [skratt] Men man vet ju vad dom menar och så ska dom ha nånting för att gå, gå och ta sig en kopp te när dom har jobbat hårt då, dom ska ha dom i fickan.

Att som i exemplet ovan utnyttja dubbelbetydelsen av ordet ”chai” hade varit onödigt om det inte vore för den etablerade diskretionsnormen kring ämnet korruption. När man vill säga det som egentligen inte får sägas blir anspelningar och tvetydigheter en lösning på problemet. Genom att inte säga rakt ut att det rör sig om mutor blir det möjligt för en eller båda parterna att backa ur om de inte kommer överens, eller om man skulle bli konfronterad av den andre.

Gerald Mars (1982:178 f) skriver i sin diskussion om fiffel i arbetslivet med referens till Ditton om vad han kallar för ”alerting phrases”. Dessa är formuleringar som ”alert the fiddler but not the non-fiddler” (ibid:178). En sådan ”alerting phrase” – Wästerfors (2004:93) föreslår benämningen beredskaps- eller varningsfraser på svenska – är en anspelning på fiffel som kan användas för att testa om en nykomling är beredd att medverka i fifflandet eller inte. Om nykomlingen förstår anspelningen kan fifflet genomföras, om inte är ingen skada skedd. Inget som kan uppfattas som klandervärt har då avslöjats utan man kan låta saken bero.

Biståndsarbetarna berättar ibland om sådant som kan anses vara anspelningar eller signaler om mutor. Stina beskriver hur det kan vara när en lastbil med en hjälpsändning ”fastnar” i tullen:

Stina: /---/ Och då ger... ger man små *signaler* om att ”jag skulle eventuellt kunna hjälpa dig om...”. Fast man säger inte rakt ut att ”då får du ge mig tvåhundra dollar”. Och så ska man själv lista ut vad det här *om:et* innebär. [kort skratt]

Joakim: Okej, okej så dom eh är det så att dom, dom säger inte rakt ut då att ”vi kan eh... ni kan få köra igenom men då får du ge mig... hundra dollar” ( ).

Stina: Nej, *jag* har aldrig varit med om det. Jag har *aldrig* varit med om det.

Korruption och mutor förutsätter på grund av sin klandervärda natur att det förhandlas fram en form av konsensus mellan A och B, att det upprättas någon form av socialt band mellan aktörerna. Jörg R. Bergmann (1993) drar en specifik parallell till mutor i sin diskussion av skvaller, när han skriver om vikten att de inblandade aktörerna vid en muttransaktion (liksom vid ett utbyte av skvaller) etablerar en gemensam delaktighet i den handling som ska utföras: ”Thus, before the conduct of the real transaction can occur, the corruptibility of the other has to be secured and gradually transformed into an unambiguous consensus through guarded proposals and vague demands that permit one to back out without losing face” (ibid:86). Talet om ”signaler” och ”koder” återkommer i flera av biståndsarbetarnas beskrivningar. Och för att tyda dessa krävs det en viss kännedom om vilka normer det är som gäller – även i detta fall tycks det vara diskretionsnormen som kommer till uttryck.

Dels bör alltså någon form av konsensus förhandlas fram – motparten bör vara med på noterna – dels bör mutan inte begäras direkt utan indirekt. På så sätt blir det lättare att backa ur om den andre av någon anledning skulle visa sig vara omedgörlig. Goffman (1967) uttrycker det som att ”hinted communication, then, is deniable communication; it need not be faced up to” (ibid:30). Det finns i dessa situationer ett tyst samförstånd mellan aktörerna att inte låtsas om transaktionens omoraliska karaktär. Samförståndet fungerar som ett skydd, inte bara utåt gentemot andra utan även inåt för att skydda självrespekten hos de inblandade.

Den icke-diskreta mutan

Regeln om diskretion kan i vissa fall åsidosättas; den är inte tvingande till sin natur. Det är dock möjligt att se vissa mönster i undantagen. Kaj arbetar mycket med hjälpsändningar. Han beskriver det som att tullpersonalen vid gränsen öppet kan begära vad han ser som mutor av mindre värde, till exempel genom att fråga ”Har du ett paket cigaretter?”. En tänkbar förklaring kan vara att denna praxis att begära olika former av mindre belöningar är så utbredd att man i stort sett upphört att betrakta den som korruption. Därmed skulle också regeln om diskretion kunna åsidosättas. Den här formen av vardaglig korruption kan då ses som till den grad institutionaliserad att den i någon mån förlorar sin egenskap av korruption (åtminstone ur de deltagande aktörernas perspektiv) och antar en pseudo-legitim karaktär.

En muta, eller åtminstone en eventuell muta, kan även betraktas som icke-diskret i betydelsen av ”officiell”. Ida berättar om när hon skulle utvärdera ett biståndsprojekt med anknytning till rättsväsendet i landet X:

Ida: Eh... och då [kort skratt] eh då fick jag en stor fin present av justitieministern [båda skrattar]. Och så står dom där och *filmar* då för (landet X):s TV när jag tar emot [skratt] presenten. Ja ”(organisationen X) delegation utvärderar samarbetet med [kort skratt] Ministry of Justice” och det stora paketet och alla ler, och [kort skratt] då

kände jag ”ho ho ho” [skratt]. Och där, där kän- då var vi... det gjorde jag tillsammans med två jurister. Så då frågade jag ”ja hur mycket får man ta emot här nu utan att det är mutor?”. [kort skratt]. Ja, ja och då fick jag en väldigt, en broderad sjal då, så tänkte jag ”ja... det måste vi ju faktiskt undersöka då”. Så vi gick till marknaden och så frågade vi vad en sån där sjal kostade. [kort skratt] Bara för att vi skulle känna att vi hade... och då, då var det ju klart eh kanske egentligen handlade det om tjugo dollar eller vad det var.

Efter att ha konstaterat värdet kom man fram till att det var acceptabelt för Ida att ta emot sjalen. Vi minns att Simmel (1900/1978:387 f) hävdade att stora mutor, som ges utan något hemlighetsmakeri, kan undgå att uppfattas som mutor. En muta som ges officiellt stämmer inte med diskretionsnormen. Det är just denna aspekt som kan göra att den inte ses som en muta – den lever inte upp till föreställningen om hur en ”riktig” muta bör vara. I Idas fall är det visserligen inte frågan om ett objekt av något större värde; det visade sig senare att sjalen endast var värd runt tjugo dollar. Och Ida tog emot sjalen, något annat hade under de rådande omständigheterna sannolikt uppfattats som en förolämpning. Kanske vill någon hävda att vi här överhuvudtaget inte har att göra med någon muta. Sjalen är istället ett uttryck för gästfrihet, artighet eller respekt. Jag vill inte argumentera mot en sådan tolkning, men det kan noteras att Ida till synes omedelbart uppfattade den överlämnade sjalen som problematisk och som en åtminstone potentiell muta.

Ida konstaterade i samråd med juristerna att sjalen var acceptabel i egenskap av gåva. Detta konstaterande hindrar emellertid inte att sjalen även fortsättningsvis kan betraktas ur den potentiella mutans perspektiv. ”Han [justitieministern i landet X] ville ha en bra utvärdering”, säger Ida längre fram i intervjun när hon avslutar sin redogörelse för händelsen. Kommentaren kan tolkas som ironisk, men den behöver inte göra det. En handling behöver inte vara uteslutande det ena eller det andra. Den ceremoniella, relationsskapande gåvan kan betraktas som strategiskt förpliktigande och som en muta, trots att den överlämnades officiellt inför TV och i närvaro av två jurister. Kaj berättar om ett annat tillfälle där mutan kan ses som icke-diskret. Det är samtidigt ett exempel där beskrivningen har drag av komedi:

Kaj: Och dom... då var [kort skratt], jag var ute och åkte i en bil med en kille så, var det i (landet X) eller (landet Z) jag kommer inte ihåg, men han blev tagen av polisen. Så tog han fram pengar liksom och, la i passet. Så sa han, så sa polisen: ”Försöker du muta mig?”. ”Ja”, sa han. Så tog polisen pengarna och sa: ”Försök inte göra om det igen”. [både Kaj och intervjuaren skrattar]

Kaj presenterar händelsen på ett sådant sätt att den framstår som komisk. Det går dock även att tänka sig att polisen inte alls skämtar utan ger en allvarligt menad förmaning att inte försöka överräcka mutor lika öppet i fortsättningen – andra poliser skulle kanske inte vara lika överseende med så klumpiga försök att muta. I denna mening kan citatet betraktas som ett uttryck för och ett bekräftande av diskretionsnormen när det gäller mutor. Detsamma gäller det förhållandet att pengarna placerades i passet istället för att ges direkt till polismannen.

Det är emellertid även möjligt att hävda att citatet belyser det möjliga åsidosättandet av diskretionsnormen. Vi kan notera att Kajs bekant faktiskt framstår som den som tar initiativet till mutan, genom att ta fram pengarna. Han svarar sedan ”ja” på polismannens fråga om han

försöker muta honom, vilket förutsätter att han betraktar polismannen som starkt benägen att acceptera mutan. Det rimliga vore annars att säga något i stil med ”oj, låg det pengar i passet?” och ”nej, jag försöker inte alls muta någon”. I ett samhälle som uppfattas som starkt korrumperat kan diskretionsnormen alltså åsidosättas. Men det innebär sannolikt alltid ett risktagande att öppet benämna mutan som en muta.

Avslutning: tre varianter av etikett

Utifrån den ovanstående diskussionen går det att formulera tre varianter av etikett, som på olika sätt bidrar till att upprätthålla den överordnade diskretionsregeln i samband med mutor. Den första varianten lyder: *Om överlämnandet av mutan sker öppet så bör återgäldandet vara diskret*. Här kan en parallell dras till vad Pierre Bourdieu (1995/1999:145 ff) skriver om gåvor. I samband med gåvoutbyten möjliggörs enligt Bourdieu förnekandet av ett ekonomiskt kalkylerande element genom den temporala separationen av gåvan och gengåvan. Denna separation gör att gåvan kan betraktas som en självständig och fristående handling när den egentligen ingår i en ömsesidigt förpliktigande kedja av utbyten. I likhet med vad Bourdieu hävdar med avseende på gåvor bör det alltså i dessa fall finnas en temporal separation mellan den eventuella mutan och handlingen som den syftar till att åstadkomma, till exempel ”en bra utvärdering” i fallet Ida. Återgäldandet ska helst inte direkt kunna sättas i samband med överlämnandet.

Även det omvända förhållandet bör vara giltigt, vilket leder fram till variant nummer två: *Om återgäldandet av mutan sker öppet så bör överlämnandet vara diskret.* Vi minns det tidigare exemplet där Sten berättade hur hans ombud ”gick i skymundan” för att betala hamntjänstemännen och få ut Stens låda. I det fallet var återgäldandet öppet och direkt – Sten fick ut sin låda omedelbart.

Den tredje varianten knyter an till användandet av eufemistiska beskrivningar när det gäller mutor: *Om överlämnandet och återgäldandet av mutan sker öppet och i nära anslutning till varandra så bör diskretionen upprätthållas genom anspelningar och tvetydigheter*. Jag tänker då till exempel på när poliserna ville ha ”chai” av Ida. Här saknas den temporala separationen, men i gengäld benämns inte transaktionen som en muta utan genom anspelningar och tvetydigheter åstadkoms ändå den eftersträvade diskretionen.

Den form av mutor där överlämnandet sker (mer eller mindre) diskret verkar vara den som närmast motsvarar våra vardagliga föreställningar om mutor. Men det är möjligt att den form där överlämnandet sker öppet men återgäldandet är dolt kan vara väl så svår att upptäcka, just därför att den inte stämmer lika väl överens med föreställningarna om hur mutor ges och tas emot. Däremot stämmer sådana mutor överens med våra föreställningar om gåvor, där normen är att de ges öppet men där återgäldandet vanligtvis separeras från givandet. Den här typen av mutor kan därför anta en gåvoliknande karaktär. Diskretionsnormerna kring mutor tycks dock inte vara tvingande och generella. Vi har sett att mutor i vissa fall kan vara icke-diskreta både med avseende på överlämnandet och återgäldandet, till exempel beskriver Kaj och Louise sådana situationer i intervjuerna. Här kan omständigheter som de som redan nämnts spela in. Mutan kan vara institutionaliserad till den grad att den inte uppfattas som en muta, eller den som begär mutan kan befinna sig i ett så starkt överläge att det inte upplevs vara någon risk med att åsidosätta regeln om diskretion.

Referenser

Asplund, J. (1987/1992), *Det sociala livets elementära former*, Göteborg: Bokförlaget Korpen

Bergmann, J. R. (1993), *Discreet Indiscretions. The Social Organization of Gossip*, New York: Aldine de Gruyter

Bourdieu, P. (1995/1999), *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*, Göteborg: Bokförlaget Daidalos

Goffman, E. (1959/1994), *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*, Stockholm: Rabén Prisma

Goffman, E. (1967), *Interaction Ritual. Essays in Face-to-Face Behavior*, Chicago: Aldine Publishing Company

Jacobsson, K. (2005), *Mutor och moral – motstridiga versioner i svenska rättsfall*, Research Report 2005:1, Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour, Lund: Sociologiska institutionen

Mars, G. (1982), *Cheats at Work. An Anthropology of Workplace Crime*, London, Boston & Sydney: Unwin Paperbacks

Reisman, W. M. (1979), *Folded Lies. Bribery, Crusades and Reforms*, New York: The Free Press

Simmel, G. (1900/1978), *The Philosophy of Money*, London, Henley & Boston: Routledge & Kegan Paul

Thelander, J. (2006), *Mutor i det godas tjänst? Biståndsarbetare i samtal om vardaglig korruption,* Lund: Sociologiska institutionen

Theobald, R. (1990), *Corruption, Development and Underdevelopment*, London: The MacMillan Press

Werner, C. (2000), Gifts, bribes and development in post-Soviet Kazakstan, *Human Organization*, Vol. 59, No. 1, 2000

Wästerfors, D. (2004), *Berättelser om mutor. Det korruptas betydelse bland svenska affärsmän i Öst- och Centraleuropa*, Stockholm & Stehag: Symposion

Brottsskadeersättning ur brottsofferperspektiv. En jämförelse av ansökningar i Sverige och Danmark

Lise-Lotte Rytterbro, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet
Anita Rönneling, Sociologisk Institut, Köpenhamns universitet

Abstract
In a number of Western countries crime victim compensation schemes have been set up. Research has shown that such compensation has fulfilled different functions and also that it has not necessarily improved the situation for the victim of crime. In order to further study the victim compensation a project has started comparing victims of violence in Sweden and Denmark that apply to the victim compensation authorities. The comparative approach has been chosen in order to also analyse the impact of the national crime victim discourse on the expectations of the victims of crime. The analysis of the applications confirms that the compensation do reach groups of victims that do not correspond to the idea of "the ideal victim", including marginalized people with drug problems and people being threatened and beaten within their families. The victim population seems, however, to be less representative in Denmark than in Sweden where broader segments of society are applying. The clearest difference between the two countries concerns the number of applications asking for compensation for violation of integrity where almost all the Swedes but only a tiny proportion of the Danes make such claims. Since the difference cannot be directly deduced from the law it might reflect differences in the discourse in the two countries.

Key words victims, compensation, comparative approach

Inledning

Brottsoffer har på senare tid blivit ett angeläget forskningsområde inom kriminologi. Hur denna grupp ska kompenseras på bästa sätt i välfärdsamhällen av den typ som finns i Skandinavien är en viktig forskningsfråga. Sandra Walklate har beskrivit den statliga ekonomiska kompensationen till brottsoffer i UK som "the last brick in the wall of the postwar welfare state" (Walklate 2007:9). I flertalet europeiska länder betalar staten ut pengar till brottsoffer för sveda och värk och för de vars personliga integritet allvarligt kränkts genom brottet. Området är tämligen outforskat varför undersökningar om ekonomisk kompensation till brottsoffer har efterfrågats av flera internationellt erkända viktimologer som Fattah (2002) och Shapland (1990) samt i svenska statliga utredningar som *Brottsoffer. Vad har gjorts? Vad bör göras?* (SOU 1998:40).

Internationell forskning har samtidigt pekat på att kompensation inte nödvändigtvis förbättrat brottsoffrets situation (Elias 1986, Killias 1990, Villmow 1990). En större undersökning från USA har visat att de som sökt ersättning ofta var mer missnöjda än de som inte sökt. Missnöjet var riktat mot en besvärlig och byråkratisk ansökningsprocedur och för långa handläggningstider (refererad av Vestergaard 1988). Då formella ansökningar om ersättningar från dem som utsatts för brott ska göras till myndigheter sker med nödvändighet ett förrättsligande av mänskliga känslor och lidanden, där unika händelser skall transformeras till juridiska normer och termer. I den juridiska processen värderas lidanden, kränkningar och psykiska skador i ekonomiska termer. Frågan är då om denna ersättning verkligen förbättrar situationen för brottsoffret.

Beteckningen brottsoffer omfattar dock en heterogen grupp människor, även om det i det offentliga samtalet talas om dem som en homogen grupp som kännetecknas av liknande reaktioner på det brott de utsatts för (Lindgren 2004:73). Det varierar också hur individer hanterar sin brottsutsatthet och i vilken grad de behöver hjälp från samhällets myndigheter och andra organisationer. Tre sociala faktorer anses betydelsefulla för människors förmåga att hantera den kris som ett brott kan ge upphov till och behovet av hjälp från samhället. Det är *kön, ekonomiska resurser* samt *sociala resurser* i form av nära vänner och anhöriga. Kvinnor kan genom sin relativa fysiska svaghet antas drabbas allvarligare än män, både psykiskt och fysiskt av våld begånget av det motsatta könet. Sociala resurser är betydelsefullt för att ha tillgång till stöd efter händelsen och kunna hantera den uppkomna situationen, till exempel kunna prata med någon närstående och få praktisk eller annan hjälp. Socioekonomisk status i form av pengar och utbildning är viktigt för hur individer bemästrar situationen och erhåller stöd och hjälp. De med längre utbildning och bra ekonomi tenderar att ha mindre behov av hjälp från samhället än de med lägre socioekonomisk status (Dahlbäck 1988).

I en svensk statlig utredning betraktas ekonomisk kompensation som ett medel att åstadkomma en terapeutisk lindring, bidra till offrets läkande och göra att offret lättare kan komma över brottet (SOU 1998:40). När det gäller kompensationens betydelse för offret har bland annat en engelsk studie visat att våldsoffer uppfattade kompensation främst som ersättning för ett lidande i både psykologiskt och socialt avseende samt såg det som en naturlig del av gärningsmannens straff. Brottsoffren betraktade också kompensationen som ett ställningstagande från samhällets sida, deras lidande erkändes och togs på allvar (Shapland 1986).

I det här pappret presenteras de första resultaten från en delstudie i ett pågående forskningsprojekt om brottsoffers syn på statlig ekonomisk ersättning utifrån en jämförelse mellan Danmark och Sverige. Det inleddes 2006 och finansieras av den svenska Brottsoffermyndigheten. Den övergripande frågan i projektet är hur de som utsatts för brott och sökt ersättning från de statliga myndigheterna, Brottsoffermyndigheten i Sverige och Erstatningsnævnet i Danmark, ser på ersättning

från staten på grund av att de drabbats av brott och vilken betydelse denna ekonomiska kompensation har för dem.

Syftet är såväl teoretiskt som praktiskt. Det teoretiska motivet för studien är att försöka förstå vad som bestämmer brottsoffrens förväntningar på och tillfredsställelse med kompensation. Det praktiska motivet är att den erhållna kunskapen ska kunna användas för att förbättra situationen för människor som utsatts för brott. Projektet har följande närmare frågeställningar:

- Vilka söker ersättning för vad och vilka får respektive får inte ersättning?
- Vilka erfarenheter har de brottsoffer som söker statlig ersättning av ansökningsproceduren, av informationen om ersättning och av bemötandet hos olika instanser i samband med frågan om kompensation?
- Vilken symbolisk och praktisk betydelse har statlig kompensation för dem som söker ersättning efter att ha varit utsatta för våld eller hot?
- Utgör kränkning ett framträdande skäl för att söka statlig ersättning och skiljer sig här Sverige från Danmark i lagstiftning, praxis eller förväntningar från brottsoffer?

En komparativ ansats

Projektet har alltså en nordisk komparativ ansats då Sverige och Danmark genomgående jämförs med varandra. Ländernas regelverk uppvisar en ganska stor grad av likhet. I båda länderna har ordningen funnits sedan andra hälften av 1970-talet (Mikaelsson & Wergens 2001).

Samtidigt förefaller Sverige vara ett land som på olika sätt tagit ledningen i brottsofferfrågan. Om politiken och diskursen spelar roll för tillfredsställelsen med kompensation, bör detta visa sig i jämförelsen med andra länder. När det gäller praktiskt och socialt stöd till offer för brott finns det relativt stora skillnader mellan Danmark och Sverige. Först 1997 tog man i Danmark initiativ till att etablera offerjourer, som till både form och innehåll var inspirerade av svenska erfarenheter (Clausen 2004). Det finns heller inte någon omfattande dansk litteratur i viktimologi eller handböcker om offrens rätt till hjälp (Snare 1997), medan litteraturen är omfattande i Sverige (Wergens 2002). På Brottsoffermyndighetens hemsida är informationen om statlig ersättning tillgänglig på åtta språk, medan Erstatningsnævnets hemsida endast tillhandahåller informationen på danska och engelska. En skillnad i lagstiftning förefaller vara den självständiga grund för ersättning som kränkning utgör i Sverige. Kränkning genom brott blev 2002 egen skadetyp (Justitieutskottet 2005). Slutligen förefaller Brottsofferdiskursen även i övrigt skilja sig mellan de två länderna – ”brottsoffer” ger vid sökning i Google få träffar i Danmark jämfört med Sverige.

Ytterligare en skillnad mellan länderna är att antalet ansökningar är större i Sverige än i Danmark i förhållande till folkmängden och ansökningarna har också ökat markant i Sverige över tid (se diagram 1).

Diagram 1 Antal ansökningar till Brottsoffermyndigheten respektive Erstatningsnævnet, 2001-2005

Källa: Brottsoffermyndighetens och Erstatningsnævnets årsredovisningar 2001-2005

Även om många fler ansöker om ersättning i Sverige än i Danmark är det drygt hälften som fått avslag av den svenska Brottsoffermyndigheten. Det handlar både om definitiva avslag och mer preliminära avslag där ärendet i det sistnämnda fallet kan återupptas efter att en rättsprocess eller utredning av försäkringsbolag avslutats eller av andra liknande skäl. I Danmark är det däremot endast drygt 20 procent som fått avslag 2005. I Sverige betalades det ut cirka 87 miljoner SEK och i Danmark ungefär lika mycket, 82 miljoner DKK år 2005.

Material och metod

Resultatet som här presenteras omfattar den del av projektet som rör vilka som sökt ersättning och är av rent deskriptiv karaktär. Resultatet omfattar variabler som kön, ålder och vilka brott man utsatts för utifrån den genomgående komparativa ansatsen. Ett särskilt fokus finns också på socioekonomisk status mot bakgrund av att tidigare forskning visat att just detta spelar roll för huruvida man behöver stöd från samhället för att man drabbats av brott.

Materialet utgörs av ett representativt urval av akter som rör ansökningar om ersättning till danska Erstatningsnaevnet (N=180) och svenska Brottsoffermyndigheten (N=230). Akterna består av ansökningar om ersättning från personer enligt en särskild blankett. Där framgår vanligtvis ålder och yrke samt en del andra uppgifter om de sökande. I akterna finns oftast också en polisanmälan och i Sverige ibland även rättegångshandlingar i de fall där den eller de som utsatt offret för brottet åtalats. Generellt finns fylligare information om händelsen och de inblandade parterna i det svenska materialet. Populationen har avgränsats till att omfatta personer över 18 år som utsatts för personbrott såsom våld och hot samt sexualbrott och rån.

Resultat

Jämförelsen mellan Danmark och Sverige uppvisar både likheter och skillnader. Här betonas särskilt skillnader, som kan ge ingångar till den vidare jämförelsen mellan de två länderna.

I genomgången av urvalet i Danmark var drygt 70 procent män, medan det i Sverige var knappt 60 procent. En stor grupp i Danmark, 40 procent, utgjordes av unga män under 35 år med heldansk bakgrund, medan motsvarande grupp som sökt ersättning i Sverige var 20 procent. En fördelning av brottsoffren efter sysselsättning (tabell 1) visar en markant högre andel tjänstemän i Sverige.

Tabell 1: Sysselsättning på de brottsoffer som ansökt om ersättning för att de drabbats av brott i Danmark och Sverige, 2005.

	DANMARK (N=180)		SVERIGE (N=230)		
	Antal	**Andel**	**Antal**	**Andel**	
SYSSELSÄTTNING[114]					
Samtliga arbetare	**48**	**27**	**56**	**24**	
varav ej facklärda	36	20	37	16	
varav facklärda 12	7	19	8		
Samtliga tjänstemän	**27**	**15**	**57**	**25**	
varav lägre tjänstemän	15	8	19	8	
varav tjänstemän mellannivå	10	6	28	12	
varav högre tjänstemän	2	1	10	4	
Fria yrken och företagare		**6**	**3**	**5**	**2**
Arbetslösa, förtidspensionär		**32**	**17**	**27**	**12**
Studerande	**16**	**9**	**23**	**10**	
Ålderspensionärer	**4**	**2**	**11**	**5**	
Övrigt 8	**4**	**2**	**1**		
Oklart/Uppgift saknas	**39**	**22**	**49**	**21**	

Sammanfattningsvis kan sägas att medan den typiske sökande i Danmark är en ung man av danskt ursprung, så är de sökande i Sverige mer jämnt fördelade efter kön, ålder, etnicitet och sysselsättning. En vidare analys kräver en kontroll för den sociodemografiska sammansättningen av dels hela befolkningen, dels brottsofferpopulationen i de två länderna. Detta har inte gjorts ännu. En tolkning nu är dock att man i Sverige mer än Danmark nått ut till hela befolkningen när det gäller möjligheten att söka brottsofferersättning. Detta kan också förväntas på grund av den större satsningen på brottsofferfrågan i Sverige.

En jämförelse av vilka brott som ansökan gällt ger något högre tal än antal sökande, så mer än ett brott kan ingå i ansökan. Det genomsnittliga antalet brott i de danska ansökningarna var 1,1 och i de svenska 1,3.

[114] Vi har använt oss av den svenska indelningen av sysselsättningskategorier från Statistiska centralbyrån (SCB). I gruppen arbetare ingår ej facklärda med vilket avses att de har en utbildning som är mindre än två år efter grundskola, till exempel. gardinsömmerska, busschaufför och brevbärare, medan facklärda har en utbildning som är mer än två år efter grundskola, till exempel undersköterska, byggnadsarbetare och kokerska. Med lägre tjänstemän avses de som har mindre än tre års utbildning, till exempel. kontorist, diskjockey och bilskollärare medan tjänstemän på mellannivå avser dem som har minst tre men inte mer än sex års utbildning efter grundskola, som ingenjör, hemspråkslärare och sjuksköterska. Högre tjänstemän slutligen har minst sex års utbildning efter grundskolan, till exempel högstadielärare och socionom samt de med chefsbefattningar som byråchef. I gruppen fria yrken har man oftast akademikerutbildning och här ingår exempelvis advokater och läkare. I kategorin arbetslösa och förtidspensionärer ingår för Danmarks del även ett antal socialbidragstagare. Notera att den totala procenten i tabell 1 baseras på *huvudkategorierna* arbetare respektive tjänstemän.

Tabell 2: Brott som var anledningen till att offer sökte ersättning i Danmark och Sverige, 2005.

	DANMARK (N=206)		SVERIGE (N=302)	
	Antal	Andel	Antal	Andel
BROTTSTYP[115]				
Våld	154	75	138	46
Olaga hot		9	4	52
Rån	18	9	48	16
Ofredande		0	0	16
Sexualbrott		12	6	8
Övriga brott		13	6	40
Totalt	**206**	**100**	**302**	**100**

*Våld innefattar misshandel av alla grader samt våld mot tjänsteman
** Sexualbrott innefattar våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande samt sexuellt ofredande

Den tydliga skillnaden mellan de två länderna är här att i Danmark gäller tre fjärdedelar av brotten våld (misshandel av olika grad) medan det i Sverige gäller mindre än hälften av fallen. I Sverige är det, förutom rån, högre andelar av olaga hot och ofredande. Det finns alltså en större spridning av brottstyper i ansökningarna från Sverige än i de från Danmark. Detta bör tolkas så att brottsofferersättningen i Sverige mer än i Danmark även omfattar brott som inte behöver leda till fysiska skador men där kränkningen ändå är central.

Den i särklass mest markanta skillnaden i ansökningarna i Danmark och Sverige gäller just ersättning för kränkning. I Sverige söker nästan alla, över 90 procent för kränkning, medan det gäller endast omkring 15 procent i Danmark. Skillnaden i ansökningarna om kränkning framstår alltså som helt central i jämförelsen mellan de två länderna. Om skillnaden kan föras tillbaka på lagstiftningen, på brottsoffermyndigheternas roll och agerande eller på hur polis och andra informerar brottsoffren återstår att undersöka. Det kan också röra sig om en skillnad i brottsofferdiskurs i Danmark och Sverige. Det skulle då kunna innebära att förväntningarna på ersättning är olika och att tillfredsställelsen med kompensationen kommer att variera även vid samma typ av brott i de två länderna.

[115] Vi har som sagt valt ut de som drabbats av personbrott som våld, rån och sexualbrott. Brottstyperna som kodats in har för Sveriges del för det mesta utgått från Brottsoffermyndighetens bedömning. I vissa fall har dock denna skiljt sig från polisens rubricering. I några fall har vi för det svenska materialet också utgått från offrets rubricering i gränsfall som främst rör sig om händelsen ska rubriceras som rån eller stöld. Beträffande övriga brott är det för det mesta tilläggsbrott och det rör sig om övergrepp i rättssak, egendomsbrott som stöld, överträdelse av besöksförbud samt andra brott som begåtts i samband med de brott vi valt ut ska ingå i vår population.

Sammanfattning

I Sverige ansökte nästan 11 000 personer om ersättning från den svenska Brottsoffermyndigheten för att de drabbats av brott år 2005. I Danmark sökte mindre än 3 500 personer om samma sak. I förhållande till befolkningsmängden – Sverige har drygt 9,1 miljoner invånare och Danmark drygt 5,4 miljoner – är det alltså många fler svenskar än danskar som söker ersättning från staten. Det beror inte på skillnader i utsatthet för brott eftersom Danmark och Sverige är relativt lika beträffande befolkningens utsatthet för våld, hot, rån och sexualbrott.

I materialet, som baseras på akter över de sökande, dominerar våld i Danmark där närmare 75 procent som sökt ersättning drabbats av detta brott. I Sverige är spridningen av brottstyper större, våld utgörs där av 46 procent. I Danmark är nästan hälften (44 procent) av dem som söker ersättning människor med arbetaryrken samt de med små ekonomiska resurser som arbetslösa, socialbidragstagare och förtidspensionärer. Denna grupp är lägre, 36 procent, i Sverige och det finns en större spridning beträffande socioekonomisk ställning då fler tjänstemän söker. Det ska dock tilläggas att bortfallet beträffande uppgifter om de sökandes yrke eller sysselsättning var ganska stort i båda länderna.

Nästan alla har sökt ersättning för kränkning i Sverige medan få har sökt för kränkning i Danmark. Ersättning för kränkning beviljas också ofta, även om som sagt andelen avslag på ansökan generellt är vanligare i Sverige. Det verkar finnas en snävare tolkning i Danmark av vad som avses med kränkning där flera kriterier behöver vara uppfyllda för att offret skall få ersättning medan man i Sverige tycks ha en vidare tolkning av begreppet. Nästan lika mycket pengar betalas dock ut i Sverige och Danmark av staten per år (2005) till dem som sökt och fått ersättning.

Avslutande kommentarer

Nästa steg i projektet är att ytterligare analysera den aktuella populationen. Den omfattar då bl.a. hur stor andel som fått avslag på sin ansökan och vilken motivering som då getts av myndigheterna och hur stor del som utsatts för brott i sitt arbete. Vi skall också belysa offrens syn på ekonomisk ersättning från staten genom intervjuer med personer ur samma population. Vi kommer då även att undersöka om det finns några mönster beträffande ersättningens betydelse för olika grupper, till exempel om kvinnor ser annorlunda på ekonomisk ersättning jämfört med män och om brottstypen har någon betydelse för hur ersättningen upplevs samt ytterligare belysa likheter och skillnader mellan Danmark och Sverige.

Referenslista

Clausen, S. (2004), *Offerrådgivningerne i Danmark – en evalueringsrapport*. København: Justitsministeriets Forskningsenhed.

Dahlbäck, O. (1988), ”Målsägandes behov av hjälp. En enkätundersökning av personer som fallit offer för vålds- eller tillgreppsbrott”, i *Brottsoffer*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet/Allmänna Förlaget.

Elias, R. (1986), “Victim Assistance and Criminal Justice System”, i Fattah, E. A. (red.), *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. London: MacMillan.

Fattah, E. (2002), ”Selectivity, Inequality and Discrimination in the Treatment of Victims of Crime”. Paper presenterat på *Våldets Offer – Vårt Ansvar!* Nordic Conference, Stockholm, Sweden, September 29 – October 1, 2002.

Justitieutskottet (2005), *Brottsskadeersättning och skadestånd på grund av brott.* Rapporter från riksdagen 2005/06:RFI. Stockholm: Riksdagen.

Killias, M. (1990), ”Victim-Related Alternatives to the Criminal Justice System. Compensation, Restitution and Mediation”, i Kaiser, G. & Albrecht, H.-J. (red.), *Victims and Criminal Justice. Legal Protection, Restitution and Support*. Freiburg: Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law, vol. 51.

Lindgren, M. (2004), *Brottsoffer i rättsprocessen. Om ideala brottsoffer och goda myndigheter.* Uppsala: Jure.

Mikaelsson, J. & Wergens, A. (2001), *Repairing the Irrepairable. State Compensation to Crime Victims in the European Union.* Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Shapland, J. (1986), ”Victims and the Criminal Justice System”, i Fattah, E. A. (red.), *From Crime Policy to Victim Policy. Reorienting the Justice System*. London: MacMillan.

Shapland, J. (1990), “Commentary and Some Fundamental Dilemmas”, i Kaiser, G., Kury, H. & Albrecht, H.-J. (red.), *Victims and Criminal Justice. Legal Protection, Restitution and Support*. Freiburg: Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law, vol. 51.

Snare, A. (1997), ”Hjælp til ofre for forbrydelser – hvordan?”, i *Kriminalistisk Årbog* 1997. København: Det Retsvidenskabelige Institut D, Københavns Universitet.

SOU 1998:40, *Brottsoffer. Vad har gjorts? Vad bör göras?* Betänkande av Brottsofferutredningen. Statens offentliga utredningar. Stockholm: Fritzes.

Walklate, S. (2007*), Imagining the Victim of Crime*. London: Open University Press.

Wergens, A. (2002), *Ett viktimologiskt forskningsprogram*. Umeå: Brottsoffermyndigheten.

Vestergaard, J. (1988), ”Offentlig erstatning til ofre for kriminalitet – juristeri og offentlige almisser?”, i *Kriminalitetens ofre*. Københavns Universitet, Kriminalistisk Instituts stencilserie nr. 50, 1988.

Villmow, B. (1990), “Victim Compensation in some Western Countries”, i Kaiser, G. & Albrecht, H.-J. (red.), *Victims and Criminal Justice. Legal Protection, Restitution and Support*. Freiburg: Max Planck Institute for Foreign and International Penal Law, vol. 51.

Education and educational motives of Icelandic prisoners

Gunnlaugsson, Helgi
Ragnarsson, Bogi

Abstract
The project which this presentation is based on is part of a joint Nordic research project on education, educational facilities and educational motives among prisoners in the five Nordic countries. This is the first study on education in Icelandic prisons using quantitative data. In Iceland, the project was administered by the Prison and Probation Administration, the Ministry of Education and the Ministry of Justice in association with the Faculty of Social Sciences at the University of Iceland. This paper presents a few key findings of the Icelandic results. A questionnaire was handed out to all prisoners in Iceland from October 10 to November 7, 2006. The findings show that at least one-third of the prisoners who participated in the survey claimed to be engaged in a formal educational program in prison. Much higher portion of inmates reported to be interested in participating in such programs while serving their sentence. A variety of reasons were specified for not engaging in educational programs while in prison. Lack of information about educational possibilities, along with difficult conditions for school and studying in the prison, were most often mentioned as reasons for not participating in educational programs.

The relationship between education and crime

Generally, research shows a significant relationship between education and crime, and that education within prison is an important factor in the efforts of authorities to reduce recidivism. Research also reveals that prisoners seem to have less education and limited vocational skills compared to the general public, thus increasing the importance of offering education in prisons (Andrews og Bonta, 1994). In a comparative research focusing on individuals' criminal background by education Hansen (2003) found that crime rates among individuals dropping out of school at the age of 16 was much higher than among individuals continuing their education. The results also revealed that when turning 25 years of age, the odds of criminal behavior are minimal among individuals taking further education. Quite a consistent pattern can be found among individuals quitting education and criminal activity. Data from the Federal Bureau of Investigation (www.fbi.gov) and State States (www.statestats.com) also show the connection between education level and criminal activity very clearly. On average, the crime rate goes up when the rate of education is lower. The

results support the assumption that a relationship exists between education and crime. Therfore, it is important to improve education, educational supply, educational conditions as a part of prisoners rehabilitation.

At the same time, research reveals a clear relationship between age and crime. The criminal pattern grows quickly from the age of 15 into the twenties. Despite scholars agreeing about this pattern which can be dubbed as being '*crime age*', different assumptions have been made to the factors behind the pattern. Research conducted by Gottfredson and Hirschi (1983) on the relationship between age and crime indicates that crimes are stable by time and space, but are independent of other variables. Their results inform us, in other words, that only age is constant and other factors do not influence the relationship in the same way. Scholars disagree of how the relationship between age and crime can be explained. Findings put forward by Rowe and Tittle (1988) show that other factors might explain the relationship. For example, fear of punishment, education, social integration and level of morality can have an impact on the relationship between age and crime. Another important issue explaining the relationship of crime and age is the benefit of crimes, how they apply to social integration linked to fear of punishment and moral consciousness resulting in individual choices between trade-offs and benefits.

Despite the research by Hirschi and Gottfredson (1983), it is difficult to defend the assertion that the link between crimes and age is independent from other variables due to the overwhelming evidence of the impact of education on criminal activity. A study by Hansen (2003) on males at the age 16-25 years in Wales reveals that induviduals continuing school after the age of 16 are much more unlikely to participate in crimes than the ones dropping out of school. The results hold for both violent and property crimes. Background factors offered to explain Hansen's observations are employment opportunities, education, family background, individual personality and the social capital of the society. In that way, the relationship between age and crime does not appear to be a law of nature, but rather existing through the agency of other social factors where education is the key factor.

Icelandic prison research

In a recent study by Eggertsdóttir (2006) it was shown that education had a very positive impact on prisoners. A qualitative method was used consisting of interviewing five ex-prisoners. The findings give us important clues about the importance of education for prisoners, yet they can not be generalized due to the small sample size.

All the participants in the study, outside prison at the time of the interview, had been incarcerated for drug offenses and had repeatedly been involved in criminal acts. They all had in common taking part in a formal educational program at the time of the study or had recently completed a degree. Through the interviews, it was revealed that after their conviction they had decided to turn their life around, use their time sensibly, and stated that education had been the best path towards that goal. Since educational facilities were at the highest quality at Litla Hraun, the convicts decided to serve their sentence there.

While making the time in prison easier for all participants, the results also suggest that education made it much easier for prisoners to improve their lifestyle after being discharged from prison. Education kept them away from drug abuse. Two reasons for this were mentioned by the prisoners. First, the prisoners knew that by violating the drug legislation they would be expelled from the educational program they were participating in. Second, they realized that by using drugs, they would lessen their ability to study. The prisoners all had in common to receive social support from family and friends. Yet, they all felt that prison guards had been an obstacle in their efforts to study, rather than supporting them. This cannot be confirmed since the researcher did not interview prison-guards and get their side of the sitiuation. When evaluating the teaching methods used, the results showed that the methods suited some of the participants but could function as an obstacle for groups having difficulties studying.

Icelandic research on recidivism demonstrates that considerable repetitive criminal activities exist in Iceland. The results of a study conducted by Kristmundsson (1988) revealed that about 60% of prisoners finishing their sentences in 1979 and 1980 had been sentenced again 4-5 years later. In a study of prisoners completing sentences from 1994 to 1998 it was shown that 37% were imprisoned again, 44% received a new sentence and 73% of discharged prisoners were intervened by the police within five years of completing their sentence

(Baumer, Gunnlaugsson, Kristinsdóttir and Wright, 2001). The results also revealed that recidivism in Iceland is similar to other nations, despite many of these nations using stiffer punishments than employed in Iceland. Increased educational possibilities among Icelandic prisoners should help to minimize recidivism and facilitate the adaption process by increasing stability in the life cycle of discharged prisoners.

Data and methods

The following results reflect the outcome of a questionnaire handed out to all prisoners 18 years of age and older incarcerated in Icelandic prisons from the 10th of October until the 2nd of November, 2006. Every prisoner received a letter indicating that the research was put forward on the behalf of the Ministry of Education, the Ministry of Justice and in cooperation with the State Prison Administration. The letter also stated that the survey was a part of joint Nordic research administered by the Faculty of Social Sciences at the University of Iceland. In accordance with Icelandic law, the survey was reported to the Protection Authority (DPA).

State prisons	Date	Number of responses	Number of prisoners	Response ratio
Prison Skólavörðustíg	20.oct	5	12	42%
Prison Kópavogsbraut	24.oct	6	11	55%
Prison Kvíabryggja	27.oct	13	14	93%
Prison Akureyri	31.oct	5	9	56%
Prison Litla-Hrauni	7.nov	49	73	67%
Total:		**78**	**119**	**66%**

Figure 1. Icelandic prisons in 2006.

Key findings

As revealed on Graph 1, more than one-third (28 out of 77) had not completed any education or mandatory elementary education. Therefore, most prisoners only participate in educational programs at a secondary level. Eight participants claimed to have high school education without completing a degree. Ten inmates reported to have finished specialization. Eight inmates stated to have finished vocational training or internship and one participant reported to have finished a high school degree alone. Seven participants had finished degrees from university or other higher education and one claimed to have finished single courses at a university or other higher education. Prisoners seem to drop out most often between the secondary level and the high school stage, and therefore it is important to pay particular attention to education at the high school level. When prisoners' background is analysed by

education, it appears that a majority of prisoners would attend education at the high school level.

Graph 1. Have you completed any of the schools or programs of education listed?

Graph 2. Participation in education in prison by age of the inmate.

About 62% of prisoners participating in the project were not involved in any educational program at the time of the study (graph 2). In other words, 38% of inmates participating in the study were involved in education while serving their prison sentence. By particularizing the education, it appears that nearly 56% claimed to be involved in education at a high school level and 11% were preparing for advanced levels of study. Three respondents were engaged in education at the university level and four were doing graphic design, computer science and housebuilding. Generally, inmates do not seem to choose diverse educational paths. Nevertheless, it should be pointed out that if social studies, preparation courses and house-building are lumped together it appears that 50% of participants were involved in these studies.

What are the most important reasons inmates give for why they do not paritcipate in educational programs in prison? Several reasons are mentioned. An interesting fact is that out of 44 prisoners not participating in education in prison, a total of 17 (39%) consider lack of information on educational possibilities the most important obstacle not to engage in educational programs and 12 (27%) consider poor conditions of school and studying in the prison as the biggest obstacle. If in fact lack of information and poor educational facilities prevent inmates for participating in education, these seem to be problems that should be possible to work out by local authorities. By improving educational conditions and increasing the flow of information about educational possibilities, more prisoners would possibly be able to participate in educational programs in prison according to the inmates themselves. However, we have to keep in mind that the majority of Icelandic prisoners serves less than a year in prison.

It is notable that only 13 individuals claimed not to be interested in participating in education in prison. Nearly 56% of prisoners taking education in prison were involved in education at a high school level. The results above suggest that it is important to place emphasis on education at the high school level for 22 of the inmates were interested in vocational or training subjects. About 56% of prisoners participating in education were engaged in education at a high school level and many were interested in apprenticeship. It should be kept in mind, however, that many other subjects are mentioned and thereby important to share information about as many educational programs are possible to meet different needs.

Education in prisons and government policy

Above we have presented results of an extensive survey on education, educational background, educational motives and educational conditions currently available to Icelandic prisoners. A total of 78 individuals out of 119 serving sentence in Icelandic prisons at the time of the study filled out the questionnaire, making the response rate 66%. Two women replied and six individuals of foreign background participated. Over one-third of the participants claimed not to have completed primary school. Additionally, 14 prisoners had finished mandatory elementary school. Eight prisoners claimed to have dropped out at the high school level. The drop-out rate seems to be high between the elementary level and the high school level, and thus increasing the importance of providing education at this level. When examining prisoners academic background by education, it appears that the highest portion of prisoners would attend studies at the high school level.

A total of 27, or one third of the prisoners replying to the questionnaire, claimed to participate in educational programs in prison. Therefore, a total of 44 or 62% of participants were not involved in any education in prison at the time of the study. Almost half (45%) of prisoners participating in education in prison believed education in prison to be of much significance in making it easier to get a job when discharged. Out of 44 prisoners not participating in education in prison, 17 (39%) claimed lack of information was the biggest obstacle towards education and 12 (27%) considered poor educational conditions as the primary reason for not taking education in prison.

By offering improved educational facilities within prisons, more options would be created for rehabilitation within the prison system. This kind of prisoner amendments could help to minimize the odds of recidivism, as pointed out in the introduction.

New prison acts approved in the Icelandic Parliament (Alþingi) in 2005 marked a major progressive step in prisoner´s policy formulation in Iceland. The Prison and Probation Administration has also in the past few years followed a policy involving secure and well organized steps and displayed some efforts to improve prisoners' conditions to create environments to tackle their problems (see PPA homepage, 2007). In the beginning of a prisoner's incarceration, a schedule is made concerning the discharge planning the process of every new inmate. This schedule includes among other things, evaluation of academic ability

and educational resources. Research has revealed it to be beneficial for a society to reduce the odds of recidivism of former prisoners via alternative forms of rehabilitation measures during incarceration, therefore a discharge plan is an important step towards that direction.

The findings above reveal that prisoners' educational facilities are for the most part of low quality and also show that much interest exists among prisoners to use the prison time to educate themselves. Therefore, it is important to activate this academic motivation in a more systematic way than has been done so far.

References

Andrews, D. A. og Bonta, J. (1994). *The Psychology of Criminal Conduct.* Cincinnati, OH: Anderson.

Baumer, E. Helgi Gunnlaugsson, Kristrún Kristinsdóttir og Wright, R. (2001). *Ítrekunartíðni afbrota á Íslandi: Rannsókn á afturhvarfi brotamanna til afbrotahegðunar eftir úttekt refsingar*. Reykjavík: Háskólafjölritun.

Council of Europe. (1990). *Education in Prison.* Strasbourg: Committtee of Ministers.

Eggertsdóttir, A.D., (2006). *Menntun í fangelsum: "Það eina góða þarna inni." (Prison education: The only good thing in there)* Thesis (MA): The University of Iceland.

Federal Bureau of Investigation. (2002-2005). Accessed October 10, 2006, http://www.fbi.gov/ucr/.

Gottfredsson, M. og Hirschi, T. (1983). *Age and Explanation of Crime.* American Journal of Sociology, 89, (3), 552-584.

Hansen, K. (2003). *Education and the Crime-Age Profile.* Brithish Journal of Criminology, 43, 141-168.

Ómar H. Kristmundsson (1988). *Ítrekanir.* Verndarblaðið, 2nd season. Reykjavík: Félagasamtökin Vernd, fangahjálp.

Penal laws number. 19/1940. Accessed December 15, 2006, http://www.althingi.is.

Prison and Probation Home Page, (2007). www.fangelsi.is , accessed June 19, 2007. Reykjavik: Prison and Probation Administration.

Rowe, A. og Tittle, C. (1988). *Two Emperical Regularities (Maybe) in Search of an Explanation: Commentary on the Age/Crime Debate.* Criminology, 26, (1), 75-85.

Trends in Danish Violence and Workplace Violence

Sorensen, David WM [116]

Introduction

My colleagues, Peter Kruize (Faculty of Law), David Dreyer Lassen (Economics Institute), and I (Faculty of Law), all of the University of Copenhagen, are in the midst of two-year project funded by the Rockwool Foundation with the goal of examining the extraordinary rise in the police-reported incidence of violence against Danish public servants nationwide over the past fifteen years (Figure 1). Denmark grants "public servants" ("tjenestemand") special protection under Penal Code §119, which provides for enhanced penalties against persons who commit violent acts against them. §119 covers certain categories of employees who work either for the State (e.g., police officers, prison guards, social workers, teachers, parking ticket checkers, doctors and nurses in public hospitals) or who work in State-like positions where they exercise authority over members of the public (e.g., bus drivers, train personnel). Our research project involves analysis of police reports and court dockets from all §119 cases emanating the Copenhagen Police District during the years 1993, 1998, and 2003. We have chosen 1993 as a starting year since the rise in §119 began here in earnest. We use 2003 as an end year since it was important that all cases had received final decisions in court before our analysis began. Our research is designed (1) to examine the nature of these §119 cases in terms of victims, offenders, and context, and (2) to explain the rise in official §119 reports. One of the primary questions in regard to the second issue is whether the rise in §119 reports reflects an actual rise in violent interactions, a rise in public servants' tendencies to report violent interactions or, most likely, a combination of the two.

Figure 1. Violence against Public Servants (§119) Reported to Danish Police, 1979-2005

Source: Statistics Denmark

In order to place our analysis within a broader social context, the current paper explores the extent to which the rise in reported violence against public servants represents a unique phenomenon as opposed to simply being part of a wider, overall trend in violence in Danish

[116] I am grateful to The Rockwool Foundation (Rockwoolfonden) of Denmark, which provided funding for this research as part of their funding of a broader study we are conducting on violence against Danish public servants

society. The current article utilizes alternative sources of data on trends in violence and workplace violence in order to gauge the extent to which these trends mirror or contradict one another. Given the fact that police statistics have well known sources of bias (e.g., reporting; recording), this article utilizes time series data from emergency room admittance records and victim surveys which are then compared to official police statistics. While these secondary sources of data each have their own methodological pitfalls, the idea here is to try to identify commonalities in hopes of triangulating the *true* trend in the incidence of violent events.

Violence in Police Statistics

Figure 2 shows trends in ordinary violence (simple and aggravated assault; Penal Code §§244-246) reported to Danish police plotted against trends in violence against public servants (§119) during the period 1979 to 2005. While ordinary violence rose approximately 170% during this period, violence against public servants rose by nearly 700%. The trend in overall ordinary violence therefore fails to account for the steep rise in §119. From this perspective, the rise in §119 events is unique.

Figure 2. Percent Change in Violence against Public Servants (§119) vs. Ordinary Violence (§244-246), 1979-2005

Source: Statistics Denmark

Violence in Emergency Room Statistics

Data from emergency rooms (ERs) and hospitals provides a second source of information on overall violent victimization, albeit the most serious tip of the iceberg. Such studies are becoming increasingly common in the UK (Sivarajasingam et al. 2003) and Scandinavia (e.g., Brink 1999; Estrada 2007; Færgemann 2006). Emergency room data have the obvious advantage of not being affected by citizen willingness to report to police – since these data include violent victimizations regardless of whether they were reported to law enforcement authorities.

Figure 3 shows injuries attributed to violent victimizations registered at emergency rooms in Denmark's third largest city, Odense, during the 15-year period 1988 to 2002. Contrary to the police statistics for §§244-246 shown in Figure 2, registrations at Odense's emergency rooms during this period were either stable or slightly falling. The trend observed was substantively

identical across gender, and the investigators report no change in the seriousness of injuries observed over time (Færgemann 2006).

Figure 4 constitutes a considerably shorter time series (1999-2003) than that above, but illustrates that the stability of emergency room admissions is not unique to Odense – as it is clearly apparent in two other "large" Danish cities, Middelfart and Svendborg. These trends provide further evidence that the rise in §119 violence against public servants (Figures 1 & 2) is not simply part of a wider trend in violent events.

Figure 3. Violent Victimizations Registered in ER, Odense, Denmark, 1988-2002

Source: Færgemann (2006, Table 1). N=14,316 cases.

Figure 4. Victims of Violence Treated at Middelfart, Svendborg, and Odense University Hospital, 1999-2003

Source: Færgemann (2003, Table 1)

The longest time series available on violence-induced injuries registered at Danish emergency rooms comes from Århus, Denmark's second largest city. The data are comprised of four 365-day measurement periods spanning nearly two decades. Figure 5 shows that ER-registered

violence in Århus rose somewhat between 1981/2 and 1987/8, but declined steadily thereafter.[117, 118] The trend is substantively identical across both age and gender (Brink et al. 2002, Figures 1 and 2) and the investigators report no change in the seriousness of injuries observed during the period (as measured via the Abbreviated Injury Scale [AIS] and Injury Severity Score [ISS], described in Brink 1999: 22-23). What did change, however, was the proportion of ER-registered violence that was reported to police – which rose by 181% between the first and final measurement periods. Brink et al. (2002) conclude that the discrepancy between rising police-registered violence statistics and stable or declining ER-registered violence can be explained by an increasing tendency to report violent events to the authorities.[119]

Figure 5. Violent Victimizations Registered at Emergency Rooms in Århus, Denmark, 1982-2000, and the Percent of those Cases Reported to Police

Source: Based on data from Brink (1999, Table 3.1) and Brink and Sørensen (2001, Tables 1 and 2).

Summary of Violence in Trauma Center Statistics

In brief, the data above indicate that:

- Severe (emergency room) violence was stable or decreased between 1982 and 2000.
- There was no change in the seriousness of injuries.
- The reporting of violent events to police increased dramatically during this period (in Århus).

[117] The data in Figure 5 differ somewhat from those originally published by Brink and Sorensen (2001: 232) who included both violence registered in ERs and *violence registered with police but not with ERs* in their original measure of "all violent events." I exclude the portion of the original data that was "*registered with police but not with ERs*," in an effort to remove biases that might otherwise arise from temporal changes in the propensity to file police reports.

[118] Figure 5 shows numbers of events as opposed to rates. During the two decades depicted, Århus's population rose from 280,000 to 310,000. The decrease in ER-registered violence shown in Figure 5 therefore slightly downplays the per capita decline in violent events

[119] It seems unlikely that the decline in ER-registered would be due to a declining tendency for people to repot serious injuries to the ER.

Violence in Victim Surveys

Clearly, emergency room-registered violence only captures the most serious tip of the violence iceberg. Furthermore, it represents the least frequent form of violent victimization. It is certainly conceivable that less serious, more frequent forms of violence could be rising even if serious, injurious violence was declining. A third measure of overall violence is therefore useful for comparison against police- and emergency room-registered violent events.

Balvig and Kyvsgaard (2006) provide comparable measures of victimization collected at two points separated by a decade: 1995 and 2005. Their study is based on telephone interviews with a random sample of Danes age 16-74. 13,765 and 11,671 subjects responded at each wave, respectively, amounting to a 64% response rate at both measurement periods (2006: 8). In each wave, subjects were asked two primary questions (Balvig and Kyvsgaard (2006: 43):

(1) "Have you experienced violence or threats within the last 12 months that were so serious that you became scared?"

- Yes, both violence and threats
- Yes, violence
- Yes, threats
- No

(2) IF YES: How many times have you experienced violence during the last 12 months?

- Number of times (1-97)

Figure 6 indicates that the prevalence of both violence and threats was remarkably and completely unchanged during this 10-year period.

Figure 6. Prevalence of Threats and/or Violent Victimization,1995 and 2005

Source: Based on data from Balvig and Kyvsgaard (2006, Table 3.1, p.9)

The figure above surprises most Danes, since the Danish public is widely convinced that violence is rising – and rising fast. The standard response to this figure then is, “Okay, but what about the seriousness of violence? Violence is certainly becoming more severe.” Yet Figure 7 suggests otherwise. While Figure 7 shows that the proportion of cases involving the use of a weapon increased from 11% to 17% between 1995 and 2005, it indicates that the proportion of cases resulting in visible injuries and/or involving more than one offender (i.e., “gang violence”) actually decreased. Readers should note, however, that none of the trends depicted in Figure 7 are statistically significant at the 0.05 level. Thus, these data can only be interpreted as failing to find a change in seriousness (as based on the three criteria) over the period in question.

Figure 7. Seriousness of Violence, 1995 and 2005

Source: Based on data from Balvig and Kyvsgaard (2006, Tables 4.1, 4.3, and 4.5, p. 17-19).

Balvig and Kyvsgaard’s victim survey data therefore fail to support the image of rising violence in Danish society as suggested by police statistics for overall violence (§244-6). The explanation of this discrepancy lies in Figure 8 which indicates a long term increase in the proportion of survey-reported violence that respondents say they filed formal reports on with police. The increase in the proportion of events reported to police was 21% between just 1995 and 2005. Thus, as with the discrepancy between emergency room- and police-registered data, the discrepancy with victim survey and police-registered data seems attributable to a change in reporting practices. If the trends described here are taken at face value, they indicate that violence, as measured by both emergency room admissions and victim surveys, is stable, but that the tendency to report such incidents is increasing. The overall result of this is an increase in police-registered statistics for violence despite stability in the actual prevalence of violence.

Figure 8. Percent of Violent Victimizations Reported to Police, 1971 to 2005

Source: Balvig and Kyvsgaard (2006, Figure 9.2, p. 39)

Figure 9 shows that the increase in the proportion of victimizations formally reported to police was greatest (38% as compared to 20%) for the less serious (non-injurious) forms of violence – which is significant since these are by far the most common forms of victimization.

Figure 9. Percent of Violent Victimizations Reported to Police by Seriousness (Injury), 1995 and 2005

Source: Balvig and Kyvsgaard (2006, Figure 9.1, p. 39)

Violence at Work in Victim Surveys

Balvig and Kyvsgaard's Victim Survey (1995 and 2005)

Contrary to the situation with violence overall, Balvig and Kvysgaard's (2006) victim survey data indicate that there *has* been an increase in violence in the workplace. Figure 10 shows that the overall proportion of violent events occurring at work increased by 65% between 1995 and 2005. Note that the proportion of violent events occurring at work is greater for women than for men – a finding that is typical in workplace violence studies given the tendency for women to work more frequently than men in occupations with extensive "customer" contact (e.g., nursing; social work). Occupations involving a high degree of "customer" contact are typically characterized by elevated levels of workplace victimization.

Figure 10. Percent of Violent Victimizations Occurring at Work, 1995 and 2005

Source: Based on data from Balvig and Kyvsgaard (2006, Table 6.2, p.28)

Figure 11 shows that the proportion victims who say they formally reported victimization to police has increased fastest among those who report non-injurious violence. This increase is especially prominent among victims of non-injurious violence occurring at work. The proportion of these cases reported to police increased by a full 100% between 1995 and 2005.

Figure 11. Percent of Victimizations Reported by Injury and Work-Relatedness, 1995 and 2005

Source: Based on data from Balvig and Kyvsgaard (2006b, Figure 9.3, p.40)

So far, this entire report has considered only the *prevalence* of victimization (i.e., the proportion of respondents who report having been victims of violence). Yet recall that Balvig and Kyvsgaard also asked those who reported victimization to report the number of victimizations experienced. Figure 12 shows that there was no change in the number of victimizations per male victim over the measurement period, and even a slight (though statistically non-significant) decrease in the number of victimizations per male victim at work. However, the number of victimizations per female victim at work increased by 72% - from an average of 6.2 to one of 10.7 victimizations per workplace victim. This extreme number of

victimizations per victim is undoubtedly due to a few very unlucky female workers – likely ones working in high risk occupations such as psychiatric nursing.

Figure 12. Average Number of Violent Victimizations per Victim, by Gender and Work-relatedness, 1995 and 2005

Source: Based on Balvig & Kyvsgaard (2006, Table 5.2, p22).

Summary of Balvig & Kyvsgaard's Victimization Survey

Balvig and Kyvsgaard's victim survey data indicate that:

- The prevalence of overall violence and threats was stable between 1995 and 2005.
- The seriousness of overall violence was also unchanged.
- Yet the prevalence and incidence of workplace violence increased dramatically (65% and 81%).
- Reporting also increased –especially for less serious (non-injurious) victimization at work (100%).

Christiansen's FTF Workplace Victimization Survey (1993, 2001, 2006)

Balvig and Kyvsgaard's victim survey data utilized a general population sample of Danes ages 16-74. A separate victim survey conducted by Christiansen (1994; 2002; 2005; 2006) focuses more poignantly on violence in the workplace by utilizing a stratified sample of members of the Salaried Employees and Civil Servants Confederation (Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd – abbreviated FTF). FTF is comprised largely of teachers, nurses, pedagogues, social workers, and others whose jobs involve frequent contact with the public.[120]

Christiansen's study includes three waves of data (1993, 2001, and 2006) collected via postal questionnaires which were returned by *n* =1,739, 1,357 and 1,649 subjects per wave,

[120] FTF also includes police officers. However, because the police only agreed to participate in one of the three survey waves, their data are excluded from the trends depicted in the present report.

respectively. Apart from being a workplace sample, this sample also differs from that of Balvig and Kyvsgaard in terms of gender composition. While Balvig and Kyvsgaard's sample contained equal portions of men and women, Christiansen's FTF sample has a 3:7 male to female ratio. The over-representation of women in Christiansen's sample is a function of FTF's membership, which is heavily comprised of women in helping occupations (Christiansen 2002; 2005; 2006)

In each wave, subjects were asked whether they had been exposed to violence or threats of violence in connection with their work during the past year.[121] Figure 13 shows that the proportion of FTF members reporting exposure to violence and/or threats at work increased by 82% (from 11% to 20%) between 1993 and 2006.

Figure 13. Proportion of FTF Members Experiencing Violent Victimization and/or Threats at Work, 1993, 2001, and 2006

Source: Christiansen (2005, p.7; 2006, p. 6, Table 1.1). Difference in 1993/2006 proportions is significant at p<0.001. Data exclude police.

Since Christiansen's study was non-criminological, no data were collected on the proportion of events reported to police.

Summary of Christiansen's FTF Workplace Violence Survey

- The prevalence of violence and/or threats increased by 82% between 1993 and 2006.
- No trend data are available on the frequency or seriousness of violence.

[121] Response categories allowed discernment between violence and threats in 2006, but not in 1993 and 2001. Therefore, only aggregate violence/threats data are reported herein.

Conclusion

Collectively, the emergency room and victim survey data suggest that:

- Both the prevalence of violence overall and its severity have been stable in Denmark during the past decade.
- Yet workplace violence has increased in terms of both prevalence and the average number of victimizations per female victim.
- Reporting has increased – particularly for less serious victimizations, and **especially** for less serious victimizations occurring at work.

These results provide relatively straightforward implications for how we should approach our examination of the rise in police-registered violence against Danish public servants (§119). While our study consists of a case-by-case examination of all (circa $n = 1200$) sampled §119 events, the analyses described in the current paper suggests that the number of violent acts committed against public servants is probably rising. However, so is the tendency to report these events. In combination, these facts suggest that the trend in §119 police incident data probably exaggerates an otherwise real rise in violence against Danish public servants.

References:

Balvig, Flemming og Britta Kyvsgaard (2006) *Volden i Danmark: 1995 og 2005*. København: Københavns Universitet.

Brink, Ole (1999) *Vold i Århus* (Violence in Århus). Århus, Denmark: Århus Universitet.

Brink, Ole, and Villy Sørensen (2001). ”Er voldens mørketal faldende?” (Is the dark figure of violence falling?). *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 88(3) 230-329.

Brink, Ole, Oluf Bitch, Klaus Kjær Petersen, and Annie Vesterby Charles (2002). Vold i Århus gennem to årtier (Violence in Århus over two decades). *Ugeskrift for Læger* 164: 1044-1048.

Christiansen Jørgen Møller (1994). *Psykisk Arbejdsmiljø – Nu og i Fremtiden. En undersøgelse af FTF-medlemmers psykiske arbejdsmiljø*. Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (FTF) og Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA).

Christiansen Jørgen Møller (2002). *FTFernes Arbejde er Udfordrende – men det Slider på Sjælen. En undersøgelse af det psykiske arbejdsmiljø*. 2. udgave. Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA)

Christiansen Jørgen Møller (2005). *Vold på Arbejdet - med Særlig Vægt på FTF-medlemmers Arbejdspladser.* Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA).

Christiansen Jørgen Møller (2006). ”Vold, intimidering samt traumatiske oplevelser i arbejdet.” In Bente Sørgenfrey's (ed.) *Hver Femte Oplever Vold på Arbejdspladsen*. Funktionærernes og Tjenestemændenes Fællesråd (FTF) og Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA).

Færgemann, Christian (2003). ”Voldsofre behandlet på de fynske skadestuer 1999-2003 i relation til bopælskommune.” In Binderup Larsen, Lars, Morten Schultz Larsen and Jens M. Lauritsen's (eds.) *Ulykker 2003: Tilskadekomne Registreret på Skadestuen, Odense Universitetshospital*. Odense: Odense Universitetshospital.

Færgemann, Christian (2006). *Interpersonal Violence in the Odense Municipality, Denmark 1991-2002*. Syddansk Universitet.

Sivarajasingam, Vaseekaran, Jonathan P. Shepherd, Kent Matthews, and Sally Jones (2003). ”Violence-related injury data in England and Wales. An alternative data source on violence.” *The British Journal of Criminology* 43:223-227.

Applying Knowledge from the Ringsted Experiment in Järvenpää City, Finland

Hannakaisa Ryynänen, Saija Järvinen, Regina Järg-Tärno

Järvenpää is the pilot city for implementing a National Programme for Reducing Violence in Finland. A large survey called “Safe Everyday Life” was conducted in all of the primary and secondary schools as well as the high school of Järvenpää City in May 2006. Children and young people from the age of 11 to 20 took part to the study (n=2670).

The survey partly followed the lines of the Ringsted research and the intention was to test out similar interventions to those carried out in the Ringsted Experiment in the schools of Järvenpää City. Instead of tackling young people's smoking the aim of the interventions was to concentrate on alcohol use. Also, instead of creating an experimental setting like in the Ringsted Experiment, the intention was to produce a teaching material, similar to that created by the Danish Crime Prevention Council, applicable in schools.

The presentation discusses some of the main findings of the research focusing on the prevalence of schoolchildren’s alcohol use and their perceptions of their peers’ alcohol use in Järvenpää City. The presentation also describes the implementation of the lessons learned from the Ringsted Experiment into a Finnish context and finally discusses some of the challenges faced.

Effects of punishment: An examination of recidivism of young male offenders receiving their first sentences

Sæmundsdóttir, Margrét

Introduction

This paper presents results regarding young males, recidivism and the cost of crime and punishment. The aim of the study is to understand how successful the penal system is, if any, in preventing young males continuing their criminal career after they have received their first conditional sentence without intervention or completed their first unconditional sentence (enforced with a prison term or community service). A number of background variables are taken into account, e.g. age, criminal history, social status, type of prison and length of sentence.

Data

All information about the subjects used in this study come from the Icelandic Prison and Probation Administration (PPA) and consists of two dataset: *Data 1:* All young Icelandic male offenders in the age group 25 years old and younger who received their first conditional sentences without intervention N=1421, during the years of 1993-2003 for property, violent and drug offences. *Data 2:* All young males given unconditional sentences N= 378, for equivalent offences during the same period, and had completed their unconditional sentences (prison or community service) prior to 1 January 2004. The subjects in both dataset were monitored until the end of July 2006 in order to measure the likelihood of recidivism. The explanatory variables in both dataset are age, previous sanctions if any (mostly fines but also conditional sentences if a person have unconditional sentence), number of crimes included in a first sentence and type of offence. Variables which consist of type of prison, social background, length of sentences, and working status before and after incarceration/community service were added in data 2. Both datasets were than adjusted thus that a person will not occur in the data subsequent to his immigration, death, or other departure from the sample.

The reason for selecting this particular group is because it is widely accepted that young males are at high risk of committing crimes and in particular the above mentioned types of crime. Figure 1 shows the total numbers of first sanctions (conditional and unconditional) imposed on males by the Icelandic courts during the years of 1993 to 2003. As the figure reports the majority of the property, - violence- and drugs offences are committed by young males in the age group 25 years old and younger.

Figure 1. Percentage of type of offence divided by age group, 1993-2003

Table 1 and 2 displays in detail a breakdown of the subjects' background used in the models and refers to percentage of recidivism rate. As shown in table 2 the background of those who served a community sentence is similar to those who were incarcerated. Overall, the majority worked before they started to serve their sentences and had received conditional sentences or fines. Very few of them had finished vocational or high school and many had used drugs.

Table 1

Data 1 (N = 1421)		
Age:	**%**	**New sentence %**
17 years old and younger	24,9	70,1
18 – 19 years old	32,6	56,9
20 – 21 years old	21,5	48,5
22 – 25 years old	21,0	39,3
Total	***100***	
Type of offence:		
Property	55,3	60,9
Violence	36,9	42,7
Drug	7,8	60,0
Total	***100***	
More than one crime	27,2	69,0
New sentence:	**54,1**	N/A
Time ≤ 2 years	31,3	N/A
Time ≥ 2 years	68,7	N/A
Fines (type of new sentence)	21,1	N/A
Conditional sentence (type of new sentence)	39,7	N/A
Unconditional sentence (type of new sentence)	39,2	N/A

Table 2

Data 2 (N = 378)	**Community service**		**Imprisonment**	
Age:	**%**	**New sentence %**	**%**	**New sentence %**
17 years old and younger	3,7	100	6,8	90,9
18 – 19 years old	16,7	55,5	27,2	79,5
20 – 21 years old	35,1	44,4	32,4	66,7
22 – 25 years old	44,5	45,8	33,6	47,7
Total	***100***		***100***	
Type of offence:				
Property	37,0	60,0	46,9	68,7
Violence	18,6	22,0	28,4	53,3
Drug	44,4	37,5	24,6	53,2
Total	***100***		***100***	
More than one crime	37,7	55,0	57,1	56,8
Breach of condition	39,6	47,6	50,9	63,0

Background:				
Vocational/high school/University	9,2	0	7,7	44,0
Working	72,2	46,0	66,9	58,8
In school	14,8	25,0	6,2	55,0
unemployed/benefits	12,9	67,0	27,2	84,1
Drug use	81,4	44,2	66,3	63,8
Previous crime record	59,2	48,4	61,1	66,5
Conditional sentence	48,0	45,0	52,1	69,8
Type of prison:				
Closed prison	N/A	N/A	32,0	68,3
Closed mixed prison for both gender	N/A	N/A	20,9	50,0
Semi-open prison	N/A	N/A	20,9	63,2
Security prison	N/A	N/A	25,9	75,9
Pension/half-way house	N/A	N/A	19,1	39,1
Alcohol/drug treatment	N/A	N/A	8,0	57,7
Position in prison:				
In school	14,8	25,5	7,7	60,0
Working	74,0	46,0	52,7	60,2
Not working/not in school	11,1	67,0	39,5	71,2
Length of serving:				
Community service				
70 – 100 days	66,6	50,0	N/A	N/A
101 days or longer	33,4	50,0	N/A	N/A
*Imprisonment:**				
180 days or shorter	N/A	N/A	72,8	63,1
181 – 360 days	N/A	N/A	13,8	52,3
361 – 720 days	N/A	N/A	10,1	59,4
721 days or longer	N/A	N/A	3.2	60,0
Position after released:				
In school	12,9	14,3	7,9	28,0
Working	77,8	48,4	62,6	55,7
Unemployed/benefits	9,3	40,0	28,0	85,7
Missing	N/A	N/A	1,5	N/A
New sentence:	**50,0**	**N/A**	**65.1**	**N/A**
Time ≤ 2 years	42,5	N/A	35,8	N/A
Time ≥ 2 years	7,4	N/A	29,6	N/A
Fine (type of new sentence)	*16,6*	N/A	*39,7*	N/A
Conditional sentence (type of new sentence)	*27,7*	N/A	*28,5*	N/A
Unconditional sentence (type of new sentence)	*31,4*	N/A	*44,7*	N/A

The recidivism rates is 54% amongst males who received their first conditional sentences, 65% for males who have completed their first prison term and 50% for those who served their sentence in community service. As shown in both tables, the rate of recidivism is the highest within the youngest age group. The table 2 shows also that 63% in the age group 19 years old and younger had re-offend after receiving their first conditional sentences, 85% in same age group had re-offended after being released for first time from prison and 77% of the young males who completed community service re-offended within the same time period. This is perhaps to be expected since research literature shows evidence of an association between age and crime activity but this statistics give also evidence that the risk of recidivism is highest after a young person has been released from prison. Many scholars have argued that a prison my act as a “school for crime”, allowing offenders to network with other criminals and enhance their human capital in regards to committing crimes (Avio, 1988; Schlosser, 1998; Latessa and Allan, 1999). In spite of this, as figure 2 shown, there exist a correlation between age and number of sentences after a young male is released for first time. The indicator seems to tell us that, the younger a male is when he is first sent to prison the more likely he becomes to continue his criminal career. On the contrary, it could also mean that the younger a male is when he starts his criminal career the more likely it becomes that he will be incarcerated and return to prison. These offenders could, moreover, be more likely to deal with anti-social behaviour problem but this study lack such measurement. Figure 3 shows in other hand, that number of new sentences when completing community service for first time is not as many and is more distributed among the age group.

Figure 2. Number of sentences after young offenders has been released from prison for first time divided by age group, 1993-2003

Each dot may include more than one offender

Figure 3. Number of sentences after young offenders has completed community service for first time divided by age group, 1993-2003

Each dot may include more than one offender

Method

The statistical method applied is logit regression. This method is useful when the dependent variable is a binary.[122] In this analysis the model in both datasets consist of the dependent variable which take 1, if new sentence (any sanction except minor traffic- and drug offences), otherwise 0. A special time variable was created to correct a possible bias in the follow-up period. For example, those who received/completed their sentence in the year of 1993 could be more likely to re-offend than those who were sentenced in the year of 2003.

Conditional sentence

Table 3 show the result of a logit regression when using binary variable equal to one if a young male had re-offend (any type of sanction except minor traffic- and drug offence) after receiving conditional sentence for first time.

Table 3. Regression estimates on conditional sentences among young males

Data 1

	New sentence	Odds
Variables	β	Exp (β)
Constant	4,69	
	(3,43)***	
Age	-0,19	0,82
	(-7,84)***	
Time period	-0,08	0,92
	(-4,35)***	
Property	-0,38	0,68
	(-0,30)	
Violence	-0,96	0,38
	(-0,76)	
Drug	-0,20	0,82
	(-0,15)	
More than one offence	0,69	1,99
	(5,10)***	

Table shows that age have significant affects on recidivism. The older a male is, he is less likely to re-offend after his first conditional sentence. Moreover, young male who commit more than one crime included in his first sentence is more likely to re-offend. Therefore, age and crime activity help us to explain recidivism. Other variables were unchanged.

* significant at 10%; ** significant at 5%; ***Significant at 1% Number of cases correctly predicted: 64%.

Age is found to be negatively related to recidivism and statistically significant. This may occur because risk behaviour increase with age or up to 18-19 years old and than start to decline (Harer, 1995; Avio 1998). In this sense, it is enough to give a young person a warning, for example a conditional sentence without intervention. However, if a young male is given a conditional sentence for committing more than one crime, he is positively related to recidivism or almost twice as likely to re-offend. The statistical significant was strong or α = 0,01. In such cases, it seems that this type of sentence has little meaning for a young male and does not prevent him for further criminal behaviour. Perhaps, other factors, e.g. social

[122] The model is written: $r = \log \frac{\hat{p}_i}{1-\hat{p}_i} = \beta_0 ..... + \varepsilon_i$

background and alcohol/illicit drug use could support this outcome but such factors were not available. The results indicate also that there is negative relation between recidivism and time. In other words, those who received sentences later in the follow-up period are less likely to have re-offended but the results did not affect other controlled variables in the model when holding them constant. It was tested by using this time variable with and without other variables. In both cases, the controlled variables did not change. Therefore, the time does not affect the result but it suggests using data with longer than 2-3 year time periods when measuring recidivism rate. Lastly, recidivism is not associated with type of offence. On the other hand it does not seem to matter whether a young male commits a property, drug or violent offence, he is at the same risk to re-offend.

In summary, the results could be interpreted in this way: The younger a person is when he receives his first sentence and the more crimes he commits before being sentenced the higher the probability of recidivism. This holds true of all types of crime. Given the nature of these results, it is noted that the penal system might be more effective by using interventional strategies which seeks to help "actives" young offenders to integrate with the society in order to reduce the risk that they will be potentially imprisoned, unconditional.

Unconditional sentence

It is possible to get a bias effect when measuring recidivism if the model includes two different groups (Allison, 2004; Baumer, Gunnlaugsson, Kristinsdóttir and Wrights, 2000). For example, those who receive community service may well have different social- and/or criminal background from those who are incarcerated. In order to compensate for this problem it was important to build up an equation to compare the groups. The equation accounts for a prior record, number of crimes included in a first sentence and a breach of condition, if any. In addition, their social background (e.g. employment and education) and use of illicit drugs which was scaled depending on how often, if at all an offender used drugs.[123] The results indicate that a higher percentage of those young males who were sent to prison had more serious drug problems than those males who were not sent to prison for their offences but the mean was not different when other factors were taken into account and thus not significant. No other evidence difference was found between the groups. Therefore, we can assume that these two groups differ on the seriousness of the crimes they committed[124] but it does not explain how a judged individual behaves on daily basis or if he is qualified or not to serve a community service instead of being in prison. Moreover, the perspective here is that it is too simple to classify offenders according to the seriousness of the crime. A person could be motivated to commit a crime at a specific time, like smuggling drugs or committing a violent offence after taking in alcohol or drugs but has no willingness to develop a criminal career. Since the data is on young males who have not been sentenced before (community service or prison term) they are also not affected by previous penalties, - like risks that lead to "prisonization" as mentioned earlier and can make delinquents perceive themselves as criminals (Lemart, 1967; Schwartz and Scolnick, 1962). Hence, it is believed that these criteria are acceptable to allow these two groups to be in the same model.

Besides, it was decided to measure the cost of imposing unconditional sentence including investigation, legal cost and/or compensation. The amount was totally €3.511.000 or on

[123] The equation is written: J_i + *R/group*. J_i: Crime history (record = 1 + breach of condition = 1+ more than one offence included in one sentence = 1). R_i: Social background (unemployed/not in school =1 + use drug (weekly or often=1). The scale is. 0 = never; 1 = monthly or less; 2 = more than monthly; 3 = weekly; 4 = daily or often per week.

[124] According to the Icelandic Execution of Sentences Act No. 49/2005, when a person has been sentenced to up to six months'; non-conditional imprisonment, it shall be possible, if this is not contrary to the public interest, to execute the sentence in the form of unpaid community service.

average €3.600 per person. The legal cost and/or compensation is decided by the judges and is imposed on offenders. When type of sentence was measured, the total cost became €9,826,135 or on average €30,325 per person which ends with a person being sentenced to prison, €134 on average with community service and the cost for those who served in half-way house became €1,082 per person.[125]

Table 4 show the results of a logit regression when using binary variable equal to one if a young male has re-offended (any type of sanction except minor traffic offence) after receiving unconditional sentence (prison term or community service) for first time.

Table 4. Regression estimated on unconditional sentences among young males

Data 2

Variables	New sentence β	Odds Exp(β)
Constant	6,75 (4,36)***	
Age	-0,23 (-3,66)***	0,79
Time	-0,18 (-3,38)***	0,83
Offence and crime history:		
More than one offence	0,33 (1,22)	1,39
Previous crime	0,22 (1,09)	1,25
Property	1,07 (3,23)***	2,92
Violence	-0,93 (-2,23)***	0,39
Drug	0,93 (2,23)***	2,53
Type of prison and length:		
Community service	-1,80 (-1,57)*	0,16
Small closed prison	2,06 (2,46)***	7,85
Small closed, mixed prison for both gender	-2,21 (-2,98)***	0,11
Semi-open prison	-0,73 (-0,93)	0,48
Security prison	0,03	1,03

[125] These costs were conducted by the PPA, Reykjavik court district and the Icelandic metropolitan police. The cost of serving sentences is measured by average days.

	(0,22)	
Pension/half-way house	-0,05	0,95
	(-0,06)	
Alcohol/drug treatment	-1,09	0,34
	(-2,06)***	
Length of time served in prison	0,02	1,02
	(1,75)**	
Length of time served in community service	-0,01	0,99
	(-1,17)	
Length of time in closed prison	0,01	1,01
	(1,07)	
Length of time in closed, mixed prison	-0,01	0,99
	(-1,63)*	
Length of time in semi-open prison	-0,01	0,99
	(-1,07)	
Length of time in security prison	0,01	1,01
	(0,18)	
Length of time in pension/half-way house	-0,01	0,99
	(-2,64)***	
Working in prison/community service	-0,50	0,61
	(-1,02)	
Attending school in prison/community service	0,50	1,65
	(0,77)	
Start to work when release	-0,30	0,74
	(-1,27)*	
Attending school when released	-0,07	0,93
	(-2,27)***	

Table show that age has a significant negative effect on recidivism but very weak relation (if any) with type of prison, social background or what young males do at the time when serving sentences in closed or semi-open prison. Positive sign appeared with length of sentence and recidivism. In other hand, it was significant negative effect on recidivism if young males served in longer time period in half-way house or/and started to attend school or work when release.

* significant at 10%; ** significant at 5%; ***Significant at 1% Number of cases correctly predicted: 75%.

Age still has an effect on recidivism when measuring those who completed a first unconditional sentence. The older a person is when completing their first unconditional sentence the less likely they are to recidivate (any type of sanction except minor traffic- and drug offence). Furthermore, the number of crimes included in a first sentence, past criminal records and the seriousness of the crime does not predict who will re-offend. The same could be said about social background factors (education/ working status), but drug use (weekly or up to daily) had a positive effect on recidivism. Length of a sentence tends to strengthen the link between incarceration and recidivism. That is, young males with longer sentences are more likely to recidivate than young males with shorter sentences. Given that the length of

sentences matters, it could however be the place (a particular prison, community service and/or half-way house) where the sentence is served that has an influence on recidivism rates. When such variables were accounted the result remained unchanged for every prison except a weak negative effect appeared between length of stay and small closed mixed prison. The outcome was stronger and significant for this particular prison without length of stay. It is however, possible to identify differences between those young males who were sent to the closed mixed prison from those sent to other prisons. In most cases men who are allowed to serve their sentence in the mixed prison are thought to be fit both mentally and physically and more often than not they are serving a short sentence. Nevertheless, those who are sent to the semi-open prison are also selected with similar criteria in mind but on average serve longer sentences. This result requires further examination but short prison sentence and well fit person present some explanation.

A negative sign on recidivism appeared if young males stayed in a pension/half-way house for longer time periods but here the result was strongly statistically significant, α=0,01. All offenders can apply to serve their last months in the pension/half-way house (only one in Iceland) and most of them are accepted, the main exception being if they are charged for a new crime which is still in procedure whilst they are serving their sentences. In this study, if a person had been charged for a new offence whilst serving his first sentence he was dropped out of the data. Overall, 20% of the subjects stayed in the pension at the follow-up period.[126] In spite of this, it was necessary to check whether those who stayed in the pension/half-way house had different criminal- and drug problems from those who did not apply or were rejected to stay there. No clear sign was identified. As mentioned earlier, it must be taken into account that the subjects were serving their first sentences and the majority was working/in school before they started to serve their sentences. Additionally, those who attended school or worked after being released had a lower probability of recidivism as many studies have stated especially education (Lochner and Moretti, 2000; Hull, Forrester, Brown and McCullen, 2000).

There is also a sign that those who served community service had a lower probability of recidivism but the effect was weak. In the case of community service it does not seem to matter how long it takes them to serve their sentence by working for the community. Consequently, it is possible that young offenders need more support/structure than community service offers, at the time they had to show-up to do community work (one or twice a week).

Lastly, type of offence affects the recidivism rate since those who commit violent offences have a lower probability of risk to re-offend but it is opposite for the other two types of offences. They are three times as likely to recidivism. An Icelandic study of relation between type of offence and drug use among Icelandic prisoners supports the idea that offenders that commit violent crimes are less likely to be addicted to drugs than those who commit property or drug crimes and therefore, are perhaps in a better position to mature from criminal behaviour (Margrét Sæmundsdóttir, 2003).

In summary, the results indicate that it is very difficult to predict who will develop a criminal career after serving a unconditional sentence, particularly if they served their sentence in prison. Variables such as seriousness of crime, prior criminal behaviour and working/education status do not seem to play a major role in predicting recidivism within the group of offenders who serve their first time sentences. It is assumed that it is not

[126] It was not possible to find out why higher percentage of the subjects did not apply for staying in this place. It could be because there were not available room or it was their choice to stay in closed prison.

straightforward to predict how, for example, prison will affect a young offender after he is released. It can only be assumed that those who have serious drug problems have a higher probability of recidivism and they have more often than not committed property– or drug offence. On the other hand, it seems that staying in a pension in longer period has the most negative effect on recidivism where offenders can, at least part of their time, participates in society with non-offenders. This form of sentence cost the society much lesser than the cost of prison term and should therefore, be more on the agenda. Additionally, schooling is considered to prevent young men continue their participation in criminal acts.

These results support the statement from punishment scholars that the most effective way to produce behavioural change is not to suppress "bad" behaviour, but to shape "good" behaviour (e.g., Blackman, 1995).This point is also ties in with the results from Hirchi (1969) and Cressey (1955) who argue that in order to change the behaviour of offenders it is important to integrate them in society with stronger ties, assimilate them into groups that emphasize values conducive to law-abiding behavior and thus help them to achieve status in their lives.

References:

Allison, P.D. (1984). *Event history analysis: Regression for Longitudinal event data.* Series: Quantitative applications in the social science. Sage publications, Inc.

Avio, Kenneth L. 1998. "The Economics of Prison". *European Journal of Law and Economics*, p. 6. 143-175.

Baumer, E., Gunnlaugsson, H, Kristinsdottir, K. and Wright, R. (2002). "Crime, Shame, and Recidivism". The Case of Iceland. *The British Journal of Criminology*.

Blackman, D. (1995, November). Punishment: "An experimental and theoretical analysis". In J. *McGuire & B. Rowson* (Eds.), Does punishment work? Proceedings of a conference held at Westminster Central Hall, London, UK.

Cressey, D. R. (1955): 'Changing criminals: the application of the theory of differential association. *American Journal of Sociology.*

Harer, Miles D. (1995). *Prison Educational Program and Recidivism*. A test of the Normalization Hypothesis, Federal bureau of prison office of research and evaluation.

Hirschi, T. (1969): *Causes of Delinquency.* Sage.Beverly Hills.

Hull, KA., Forrester, S., Brown, J., Jobe, D., McCullen, C. (2000). Analysis of Recidivism Rates for Participants of the Academic/Vocational/Transition Education Programs offered by the Virgina Department of Correctional Education. *JCE*. vol. 51, issue 2.

Latessa, E.M and Allen, H.E.(1999). *Corrections in the community*. Cincinnati, OH. Anderson Publishing Co. (2nd ed.).

Lemart, E.M (1967). *Human Deviance. Social Problmes and Social Control*. Englewood Cliffs, NJ. Prentice Hall.

Lochner, L. and Moretti, E. (2000). " The determinants of Juvenile Crime". Paper workd, ABF. University of Chigaco and University of Rochester.

Margrét Sæmundsdóttir (2003). "Félagsleg staða fanga og afbrot þeirra". *Ársskýrsla fangelsismálastofnunar.*

Schlosser, E (1998). "The prison-industrial complex". *Atlantic Monthly*, desember 1998.

Scwartz, R and Skolnick, J. (1962). "Two Studies of legal stigma". *Social Problem,* vol. 10 (2)

Self-Reported Juvenile Delinquency and Violence in Finland 1992–2006

Venla Salmi
National Research Institute of Legal Policy

Data

•**FSRD (= Finnish Self-Report Delinquency Study**)
•Nationally representative surveys
•Respondents 15-16 year olds
•Five sweeps: 1995, 1996, 1998, 2001 and most recent in 2004 (N=5142)

•**ISRD (= International Self-Report Delinquency Study**)
•One-city sample: Helsinki
•Two sweeps:1992 and 2006 (N=1368 of which 612 respondents in age group 15-16)

The percentage of respondents who refrained from delinquency during the preceding year, % of 15–16 year old adolescents in Finland 1995–2004

Participation in crimes during the last year, % of 15–16 year old adolescents in Finland 1995–2004

Estimated absolute number of incidents committed by 15–16-year old adolescents in Finland, 1995–2004.

Lifetime prevalence of thefts and vandalism among 15-16 year-old in Helsinki %, in 1992 and 2006 ISRD sweeps.

Lifetime prevalence of shoplifting among 15-16 year-old %, in ISRD sweeps (1992 and 2006) and national FSRD sweeps (1995–2004).

Lifetime prevalence of assault among 15-16 year-old %, in national FSRD sweeps (1995–2004).

Last year prevalence of assault, % of ninth graders in Sweden and Finland. (Kivivuori 2007; Ring 2005)

Lifetime prevalence of violence among 15-16 year-old in Helsinki %, in1992 and 2006 ISRD sweeps.

Possible factors related to the general decrease in property crime among Finnish juveniles 1992–2006

- Improvement of the general economic situation
- Increasing control and surveillance of public spaces such as shopping areas (CCTV, guards)
- Changes in opportunity structure: concentration of the retail sector in large malls instead of small shops
- General change of attitude: juveniles increasingly condemn criminal activity
- Changes in youth culture (e.g. decline of graffiti)
- More efficient police strategy, such as community policing, may deter offenders
- Changes in routine activities: adolescents spend increasing time using computers etc. and less time in public spaces

Factors related to the possible decrease in violence among Finnish juveniles 1992–2006

- Increasing control and surveillance of public spaces
- More efficient police strategy, such as community policing, may deter offenders
- General change of attitude: juveniles increasingly condemn criminal activity
- Changes in routine activities: adolescents spend increasing time using computers etc. and less time in public spaces

- Are property offences more affected than violence by changes in youth cultures and the routine activities of adolescents?
- Are the factors (e.g. the general economic situation) contributing to the decline in property offences more powerful?
- Is violence more stable and unchangeable as a phenomenon?

Three Strikes and You're Out – European Style

Peter Lindström, PhD
Associate professor
Växjö university
Sweden
2007

What is Three-Strikes?

A 25-year-to-life prison term for a third (violent) offence

Half of all US States have such a law

Penal purpose: Deterrence and Incapacitation

UK has enacted a three-strike-inspired law

Three-strikes California style

8 035 individuals are serving a ”three-strike” sentence (March 2007)

- 45 percent for a violent crime (robbery)
- 30 percent for a property crime (burglary)
- 16 percent for drug crime
- 9 percent other crimes (DUI, possession of weapon)

How Effective is Three-Strikes?

At least 15 large-scale empirical studies have been publiced, although with very diffrent results!

A) Three-strikes have a detrimental impact

B) Three-strikes reduce serious crime

C) Three-strikes have no effect

A) Three-strikes have a detrimental impact

A slower decrease in homicide rate in three-strikes states or larger cities compared to states without the law

Marvell & Moody (2001)
Kovandzic et al., (2002; 2004)

Lethal violence against police officers increase due do three-strikes

Moody, Marvell & Kaminski (2004)
Johnson & Saint-Germain (2005)

B) Three-strikes reduce serious crime

Over a two-year period about 8 homicides, 3 952 aggrevated assaults and 10 672 robberies were prevented due to three strikes. However there were 17 700 more property crimes (Shepherds, 2002)

Over a four-year period a 45 percent reduction in property crime and a 36 percent reduction in violent crime due to three-strikes (Ramirez & Crano, 2004)

Reoffending is lower among individuals with two prior convictions compared with offenders with one prior conviction (Helland & Tabarrok, 2007)

C) Three-strikes have no effect

”...because habitual offenders in California already were receiving enhanced penalties, it seems unlikely that the three-strikes law would have any discernible effect on crime levels simply because it raised the severity of punishment slightly further” (Stolzenberg & D’Alessio, 1997)

”... none of the more sophisticated analysis suggest that the three strikes law played a significant role in bringing about the decline in California’s crime rate after its passage (Greenwood & Hawken, 2002)

”... three-strikes in California had no discernible positive or negative effects in terms of crime” (Worrall, 2004)

Police Recorded Homicide per 100 000 pop. New York and California

Police Recorded Robbery per 100 000 pop. New York and California

Why different results?

A) Operationalization of three-strike

B) Statistical model and control-variables

C) Mathematical models/functions

D) Time period and unit of analysis

Hey it's criminological research...

One Conclusion…

”While each of these studies is on its own terms a scholarly contribution, from the perspective of policy evaluation, the disparate approaches and concomitant differences in results leave a policymaker with little clear direction” (Cohen-Cole, Durlauf, Fagan & Nagin, 2006, s. 5)

Three Strikes UK Style

Table 2.6 Persons sentenced under the Powers of the Criminal Courts (Sentencing) Act 2000, 2000-2005

England and Wales — Number of persons

Year	Section 109	Section 110	Section 111
	Life for second serious offence	Minimum 7 years for third class A drug trafficking offence	Minimum 3 years for third domestic burglary
2000	57	2	-
2001	51	1	6
2002	44	-	2
2003	48	3	13
2004	47	4	46
2005	43[1]	3	89

[1] Section 109 was replaced on 4 April 2005 by sentences of imprisonment for public protection. Figures therefore relate to offences committed prior to that date.

A Swedish three-strikes light version

Individuals committing a third serious violent offence shall be sentenced to the maximum penalty stated in the law. This order should include the following offences:

(i) aggravated assault, (ii) aggravated robbery, (iii) aggravated rape, (iv) manslaughter and (v) kidnapping

Maximum penalty is 10 years (life for kidnapping)

How many offenders would be affected?

In 2005, 680 individuals were sentenced to imprisonment for any of these five offences

15 individuals, i.e. about 2 percent, had within the last ten years at least two prior convictions for any of these offences

85 percent of those convicted in 2005 had no prior conviction for serious violent offence

Learning from the US…

”Mandatory minimum sentencing laws, including three-strikes laws, are inconsistently applied, provoke widespread circumvention, produce gross disparities in the treatment of similarly situated offenders, and sometimes result in sentences that all involved believe to be unjustly severe”(Tonry, 2006, p. 6)

My conclusion…

”Three-strikes and you’re out legislation” is not a bullet-proof penal reform for reducing crime.

On the other hand maybe it doesn’t matter. Much of contemporary crime policy is based on catchy anti-crime slogans as opposed to evidence-based knowledge.

Next…

On the other hand three-strikes laws will increase the number of older prisoner…

”There comes a time when a man goes through what we call criminal menopause and he is unable to do the crime that he is here for,” Mr. Cain said. “My prison is becoming an old folks’ home”(Bragg, 1995)

Number of prisoners age 55+ in Sweden
(November 1 each year)

JUSTIS- OG POLITIDEPARTEMENTET

Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet

Av

Ekspedisjonssjef Øystein Blymke

Leder av embetsmannsutvalget mot økonomisk kriminalitet

Forskerseminar Djurô 1-3 juni 2007

Økonomisk kriminalitet

- *Hva snakker vi om?*
  Fra tradisjonelle ”hvitsnipp-forbrytelser” til profittmotivert organisert kriminalitet.
  Fra ”uskyldig” skattesnusk til illegale internasjonale finans/valutatransaksjoner

- *Hvem er den til skade for?*
  Individ, samfunn og velferd

- *Har samfunnet evne til å forebygge og bekjempe den?*
  - Enkeltindividers holdninger om moral
  - ØKOKRIM, Skatt, toll, kreditt, konkurranse mv kontroll – og tilsynsetater
  - Næringsliv og det sivile samfunn

Hvilke holdninger har vi?

- Det ”lønner seg” å være kriminell..
  - *Oppdagelsesrisiko (kalkulerer med tap/vinning)*

- Hvem er lovbruddet til ”skade” for?
  - *Felleskassa eller den enkelte borgeren*

- De ressurssvake vs. De ressurssterke.
  Hvem er lettest å ”ta”, identifisere og stigmatisere ?

- *”Min lille håndverksjobb (til alles fordel) slår dem ned på, men hva med de ran, volds og vinningskriminelle (til alles skade)?”*

Hva er EMØK?

- Et regjeringsoppnevnt embetsmannsutvalg for 2004 – 2007
- Bidra til at regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet realiseres
- Fra mandatet:
  - *Påse at de tiltakene (ca 90-100) gjennomføres av de ansvarlige iht planen, og bidra til en hensiktsmessig koordinering mellom dem.*
  - *Gjennomføre samarbeids- og fagmøter med berørte og ansvarlige instanser*
  - *Årlige status og fremdriftsrapporteringer til JD og FIN*
  - ***Identifisere og stimulere til nye idéer til tiltak***

Sentrale tiltaksområder i planen

- Øke kunnskapen og kompetansen om denne kriminalitetsformen
- Samarbeidsarenaer mellom offentlig og privat sektor (Eks. EMØK/SMSØ/NØF/NHO, LO) for å utveksle informasjon/kunnskap, og stimulere til nye tiltak som kan redusere omfanget av økonomisk kriminalitet
- Effektivisering av det intrernasjonale arbeid mot økonomisk kriminalitet
- Lovendringsforslag, konvensjonsarbeid, anti-korrupsjonsarbeid
- Corporate Governance – virksomhetsstyring, Bedrifters samfunnsansvar
- Tiltak på spesialområder f.eks: skatt, konkurs, kreditt, fiskeri, støtteordninger

Eksempler på tiltak:

- Økoteam i politidistriktene
  - *Alle politidistriktene har etablert tverrfaglige økoteam fra 1. Juli 2005*
  - *Utfordring: Store forskjeller mellom distriktene*

- Oppfølging av FATFs rapport
  - *Oppgradering av Hvitvaskingsenheten i Økokrim*
  - *Behov for lovendringer i Norge, i forhold til strafferett og hvitvasking*
  - *Tiltak mot terrorfinansiering*

- Inndragning
  - Mål: øke antall saker med inndragning av utbytte av straffbare handlinger

- Korrupsjon
  - Oppfølging av FN-konvensjonen mot korrupsjon
  - Korrupsjonsbekjempelse høyt på dagsorden i bistandsarbeidet
  - Arbeide for at relevante FN-organisasjoner, IMF og Verdensbanken prioriterer arbeidet mot korrupsjon og hvitvasking

- Forskning
  - Generelt mål: økt kunnskap om omfanget, utviklingen og skadevirkningene av øk.krim.
  - Samarbeid med Norges forskningsråd, universitetene og departementene om forskning
  - Kartlegging av de samfunnsmessige kostnadene ved kriminalitet
  - Følge opp undersøkelsen: ”Bedrifters utsatthet for økonomisk kriminalitet” sammen med Statistisk Sentralbyrå

Holdnings-skapende tiltak

- Formidle klare normer for rett og galt.
  - Etisk refleksjon – konsekvensetikk. Kan (bør) min handling (atferd) gjøres til en generell norm for rett, galt og rettferdig?
  Hvis alle gjorde slik…

- Formidle det individuelle vs de kollektive (myndighets) ansvar. *(Lojalitet, rapporteringsplikt, varsling, kameraderi)*

- Bidra i den offentlig debatt om økonomisk kriminalitet.
  - Finance Credit
  - ENRON
  - Korrupsjon, innsidehandel, finanskriminalitet, næringskriminalitet (drosje, hotell, håndverk)

Deltakerliste NSfK forskerseminar 2007, 1.-3. juni Djurö, oppdatert 31.5.2007, 12:00 inordang

Navn	Adresse	Land	e-post	Innlegg
Balvig, Flemming	Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet, Sct. Peders Stræde 19, 1453 København	DK	flemming.balvig@jur.ku.dk	-
Bech, Charlotte Mathiesen	Rigspolitiet, Nationale Efterforskningscenter (NEC) Stoltenberggade 9 1576 København V	DK	cmb001@politi.dk	-
Holmberg, Lars	Det Juridiske Fakultet, Forskningsafdeling III, Skt. Peders Stræde 19, 1453 København	DK	lars.holmberg@jur.ku.dk	-
Jensen, Mette Frisk	Aalborg Universitet Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Fibigerstræde 2 . DK-9220 Aalborg Øst	DK	mfj@ihis.aau.dk	Korruption og embedsetik blandt danske embedsmænd i 1800-tallet
Møller, Kim	Center for Rusmiddelforskning, Købmagergade 26 E, 2.sal. 1150 København K	DK	km@crf.dk	Hashmarkedets systemiske vold
Nielsen, Gorm Toftegaard	Århus Universitet Afd. for Proces- og Kriminalvidenskab Bartholins Allé, byg.1341 8000 Århus C	DK	gtn@jura.au.dk	Skattesvindel med særligt henblik på sort arbejde
Rönneling, Anita	Sociologisk institut Københavns Universitet Postboks 2099 DK - 1014 København K	DK	anita.ronneling@sociology.ku.dk	Kan utsatthet för brott mätas i pengar? - brottsskadeersättning i Sverige och Danmark (sammen med Rytterbro (SE))

Sorensen, David W.M.	Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet, Sankt Peders Stræde 19, 1453 KBH K	DK	Dave.Sorensen@jur.ku.dk	Trends in Danish Workplace Violence: A Review of National Longitudinal Data
Stecher, Jesper	Nansensgade 69, 3. th., 1366 København K.	DK	jesper.stecher@jur.ku.dk	I nettets vold? Bør vi frygte informationsteknologien?
Sørensen, Anne-Stina	Politiskolen, Brøndbyøster Boulevard 30, 2605 Brøndby	DK	ass003@politi.dk	-
Vincent, Charlotte	Det Kriminalpræventive råd, Odinsvej 19, 2600 Glostrup	DK	chv@dkr.dk	-
Junninen, Mika	HEUNI, PB 444, FI-00531 Helsingfors	FI	mika.junninen@om.fi	Prevention of Organised Crime
Järg-Tärno, Regina	Justitieministeriet, PB 25, FI-00023 Stasrådet	FI	regina.jarg-tarno@om.fi	Det nordiska samarbetsprojektet om våld i nordiska länder.
Leppälä, Jussi	Rättspolitiska forskningsinstitutet, PB 444, FI-00531 Helsinki	FI	jussi.leppala@om.fi	Context of the potential new criminalization of offences on customs clearance in Finland
Mustola, Kati	Prinsvägen 4 F 54, FI-00820 Helsinki	FI	kati.mustola@helsinki.fi	The Criminal History of Finnish Homosexuality 1889-1999
Obstbaum, Yaira	Rättspolitiska forskningsinstitutet, PB 444, FI-00531 Helsinki	FI	yaira.obstbaum@om.fi	Alkoholbrukskulturens betydelse för ungdomars våldsdåd i Finland - Finlandssvenska och finskspråkiga ungdomar under lupp. Tillsammans med Mikko Aaltonen
Ryynänen, Hannakaisa	Justitieministeriet, PB 25, FI-00023 Statsrådet	FI	hannakaisa.ryynanen@om.fi	National Programme for Reducing Violence / Järvenpää Pilot Project / Applying knowledge from the Ringsted Forsöget
Salmi, Venla	Rättspolitiska forskningsinstitutet, PB 444, FI-00531 Helsinki	FI	venla.salmi@om.fi	Self- reported juvenile delinquency and violence in Finland 1992-2006
Takala, Jukka-Pekka	Justitieministeriet, PB 25, FI-00023 Stasrådet	FI	jukka-pekka.takala@om.fi	Att mäta och bedöma våld i Norden.
Aaltonen, Mikko	Leppäsuonkatu 7 a 66, FI-00100 Helsinki	FI	mikko.aaltonen@om.fi	Alkoholbrukskulturens betydelse för ungdomars våldsdåd i Finland - Finlandssvenska och finskspråkiga ungdomar under lupp. Tillsammans med Yaira Obstbaum

Ottosen, Nauja	Krudthusvej B583 3921 Qaqortoq	GRØ	nauja.ottosen@kriminalforsorgen.gl	-
Poppel, Mariekathrine	Kigutaarnat 80. Box 5199,3905 Nuussuaq	GRØ	mapo@ilisimatusarfik.gl	Mænds vold i hjemmet
Árnason, Snorri Örn	Capacent Iceland	IS	snorri.arnason@capacent.is	Ethical dilemmas in the Icelandic business community
Bragadóttir, Ragnheiður	University Iceland Sæmundargata 6 101 Reykjavík	IS	rb@hi.is	List og vold - Nyt voldtægtsbegreb i den islandske straffelov.
Gunnlaugsson, Helgi	University Iceland Sæmundargata 6 101 Reykjavík	IS	helgigun@hi.is	Uddannelse, uddannelsesönske og islandske fanger
Ólason, Jón Þór	University Iceland Sæmundargata 6 101 Reykjavík	IS	jonolason@rls.is	-
Sæmundsdóttir, Margrét	Prison and Probation Administration	IS	margret@tmd.is	Effects of punishment: An examination of recidivism of young male offenders receiving their first sentence
Þórisdóttir, Rannveig	Reykjavik Metropolitan police	IS	rannveig@lrh.is	Business fraud and corruption in Iceland: Key findings from the ICVS
Blymke, Øystein	Justisdepartementet, Analysestaben, pb 8005 Dep, 0030 Oslo	NO	oystein.blymke@jd.dep.no	Om EMØK strategien
Christophersen, Jan Georg	KRÅD, pb 8005 Dep, 0030 Oslo	NO	jan.georg.christophersen@jd.dep.no	Ulovlig prissamarbeid ved skipstransport av kjemikalier – en saksstudie./Korrupsjon i skipsfarten – en security trussel.
Ellingsen, Dag	Middelthuns gate 19,0368 Oslo	NO	dae@ssb.no	Om å bygge en milliardformue - mytene og realitetene. En case-study
Hennum, Ragnhild	Institutt for offentlig rett, UiO, pb 6706 St.Olavs plass, 0130 Oslo	NO	r.h.hennum@jus.uio.no	-
Hoel, Ingvild	Politidirektoratet Postboks 8051 NO -0031 Oslo	NO	ingvild.hoel@politiet.no	-
Johansen, Per Ole	Institutt for kriminologi og rettssosiologi, UiO, pb 6706 St.Olavs plass, 0130 Oslo	NO	p.o.johansen@jus.uio.no	Det illegale alkoholmarkedet i Norge, utviklingslinjer og økonomisk tilpasning/Om mulig kommunal korrupsjon i Norge og planene for en nordisk arbeidsgruppe om korrupsjon.

Kittelsbye, Ellen S.	Økokrim,PB 8193 Dep,0034 Oslo	NO	ellen.kittelsbye@politiet.no	Politiets kartlegging av organisert kriminalitet i Norge
Larsson, Paul	Politihøgskolen,Oslo	NO	larzzon@online.no	Narkotikaøkonomien og den informelle økonomien.
Lied, Camilla	IKRS,UiO, pb 6706 St.Olavs plass, 0130 Oslo	NO	camilla.lied@jus.uio.no	-
Søreide, Tina	Chr. Michelsen Institute P.O. Box 6033 5020 Bergen	NO	tina.soreide@cmi.no	Forretningskorrupsjon - norsk praksis, internasjonale utfordringer
Wårum, Marit	Justisdepartementet, Analysestaben, pb 8005 Dep, 0030 Oslo	NO	marit.warum@jd.dep.no	-
Andersson, Lina	Stockholms universitet Kriminologiska institutionen 10691 Stockholm	SE	lina.andersson@crim.su.se	-
Bäcklund, Agneta	Justitieministeriet 103 33 Stockholm	SE	agneta.backlund@justice.ministry.se	-
Dennung, Betina	Serenadgatan 28, 215 72 Malmø	SE	redsaphire@gmail.com	-
Evertsson, Nubia	Stockholms universitet Kriminologiska institutionen 10691 Stockholm	SE	nubia.evertsson@crim.su.se	Political corruption and campaign contributions
Flyghed, Janne	Stockholms universitet Kriminologiska institutionen 10691 Stockholm	SE	janne.flyghed@crim.su.se	-
Hagstedt, Johanna	BRÅ, Box 1386, 111 93 STOCKHOLM	SE	johanna.hagstedt@bra.se	Fiffel och fusk i slott och koja
Korsell , Lars	BRÅ, Box 1386, 111 93 STOCKHOLM	SE	lars.korsell@bra.se	Fiffel och fusk i slott och koja
Leander, Karen	Centrum för folkhälsa; Box 17533; 118 91 Stockholm	SE	karen.leander@sll.se	Våld i nära relationer: Könssymmetrin, assymetrin och andra myter
Lindström, Peter	Justitieministeriet 103 33 Stockholm	SE	peter.lindstrom@justice.ministry.se	Three-Strikes and You're Out – European Style
Mallén, Agneta	Sturegatan 20 A 21150 Malmö	SE	agneta.mallen@soc.lu.se	Väktare och våld. En studie om våld och hot om våld mot väktare i Sverige och Finland

Pettersson , Tove	Statens institutionsstyrelse Drottninggatan 29 111 51 Stockholm	SE	tovepettersson@stat-inst.se	-
Rytterbro, Lise-Lotte	Stockholms universitet Kriminologiska institutionen 10691 Stockholm	SE	Lise-Lotte.Rytterbro@crim.su.se	Kan utsatthet för brott mätas i pengar? - Brottsskadeersättning i Sverige och Danmark (Sammen med Rönneling (DK))
Sarnecki, Jerzy	Stockholms universitet Kriminologiska institutionen 10691 Stockholm	SE	Jerzy.Sarnecki@crim.su.se	Är rättvisan rättvis?
Skinnari, Johanna	BRÅ, Box 1386, 111 93 STOCKHOLM	SE	johanna.skinnari@bra.se	Narkotikabrottslighetens ekonomihantering
Thelander, Joakim	Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Box 114,221 00 Lund	SE	joakim.thelander@soc.lu.se	Mutans etikett
Slawomirska, Gaia	Stockholms universitet Kriminologiska institutionen 10691 Stockholm	SE		-
Vesterhav, Daniel	BRÅ, Box 1386, 111 93 STOCKHOLM	SE	daniel.vesterhav@bra.se	Narkotikagrossisterna
Weding, Linda	Högbergsgatan 91, 118 54 Stockholm.	SE	lindaweding@hotmail.com	Den storskaliga alkoholsmugglingens och -distributionens organisationsmönster
Wästerfors, David	Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Box 114, 221 00 Lund.	SE	david.wasterfors@soc.lu.se	Skandalresponser. Om retoriska stilar i folkliga svar på korruptionsskandaler.